

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev Naxçıvanda

X R O N İ K A

(oktyabr, 1996 – oktyabr, 2002)

1996-cı il

- 29 oktyabr** Naxçıvana səfərə gəlmişdir.
Hüseyn Cavidin məqbərəsinin təntənəli açılış mərasimində nitq söyləmişdir.
Hüseyn Cavidin ev-muzeyində olmuşdur.
- 30 oktyabr** Naxçıvan şəhər Mədəniyyət sarayında Muxtar Respublika ictimaiyyətinin nümayəndələri ilə görüşdə nitq söyləmişdir.
Naxçıvan Hərbi Qarnizonunun əsgər və zabitləri ilə görüşdə nitq söyləmişdir.
Naxçıvan Sərhəd Dəstəsinin əsgər və zabitləri ilə görüşdə çıxış etmişdir.
Şəhər qəbiristanlığında olmuş, doğmalarının məzarlarını ziyarət etmişdir.
“Naxçıvan-Türk” bankında olmuşdur.
- 31 oktyabr** Naxçıvana gəlmiş İranın Baş naziri doktor Həsən Həbibli ilə görüşmüşdür.
Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin üzvləri ilə görüşmüş, millət vəkilləri qarşısında çıxış etmişdir.
Naxçıvandan Bakıya qayıtmışdır.

1997-ci il

- 20 sentyabr** “Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyası” layihəsinin müzakirəsinə həsr olunmuş Azərbaycan Respublikasının yeni Konstitusiya layihəsini hazırlayan komissiyanın iclasını keçirmişdir.

* * *

- 29 sentyabr** Yusif Məmmədəliyev adına Naxçıvan Dövlət Universitetinin 30 illik yubileyi münasibətilə təbrik məktubu imzalamışdır.

1999-cu il

- 9 fevral** Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75 illik yubileyi üzrə Dövlət Komissiyasının iclasına sədrlik etmiş və giriş nitqi söyləmişdir.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75 illik yubileyi üzrə Dövlət Komissiyasının iclasında yekun nitqi söyləmişdir.

* * *

10 oktyabr Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75 illik yubileyi münasibətilə keçirilən bayram şənliklərində iştirak etmək üçün Naxçıvana yola düşməzdən əvvəl Binə hava limanında jurnalistlərin suallarına cavab vermişdir.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75 illiyi münasibəti ilə keçirilən bayram şənliklərində iştirak etmək üçün Naxçıvana yola düşmüşdür.

Naxçıvan şəhərində Sarvanlar məhəlləsində İran İslam Respublikasının “Bonyadə Mostezəfin” fondu tərəfindən tikilmiş “Həzrəti Zəhra (S)” məscidinin açılışında nitq söyləmişdir.

Naxçıvanda Ticarət-Tədris Mərkəzinin təntənəli açılış mərasimində nitq söyləmişdir.

11 oktyabr Sədərək rayonu ərazisində Ermənistan prezidenti Robert Köçaryanla təkbətək görüşmüşdür.

Yusif Məmmədəliyev adına Naxçıvan Dövlət Universitetinin yeni tədris korpusunun açılış mərasimində nitq söyləmişdir.

12 oktyabr Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75 illiyinə həsr olunmuş yubiley iclasında nitq söyləmişdir.

Naxçıvan Dövlət Qonaq evində Muxtar Respublikanın 75 illik yubileyi münasibətilə keçirilən ziyafətdə nitq söyləmişdir.

Naxçıvan Qarnizonunun “N” hərbi hissəsinin şəxsi heyəti qarşısında nitq söyləmişdir.

13 oktyabr Naxçıvanda Zərifə Əliyeva adına poliklinikanın açılış mərasimində nitq söyləmişdir.

Naxçıvanda “Kazım Qarabəkir Paşa məscidinin” açılış mərasimində iştirak etmiş və nitq söyləmişdir.

Naxçıvanın incəsənət ustalarının iştirakı ilə böyük bayram konsertindən sonra yaradıcı kollektivlə görüşdə çıxışı etmişdir.

Cəmşid Naxçıvanski adına Hərbi Liseyin Naxçıvan filialının tədris korpusunun açılış mərasimində nitq söyləmişdir.

Cəlil Məmmədquluzadənin ev-muzeyinin açılış mərasimində nitq söyləmişdir.

14 oktyabr Naxçıvanda atasının qəbrini ziyarət etmişdir.

Naxçıvanda Mömünə Xatın türbəsini ziyarət zamanı çıxış etmişdir.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisində keçirilən görüşdə çıxış etmişdir.

Türkiyənin “Samanyolu” televiziyasının müxbirinə müsahibə vermişdir.

15 oktyabr Naxçıvandan Bakıya qayıtmışdır.

2002-ci il

15 iyun Naxçıvana səfərə gəlmişdir.

Naxçıvanda Olimpiya İdman Kompleksinin açılış mərasimində nitq söyləmişdir.

17 iyun Naxçıvanda “N” hərbi hissəsində keçirilən görüşdə nitq söyləmişdir.

Cəmşid Naxçıvanski adına Hərbi Liseyin Naxçıvan filialında kursantlarla görüşmüşdür.

Naxçıvan şəhərində Şəhidlər Xiyabanını ziyarət etmişdir.

Hüseyn Cavidin məqbərəsini ziyarət etmişdir.

Ailəsinin qəbirlərini ziyarət etmişdir.

Naxçıvan sakinləri ilə görüşlər keçirmişdir.

18 iyun Naxçıvan şəhərində görkəmli Azərbaycan rəssamı Bəhrüz Kəngərlinin xatirəsinə yaradılmış muzeyin təntənəli açılış mərasimində nitqi söyləmişdir.

Naxçıvan MR Ali Məclisində Muxtar Respublikanın dövlət hakimiyyəti orqanlarının nümayəndələri ilə müşavirədə giriş nitqi söyləmişdir.

Naxçıvan MR Ali Məclisində Muxtar Respublikanın dövlət hakimiyyəti orqanlarının nümayəndələri ilə müşavirədə yekun nitqi söyləmişdir.

Naxçıvandan Bakıya qayıtmışdır.

* * *

7 avqust Milli Elmlər Akademiyasının Naxçıvan bölməsinin yaradılmasına həsr olunmuş müşavirədə giriş nitqi söyləmişdir.

Milli Elmlər Akademiyasının Naxçıvan bölməsinin yaradılmasına həsr olunmuş müşavirədə yekun nitqi söyləmişdir.

* * *

10 avqust Naxçıvana səfərə gəlmişdir.

Binə hava limanında kütləvi informasiya vasitələrinin nümayəndələrinə müsahibə vermişdir.

- 11 avqust** Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisində müşavirədə giriş nitqi söyləmişdir.
Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisində müşavirədə yekun nitqi söyləmişdir.
Naxçıvan şəhərində uşaq və gənclər parkını seyr etmişdir.
Naxçıvan Muxtar Respublikasının Şahbuz rayonunun sakinləri ilə görüşdə çıxış etmişdir.
Şahbuz rayonunun Biçənək kənd sakinləri qarşısında çıxış etmişdir.
Batabat yaylağında olmuşdur.
- 12 avqust** Naxçıvan MR Ali Məclisinin iclas salonunda respublika Milli Elmlər Akademiyasının Naxçıvan bölməsinin yaradılmasına həsr olunmuş müşavirədə giriş nitqi söyləmişdir.
Milli Elmlər Akademiyasının Naxçıvan bölməsinin yaradılmasına həsr olunmuş müşavirədə yekun nitqi söyləmişdir.
- 13 avqust** Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisində Vayxır su anbarının tikintisinə həsr olunmuş müşavirədə giriş nitqi söyləmişdir.
Vayxır su anbarının tikintisinə həsr olunmuş müşavirədə yekun nitqi söyləmişdir.
Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisində respublikanın və xarici ölkələrin kütləvi informasiya vasitələrinin nümayəndələri üçün mətbuat konfransı keçirmişdir.
- 14 avqust** Naxçıvan MR-nın Sədərək rayonunda Ermənistan prezidenti R. Koçaryanla təkbətək görüşdən sonra bəyanatla çıxış etmişdir.
Sədərək, Şərur və Babək rayonlarının sakinləri ilə görüşdə çıxış etmişdir.
- 15 avqust** Naxçıvandan Bakıya qayıtmışdır.
- * * *
- 11 oktyabr** Nərimanov rayonu ərazisində Naxçıvan Muxtar Respublikasının Bakıdakı daimi nümayəndəliyinin yeni binasının açılış mərasimində iştirak etmişdir.

Nitqləri, çıxışları, bəyanatları və müsahibələri

AZƏRBAYCAN ŞAİRİ VƏ DRAMATURQU, BÖYÜK ƏDİB HÜSEYN CAVIDİN MƏQBƏRƏSİNİN TƏNTƏNƏLİ AÇILIŞI MƏRASİMİNDƏ NİTQİ

Naxçıvan

29 oktyabr 1996-cı il

Əziz bacılar, qardaşlar!

Əziz həmvətənlər, naxçıvanlılar!

Hörmətli qonaqlar, dostlar!

Mən sizin hamınızı respublikamızın, xalqımızın həyatında olan bu əlamətdar hadisə münasibətilə – Azərbaycan xalqının böyük şairi, yazıçısı, dramaturqu, filosofu, alimi Hüseyn Cavidin xatirəsinə həsr edilmiş bu məqbərənin açılışı münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm.

Əziz naxçıvanlılar, əziz bacılarım, qardaşlarım!

Mən sizi ürəkdən salamlayıram. Sizə öz hörmət və ehtiramımı, sevgi və məhəbbətimi bildirirəm.

Üç il yarım ki, mən sizdən ayrı düşmüşəm, Naxçıvan torpağını tərk edib Bakıya getmək məcburiyyətində olmuşam. Üç il yarım ərzində mənim Bakıda, Azərbaycan Respublikasının rəhbərliyində gördüyüm işləri siz bilirsiniz. Ancaq bilin, inanın, mən həmişə sizinlə bir yerdə olmaq arzusunda olmuşam, sizin həsrətinizi çəkmişəm, həmişə yenidən Naxçıvana qayıdıb bu doğma torpaqda yaşamaq istəmişəm.

Bu gün siz – Naxçıvan Muxtar Respublikasının vətəndaşları, sakinləri, əziz bacılarım, qardaşlarım məni böyük məhəbbət hissi ilə qarşılayırsınız. Küçələrdə, meydanlarda hamınızın xoş sifətini, hissiyyatlarınızı və sevincinizi görürəm. İnanın ki, mənim sevincim, daxildə keçirdiyim hissiyyatlar sizin hamınızınkindən üstündür. Çünki sizinlə məni bağlayan təkə bu torpaqda doğulmuşam, böyüyüb həyata atılmağım deyil. Sizinlə məni bağlayan Azərbaycan Respublikası, o cümlədən muxtar respublika üçün çox ağır bir dövrdə – 1990-cı ildən sizinlə bir yerdə yaşamağım, Naxçıvanı sizinlə birgə qorumağımıdır. Ona görə də mən bu gün buraya gəlməyimdən çox məmnunam, sevinirəm. Buraya çox böyük sevincə gəlmişəm. Sizinlə görüş mənim üçün böyük bayramdır, sevincdir. Bu gün mən bu görüşə, həm də bir yerdə keçirdiyimiz ağır, ancaq şərəfli günlərə görə sizə təşəkkürümü bildirirəm.

1990-cı ilin qanlı yanvar hadisəsini xatırlayıram. Azərbaycan xalqına qarşı böyük cinayət, təcavüz edilmişdi. Azərbaycan xalqı ayağa qalxdı. Xalqımız öz milli azadlığı, müstəqilliyi uğrunda mübarizəyə qalxdı. Naxçıvanlılar ön sırada idilər.

Mən Moskvada olarkən Azərbaycana qarşı edilən bu cinayətə etiraz səsimi qaldırdım, xalqımla, millətimlə həmrəy olduğumu bildirdim və orada olan imkanlarla Azərbaycan xalqının müdafiəsinə çalışdım. Orada eşitdim ki, naxçıvanlılar bu dəhşətli faciə ilə əlaqədar ayağa qalxıblar, hətta o vaxt cəsarətli bir qərar qəbul ediblər: Azərbaycana qarşı edilən cinayətə, təcavüzə görə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Sovetlər İttifaqının tərkibindən çıxması haqqında qərar qəbul ediblər.

İndi Sovetlər İttifaqı dağılıb. O vaxtdan çox illər keçib, çox şeylər unudulub. Sovetlər İttifaqına mənsub olmuş ölkələr öz müstəqilliyini əldə ediblər. Ancaq naxçıvanlıların bu cəsarətli addımı o vaxt Sovet İttifaqında yeganə bir addım idi. Bu xəbər bütün dünyaya yayıldı ki, Naxçıvan Muxtar Respublikası Sovetlər İttifaqından çıxmaq barədə qərar qəbul edibdir. Bu, naxçıvanlıların nə qədər cəsarətli, qeyrətli, nə qədər azadlıqsevər və müstəqilliyə nə qədər bağlı olduqlarını dünyaya sübut etdi, nümayiş etdirdi.

O il Azərbaycan xalqı üçün ağır il idi. Ona görə də mən xalqımla, millətimlə, ölkəmlə bir yerdə olmaq üçün iyun ayında Azərbaycana qayıtmağı qərara aldım. Azərbaycana, Bakıya gəldim. Ancaq o vaxtkı mürtəce qüvvələr, Azərbaycan xalqının milli mənafeyinə zidd olan qüvvələr mənə Bakıda yaşamağa imkan vermədilər. Mən Naxçıvana gəldim.

Naxçıvan məni qucaqladı, bağına basdı. Xatirimdədir, Naxçıvan Muxtar Respublikası əhalisinin əksər hissəsi o axşam buradan, Cavidin məzarından Azadlıq meydanınadək olan ərazidə toplaşmışdı. Dünya ölkələrinin mətbuatı o vaxt xəbər verirdi ki, Azadlıq meydanına 80-90 min adam toplaşmışdır. Naxçıvanlılar mənimlə görüşə gəlmişdilər. Mən isə Naxçıvana demək olar ki, gizli gəldim. Heç kəsə xəbər vermədim. Gizli olaraq gəlib öz bacımın evində yerləşdim. Ancaq bir saatdan sonra naxçıvanlılar bunu bildilər, mənimlə görüşə gəldilər və nəhayət, Azadlıq meydanına toplaşıb məni buraya dəvət etdilər. Mən isə dedim ki, ilk addımı Hüseyn Cavidin məzarının üzərinə doğru atacağam. Belə də oldu. Buraya gəldim, Hüseyn Cavidin qəbrini ziyarət etdim. Ancaq pərişan oldum. Çünki mən 1982-ci ilin sonunda Moskvaya gedərkən qərar vermişdim ki, Hüseyn Cavidin qəbri üzərində məqbərə tikilməli, yaradılmalıdır.

Qəbri çox bərhad vəziyyətdə gördüm, Ürəyim sıxıldı. Onsuz da böyük sıxıntılar içərisində yaşayırdım. Ancaq buraya – Azadlıq meydanına, Hüseyn Cavidin məzarının ətrafına toplaşmış naxçıvanlıların əhval-ruhiyyəsi, mənə olan sevgisi, məhəbbəti – onlar hamısı məni bu vəziyyətdən çıxartdı.

O gündən 1993-cü il iyunun 9-dək biz sizinlə burada bir yerdə yaşadıq. Bəlkə də tale belə etməli idi ki, mən Naxçıvana gəlməli idim. Bildiyiniz kimi, o illər Naxçıvanda bizim həyatımız çox ağır, çətin idi. Naxçıvan blokada idi. Ermənistan ərazisi vasitəsilə respublikamızdan ayrı düşən Naxçıvanın Azərbaycanın mərkəzi hissəsi ilə bütün əlaqələri kəsilmişdi. Burada insanların yaşayışı çox ağır, çətin idi. Mən də sizinlə bir yerdə eyni şəraitdə, vəziyyətdə yaşamağa başladım. Bir yerdə yaşadıq. Ağır günlərimiz oldu. Naxçıvanda qışda şaxta 40 dərəcəyə qalxırdı. Ağır illər, çətin dövr idi. Su, elektrik enerjisi çatışmırdı, qaz, istilik yox idi, yemək yox idi, ərzaq sarıdan çətinlik çəkirdik. Xatirinizdədir, mən sizə dəfələrlə dedim, – bərabər yaşayacağıq, bu vəziyyətdən bərabər çıxacağıq. Əgər burada şaxtadan dónsaq, bir yerdə donacağıq. Əgər ac qalsaq da, hamımız bir yerdə ac qalacağıq. Ancaq nə qədər çətin olsa da donmadıq, ac da qalmadıq. Şaxta olsa da yaşadıq, bu çətin dövrdən çıxdıq.

Ancaq bizim çətinliyimiz tək cə həyat şəraiti ilə bağlı deyildi. Ermənistan ilə Azərbaycan arasında gedən müharibədə Ermənistan silahlı qüvvələri Naxçıvan ərazisinə daim hücum etməyə çalışırdılar. Bir neçə belə hücum oldu. Sədərəyə, Şadaya, Buzqova, Gərməçatağa, Ordubadın bir neçə kəndinə hücumlar oldu. Naxçıvanlılar şəhidlər verdilər, qəhrəmancasına döyüşdülər. Sədrək bölgəsində 40 gündən artıq döyüş getdi. Biz çoxlu şəhidlər, itkilər verdik. Amma naxçıvanlılar sınımadılar, onların iradəsi möhkəm oldu. Torpağımızı, Azərbaycan ərazisini birgə qoruyub saxladıq və bu gün də qoruyub saxlarıq.

O illər mənim üçün əziz, çox şərəfli illər olubdur. Mən bu illəri sizinlə bir yerdə keçirmişəm. Ona görə də mən buraya, bu torpağa daha da bağlı olmuşam. 1993-cü ilin iyun ayında Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi baş verərkən, respublikamız böyük təhlükə qarşısında olarkən, məni dəfələrlə Bakıya dəvət edərkən bundan imtina edirdim. Onda mən Naxçıvandan getmək istəmirdim. Mən Naxçıvanda yaşayıb naxçıvanlılarla bir yerdə Naxçıvanı daha da inkişaf etdirməyə çalışırdım. Ancaq Azərbaycanın vəziyyəti və mənə olan bir çox müraciətlər məni getməyə məcbur etdi.

Mən gedərkən təsəvvür etmirdim ki, qayıtmayacağam. Xatirinizdədir, mən sizə dedim ki, bir neçə gündən sonra geriyyə dönəcəyəm. Bu, həqiqət idi, mən belə fikirlə getdim. Ancaq o vaxt Bakı, Azərbaycan elə bir ağır vəziyyətdə oldu ki, mən orada daimi qalmalı oldum. Üç il yarım ki, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini möhkəmləndirmək, ölkəmizin ərazi bütövlüyünü bərpa etmək, respublikamızı Ermənistan təcavüzündən qurtarmaq üçün əlimdən gələni əsirgəmirəm və bu yolda gecə-gündüz çalışıram.

Respublikamız bu illərdə müstəqillik yolunda çox nailiyyətlər əldə edibdir. Ən böyük nailiyyət odur ki, Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi möhkəmlənib, müstəqil Azərbaycan Respublikası bütün dünyada tanınır, dünya birliyində özünə layiq yerini tutubdur. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin qarşısını almaq üçün 1994-cü ilin may ayında atəşkəs haqqında saziş əldə olunubdur. İki il yarım ki, döyüşlər yoxdur, qan tökülmür. Ancaq eyni zamanda, hələ böyük sülh də yoxdur. Bu müddətdə biz məsələnin sülh yolu ilə həll olunması üçün bütün tədbirləri görürük. Demək olar, elə bir gün yoxdur ki, biz bu məsələ ilə məşğul olmayaq. O gün yoxdur ki, bu barədə yeni bir addım atmayaq, yeni bir tədbir görməyək.

Siz bunları bilirsiniz. Mən sizi əmin edirəm ki, Azərbaycan Respublikasını bu vəziyyətdən çıxarmaq, ölkəmizin ərazi bütövlüyünü bərpa etmək üçün, işğal olunmuş torpaqları azad etmək, işğal olunmuş torpaqlarımızdan didərgin düşmüş vətəndaşlarımızı öz yerlərinə-yurdlarına qaytarmaq üçün bundan sonra da əlimizdən gələni edəcəyik. Ümidvaram ki, biz buna nail olacağıq, Azərbaycan bu vəziyyətdən çıxacaq, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü təmin olunacaq, qaçqınlar öz yerlərinə-yurdlarına qayıdacaqlar. Azərbaycan müstəqil dövlət kimi yaşayacaq, inkişaf edəcəkdir.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Azərbaycanın ayrılmaz bir hissəsi kimi milli azadlıq uğrunda, dövlət müstəqilliyimiz uğrunda gedən mübarizələrdə həmişə ön sırada olmuş, təşəbbüskar olmuşdur. Azərbaycan dövlət müstəqilliyi, milli azadlıq yolunda gedən mübarizənin dayağı olmuşdur və bu gün də dayağıdır, gələcəkdə də belə olacaqdır. Ona görə də Naxçıvana, Naxçıvan Muxtar Respublikasına Azərbaycanın hər yerində böyük hörmət və ehtiram hissi var.

Bu gün biz buraya böyük yazıçı, şair, dramaturq Hüseyn Cavidin xatirəsi ilə əlaqədar toplaşmışıq. Burada çıxış edən şəxslər Hüseyn Cavidin yaradıcılığı haqqında, Azərbaycan xalqı qarşısında onun xidmətləri haqqında ətraflı danışdılar.

Hüseyn Cavid XX əsrdə Azərbaycan ədəbiyyatının, mədəniyyətinin inkişaf etməsində misilsiz xidmətlər göstərmişdir. Hüseyn Cavid Azərbaycan xalqını, onun mədəniyyətini, ədəbiyyatını, elmini yüksəklərə qaldıran böyük şəxsiyyətlərdən biridir. Hüseyn Cavidin yaratdığı əsərlər Azərbaycan xalqının milli sərvətidir. Onlar bu gün üçün, gələcək nəsillər üçün dərslik kitabıdır.

Hüseyn Cavidin bütün yaradıcılığı, bütün fəaliyyəti Azərbaycan xalqının mədəniyyətini yüksəklərə qaldırmaqdan, xalqımızı azad müstəqil xalq etməkdən ibarət olubdur. Onun bütün yaradıcılığı Azərbaycan xalqını milli azadlığa, müstəqilliyə çağırıbdır. O, həmişə öz iradəsi ilə yaşamış, öz iradəsinə, millətinə sadıq olmuşdur, millətini, xalqını həddindən artıq sevmiş və millətini, həddindən artıq xidmət edən bir insan olmuşdur.

Hüseyn Cavid Azərbaycan xalqının tarixində görkəmli yer tutub. Məhz bunlara görə də biz 1981-ci ildə Hüseyn Cavidin anadan olmasının 100 illik yubileyi haqqında böyük bir qərar qəbul etdik. Bu gün böyük iftixar hissi ilə deyə bilərəm ki, mən bu qərarın həm təşəbbüskarıyam, həm də onun müəllifiyəm. Bu gün mən xoşbəxtəm ki, həmin o vaxt nəzərdə tutduğum arzularım, istəklərim 15 ildən sonra yerinə yetirilir.

Burada deyildi, 1982-ci ildə Hüseyn Cavidin cənazəsini Uzaq Sibirdən Azərbaycana gətirmək asan iş deyildi. Bu, böyük iradə, cəsarət tələb edirdi. Ancaq xalqımıza, millətimizə, tariximizə, mədəniyyətimizə, ədəbiyyatımıza, mənəviyyətimizə olan sədaqət mənə belə bir cəsarət göstərməyə imkan verdi. Mən bunu etdim. O vaxt Hüseyn Cavidin cənazəsini Azərbaycana gətirərkən onu Bakıda, yaxud doğulduğu yerdə torpağa vermək barədə müxtəlif fikirlər var idi. Bu məsələ müzakirə olundu. Yazıcılarımız, alimlərimiz, ziyalılarımız böyük fikir mübadiləsi apardılar. Onlar qərar qəbul etdilər. Bu, mənim də qərarım idi ki, cənazə Naxçıvana gətirilsin. Naxçıvan böyük şəxsiyyətlər yetişdirmiş bir torpaqdır. Naxçıvan Azərbaycan xalqının tarixini əks etdirən abidələri özündə cəmləşdirən bir diyardır. Ona görə də Hüseyn Cavidin cənazəsinin Naxçıvanda torpağa verilməsi həm Hüseyn Cavidin ruhuna olan hörmət idi, həm də Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi, müqəddəs guşəsi olan Naxçıvana hörmət və ehtiramın əlaməti idi.

O vaxt biz bu işi etdik. Mən bu işi edərkən ziyalılarımıza, yazıçılarımıza, alimlərimizə bildirdik ki, Hüseyn Cavidin cənazəsi adi qəbiristanda yox, Naxçıvan şəhərinin mərkəzində, onun doğulduğu evin yanında, görkəmli bir yerdə torpağa veriləcək. O məqsədlə ki, bu, adi qəbir olmayacaq. Qəbirin üzərində böyük məqbərə tikiləcək və bu, böyük bir abidəyə, ibadətgha çevriləcəkdir.

Belə fikirlərlə, duyğularla, arzularla o vaxt biz bu qərarı qəbul etdik. Təəssüflər olsun ki, bunu sonrakı illərdə həyata keçirmək mümkün olmadı. Bilirsiniz ki, mən 1982-ci ilin sonunda Azərbaycandan Moskvaya işə keçdim. Doğrudur, orada işləyərkən də mən bu məsələyə maraq göstərirdim və müəyyən addımlar atırdım. Ancaq Moskvada çox böyük işlərlə məşğul olmağım, eyni zamanda, təəssüf ki, o vaxt Azərbaycana rəhbərlik edən şəxslərin bunun mahiyyətini, əhəmiyyətini dərk edə bilməməsi məsələnin belə uzanmasına gətirib çıxardı.

1990-cı ildə mən Naxçıvana gələndən bir neçə gün sonra sakit bir vaxtda təkcə, yenə də Hüseyn Cavidin qəbrinin yanına gəldim, düşündüm: Bəs o məqbərəni biz nə vaxt tikə biləcəyik? Bir neçə təşəbbüs etdim. Mənim əziz həmvətənlərim, ancaq siz də bilirsiniz ki, o vaxt mənim bu imkanlarım yox idi. Mən bu təklifi verə bilərdim, verirdim, həm burada, həm də Bakıda çoxlarına deyirdim. Ancaq bu işi həyata keçirməyə onları sövq etmək, yaxud məcbur etmək imkanım olmadı.

Görünür, Allah hər bir şeyi ədalətlə edir. Nəhayət, mən Azərbaycanın prezidenti seçiləndən sonra dərhal bu məsələ ilə məşğul oldum. Turan xanım bilir, onu bir neçə dəfə yanıma dəvət etdim. Layihələr hazırlamaq barədə memarlara sifarişlər verdim. Bir çox layihələr hazırlandı. O layihələrə mən Turan xanımla, bir çox memarlarla birlikdə bir neçə dəfə baxmışam. Nəhayət, memar Rasim Əliyevin təklif etdiyi layihə əsasən qəbul olundu. Ancaq əsasən. Onun üzərində çox işləmək lazım oldu. Düşünməyin ki, mən bu gün təvazəkarsızlıq edirəm, ancaq bu həqiqətdir, onu demək istəyirəm ki, bu məqbərənin necə olması, hansı memarlıq üslubunda olması haqqında çox düşünmüşdüm. Ona görə də öz tövsiyələrimi, mülahizələrimi verdim, fikirlərimi söylədim. Memar Rasim Əliyev onları həyata keçirə bildi. Son layihə təsdiq olunandan sonra məqbərənin inşasına başladıq.

İnşaat işləri qısa müddətdə getdi. Böyük məmnuniyyət hissi ilə deyə bilərəm ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasının rəhbərliyi – Ali Məclisin sədri Vasif Talibov, baş nazir Şəmsəddin Xanbabayev çox səylər göstəriblər. Respublika baş nazirinin müavini Abid Şərifovu mən bu işə təhkim etmişdim, onu dəfələrlə buraya göndərmişdim. Türkiyənin "Star" şirkəti bu inşaatla məşğul olub. Nəhayət, biz böyük bir abidənin önündə durmuşuq, bayram edirik. Bu gün böyük iftixar hissi ilə bu abidəni birlikdə açmağa gəlmişik.

Mən çox məmnunam, sevinirəm ki, 15 il bundan əvvəl qəbul etdiyim qərar həyata keçir. Mənim arzularım həyata keçir. Mən sizi də, özümü də bu münasibətlə təbrik edirəm.

Mən çox məmnunam ki, bu gün bu bayram mərasiminə qonşu Türkiyədən, İrandan da nümayəndələr, qonaqlarımız gəliblər. Bu təbiidir. Türkiyə və İran Azərbaycanın yaxın qonşularıdır, dostlarıdır. Ölkələrimiz arasında dostluq, qardaşlıq əlaqələri var. Bu əlaqələr gündən-günə möhkəmlənir, inkişaf edir. Naxçıvan ağır vəziyyətdə, blokada şəraitində olduğu bir zaman muxtar respublikanın başçısı kimi o vaxt mən Türkiyəyə, İrana müraciət etdim. O ağır dövrdə onların dövlət, hökumət başçılarından yardımını biz lazımı kömək alırdıq. Biz Türkiyə Cümhuriyyəti ilə birlikdə həsrət, ümid körpüsü deyilən körpünü tikdik. Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisindən Türkiyə ilə Azərbaycanı bağlayan yol açılıbdır. Bu yol indi böyük dostluq, qardaşlıq yolu olubdur, ölkələrimizi bir-birinə bağlayan yol olubdur. O həm Türkiyə üçün, həm də Azərbaycan, Naxçıvan üçün çox böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Bu gün Türkiyənin milli bayramıdır, Türkiyə Cümhuriyyəti yaranmasının 73-cü ildönümüdür. Türkiyə Cümhuriyyətindən millət vəkili, İqdir vilayətinin valisi və başqa nümayəndələr burada iştirak edirlər. Bu gün mən Türkiyə xalqını, dövlətini, qardaş Türkiyə Cümhuriyyətini bayram münasibətilə təbrik edirəm. Azərbaycan xalqının, dövlətimizin Türkiyə xalqına hörmət və ehtiramını bildirirəm.

İki gün bundan əvvəl Moskvada Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Zirvə görüşündə, ondan bir neçə gün əvvəl Daşkənddə türkdilli ölkələrin dövlət başçılarının Zirvə görüşündə olarkən Türkiyənin prezidenti, əziz dostum, qardaşım Süleyman Dəmirəl ilə çox ətraflı söhbətlər apardıq. Türkiyə-Azərbaycan əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi və Ermənistan-Azərbaycan münacişəsinə son qoyulması haqqında dəyərli söhbətlərimiz olubdur.

İran prezidentinin birinci müavini, baş nazir, hörmətli cənab Həbibbi dünən Azərbaycana rəsmi səfərə gəlmişdir. Dünən Bakıda bizim çox əhəmiyyətli danışıqlarımız, görüşlərimiz olubdur. O, bu gün də Azərbaycanda ziyarətdədir, sabah da Azərbaycanda olacaqdır. Oktyabrın 31-də cənab Həbibbi Naxçıvana ziyarətə gələcəkdir.

Bunlar hamısı Azərbaycan Respublikasının qonşu dövlətlərlə, birinci növbədə Türkiyə və İran ilə dostluq, qardaşlıq əlaqələrinin rəmzidir, təzahürüdür. Mən çox məmnunam ki, bu bayram günündə biz hamımız bir yerdəyik, qonşu ölkələrin nümayəndələri burada iştirak edirlər. Mən buna görə təşəkkür edirəm və öz qardaş-bacılarımıza hörmət və ehtiramımı bildirirəm.

Hüseyn Cavidin məqbərəsi Naxçıvanın memarlıq tarixinə yeni bir səhifədir. Naxçıvanda böyük memarlıq, milli, mədəni abidələrimiz var. Bu abidə də həmin ənənələrin davamıdır. Ümidvaram ki, "Möminəs xatun" abidəsi kimi, bu abidə də əsrlər boyu yaşayacaqdır. Güman edirəm ki, gələcək nəsillər bu günü xatırlayacaq və bu abidəni yaradanları unutmayacaqlar.

Bu abidəni yaradanlara, yəni onun inşası ilə məşğul olanlara təşəkkür edirəm. Memar Rasim Əliyevə, heykəltəraş Ömər Eldarova, "Star" şirkətinə təşəkkür edirəm. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, memarlarımız, rəssamlarımız, heykəltəraşlarımız, mədəniyyət xadimlərimiz Azərbaycan mədəniyyətini, memarlığını bundan sonra da inkişaf etdirəcəklər.

Mən sizin hamınızı bu bayram münasibətilə bir daha təbrik edirəm. Hüseyn Cavid məqbərəsini tənənəli surətdə açıq elan edirəm.

NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASI İCTİMAİYYƏTİNİN NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ NİTQİ

Naxçıvan

30 oktyabr 1996-cı il

Əziz həmvətənlər, əziz bacılar, qardaşlar, əziz dostlar,
əziz xanımlar və cənablar!

Mən sizi və sizin simanızda Naxçıvan Muxtar Respublikasının bütün vətəndaşlarını, sakinlərini səmimi qəlbdən salamlayıram və mənim üçün əziz, doğma olan Naxçıvan torpağında bu günlər yenidən olmağımdan çox məmnun qaldığımı bildirirəm.

Dünən də, bu gün də bizim çox səmərəli, eyni zamanda çox ehtiraslı, qızgın, çox sevincli görüşlərimiz olubdur. Mən sevinirəm ki, böyük bir fasilədən sonra yenə də Naxçıvandıyam. Görürəm, siz də sevinirsiniz ki, mən Naxçıvana gəlmişəm, sizinlə birlikdəyəm. Siz mənim üçün doğmasınız və şübhə etmirəm ki, mən də sizin üçün doğmayam. Öz hədsiz sevincimi sizə çatdırmaq istəyirəm. Sizə olan sevgimi, məhəbbətimi sizə çatdırmaq istəyirəm. Sizi və bütün Naxçıvan camaatını qucaqlayıram, öpürəm, sizə öz təşəkkürümü, minnətdarlığımı bildirirəm.

Dünən biz Azərbaycan xalqının böyük yazıçısı, şairi, dramaturqu, alimi, filosofu Hüseyn Cavidin xatirəsini yad etdik, onun məzarı üzərində tikilmiş məqbərənin təntənəli açılışı mərasimində iştirak etdik. Böyük bir mədəniyyət, elm bayramı keçirdik. Bu, tək bizim, yəni buraya toplaşanların deyil, bütün Azərbaycan xalqının, vətəndaşlarının bayramıdır. Dünən bu bayram Naxçıvan Muxtar Respublikası əhalisinin, demək olar ki, hamısını ayağa qaldırmışdı. Küçələrdə, meydanlarda, Hüseyn Cavidin məqbərəsinin ətrafında on minlərlə, yüz minlərlə insan toplaşmışdı. Hamısı bayram əhval-ruhiyyəsində, sevinc içində, iftixar hissi ilə bir-birini təbrik edirdi.

Bu, mənim üçün böyük bayram idi, çünki, dünən də dedim, bu gün də deyirəm, vaxtilə, on dörd il bundan öncə qəbul etdiyim qərarın həyata keçirilməsinə nail ola bildim. Bu, mənim üçün böyük təsəlli, böyük mənəvi bayramdır.

Bu gün siz mənim haqqımda, sizinlə bərabər Naxçıvanda yaşadığım dövr haqqında, birlikdə işlədiyimiz, çalışdığımız dövr haqqında çox xoş sözlər dediniz və mənə olan hissələrinizi bildirdiniz. 1990-1993-cü illərdə Naxçıvanda keçirdiyim dövr mənim böyük həyatımda həqiqətən xüsusi yer tutur. Deyə bilərəm ki, bu, mənim üçün ən əziz və ən hörmətli illərdəndir.

Mən bu torpaqda doğulmuşam, burada təhsil almışam, buradan həyata addımlamışam, daim bu torpaqla bağlı olmuşam. Bütün dövrlərdə bu doğma torpağıma xidmət etmək üçün əlimdən gələni etmişəm. Ancaq 1990-cı ildə mən yenidən Naxçıvana gəldiyim zaman və üç il müddətində bir yerdə yaşadığımız, işlədiyimiz zaman bu torpağa olan minnətdarlığım qat-qat artdı.

Şübhəsiz ki, o illər biz sizinlə birlikdə Naxçıvanın ağır dövrünü yaşadığımız və Naxçıvanı böyük təhlükələrdən, bəlkə də böyük faciələrdən birlikdə xilas etdik. Bu, hamımızın birlikdə tarixi nailiyyətimizdir. Mən sizinlə bir idim, siz də mənimlə bir idiniz və bizim bu birliyimiz, dəyanətimiz, dözümlüyümüz, fədakarlığımız Naxçıvan Muxtar Respublikasının əhalisini o ağır dövrdən, demək olar ki, müvəffəqiyyətlə keçirdi. O dövr böyük sınaq dövrü oldu, naxçıvanlıların böyük bir sınaqdan keçməsi dövrü oldu, insanların öz torpağına, vətəninə sədaqətinin sınaqdan keçməsi oldu. Mənim üçün sınaq dövrü oldu və sizin üçün də sınaq dövrü oldu. Biz bu sınaqdan çox böyük şərəflə çıxdıq.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının həyatında bu gün də böyük problemlər, çətinliklər var. Ancaq o illərə nisbətən indi demək olar ki, vəziyyət tamamilə dəyişibdir. Sadəcə, bir məsələni yada salmaq istəyirəm. Bu gözəl

sarayı biz 70-ci illərdə böyük həvəslə tikdik. Naxçıvanda çox binalar – həm istehsal müəssisələri, həm də mədəniyyət, elm, təhsil ocaqları, yaşayış binaları tikilirdi və biz buna böyük qayğı göstərirdik. Ancaq mən çox istəyirdim ki, Naxçıvanda yaraşqlı, ona layiq bir mədəniyyət sarayı olsun. Bunu da etdik. 1990-cı ildə Naxçıvana qayıdanda maraqlandım ki, bu saray nə vəziyyətdədir. Dedilər ki, sarayın qapısı bağlıdır, oraya getmək də, gəlmək də mümkün deyildir, indi saraya kim gedəcək? İndi elə vaxt deyil ki, saraya getsinlər, tamaşalar, konsertlər, başqa mərasimlər olsun. Xatirimdədir, buna baxmayaraq, o vaxtlar Bakıdan iki-üç dəfə mədəniyyət xadimləri, artistlər gəldilər və sarayın qapıları açıldı. Mən çox böyük həvəslə gəlib tamaşalara baxdım. Ancaq saray əvvəlki vəziyyətində deyildi, soyuq idi, biz burada paltoda otururduq. Şübhəsiz ki, gələnlər də o qədər çox deyildi.

Amma indi baxıram, saray nə qədər gözəlləşibdir, əvvəlki şəklini alıbdır. Bir tək saray yox. Buraya toplaşanların sifətinə, əhval-ruhiyyəsinə baxıram, burada olan şəraiti görürəm nə qədər dəyişibdir. Buna görə də bu gün problemlər nə qədər çox olsa da, o illərə nisbətən, ağır bir dövrdən, demək olar ki, çıxmış, ağır bir dövr arxada qalıbdır. Biz bunların hamısını bir yerdə etmişik.

Mənim 1990-cı ildə Naxçıvana gəlməyim, görünür, taleyin işi imiş. Moskvada tutduğum vəzifədən istefa verəndən sonra, Azərbaycana qarşı Ermənistanın hərbi təcavüzü başlayandan sonra mən Azərbaycan üçün çox narahat idim. Ancaq eyni zamanda mənə qarşı edilən ədalətsizlik və cürbəcür təxribat aksiyaları da məni çox incidirdi. Məndə Vətənə qayıtmaq, xalqla bir yerdə olmaq, bir yerdə yaşamaq arzusu gündən-günə artırdı. O ağır dövrdə bütün Azərbaycan xalqının qərarını, mənə olan münasibətini, qayğısını hiss edirdim.

Ancaq 1990-cı ilin yanvar faciəsindən sonra Azərbaycana gəlmək haqqında qərar qəbul edərkən təsəvvür etmirdim ki, gəlib Naxçıvana düşəcəyəm. Çünki bilirsiniz ki, gənc vaxtlarımdan sonra bütün fəaliyyətim Azərbaycanın paytaxtı Bakıda olmuşdur. Ona görə yenə də Bakıda yaşamaq və orada Azərbaycan xalqına xidmət etmək arzusunda idim. Ancaq vəziyyət elə oldu ki, məni Bakıda yaşamağa qoymadılar və Naxçıvana gəlməyə məcbur oldum. Amma buraya gələndən sonra hiss etdim və belə qərara gəldim ki, bu, taleyin işi imiş, mən buraya gəlməli idim – yenidən öz torpağımdan güc almaq üçün, öz həmvətənlərimlə doğma torpağımda yaşayan insanlarla bir yerdə olmaq, onların dərdlərinə şerik olmaq üçün.

1990-cı ilin yayı idi. Bütün Azərbaycanda olduğu kimi, Naxçıvanda da vəziyyət çox ağır idi. Mən buraya gələrkən Naxçıvanı çox çətin bir vəziyyətdə gördüm. Amma eyni zamanda özümü çox rahat hiss etdim. Əgər Moskvada məni təqib edirdilərsə, hətta Yanvar hadisələrindən sonra hərəkətlərimə görə mənə qarşı repressiya planları hazırlanmışdısa və onları həyata keçirmək istəyirdilərsə, Bakıya gələndə xalq tərəfindən mənim gəlişim böyük ruh yüksəkliyi ilə qəbul olunduğu halda, hakimiyyətdə olan ayrı-ayrı şəxslər tərəfindən Bakıda yaşamağıma imkan verilmədisə, mən Naxçıvana gələndə Naxçıvan ayağa qalxdı. Naxçıvan məni qucaqladı, bağrına basdı. Son illərdə çəkdiyim bütün əzab-əziyyəti unuttum. Bilirsiniz ki, bir il sadə həyat keçirdim, yəni burada qohumlarımla kiçik evində yaşayıb adi insanlarla söhbət, danışmaq aparır, görüşlər keçirirdim.

Ondan sonra isə Naxçıvan xalqının tələbi ilə və Naxçıvan Ali Məclisinin qarşısındakı o böyük meydanda davamlı keçirilən mitinqlərin təzyiqi nəticəsində mən Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisinə sədr seçildim. O vaxt mən çox böyük ziddiyyətlər içində idim. Hesab edirdim ki, mən çox böyük həyat yolu keçəndən sonra yenidən bir vəzifə tutmamalıyam, sadəcə olaraq öz imkanlarımla Naxçıvana kömək etməliyəm. Ancaq siz bunu tələb etdiniz, xalq bunu tələb etdi, mən də sizin tələbinizə görə buna razı oldum.

Bu gün burada o illər haqqında çox danışıldı. Hətta daha da çox danışmaq olar. O üç il, demək olar ki, tarixə bərabərdir. Ancaq məni ən çox sevindirən və xatirimdə ən çox qalan mən Moskvadan gələn gün, iyul ayının 22-də Azadlıq meydanındakı mitinqin iştirakçıları ilə görüşümdür. Ondan sonra Naxçıvanda, Şərurda, Sədərəkdə, Ordubadda, Culfada, Bənənyarda, Paızda, Nehrəmdə insanlarla nə qədər görüşlərim oldu.

Mən hesab edirəm ki, Naxçıvan xalqı, Naxçıvan Muxtar Respublikası Azərbaycan üçün böyük xidmətlər göstərdi. 1990-cı il noyabrın 17-də Naxçıvan Muxtar Respublikasının yeni seçilmiş Ali Sovetinin sessiyası keçirildi. Xahiş etdilər ki, mən o sessiyaya sədrlik edim, çünki vəziyyət çox mürəkkəb idi. Mən də bir neçə təklif vermişdim, onlar da, şübhəsiz ki, birmənalı qəbul olunmurdu. Hesab edirəm, o gün tək-cə Naxçıvan Muxtar Respublikası üçün yox, bütün Azərbaycan üçün tarixi bir gün oldu. Biz o gün qərar qəbul etdik və hesab edirəm ki, bütün Azərbaycana nümunə göstərdik və Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərlərini də sonra belə qərarlar qəbul etməyə məcbur etdik. Qərar qəbul etdik ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasının adından "sovet socialist" sözləri çıxarılsın. İlk Azərbaycan Demokratik Respublikasının 1918-ci ildə qəbul olunmuş dövlət bayrağının Naxçıvan Muxtar Respublikasının dövlət bayrağı qəbul edilməsi haqqında qərar qəbul etdik və Azərbaycan Respublikasının da bu bayrağı dövlət bayrağı qəbul etməsi haqqında qanunvericilik təşəbbüsü ilə çıxış etdik.

Bir neçə başqa qərar – Dağlıq Qarabağda vəziyyət haqqında, Bakıda fəvqəladə vəziyyətin aradan götürülməsi haqqında, 90-cı ilin yanvar hadisələrinə siyasi qiymət verilməsi haqqında və bir çox başqa qərarlar da qəbul etdik. Yəni biz öz işimizi Naxçıvanın problemlərinə qapanıb qalmaqla, Naxçıvanın işləri ilə məşğul olmaqla tamamlamadıq. Biz o vaxt, 1990-cı il noyabrın 17-də Azərbaycanın problemləri haqqında çox tutarlı qərarlar qəbul etdik.

Ondan bir neçə ay sonra, təxminən 1991-ci ilin fevral mart aylarında Azərbaycan Respublikasının o vaxtkı rəhbərləri xalqın təzyiqi nəticəsində və şübhəsiz ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasında qəbul olunmuş bu qərarların təsiri nəticəsində belə qərarlar qəbul etməyə məcbur olmuşdular.

Biz o vaxt da Azərbaycanın müstəqilliyi haqqında təkliflər verdik və qərarlar qəbul etdik. Ancaq o vaxt Azərbaycanın rəhbərliyi Azərbaycanın müstəqilliyini istəmirdi və təəssüf ki, öz imkanlarından istifadə edərək xalqın azadlıq və müstəqilliklə əlaqədar hərəkətinin qarşısını alırdılar.

Nəhayət, Sovetlər İttifaqı dağılmağa, parçalanmağa başladı. Mən vaxtilə Sovetlər İttifaqının ən yüksək mərtəbəsində duran, Sovetlər İttifaqı dövlətinin başında duran şəxslərdən biriyəm. Ancaq o İttifaqın, o dövlətin ədalətsiz hərəkətlərini görərək, xüsusən Azərbaycana qarşı ədalətsizliyini – Dağlıq Qarabağ probleminin ortaya atılmasının və Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzün məhz Sovetlər İttifaqı rəhbərliyinin günahından baş verdiyini görərək, 1990-cı ilin yanvarında Azərbaycana hərbi təcavüz edildiyini görərək və bunlara etiraz əlaməti olaraq Sovetlər İttifaqının artıq dağılması haqqında mən hələ Moskvada bəyanatlar verirdim.

Buraya gəldim, bütün görüşlərdə bu fikirləri irəli sürürdüm. İnsanlar məni eşidirdilər, fikirlərimlə hesablaşırdılar, çox yerlərdə suallar verirdilər. Mən deyirdim ki, Sovetlər İttifaqı artıq dağılır və dağılmalıdır. Ancaq təəssüflər olsun ki, o vaxt Azərbaycanın rəhbərliyində olan bir çox şəxslər əksinə hərəkət edirdilər.

Belə bir vaxtda Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisində biz Sovetlər İttifaqının saxlanması haqqında referendum barədə Moskvada qəbul olunmuş qərarın əksinə çıxdıq. Doğrudur, o vaxt bizim Ali Məclisdə də hamı bir fikirdə deyildi. Bəziləri, – onlardan bu salonda oturanlar da var, – o vaxtlar mühafizəkar mövqə tuturdular, bəziləri Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərlərinin iradəsinə tabe olub onların iradəsini burada həyata keçirməyə çalışırdılar. Ancaq bunlara baxmayaraq, Sovetlər İttifaqının saxlanması haqqında referendumun keçirilməsi barədə qərar hələ Bakıda müzakirə olunmadan biz Naxçıvanda bu məsələni müzakirə etdik. Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi Sovetlər İttifaqının saxlanması ilə əlaqədar keçiriləcək referendumun əleyhinə çıxdı.

Məsələn, xatirimdədir, Azərbaycan Ali Sovetinin sessiyasında bu məsələ müzakirə olunarkən Naxçıvanın nümayəndələri bunun əleyhinə çıxış etdilər. Bilirsiniz ki, mən referendumun keçirilməsinin kəskin əleyhinə çıxdım. Lakin Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərliyi Sovetlər İttifaqının saxlanması haqqında referendum keçirilməsi barədə qərar qəbul etdi. Amma Naxçıvan Muxtar Respublikasının əhalisi bu referendumdə iştirak etmədi, onu boykot etdi. Bu, naxçıvanlıların nə qədər müstəqil fikirli olduğunu, müstəqilliyə nə qədər can atdıqlarını və Azərbaycanın müstəqil olmasını istədiklərini bütün dünyaya nümayiş etdirdi. Doğrudur, ondan

sonra Naxçıvana qarşı təzyiqlər artdı. O vaxt Naxçıvanın rəhbərliyi dəyişildi. Bəzi şəxslər Naxçıvanda Azərbaycan rəhbərliyinin iradəsini yerinə yetirmək üçün cəhdlər göstərdilər. Güman edirəm, indi onlar da öz səhvlərini, günahlarını dərk ediblər, bilirlər. Ancaq Naxçıvan əhalisinin əksəriyyəti sınımadı, dönmədi. 1991-ci ilin martında həmin referendum Naxçıvan Muxtar Respublikasında boykot olundu.

Yenə deyirəm, bizim aramızda nadürüst adamlar da vardı. Hətta, xatirimdədir, Bakıda yaşayan naxçıvanlı alimlərdən bir neçəsi qəzətdə bəyanat verdi ki, guya Naxçıvanı Azərbaycandan ayırırlar. Belələri də oldu. Ancaq Naxçıvan Muxtar Respublikası əhalisinin əksəriyyəti müstəqillik, milli azadlıq yolunda Azərbaycanın milli azadlıq hərəkatının, demək olar ki, ön sıralarında gedirdi.

Naxçıvan Muxtar Respublikası tərəfindən qəbul olunmuş ikinci cəsarətli qərar ondan ibarət idi ki, 1991-ci il avqustun 19-da o vaxt Sovetlər İttifaqı hələ var idi, – Moskvada qiyam cəhdi zamanı burada, Naxçıvanda azadlıqsevən insanlar kommunist hakimiyyətinin əleyhinə qalxdılar. Bu, yenə də deyirəm, naxçıvanlıların azadlıq və müstəqillik yolunda mübarizəsini bir daha nümayiş etdirir.

Mən Naxçıvana gəldim. Burada artıq deyildi ki, 1991-ci il sentyabrın 3-də Naxçıvanın Ali Məclisi məni sədr seçdi. Bir neçə çox kəskin qərar qəbul etdik. O qərarlardan biri də bu idi ki, Azərbaycanda keçirilən prezident seçkiləri Naxçıvanda ləğv olundu. O zaman Naxçıvana qarşı böyük hücumlar oldu, hətta Azərbaycan rəhbərliyi buraya böyük bir silahlı qüvvə göndərdi. Daxili İşlər Nazirliyindən böyük bir qrup zabit gəldi, Azərbaycanın deputatlarından ibarət böyük qrup, o cümlədən bir neçə general gəldi, Naxçıvanda vəziyyəti dəyişdirməyə çalışdılar. Ancaq biz öz qətiyyətimizi nümayiş etdirdik. Xatirinizdədir ki, o vaxt mən televiziya vasitəsilə bəyanat verdim və xəbərdarlıq etdim ki, Naxçıvanın qəbul etdiyi qərarı pozmaq, yaxud Naxçıvanda güc işlədib təzyiq göstərmək üçün gələn qüvvələr dərhal Naxçıvanı tərk etməlidirlər. Əgər tərk etməsələr, Naxçıvan Respublikasının əhalisi, vətəndaşları öz qətiyyətini, gücünü göstərəcəklər. Bununla da biz Naxçıvanda müstəqillik prinsiplərini bərqərar etdik. Düzdür, o vaxt Azərbaycanın başqa bölgələrinə də müstəqillik, azadlıq əhval-ruhiyyəsini yayırdıq, amma eyni zamanda Naxçıvana qarşı təzyiqlər, Naxçıvan haqqında böhtançı fikirlər də çox yayılırdı.

Naxçıvandan olan bir neçə adamı yenə də Azərbaycan televiziyasına, qəzetlərə çıxardılar, bəyanatlar verdilər ki, guya burada biz Konstitusiyanı, qanunu pozuruq. Ancaq biz düz yolla gedirdik və sonrakı dövr, sonrakı illər göstərdi ki, tutduğumuz yol düz yoldur.

Mən bu gün qeyd etmək istəyirəm ki, o illərdə, xüsusən 1990-1991-ci illərdə Naxçıvanda xalq hərəkatı çox güclü idi. Müstəqillik yolunda mübarizə aparən adamlar Naxçıvan əhalisinin, demək olar, əksəriyyətini təşkil edirdi. Naxçıvanın müstəqillik, milli azadlıq əhval-ruhiyyəsi bütün Azərbaycana təsir edirdi. Məhz bunların nəticəsində Naxçıvan bir çox ciddi addımlar atdı və nəhayət, Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin əldə edilməsində Naxçıvan Muxtar Respublikası öz xidmətlərini göstərdi.

Ancaq bununla yanaşı, yəni Naxçıvan əhalisinin hamısının bütün bu məsələlərdə həmrəy olması ilə yanaşı, burada bəzi təxribatçı, Naxçıvanın sabitliyini pozmağa cəhd göstərən qüvvələr də vardı. Təəssüflər olsun ki, onların arasında vaxtilə Naxçıvanda xalq hərəkatında fəal iştirak etmiş adamlar da oldu. Yəni vaxtilə Naxçıvanda milli azadlıq, müstəqillik uğrunda mübarizə edən şəxslər sonralar yollarından çıxdılar. Görünür, onlar tam iradəli adamlar olmamışdılar, ayrı-ayrı şəxsi məqsədlər güdmüşdülər. Ona görə də sonrakı dövrdə gəlib pis yollara düşdülər.

Burada artıq xatırlatdılar, məhz buna görə də 1992-ci il oktyabrın 24-də Naxçıvanda Xalq Cəbhəsinə mənsub olan silahlı dəstələr Naxçıvanın qanuni dövlət hakimiyyətini devirməyə cəhd göstərdilər, Naxçıvanın Daxili İşlər Nazirliyini, televiziyasını zəbt etdilər, televiziya ilə çıxış etdilər, bəyanat verdilər. Ancaq onlar çox böyük səhvə yol verdilər. Başa düşmədilər ki, xalq onları artıq müdafiə edə bilməz. Onlar başa düşmədilər ki, xalq artıq kimin kim olduğunu müəyyən etmişdi. Bu gün mən bunu deməliyəm. Oktyabr ayının 24-ü Naxçıvan

üçün ağır, faciəli gün idi. Dünən bizim yazıçılar yada saldılar ki, Hüseyn Cavidin anadan olmasının məhz 110-cu ildönümü günü Naxçıvana qarşı təxribat xarakterli belə hərəkət baş verdi.

O vaxt Azərbaycanda Xalq Cəbhəsi hakimiyyətdə idi. Kökü Naxçıvandan olan, indi də Naxçıvanın dağ kəndində – Kələkidə yaşayan Əbülfəz Elçibəy Azərbaycan prezidenti idi. Onun ətrafında da çoxlu naxçıvanlı vardı. Ancaq onlar nə Azərbaycan haqqında həqiqətən doğru-düzgün düşünə bildilər, nə də Naxçıvan haqqında. Öz şəxsi mənafeələrini, məqsədlərini hər şeydən üstün tuturdular.

Həmin o Xalq Cəbhəsi Naxçıvanın iki böyük siyasi idarəsini zəbt edəndən sonra mən Əbülfəz Elçibəyə telefon etdim. Bir-iki saat içərisində onunla, ola bilər, yeddi-səkkiz dəfə telefonla danışdım. Ancaq gördüm ki, o, nəinki bu məsələnin qarşısını almaq istəmir, özü məsələnin iştirakçısıdır. O vaxt Azərbaycan Ali Sovetinin sədri olan İsa Qəmbərov ilə iki-üç dəfə danışdım, o da özünü belə göstərdi. Ancaq eyni zamanda, – indi mən bunu artıq deyə bilərəm, çünki o vaxt Naxçıvana rəhbərlik edirdim və imkanlarım var idi, eyni zamanda onlar mənə söz verdilər ki, bu işdən xəbərləri yoxdur və Xalq Cəbhəsinin bu cinayətkar hərəkətlərdən əl çəkməsi üçün ölçü götürəcəklər, eyni zamanda Əbülfəz Elçibəy də, İsa Qəmbərov da və başqaları da Xalq Cəbhəsi ilə telefon əlaqəsi saxlayır və deyirdilər bərk dayanın, dönməyin və hakimiyyəti ələ keçirin.

Görürsünüz, Naxçıvanda sağlam qüvvələr müstəqillik, azadlıq uğrunda mübarizə apardılar, Naxçıvanın müstəqilliyini də dünyaya nümayiş etdirdilər. Naxçıvanda baş vermiş siyasi hadisələr Azərbaycanın müstəqilliyi üçün yol açdı. Amma eyni zamanda Naxçıvandan olan adamlar Naxçıvanı dağıtmağa, parçalamağa, bərhad etməyə də çalışdılar. O da həqiqətdir, bu da həqiqətdir, bunlar hamısı bizim tariximizdir. Ancaq ən xoşbəxt cəhət ondan ibarətdir ki, biz onların hamısının öhdəsindən gəldik, bütün bu çətinliklərdən keçdik. Naxçıvan yaşadı, blokadaya, şaxtalı aylara, günlərə dözdü, elektrik enerjisindən, qazdan olan məhrumiyətlərə, çətinliklərə dözdü. Naxçıvan xalqı yaşadı və artıq bugünkü sabitlik gününə gəlib çıxdı.

Burada siz mənim xidmətlərim haqqında dediniz, çox sağ olun. Ancaq qeyd etmək istəyirəm ki, əgər siz olmasaydınız, qeyrətli, namuslu, vətənpərvər Naxçıvan camaatı, naxçıvanlılar olmasaydı, Heydər Əliyev tək heç bir şey edə bilməzdi. Siz mənə dayaq oldunuz, mən də sizə dayaq oldum. Bizim həmrəyliyimiz, birliyimiz Naxçıvanı o ağır dövrdən çıxardı.

Burada çox sözlər deyildi. Doğrudan da Naxçıvan işğal oluna, dağıla, parçalana bilərdi, Naxçıvanda qardaş qırğını ola bilərdi, hər şey ola bilərdi. Azərbaycanın bütün başqa bölgələrinə nisbətən Naxçıvanın vəziyyəti həddindən artıq çətin idi coğrafi vəziyyətinə, blokada şəraitində olduğuna görə. Ancaq naxçıvanlıların, Naxçıvan əhalisinin tam əksəriyyətinin sağlam düşüncəsi, sağlam əhval-ruhiyyəsi, sağlam fikirləri, amalları bizim bu birliyimizi təmin etdi və Naxçıvan ağır vəziyyətdən çıxdı. Mən buna görə sizə təşəkkür edirəm. Bəli, günlər vardı ki, biz həftələrlə elektrik enerjisindən məhrum olurduq. Gecə saat ikiyə-üçə qədər iş otağımda az işıq verən neft lampası ilə oturub işləyirdim, bunu hamı bilirdi. Evlərə elektrik, istilik vermək üçün heç bir imkan yox idi. İnsanlar həqiqətən donurdular. Bizim bir çox müşavirələrimiz, hətta Ali Məclisin sessiyaları qıç vaxtı keçiriləndə insanlar paltoda, papaqda otururdular, çünki vəziyyət həqiqətən çox ağır idi. Amma, yenə də deyirəm, naxçıvanlıların dözümlülüyü hamımızı bu vəziyyətdən çıxardı.

O illər biz bir-birimizə sədaqətimizi sübut etdik. Siz sübut etdiniz ki, öz torpağınıza, xalqınıza, millətinizə, müqəddəs, müstəqil Azərbaycana sədaqətlisiniz və mənim də həm Azərbaycan xalqına, həm də Azərbaycan torpağına, o cümlədən öz doğma yurdumlarınıza sədaqətimin şahidi oldunuz.

Üç il yarım ki, mən artıq Bakıdayam, Azərbaycanın rəhbərliyindəyəm. Xalq mənə etimad göstərdi, Azərbaycanın prezidenti seçdi. Mən bu etimadı çox yüksək qiymətləndirirəm. Bilirsiniz və bütün Azərbaycana bəyan etmişəm ki, Azərbaycana yenidən rəhbərlik etmək, prezident seçilmək niyyətində olmamışam. Ancaq şərait və yaranmış vəziyyət bunu məndən tələb etdi və mən də bununla razı oldum. Bir halda ki, bu vəzifəni öz üzərimə götürmüşəm, sizə də deyirəm, bir daha bütün Azərbaycan vətəndaşlarına bildirirəm ki, bu vəzifəni, bu

etimadı daim doğrultmağa çalışacağam və əmin ola bilərsiniz, Azərbaycan xalqının etimadını həmişə doğruldacağam.

Son üç il yarım müddətində Azərbaycanda görülən işlər göz qabağındadır. Azərbaycanın ağır problemləri var. Amma eyni zamanda bu üç il müddətində Azərbaycan çox böyük yol keçibdir. Doğrudur bu yol böyük maneələrlə, çətinliklərlə dolu olubdur. Yaxşı bilirsiniz ki, əgər 1993-cü ilin iyununda biz Azərbaycanı vətəndaş müharibəsindən, parçalanmadan xilas etdiksə, 1994-cü ilin oktyabrında Azərbaycanda yenidən dövlət çevrilişi cəhdi meydana çıxdı. Bunun qarşısı alındı. 1995-ci ilin martında Azərbaycanda yenidən dövlət çevrilişi etmək istədilər, bunun da qarşısı alındı. Ondan sonra cürbəcür təxribatlar, terror aktları həyata keçirməyə çalışdılar. Bunların da qarşısı alındı. Şübhəsiz ki, indi də Azərbaycanı dağıtmaq, respublikamıza zərbə vurmaq istəyən qüvvələr çoxdur. Bunlar xaricdə də çoxdur, təəssüflər olsun ki, daxildə də çoxdur. Təəssüf olsun. O cümlədən terror aktları həyata keçirmək cəhdləri də müşahidə olunur.

Terror haqqında deyəndə, bilirsiniz, mən ürək ağrısı ilə xatırlayıram ki, bir tərəfdən 1990-cı ildə mən Naxçıvana gələrkən Naxçıvan məni bağrıma basdı, qucaqladı və mən burada özümə, demək olar, sığınacaq tapdım, sizinlə bir yerdə yaşadım. Amma ikinci tərəfdən xalq məni Azərbaycana dəvət edəndən sonra, Azərbaycanda vəziyyəti düzəltmək prosesi gedən zaman mənə qarşı terror aktı həyata keçirmək cəhdi aşkara çıxdı. Təəssüflər olsun ki, bu terror aktını hazırlayanlar və həyata keçirmək istəyənlər bizim əziz Naxçıvan torpağından olan insanlar olublar. **(Yerdən səs: İki nəfər idilər)**. Burada dedilər, onlar iki nəfər deyildi, beş, yaxud altı nəfər idi. Onların hamısı həbs olunubdur. Türkiyədən çağırılmış bir nəfər – Ərzurum Universitetinin tələbəsi də həbs olunub, cəzalanıbdır. Ancaq onu çağıranlar da bizim naxçıvanlılar olublar.

Ancaq təkcə bir bu deyil. Təəssüflər olsun ki, Naxçıvan torpağından çıxmış ayrı-ayrı adamlar bizim işlərimizə maneçilik etməyə, qanun pozuntularına əl atmağa çalışırlar. Bu, təbiidir, çünki hər yerdə yaxşı insanlar da, pis insanlar da var. Heç də demək olmaz ki, Naxçıvanda olan insanların hamısı yaxşıdır, yox. Bu, düzgün olmazdı. Yaxud da demək olmaz ki, Azərbaycanın hansısa bölgəsindən olan insanlar pis insanlardır, bu da düzgün olmazdı, Azərbaycanın hər yerində çox dəyərli, qeyrətli, namuslu, vətənpərvər, Azərbaycanın müstəqilliyi uğrunda çalışan, vuruşan, mübarizə aparan insanlar var. Amma eyni zamanda, Azərbaycanın hər yerində, o cümlədən Naxçıvanda da nadanlar, nadürüstlər, öz şəxsi məqsədlərinə görə xalqın, millətin mənafeyini tapdalamağa və qurban verməyə hazır olan adamlar da var. Təəssüf ki, bunlar da var. Onlar bu gün də var və bilmək lazımdır ki, sabah da olacaqlar. Biz heç vaxt onlardan xilas ola bilməyəcəyik, bu insanlar var. Ona görə də bu gün nailiyyətimiz ondan ibarətdir ki, Azərbaycan xalqının tam əksəriyyəti Azərbaycan dövlətinin siyasətini müdafiə edir, Azərbaycan prezidentinin fəaliyyətini müdafiə edir və onu dəstəkləyir. Bu bizim ən böyük nailiyyətimizdir.

Ancaq o şəxslər ki, müxalifətdə olmaqdan savayı düşmənçilik, terrorçuluq hərəkətlərinə əl atırlar, onlar cinayətkardırlar. Bizim cəmiyyətimiz demokratik cəmiyyətdir. Şübhəsiz ki, bu cəmiyyətdə iqtidara müxalif qüvvələrin olması təbii haldır və biz bunu qeyri-təbii hesab etmirik. Azərbaycanda otuzdan çox siyasi partiya qeydə alınmışdır, onların bir çoxu indiki iqtidara müxalifətdədir, qəzetlər çıxarırlar, cürbəcür siyasi fəaliyyət göstərirlər. Qanun çərçivəsində bunların heç birinə etiraz yoxdur. Ancaq özlərini müxalifət hesab edən adamlar terrora, təxribata əl atırlarsa, dövlət çevrilişinə cəhd göstərmək istəyirlərsə, artıq bunlar müxalifət deyil, cinayətkarlardır. Cinayətkarlara qarşı mübarizəmiz indiyə qədər olduğu kimi, bundan sonra da kəskin olacaqdır. Fərqi yoxdur, o, Naxçıvandandır, Gəncədəndir, Bakıdandır, Şəkiddəndir, Qubadandır, yaxud başqa bir yerdəndir – cinayətkar cinayətkardır, qanun əleyhinə çıxan qanun əleyhinə çıxandır və burada heç kəsə fərq qoymaq olmaz.

Bir də qeyd edirəm, bu müddətdə görülən işlər sizə məlumdur. Bu barədə geniş məlumat verməyə ehtiyac yoxdur. Ancaq onu qeyd etmək istəyirəm ki, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi gündən-günə möhkəmlənibdir. Azərbaycan dünya miqyasında, dünya birliyində özünə layiq yer tutubdur. Azərbaycanın ən

ağır problemi olan Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsi üçün lazımi tədbirlər görülür və bundan sonra da görülməkdir. Bu barədə Azərbaycanın mövqeyi prinsiplədir, qətidir. Azərbaycanın işğal edilmiş torpaqlarından Ermənistan silahlı qüvvələri çıxarılmalı, Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü bərpa edilməli, sərhədlərinin toxunulmazlığı təmin olunmalı, yerindən-yurdundan didərgin düşmüş Azərbaycan vətəndaşları öz elinə-obasına qayıtmalıdır. Dağlıq Qarabağ Azərbaycan Respublikasının, Azərbaycan dövlətinin tərkibində yüksək muxtariyyət statusuna malik ola bilər. Biz bu prinsiplər əsasında danışıqlar aparırıq və bundan sonra da danışıqları bu prinsiplər əsasında davam etdirəcəyik. Bildirmək istəyirəm ki, dünya ictimaiyyəti, beynəlxalq təşkilatlar, dünyanın böyük dövlətləri bu prinsipləri qəbul edirlər və bizim prinsiplərimiz gündən-günə müdafiə olunur və bu məsələnin həll edilməsi üçün sülh yolundan başqa yol olmaması dərk edilə bilər.

Azərbaycanda demokratik hüquqi dövlət qurulur. Biz konstitusiyamızı qəbul etmişik, demokratik prinsiplər əsasında parlament seçmişik. Azərbaycanda demokratik proseslər inkişaf edir, bazar iqtisadiyyatı bərqərar olur, iqtisadi islahatlar keçirilir və bunlar artıq öz bəhrəsini verir. İqtisadi islahatların nəticələrini artıq siz Naxçıvan Muxtar Respublikasının həyatında da hiss edirsiniz.

Qəbul olunmuş qanunlar, özəlləşdirmə proqramı, torpaq islahatı haqqında qanun, başqa qanunlar yaxın müddətdə – iki-üç il içərisində Azərbaycanın iqtisadiyyatında böyük dəyişikliklər meydana çıxaracaqdır. Yolumuz bu yoldur, biz bu yolla gedirik və hesab edirəm ki, bu yolda da böyük nailiyyətlər əldə edəcəyik. Bir sözlə, müstəqil Azərbaycan dövlətinin möhkəmlənməsi, inkişaf etməsi yolunda görülən tədbirlər öz nəticəsini verir və biz bu yolla da dövlətimizi, ölkəmizi, respublikamızı inkişaf etdirəcəyik. İqtisadi çətinliklər, iqtisadi problemlər tədricən aradan götürülməkdir. Siz artıq bunun şahidisiniz və güman edirəm ki, həyata keçirilən tədbirlər öz nəticəsini verəcəkdir.

Bu baxımdan Naxçıvan Muxtar Respublikasında da həyata keçirilən tədbirlərin nəticəsini mən yüksək qiymətləndirirəm. Burada qeyd olundu, Azərbaycanda bu məsələlər, necə deyərlər, hələ baxılmamış vəziyyətdə olduğu halda, biz 1992-ci ildə burada özəlləşdirmə haqqında qanun qəbul etdik. Kolxozlarda, sovxozlarda olan mal-qaranın əhaliyə satılması, torpaqların əhaliyə verilməsi haqqında qanunlar qəbul etdik. Artıq onlar öz nəticələrini veribdir.

Naxçıvanın Türkiyə ilə, İranla əlaqələrinin genişlənməsi onun iqtisadiyyatına çox kömək edirdi. Siz bunların da nəticələrini artıq görürsünüz.

Hesab edirəm ki, islahatlar Azərbaycanın hər yerində olduğu kimi, Naxçıvan Muxtar Respublikasında da bundan sonra sürətlə həyata keçiriləcək və mən tam əminəm ki, öz müsbət nəticəsini verəcək, Naxçıvan Muxtar Respublikasının iqtisadiyyatı da tədricən inkişaf edəcək və insanların rifah halı da yaxşılaşacaqdır.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının rəhbərliyi, Ali Məclis, Nazirlər Kabineti tərəfindən, yerli hakimiyyət orqanları tərəfindən son vaxtlar həyata keçirilən tədbirlər şəxsən mənə sevindirir. Onların müsbət nəticəsi sizin gözlünüz qarşısındadır. Mən bu barədə mütəmadi olaraq məlumatlar alıram və bu işlərə nəzarət edirəm. Amma eyni zamanda dünən də, bu gün də Naxçıvan şəhərində artıq baş vermiş böyük müsbət dəyişiklikləri və burada yaranmış mühiti, əhval-ruhiyyəni görürkən daha da çox sevinirəm. Bu işlərə görə sizi təbrik edirəm. Hesab edirəm ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasının dövlət rəhbərliyi düzgün yoldadır. Siz birlikdə bu yolla böyük nailiyyətlər əldə edə biləcəksiniz.

Müstəqil Azərbaycan Respublikasının yeni qəbul olunmuş ilk Konstitusiyasında Naxçıvan Muxtar Respublikasının statusu müəyyən olunubdur. Bilirsiniz ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasının statusu vaxtilə beynəlxalq müqavilələr əsasında müəyyən edilmişdir: Naxçıvan muxtar respublikadır, Azərbaycanın tərkibindədir. Bu, beynəlxalq müqavilələr nəticəsində yaranmış statusdur, onu heç kəs dəyişdirə bilməz. Təəssüflər olsun ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasından çıxmış insanlar Xalq Cəbhəsinin hakimiyyəti dövründə

muxtar respublikanı qoruyub saxlamaq, onun statusunu möhkəmləndirmək əvəzinə, yalnız və yalnız öz şəxsi məqsədlərinə nail olmaq üçün bir muxtar respublika kimi onu ləğv etmək cəhdləri göstərməyə başladılar.

Xatırlayırınsız, 1992-ci ilin oktyabrında Naxçıvanda dövlət çevrilişinə cəhd göstəriləndən sonra biz Ali Məclisin sessiyasını keçirdik. O vaxt Azərbaycandan nümayəndələr gəlmişdi, onların əksəriyyəti naxçıvanlılar, Xalq Cəbhəsinin hakimiyyəti vaxtı böyük vəzifələr tutan adamlar idi. Ancaq gənc, təcrübəsiz, necə deyərlər, burnu yelli adamlar idilər. Onlar açıq-aşkar belə bir fikir irəli sürürdülər ki, guya Azərbaycan unitar dövlətdir, unitar dövlət daxilində heç bir muxtariyyət hüququ ola bilməz, ona görə də Naxçıvan Muxtar Respublikası ləğv olunmalıdır.

Amma Naxçıvan Muxtar Respublikası nə olacaqdır – Azərbaycanın bütün digər ərazisindən ayrılmış, blokada şəraitində olan bir yer. Siz Naxçıvanı blokadadan çıxarmağa, vəziyyətini düzəltməyə çalışın. Naxçıvanlılar şaxtadan donurlar, ərzaq çətinliklərindən acından ölmək vəziyyətinə gəlib düşüblər, siz gəlibsiniz ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasının statusunu dəyişmək, muxtar respublikanı ləğv etmək lazımdır. Görürsünüz, belə nankorlar var. Bunu ancaq naxçıvanlılar edirdilər, bilin.

Şübhəsiz ki, mən bunun qarşısını aldım. Həm qarşısını aldım, həm də onların cavablarını verdim. Xatirimdədir, o vaxt Ali Məclisin sessiyalarında bu danışıqlar getdi, mənimlə bərabər Naxçıvan Muxtar Respublikasının qeyrətli, namuslu insanları, Ali Məclisin deputatları da öz sözlərini dedilər. Ancaq təsəvvür edin, o hakimiyyət davam etsəydi, o insanlar vəzifələrində qalmış olsaydılar, Naxçıvan Muxtar Respublikasının statusunu saxlamaq üçün nə qədər mübarizə aparmaq lazım olacaqdı. Mən əminəm ki, onlar heç bir şeyə nail ola bilməzdilər. Əminəm ki, biz naxçıvanlılar muxtar respublikanın statusunu qoruyub saxlayacaqdıq. Ancaq xalqına, torpağına, doğma anasına bu qədər xəyanət edən insanlar insan hesab oluna bilərlərmi? Onların naxçıvanlı adı daşımağa haqqı varmı? Onların Naxçıvan torpağına ayaq basmağa haqqı varmı? Yoxdur! Biz də bu işlərdə prinsipial olmalıyıq, siz də o adamların, necə deyərlər, basıb göz-qaşını çıxartmalısınız.

Bütün bunlara görə də keçən ilin noyabrında qəbul edilmiş Konstitusiyada Naxçıvan Muxtar Respublikasının statusu müəyyən edilibdir. Əbədi müəyyən olunubdur – Naxçıvan Azərbaycan Respublikasının tərkibində muxtar dövlətdir. Bu Konstitusiya ümumxalq referendumu vasitəsilə qəbul olunubdur və onu bundan sonra heç kəs poza, dəyişə bilməz.

Mən bu gün dedim ki, naxçıvanlıların 1989-1990-cı illərdən sonra atdıqları bir çox addımlara, xüsusən müstəqillik, milli azadlıq yolunda atdıqları addımlara, qəbul etdikləri qərarlara görə fəxr etməyə haqları var. Eyni zamanda bu heç bir naxçıvanlıya müstəsna hüquq vermir. Ancaq bəzən eşidirəm, mənə siqnallar gəlir, – ayrı-ayrı adamlar, xüsusən Bakıda yaşayan ayrı-ayrı naxçıvanlılar guya özlərinə xüsusi, müstəsna hüquqi şəxs kimi baxır, qanunu pozurlar, beləliklə də naxçıvanlıların adını ləkələyirlər. Belə hallar var. Təəssüf olsun ki, o insanlar Naxçıvana heç bir xidmət etməyiblər, Naxçıvanın ağır, əziyyətli dövründə Naxçıvana heç baş çəkməyiblər, gəlməyiblər. İndi Naxçıvan Muxtar Respublikasının Azərbaycan miqyasında göstərdiyi bu xidmətlərdən və o cümlədən Azərbaycan prezidentinin vəzifəsindən sui-istifadə etməyə çalışır, beləliklə, bizim torpağımızın, Naxçıvanın adını ləkələyirlər, Azərbaycan prezidentinin adını ləkələyirlər.

(Yerdən səslər: Ar olsun, ar olsun!)

Mən bu sözü burada deyirəm, ona görə ki, bu məni narahat edir. Azərbaycan Respublikasında hər bir vətəndaş eyni hüquqa malikdir. Heç kəs keçmiş xidmətlərinə, vəzifəsinə, doğulduğu yerə görə, yaxud başqa səbəblərə görə müstəsna hüquqa malik deyil, ola da bilməz. Biz demokratiya qururuq, hamı eyni hüquqa malikdir, hamı qanuna tabe olmalı, qanun çərçivəsində işləməlidir. Əgər kim isə hansısa bir vəzifəsindən, yaxud da ki, başqa bir mövqeyindən sui-istifadə edirsə, şübhəsiz ki, o, özü-özünə, valideynlərinə, xalqına, doğulduğu yerə xəyanət edir. Bunlara yol vermək olmaz.

Ona görə mən istərdim ki, siz də, o cümlədən Naxçıvandan kənarında yaşayan naxçıvanlılar da naxçıvanlı adını şərəflə daşıyasınız. Şərəflə daşımaq o deməkdir ki, gərək hər bir kəs qanun çərçivəsində hərəkət etsin,

qanuna tabe olsun, qanunu möhkəmləndirsin, müstəqilliyimizi möhkəmləndirsin. Heç vaxt, heç bir vəchlə öz vəzifəsindən, imkanlarından sui-istifadə etməsin. Mən sizdən rica edirəm, bu halların qarşısını alınız. Çünki bu siqnallar vaxtaşırı mənə gəlir. Amma sizin isə imkanlarınız var ki, belə şeylərin qarşısını yerində alınız.

Mən doğma torpağıma, Naxçıvana, Naxçıvan Muxtar Respublikasına hədsiz məhəbbətimi bir daha bildirmək istəyirəm. Bilin ki, mən sizə həmişə sadıq olmuşam, bundan sonra da sadıq olacağam. Mən Azərbaycan xalqına həyatım boyu sadıq olmuşam, ömrümün son dəqiqəsinə qədər də sadıq olacağam. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi yolunda bundan sonra da fədakarcasına çalışmaq mənim həyatımın mənasıdır.

Sizi, bütün Azərbaycan xalqını Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini qoruyub saxlamaq uğrunda, onu möhkəmləndirmək, inkişaf etdirmək üçün, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü təmin etmək, işğal olunmuş torpaqlarımızı azad etmək, Azərbaycanı daha da yüksəklərə qaldırmaq üçün birliyə, həmrəyliyə dəvət edirəm.

Qədim Naxçıvan torpağına eşq olsun!

Yaşasın müstəqil Azərbaycan!

NAXÇIVAN HƏRBİ QARNİZONUNUN ƏSGƏR VƏ ZABİTLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ NİTQİ

Naxçıvan

30 oktyabr 1996-cı il

Əziz əsgərlər, zabitlər, Azərbaycan Respublikası
Milli Ordusunun döyüşçüləri!

Mən sizi səmimi qəlbdən salamlayıram. Sizin simanızda, Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi olan Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində yerləşən Azərbaycan ordusunun bütün hərbi hissələrini, hər bir əsgəri, hər bir zabiti salamlayıram. Sizin simanızda Azərbaycan Milli Ordusunun bütün əsgərlərini, zabitlərini, döyüşçülərini salamlayıram. Hamınıza cansağlığı, səadət və bu şərəfli işinizdə uğurlar arzulayıram.

Azərbaycan Milli Ordusu özünün yaranmasının beşinci ilini bu ay qeyd etdi. Bu beş ildə Azərbaycan Milli Ordusu böyük, şərəfli, eyni zamanda çox əzab-əziyyətli yol keçmişdir. Milli ordunun yaranması prosesi nə qədər çətin, mürəkkəb olmuşdusa, onun yaranması haqqında qanun qəbul edildikdən sonra ordunun həqiqətən yaradılması, təşkili, ordu şəklinə salınması bir o qədər çətin olmuşdur. O illərdə Azərbaycanın milli ordusunu yaratmaq üçün lazımi səylər qoyulmamasının nəticəsində olmuş, eyni zamanda Azərbaycana rəhbərlik edənlərin müstəqillikdən imtina etmək, yaxud ona xor baxmaq, Ümumittifaq asılılığından ayrılmaq əhval-ruhiyyəsindən irəli gəlmişdir. Məhz bunlara görə də Azərbaycanın milli ordusu onun haqqında qanun qəbul olunandan sonra xeyli müddət təşkil edilməmiş, bu da o dövrdə Azərbaycana qarşı hərbi təcavüz edən və çox güclü əməliyyatlar aparan Ermənistan silahlı qüvvələrinin qarşısının alınmasını təmin etməmişdir.

Bunlar o illərin həqiqətidir. İndi isə biz böyük iftixar hissi ilə qeyd edə bilərik ki, Azərbaycanın müstəqilliyini, ərazi bütövlüyünü qorumaq, torpaqlarını, dövlətçiliyini müdafiə etmək üçün yararlı ordusu var. Bu ordu gündən-günə güclənir, öz hərbi peşə səviyyəsini artırır.

Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi artıq tarixi həqiqətə çevrilibdir, əbədidir, dönməzdir, yenilməzdir. Müstəqil Azərbaycan Respublikasını, Azərbaycan dövlətini qoruyub saxlamaq üçün bizim güclü silahlı qüvvələrimiz, güclü milli ordumuz olmalıdır. Bu, dövlətimizin, müstəqilliyimizin dayağıdır. Əmin ola bilərsiniz ki, bu sahədə lazımi işlər görülür, lazımi tədbirlər həyata keçirilir və Azərbaycan Ordusu öz gücünü, qüdrətini, əsgəri məharətini gündən-günə təkmilləşdirir.

Azərbaycan Respublikasının tərkib hissəsi olan Naxçıvan Muxtar Respublikasının coğrafi vəziyyəti bu diyarda ölkəmizin torpaqlarının, sərhədlərinin qorunması üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Məhz buna görə də Ermənistanın Azərbaycana qarşı 1988-ci ildən başlanmış təcavüzünə cavab vermək, onun qarşısını almaq üçün, bu təcavüzə cavab olaraq Azərbaycanın torpaqlarını qorumaq, müdafiə etmək üçün burada, Naxçıvanda da ordunun, silahlı qüvvələrin yaranması o dövrün zərurəti idi.

Məlumdur ki, Ermənistan qondarma "Dağlıq Qarabağ problemi" ilə əlaqədar Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzə başlayarkən Ermənistan ilə Azərbaycanın sərhədlərində vaxtaşırı hərbi münaqişələr baş verirdi. Belə hərbi münaqişələr burada, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ermənistanla sərhədində də olurdu. Məhz bu münaqişələr nəticəsində, xüsusən Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində 1990-cı ildə sərhədlərin bir qismi pozulmuş, döyüşlər getmiş, atışmalar olmuş və təəssüflər olsun ki, Azərbaycan Respublikasının, Naxçıvanın böyük bir kəndi – Kərki kəndi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmişdir. Burada Ermənistan-Azərbaycan sərhədinin başqa yerlərində də faciəli hallar olmuş, Azərbaycanın, Naxçıvan Muxtar Respublikasının igid, mərd oğulları torpaqlarımızı müdafiə edərkən özlərini qurban vermişlər, şəhid olmuşlar. Naxçıvanlılar öz torpağını qorumaq üçün ayağa qalxmış və böyük qəhrəmanlıq nümunələri göstərmişlər.

Bunlar xalqın iradəsindən, vətənpərvərlik hisslərindən irəli gələn hallar idi. Ancaq o vaxt, hələ 1988-1990-cı illərdə Ermənistanda böyük silahlı qüvvələr yaranan zaman, təəssüf ki, bunun müqabilində Azərbaycanda lazımi tədbirlər görülməmişdir. Bu da Ermənistan silahlı qüvvələrinə üstünlük vermiş, o dövrdə Azərbaycan Respublikası ərazisinin bir qisminin işğal edilməsinə səbəb olmuşdur.

1990-1991-ci illərdə burada çox gərgin vəziyyət vardı. Bir tərəfdən Ermənistan ərazisindən Naxçıvana, Azərbaycana vaxtaşırı hücumlar baş verir, ikinci tərəfdən də Naxçıvanda daxili ictimai-siyasi vəziyyət həddən artıq gərgin idi. O illərdə naxçıvanlılar çox gərgin bir dövr yaşadılar.

O zaman Naxçıvanın torpaqlarını qorumaq, Ermənistanın hərbi təcavüzünə cavab vermək üçün sentyabrın əvvəlində, artıq Sovetlər İttifaqının dağılması ilə əlaqədar Naxçıvan müstəqil hərəkət edərək, – bilirsiniz ki, bu proseslər Naxçıvanda Azərbaycanın paytaxtından da və başqa bölgələrindən də qabaq inkişaf etdi, – hakimiyyəti özü idarə etdi. Bizim ilk addımlarımızdan biri Naxçıvanda Müdafiə Komitəsi yaratmaq oldu. Bununla da biz Naxçıvanda mütəşəkkil silahlı qüvvələr yaratmaq prosesinə başladığımız. O vaxt Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin bir hissəsi olan Naxçıvan silahlı qüvvələri yaranmağa başladı.

Amma xatirinizdədir ki, o vaxt burada, dayandığımız bu yerdə – bu meydanda, bu binalarda, ətrafda, Naxçıvanın ərazisində keçmiş Sovetlər İttifaqının böyük hərbi hissələri, o cümlədən böyük bir diviziyası – 75-ci motoatıcı diviziya yerləşirdi. O illər biz çox gərgin iş apardığımız və bütün bunların nəticəsində nəhayət, sonra Rusiyanın sərəncamına keçmiş həmin diviziyanın buradan köçməsinə nail olduq. Ola bilər, Azərbaycanın ərazisində yeganə yerdir ki, biz burada keçmiş Sovetlər İttifaqının ordusuna məxsus olan bütün əmlakı, silah-sursatı sağ-salamat təhvil aldığımız və Rusiya diviziyasını sakitcə, xoşluqla yola saldıq. Bu, keçmiş ittifaqdan Azərbaycanın payına düşən silah-sursatın, əmlakın alınmasının ilk addımı idi. Bu gün böyük iftixar hissi ilə deyə bilərəm ki, biz bu işi çox səriştəli gördük və burada nə varda, nə yaranmışdısa, onun Azərbaycana məxsus əmlak olduğunu sübut etdik və hamısını Azərbaycanın sərəncamına keçirdik. Təəssüflər olsun ki, Azərbaycanın başqa bölgələrində, o cümlədən paytaxtında keçmiş Sovetlər İttifaqına mənsub olan ordu hissələrinin əmlakının bir çoxu o vaxt çıxarıldı, bu da Azərbaycanı lazımi səviyyədə ordu yaratmaq üçün maddi-texniki bazadan çox məhrum etdi.

Beləliklə, biz burada Azərbaycanın milli ordusunu yaratdıq. Ancaq təəssüflər olsun ki, o vaxt Naxçıvanda bizə maneçilik göstərən qüvvələr çox idi. Sonra isə hakimiyyətə gələn səriştəsiz insanlar, o cümlədən Azərbaycanın o vaxtkı müdafiə naziri Rəhim Qaziyev və onun nümayəndələri görülmüş bu işlərə çox qısqançlıqla yanaşaraq, gəlib bunları dağıtmağa çalışdılar. Biz burada nə qədər çətin proseslərlə üzləşdik. Bu binaları, bu varidatı ayrı-ayrı nadanların ixtiyarına verməyə çalışdılar və bəzən də buna nail oldular.

Təsəvvür edin, Naxçıvan Muxtar Respublikasında o vaxt Sovetlər İttifaqı miqyasında ən güclü diviziyalardan biri yerləşirdi. İş o yerə gəlib çatdı ki, bu diviziyaya 1993-cü ildə uzun müddət "KamAZ" sürücüsü olmuş, guya Xalq Cəbhəsinin fəallarından olan yaramaz bir adamın Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərliyi tərəfindən komandir təyin edilməsi təhlükəsi qarşısında qaldıq. Mən bunların qarşısını almağa çalışdım, müəyyən qədər də aldım. Ancaq biz burada nə qədər çətinliklər çəkirdik. O adamlar, nadanlar, – hansılar ki, Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərlərinin əmrləri, göstərişləri ilə bu əmlakı əllərinə keçirdilər, – burada olan şeyləri qoruyub saxlamaqla yox, yalnız dağıtmaqla məşğul olmuşlar.

1993-cü ildə Azərbaycanda baş vermiş hadisələr – vətəndaş müharibəsi və başqa proseslər ağır, çətin oldu. Biz onların qarşısını aldığımız. Eyni zamanda cəmiyyətimiz də bu yaramaz ünsürlərdən təmizləndi. Naxçıvan da təmizləndi.

Buraya, bu binaya, bu meydana mən dəfələrlə gəlmişəm. Rusiyanın diviziyası burada olanda da gəlmişəm – çox yüksək səviyyədə qayda-qanun vardı. Ancaq sonra, biz bunu Azərbaycanın əmlakı etsək də, ayrı-ayrı nadanlar gətirilib buraya qoyulandan sonra da gəldim və buraları bərhad vəziyyətdə gördüm. Ürəyim ağrıyırdı, əziyyət çəkirdik.

Belə çətin proseslərdən keçib, indi artıq Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisini qorumaq üçün yararlı bir ordunun təşkilinə nail olmuşuq. Mən bu gün buranı, burada olan qanun-qaydanı, mühiti görürəm və deyə bilərəm ki, keçmiş sovet ordusunun vaxtındakından heç də əskik, ondan aşağı səviyyədə deyil, hesab edirəm ki, ondan da yuxarı səviyyədədir.

Beləliklə, burada – Naxçıvanda Azərbaycan Milli Ordusunun böyük bir hissəsi yaranıb və yaranır. Mən Azərbaycan Milli Ordusunun vəziyyəti ilə daim maraqlanır, ona qayğı göstərir, sizin işləriniz, vəziyyətiniz haqqında məlumat alıram. Məmnunam ki, burada işlər normal səviyyədə gedir, Naxçıvanın blokada şəraitində olmasına, Azərbaycanın əsas torpağından ayrı düşməsinə, bir çox çətinliklərin, problemlərin olmasına baxmayaraq, Naxçıvanda yerləşən hərbi hissələr çox yaxşı vəziyyətdədir. Bu, bizim borcumuzdur, bunu edirik və mən məmnunam ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi, onun sədri və Naxçıvanda yerləşən bu hərbi hissəsinin komandanlığı bizim göstərdiyimiz qayğı və diqqətdən səmərəli istifadə edirlər və artıq burada lazımı qanun-qayda yaranır.

Əziz övladlarımız, Azərbaycan Ordusunun əsgərləri, zabitləri, siz şərəfli xidmədəsiniz. Orduda xidmət etmək Azərbaycanın hər bir vətəndaşının şərəfli borcudur. Müstəqil Azərbaycan Respublikasının Milli Ordusuna xidmət etmək hər bir azərbaycanlı üçün böyük iftixardır, fəxr edə bilərsiniz. Fəxr etməlisiniz ki, xalqımız sizə bu şərəfli vəzifəni etibar edibdir. Xalqımız sizə ümid bəsləyir, arxalanır və sizə etibar edərək, ümid bəsləyərək rahat yaşaya bilir, respublikamızın işğal edilmiş torpaqlarının azad olunmasına böyük ümidlərlə yaşayır və Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün təmin olunacağına heç də şübhə etmir.

Azərbaycan Ordusu gəncdir. Siz əsgərlər də ilk günlərdən Azərbaycan Ordusunun əsasını qoyanlardansınız. Ona görə də öz məsuliyyətinizi dərk etməlisiniz, bunu daim düşünməlisiniz və Vətən, millət, müstəqil Azərbaycan qarşısında borcunuzu şərəflə yerinə yetirməyə çalışmalısınız. Heç şübhə yoxdur ki, Azərbaycan Ordusu gündən-günə güclənəcəkdir. Ona görə ki, müstəqil Azərbaycan dövləti özünə layiq güclü orduya malik olmalıdır. Eyni zamanda Ermənistanın Azərbaycana qarşı etdiyi təcavüzlə əlaqədar ordumuz daha da güclü olmalıdır.

Biz Ermənistan ilə Azərbaycan arasındakı hərbi münaqişəni sülh yolu ilə həll etməyə çalışırıq. Ermənistanın Azərbaycana etdiyi hərbi təcavüz respublikamıza, xalqımıza böyük maddi-mənəvi zərbələr vurubdur. Ərazimizin 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altındadır. İşğal edilmiş torpaqlardan bir milyondan artıq vətəndaşımız qaçqın düşmüşdür. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi ilə əlaqədar Naxçıvan Muxtar Respublikası xüsusən ağır vəziyyətə düşüb, çünki Naxçıvanı Azərbaycanın paytaxtı və başqa bölgələri ilə bağlayan bütün xətlər – nəqliyyat, rabitə hamısı kəsilib, Naxçıvan blokada vəziyyətindədir. Bunlar da Azərbaycana vurulan maddi-mənəvi zərbələrdir.

Buna baxmayaraq, biz məsələni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Məhz buna görə də 1994-cü ilin mayında atəşkəs haqqında saziş əldə etmişik. Bu sazişə riayət edir, mütəmadi olaraq cürbəcür istiqamətlərdə fəaliyyət göstərir, danışıqlar aparır, beynəlxalq təşkilatların, böyük dövlətlərin imkanlarından istifadə edir, Ermənistanla bilavasitə danışıqlar aparırıq və bunların hamısını məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasına yönəldirik. Mən inanıram ki, biz buna nail olacağıq. Çünki artıq hiss olunur ki, Ermənistanda da anlayıblar, başa düşüblər ki, onlar istədiklərinə zor ilə, güc ilə nail ola bilməyəcəklər. Yəni Azərbaycan torpaqlarının bir hissəsini – Dağlıq Qarabağı əllərinə keçirə bilməyəcəklər. Biz heç vaxt Azərbaycan torpaqlarının bir qarışını, bir metrini də əlimizdən verməyəcəyik. Xalqımız buna əmin ola bilər. Yaranmış vəziyyət müvəqqətidir, biz Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa olunmasına, torpaqlarımızın etibarlı müdafiəsinə, sərhədlərimizin bərpa edilməsinə nail olacağıq.

Ermənistanın bəzi təcavüzkar qüvvələri güman edirlər ki, keçmişdə əldə etdikləri müəyyən hərbi üstünlüyə görə istədiklərinə nail ola bilərlər. Yox! Dəfələrlə elan etmişik ki, müharibəyə son qoyulmalıdır, erməni silahlı qüvvələri işğal edilmiş torpaqlardan çıxmalı və Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın tərkib hissəsi kimi

bundan sonra da Azərbaycanda olmalıdır. Dağlıq Qarabağa Azərbaycanın tərkibində yüksək muxtariyyət statusu verilə bilər. Biz Dağlıq Qarabağın Azərbaycandan ayrılmasına heç vaxt yol verməyəcəyik. Dağlıq Qarabağın hər hansı bir şəkildə olur-olsun müstəqilliyinə yol verməyəcəyik.

Doğrudur, Dağlıq Qarabağda və Ermənistanda olan mürtəce, təcavüzkar, qəsbkar qüvvələr öz niyyətlərini həyata keçirməyə çalışırlar, hətta noyabrın axırında Dağlıq Qarabağda "parlament", "prezident" seçkiləri elan ediblər. Ancaq məlumdur ki, Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları hökumətləri bəyanat veriblər ki, bu addımı pisləyirlər, sülh prosesinə vurulan zərbə kimi qiymətləndirirlər və Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü daim tanıdıqları kimi, indi də tanıyırlar, bu seçkilərin yolverilməz olduğunu bildirirlər. Şübhəsiz ki, təkə bu deyil, bütün beynəlxalq hüquq normaları belə hallara imkan vermir. Belə separatçı hərəkətlər heç vaxt bir nəticə verə bilməz.

Yenə də deyirəm, biz bütün beynəlxalq təşkilatların imkanlarından, beynəlxalq hüquq normalarından istifadə edərək Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü bərpa edəcək və işğal olunmuş torpaqların azad edilməsinə nail olacağıq.

Məhz buna görə də bizim güclü ordumuz olmalıdır. Məhz buna görə də ordumuz öz qüdrəti ilə sülhə nail olmaq işinə kömək etməlidir. Bizim güclü ordumuz olmalıdır ki, Azərbaycana qarşı hər hansı bir yeni təcavüzün, hərbi əməliyyatın qarşısı alınsın. Əminəm ki, ordumuz indi belə qüdrətə malikdir. Biz atəşkəs rejiminin pozulmasına heç vaxt yol verməyəcəyik. Ancaq atəşkəs rejimi pozularsa, Azərbaycan Ordusu, Azərbaycan xalqı onun qarşısını almağa da və layiqli cavab verməyə də qadirdir. Buna görə də Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində olan hərbi hissələr döyüş qabiliyyətini gündən-günə artırmalı, siz əsgərlər və zabitlər hərbi peşəni daha çox mənimsəməli, fiziki hazırlığınızı, səriştənizi artırmalı, orduda nizam-intizamı möhkəmləndirməli, silahdan, sərəncamınızda olan bütün vasitələrdən istifadə etməyə qadir olmalı, biliyinizi, bacarığınızı, qabiliyyətinizi daha da yüksəltməlisiniz. Bu, sizin borcunuzdur və əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bunu layiqincə yerinə yetirəcəksiniz. Bir daha qeyd edirəm, Naxçıvan Muxtar Respublikasının coğrafi vəziyyəti burada Azərbaycanın ərazisinin daha etibarlı qorunmasını tələb edir. Bu, sizdən daha yüksək sayıqlıq hər dəqiqə, hər saniyə hərbi əməliyyata başlamaq qabiliyyətində olmağı tələb edir. Əminəm ki, siz işinizi bu tələblərin hamısına uyğun quracaq və bunların hamısına cavab verməyə qabil olacaqsınız.

Ordu xalqın bir hissəsidir. Xalqla ordunun birliyi həmişə dövlətin də qüdrətini təmin edir, orduya da daha çox güc verir, xalqın da öz ordusuna daha çox etibar etməsinə əsas verir. Mən əminəm ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində Naxçıvanın sakinləri, dövlət orqanları ilə burada olan ordu hissələri arasındakı sıx əlaqə bundan sonra da möhkəmlənəcək və siz hamınız birlikdə Azərbaycanın bu qədim diyarında, gözəl guşəsində respublikamızın dövlət müstəqilliyini bundan sonra da ləyaqətlə qoruyacaqsınız, Azərbaycan torpaqlarını müdafiə etməyə daim hazır olacaqsınız.

Eşq olsun Azərbaycan Ordusuna!

Yaşasın müstəqil Azərbaycan Respublikası!

NAXÇIVANIN SƏRHƏD DƏSTƏSİNİN ƏSGƏR VƏ ZABİTLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞI

Naxçıvan

30 oktyabr 1996-cı il

Əziz sərhədçilər, əziz əsgərlər, zabitlər, müstəqil Azərbaycan Respublikasının sərhədlərini qoruyan, keşiyində duran döyüşçülər!

Sizi səmimi qəlbədən salamlayıram. Sizin simanızda Azərbaycan Respublikasının Sərhəd Qoşunlarının şəxsi heyətini, əsgərlərini, zabitlərini salamlayıram, bu şərəfli işinizdə sizə uğurlar arzulayıram.

Müstəqil Azərbaycan Respublikası öz ərazisinin, sərhədlərinin sahibidir, müstəqil dövlət kimi öz sərhədlərini qorumaq və bunun üçün də sərhəd dəstələri, sərhəd qoşunları yaradılmışdır. Azərbaycanın tərkib hissəsi olan Naxçıvan Muxtar Respublikasının böyük sərhədi var. Azərbaycan Respublikası, Naxçıvan Muxtar Respublikası bir tərəfdən Ermənistan ərazisi ilə böyük sərhədə malikdir. Eyni zamanda burada Naxçıvan Muxtar Respublikasının qonşu və dost ölkələrlə – İran və Türkiyə ilə böyük sərhədi var. Bu sərhədləri qorumaq üçün sərhəd dəstələri yaradılıb və bunlardan biri də Naxçıvan sərhəd dəstəsidir. Bu sərhəd dəstəsi hələ 1920-ci ildən fəaliyyət göstərən, keçmiş Sovetlər İttifaqına mənsub olan 41 nömrəli Naxçıvan sərhəd dəstəsinin maddi-texniki bazası əsasında yaranmışdır.

Mən bu sərhəd dəstəsini yaxşı tanıyıram. Gənc ikən, Naxçıvanda oxuyarkən sərhədçilərə çox maraq göstərər və bəzən bu sərhəd dəstəsinin ayrı-ayrı hissələrinə gedərdim. Sonra, Azərbaycanın rəhbəri işləyərkən respublikanın sərhədlərində olanda mütləq sərhəd dəstələrinə baş çəkərdim. Naxçıvan sərhəd dəstəsində də dəfələrlə olmuşdum. Sərhəd dəstəsinin, onun qərargahının məhz burada yerləşməsi və bu binaların tikilməsi, böyük bir şəhərciyin yaranması da o vaxt mənim bilavasitə iştirakımla olmuşdur. Hətta, bu şəhərciyi yaratmaq üçün Azərbaycan Respublikasının büdcəsindən böyük vəsait ayırmışdıq və bu binaların, kompleksin yaranmasına nəinki kömək etmişdik, demək olar, onu özümüz yaratmışdıq.

Ancaq burada yerləşən sərhəd dəstəsi Sovetlər İttifaqının Sərhəd Qoşunlarının dəstəsi idi. Şübhəsiz ki, o, birbaşa Moskvaya tabe idi və biz də onlarla əməkdaşlıq edirdik.

Azərbaycan öz müstəqil yolu ilə getməyə başlayanda respublikamızda sərhəd dəstələri yaratmaq zərurəti meydana çıxdı. O cümlədən, burada Azərbaycanın ərazisindən ayrı düşmüş və o illərdə, elə indi də blokada şəraitində yaşayan Naxçıvan Muxtar Respublikasında da bu problemi həll etmək lazım idi. Biz bu problemi həll etdik. Sovetlər İttifaqına mənsub olan sərhəd dəstələri o vaxt, 1992-ci ildə Rusiyanın sərəncamına keçmişdi. Azərbaycanın payını almaq üçün, bu əmlakın müstəqil Azərbaycanın ixtiyarına verilməsi üçün çox cəhdlər göstərilirdi. O vaxt Azərbaycan prezidenti fərman vermişdi ki, sərhəd dəstələrinin əmlakı bölünsün; 50 faizi Rusiya Federasiyasının, 50 faizi isə Azərbaycan Respublikasının sərəncamına verilsin.

Ancaq mən burada bununla razı olmadım. Bilirsiniz ki, o vaxt Naxçıvan Muxtar Respublikası müstəqil siyasət aparırdı və bu da ona görə idi ki, Azərbaycan Respublikasının o zamankı rəhbərliyi ölkənin mənafeələrini qorumağa qadir deyildi, ona görə də burada Naxçıvanda Azərbaycanın mənafeələrini qorumaq üçün, müstəqil siyasət aparmaq, təşəbbüslər etmək, müstəqil qərarlar qəbul etmək məcburiyyətində idim. Mən Azərbaycan prezidentinin verdiyi fərmanla razı olmadım, Rusiya Federasiyası ilə danışıqlar apardım və nəhayət, o vaxt burada yerləşmiş, keçmiş Sovetlər İttifaqına mənsub olmuş, sonra Rusiya Federasiyasının sərəncamında olan 41 nömrəli sərhəd dəstəsinin bütün əmlakı – həm bu qərargahda yerləşən, həm də sərhəd boyu zastavalarda, komendaturalarda olan bütün qurğular, silahlar, sursatlar, ləvazimatlar, texnika Naxçıvan Muxtar Respublikasının sərəncamına keçdi.

Böyük danışıqlardan, gərgin mübarizədən sonra buna nail olmaq mümkün oldu. Xatirimdədir, burada, bax bu meydanda, həmin o ağ binada qərargah rəisinin otağında biz sərhəd dəstəsinin Naxçıvan Muxtar Respublikasına təhvil verilməsi haqqında sənədlər imzaladıq. Beləliklə, bu dəstə son tufənginə, tapançasına, avtomobilinə qədər Naxçıvan Muxtar Respublikasının, demək, Azərbaycan Respublikasının sərəncamına keçdi. Bu, bizim tariximizdə çox mühüm hadisədir və bu gün fürsətdən istifadə edib bunu yada salıram.

Ancaq ondan sonra bu dəstənin başına bəlalər də gətirdilər. Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərliyi bizim iradəmizə zidd olaraq, bu dəstənin başına yaramaz bir adamı qoydu. Burada olan əmlakın çoxunu dağıtdılar, satdılar, pozdular və quruculuq işi əvəzinə, müstəqil Azərbaycanın sərhəd dəstələrinin yaradılması əvəzinə dağıdıcılıq işi getdi, sözün əsl mənasında quldurluq işi getdi. Bu gün etiraf etməliyəm ki, o vaxt mən burada Naxçıvan Muxtar Respublikasının başçısı olmağıma, şübhəsiz ki, həm burada, həm də bütün Azərbaycanda müəyyən qədər tanınmağıma baxmayaraq, onlar o qədər azgın, yaramaz mövqelər tuturdular ki, mənə də tabe olmur, quldurluqla, cürbəcür yaramaz işlərlə məşğul olurdular. Sağ-salamat, necə deyərlər, son iynəsinə, çöpünə qədər Rusiya Federasiyasının əlindən aldığımız əmlakın, sursatın bir hissəsi, təəssüflər olsun ki, sonra dağıldı.

Ancaq bu da çox çəkmədi. 1993-cü ildə Azərbaycanda vəziyyət dəyişildəndən, xalq məni Azərbaycanın prezidenti seçəndən sonra mən burada vəziyyəti normallaşdırmaq üçün dərhal sərəncamlar, göstərişlər verdim. Daim bura ilə maraqlanıram, vəziyyəti bilirəm, mənə məlumdur. Bu gün də görürəm ki, Azərbaycanın Naxçıvanda yerləşən sərhəd dəstəsi keçmişdə olduğu səviyyədən də bəlkə yüksəklərə qalxıbdir. Çünki, yenə deyirəm, buralarda çox olmuşam. Keçmişdə Sovetlər İttifaqı vaxtında bax, indi durduğum bu yerdə də dayanmışam. O vaxtlar Sovetlər İttifaqının əsgərləri, zabitləri ilə görüşmüşəm, bu binaları, zastavaları, komendaturaları gəzmişəm, sərhədi qarış-qarış keçmişəm, hamısını bilirəm. Ona görə də burada nə olmuşdu, biz nəyi aldıq, yəni Azərbaycanın sərəncamına keçirdik, nəyi dağıtdılar, sonra da nəyi bərpa etdik, – hamısını bilirəm.

Şübhəsiz ki, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri Vasif Talıbov burada çox işlər görübür. Sərhəd dəstəsinin komandiri çox iş görübür, layiqli, gənc komandirdir. Sizin hamınız – zabit heyəti, şəxsi heyət çox iş görmüş, burada yararlı sərhəd dəstəsi yaratmışınız. Gördüyünüz bu işlərə görə sizə təşəkkür edir və əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, əldə etdiyiniz nailiyyətləri daha da artıracaq, burada Azərbaycanın sərhəd qoşunlarının böyük bir dəstəsini nümunəvi dəstəyə çevirəcək və respublikamızın sərhədlərini etibarlı müdafiə edəcək, qoruyacaqsınız. Mən buna əminəm. Çünki əminəm ki, hər bir Azərbaycan vətəndaşı yaxşı bilir – Vətəni, torpağını, dövlətini, öz müstəqil Azərbaycanını qorumaq öz ata-anasını qorumaq deməkdir, evini qorumaq deməkdir. Siz şərəfli xidmətdəsiniz və əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bunu layiqincə həyata keçirəcəksiniz.

Sizin hamınıza cansağlığı, işlərinizdə uğurlar arzu edirəm. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, təcrübənizi, biliyinizi gündən-günə artıracaq, sərhədləri möhkəmləndirəcəksiniz. Sərhədi qorumaq peşədir. Bunun xüsusi metodları, üsulu var və əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, buna nail olacaqsınız. Sizin burada son vaxtlar gördüyünüz işdən məmnun qaldığımı bildirmək istəyir və bu işlərinizdə gələcəkdə də uğurlar diləyirəm.

Naxçıvan Muxtar Respublikasında sərhəd dəstəsinin komandiri daim yüksək rütbəli, polkovnik rütbəsində olubdur. İndi sizin sərhəd dəstəsinin komandiri gəncdir, ancaq qısa müddətdə çox işlər görüb, rütbəsi də mayordur. Sərhəd dəstəsinin komandiri bu dəqiqədən polkovnik leytenant rütbəsi alır. Ümidvaram ki, o, bu mükafata öz layiqli işi ilə cavab verəcəkdir. Sizə bir daha cansağlığı, işinizdə uğurlar arzulayıram.

Sağ olun.

NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASI ALİ MƏCLİSİNİN ÜZVLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ NİTQİ

Naxçıvan

31 oktyabr 1996-cı il

Hörmətli deputatlar!

Oktyabrın 29-da Hüseyn Cavidin məqbərəsinin təntənəli açılışı mərasimində, oktyabrın 30-da Naxçıvan ictimaiyyəti ilə görüşdə və digər görüşlərdə biz ətraflı söhbət etmişik. Şübhəsiz ki, mənim sizə deməyə ürəyimdə çox sözlərim var. Ancaq çoxunu da demişəm. Hesab edirəm ki, indi əlavə müzakirəyə ehtiyac yoxdur. Mən bu gün günün birinci yarısında getməli idim, çünki Bakıda da işlər çoxdur. Ancaq İranın baş naziri buraya gəldi. Nəzərdə tutulmuşdu ki, bizim qısa görüşümüz olacaq. Lakin mənim onunla görüşüm dörd saat yarım çəkdi. Əvvəlcə nümayəndə heyətlərimizin görüşü, sonra isə bizim təkbətək görüşümüz oldu. Vasif Talibov yaqın bu görüş barədə sizə ətraflı məlumat verəcəkdir.

İran hökuməti Naxçıvanın vəziyyətini nəzərə alaraq bir çox tədbirlər barədə qərar qəbul edibdir. Bu qərar sizə məlumdur. Güman edirəm ki, bu tədbirlər Naxçıvan Muxtar Respublikasının iqtisadi vəziyyətinin yaxşılaşdırılması üçün bir çox imtiyazlar yaradır. Biz Naxçıvanın problemləri – qaz kəmərinin çəkilməsi, sement zavodunun tikilməsi, Naxçıvanın İran ərazisi vasitəsilə Bakı ilə əlaqələrinin sadələşdirilməsi, avtobusların gedib-gəlməsi, Naxçıvandan Təbrizə, Təbrizdən Naxçıvana qatarın işləməsi və digər bir çox məsələlər barədə danışıqlar apardıq. Bunların əksəriyyəti müsbət istiqamətdə həll olundu.

İran hökumətinin Naxçıvana aid qəbul etdiyi qərar böyük əhəmiyyətə malikdir. Yadımdadır, əvvəllər nə qədər çətinliklə razılıq verirdilər, hər rayondan qruplar üçün norma qoyulmuşdu ki, nə qədər adam gedib-gələ bilər. İndi burada muxtar respublikanın əhalisinə pasportlar verildilər. Bu pasportlardan mənə və Vasif Talibova da verildilər. Naxçıvan Muxtar Respublikasının əhalisi həmin pasportlarla İran İslam Respublikasının istənilən yerinə gedə bilər. Bu, Naxçıvan əhalisi üçün imtiyazdır və digər imtiyazlar da vardır.

Şübhəsiz ki, danışıqlarımız təkcə Naxçıvanla əlaqədar deyildi. Azərbaycan-İran əlaqələrinin yaxşılaşdırılması ilə əlaqədar danışıqlarımız oldu və ona görə də görüş, çox vaxt apardı. İndi mən artıq getməliyəm.

Sizə nə demək istəyirəm? Mən sizə son günlər burada dediyim sözləri bir daha bildirmək istəyirəm. Birincisi, mən üç il Naxçıvanda yaşamağımı və sizinlə, muxtar respublikanın əhalisi ilə birlikdə işləməyimi həyatımın, deyə bilərəm ki, ən parlaq, ən şərəfli bir dövrü hesab edirəm. Ona görə də mən nə doğulduğum yeri heç vaxt unuda bilərəm, nə də ki, üç il müddətində burada Naxçıvanın problemlərinin həll ilə əlaqədar sizinlə birlikdə gördüyümüz işləri, eyni zamanda Azərbaycanın həyatına təsir etdiyimiz işləri unuda bilərəm. Odur ki, mən sizə təşəkkür edirəm.

Biz sizinlə bir yerdə işləmişik, çalışmışıq. Çətinliklərimiz olubdur, bu salonda, o biri salonda müxtəlif danışıqlarımız olub. Bəzi insanlar anlamayıblar, başa düşməyiblər. Bəziləri bizim apardığımız tədbirlərə maneçilik törədiblər. Bilirsiniz ki, Naxçıvanda o vaxt dövlət çevrilişinə cəhd də göstərildi. İndi onun dörd ili tamam oldu. O vaxt, oktyabrın 24-də bu binanın ətrafındakı hadisələr xatirinizdədir. Burada başqa hadisələr də olub. Kim ki, düz yolla gedə bildi, – o, bu gün də bizimlədir, bizimlə bir yerdə gedir. Amma kim ki, anlamadı, başa düşmədi, şübhəsiz ki, onlar özləri məğlub oldular və həyatda da müvəffəqiyyət qazanmadılar.

Bilirsiniz ki, o vaxt mən burada işləyəndə Ali Məclisin tərkibində cürbəcür adamlar var idi. Gənc adamlar var idi ki, həqiqətən, bəlkə də vaxtilə milli azadlıq uğrunda, Azərbaycanın müstəqilliyi uğrunda çalışmışdılar. Ancaq onlar yollarını azdılar. Belə çıxdı ki, onlar təkcə milli mənafeyə görə yox, əksəriyyəti

özlərinin şəxsi mənafeləri, məqsədləri üçün, sərvət yığmaqdan ötrü çalışmışlar. Şübhəsiz ki, belələri cəmiyyətdə qala bilməzdilər. Ona görə də itdilər, dağıldılar. Mən buna çox təəssüf edirəm.

Siz bilirsiniz ki, bəziləri ilə mən burada saatlarla söhbət aparırdım. Bəlkə də bunu demək mənim üçün yaxşı deyil, amma bu qədər böyük həyat yolu keçmiş, dünya siyasətini dərk etmiş adam, dünyanın ən böyük fəvqəldövləti olan Sovetlər İttifaqı kimi böyük bir dövlətin rəhbərlərindən biri olmuş adam gəlib düşmüşdü Naxçıvana. Ondan istifadə etmək, öyrənmək, təcrübə almaq lazım idi. Ancaq bəziləri burada iddia irəli sürürdülər, hətta gəlib bizə necə yaşamağı, işləməyi öyrətmək istəyirdilər, cürbəcür cılız hərəkətlər edirdilər. Mən bunlara çox heyfşilənirəm.

Bir çoxlarına dəfələrlə demişdim ki, sənin yaşın mənim oğlumun, qızımın yaşındadır. Gəl öyrən, bəlkə sən doğrudan da siyasətçi olacaqsan. Dövlətə xidmət etmək istəyirsənsə, xidmət edə bilərsən, başqa iş görə bilərsən. Ancaq yox, məlum oldu ki, onların hamısı yalnız özlərini düşünürdü. Mən çox heyfşilənirəm. Mən heç kəsin həyatda puç olmasına, yaxud da itib-batmasına razı deyiləm. Yaranan hər bir insan həyatda yaşmalıdır, inkişaf etməlidir, öz yerini tapmalıdır. Amma öz yerini, özünə məxsus olan yerini tapmalıdır. Kim ki, öz biliyindən, bacarığından artıq iddialar edir, o həmişə məğlub olur. Belələri də məğlub oldular.

Ancaq bunlar üç il burada sizinlə birlikdə yaşadığımız dövrün xarakterik cəhəti deyil. Xarakterik cəhəti odur ki, biz sizinlə üç il bir yerdə yaşadığımız, Naxçıvanı yaşatdıq, muxtar respublikanı bu günə çıxarmışıq və hesab edirəm ki, bundan da yaxşı günlərə çıxaraçağıq. Ötən günləri xatırlayanda, indi Naxçıvan demək olar ki, çox gözəl bir vəziyyətdə yaşayır. Yenə də deyirəm, bundan sonra yəqin ki, daha da yaxşı olacaqdır.

Mən Naxçıvandan gedəndən sonra, təəssüf ki, burada vəziyyət bir az hamar getmədi. Çox təəssüf edirəm ki, mən buradan gedəndən sonra Ali Məclisin sədri seçdiyimiz Namiq Həsənov göstərilən etimadı doğrulda bilmədi. Onu heç kim yox, şəxsən mən özüm təqdim etdim, özüm məsləhət bildim və hesab etdim ki, o, təcrübəli, müəyyən qədər dünyagörmüş adamdır. Ancaq görürsünüz, vəzifə insanları necə korlayır, xarab edir. Bax, insanlar gərək bu xəstəlikdən özlərini qorusunlar. Bu adam gəlib burada Ali Məclisin sədri olandan sonra tamamilə dəyişdi, Naxçıvanda özünün əvvəlki hörmətini itirdi. Şübhəsiz ki, mənim də yanımda olan hörmətini itirdi. Amma buna baxmayaraq, mən yenə ona qayğı göstərdim, Bakıya apardım, nazir müavini təyin etdim. İşləsin, əgər öz səhvlərini başa düşüb işləyə bilərsə, yenə də qabaqda yol böyükdür, gedə bilər. Mən hər bir kəsə də tövsiyə edirəm ki, göstərilən etimadı qiymətləndirsin, etimada sədaqətlə xidmət etsin.

Sonrakı dövrdə, xüsusən Azərbaycanın Konstitusiyası qəbul ediləndən, Naxçıvanda seçkilər keçiriləndən, Ali Məclis təşkil olunandan sonra muxtar respublikada işlər normal vəziyyətdədir. Görürəm ki, artıq siz birləşmişiniz, bir yolla gedirsiniz və qısa müddətdə Naxçıvanda çox işlər görülübür. Gənc olmağına baxmayaraq, Vasif Talıbov, görünür, o gənclərdən oldu ki, başqalarına nisbətən təcrübədən istifadə etməyi bacardı, çalışdı, müəyyən təcrübə topladı və indi muxtar respublikaya rəhbərlik edir. Ali Məclisin sədri kimi bir vəzifəni aparır. Amma təkə Vasif Talıbov deyil, sizin hamınız keçən günlərdən nəticə çıxarmısınız və yenə də nəticə çıxarmaq lazımdır. 70-ci illərdən də, 80-ci illərdən də, xüsusən 90-cı ildən bəri olan dövrdən də nəticə çıxarmaq lazımdır.

Azərbaycanda gedən proseslər və vəziyyət, apardığımız siyasət və əməli işlər sizə məlumdur. Çox məmnunam ki, Azərbaycanın müstəqilliyi yolunda yenə də Naxçıvan dayaqdır. Azərbaycanda dövlət çevrilişi etmək, müstəqilliyimizə xəyanət etmək cəhdləri zamanı mən xalqa müraciət edərkən Naxçıvan camaatı yenə də ayağa qalxdı, Azərbaycanın müstəqilliyini yenə də qorudular, mənə dayaq oldular. Əminəm ki, bundan sonra da dayaq olacaqlar.

Dünən mən sarayda bir neçə söz də dedim: təəssüf ki, bəzi naxçıvanlılar belə vəziyyətdən sui-istifadə etdilər. Bilirsiniz ki, mən üç il burada olduğum dövrdə Bakıda yaşayan naxçıvanlıların bəzilərinin buraya ayağı da dəyməmişdi, gəlməmişdilər. Vaxtilə gedib Mütəllibova, Vəzirova və digər adamlara qoşulmuşdular, öz şəxsi məqsədlərinə nail olmaq üçün Naxçıvana qarşı xəyanətkar mövqe tuturdular. Xatırlayırınsız, 1991-ci ildə

vilayət partiya komitəsini bağlayanda bir qrup deputatı buraya çağırdılar. Bakıya apardılar, orada müşavirə keçirdilər və Naxçıvanı dağıtmaq istədilər. Xatirinizdədir ki, Mütəllibovun apardığı o iclasın protokolunu o vaxt mən ələ keçirdim. Biz onu burada müzakirə etdik, qəzetlərdə dərc etdirdik. Bunları edənlər kimlər idi? Naxçıvanlılar idi.

Sentyabrın 3-də, biz burada Naxçıvanı xilas etdiyimiz bir zaman onlar gedib Mütəllibovun iclasında iştirak etmişdilər və Mütəllibovun səsində səs vermişdilər. Biz Mütəllibovun prezident seçilməsinin qarşısını alarkən, burada Ali Məclisdə neçə nəfər adam durub bunun əleyhinə çıxdı və hətta buradan teleqram göndərdilər ki, biz Mütəllibova səs veririk. Onlar bəyanat verdilər ki, guya biz düz etmirik. İndi kim düz oldu? Mütəllibova səs verənlər kimlər idi? Buradan, ayrı-ayrı yerlərdən teleqram göndərib səs verənlər (bunlar hamısı qəzətdə dərc olunub) – o yaltaqlar, pozğun adamlar kimlər idi?

Onların bəziləri o vaxt Mütəllibova yaltaqlıq edirdilər, Xalq Cəbhəsi hakimiyyətə gələndən sonra gedib onlara yaltaqlıq etdilər. Nəyə görə? Ona görə ki, vəzifə almaq istəyirdilər. Vəzifədən ötrü yaşayan adamlar bədbəxt adamlardır. Belə adamlar naxçıvanlıların nifrətini həmişə qazanıblar və bundan sonra da qazanacaqlar. Ancaq öz əqidəsi, saf amalı, mənəviyyəti ilə yaşayan adamlar bütün çətinliklərdən çıxıblar və çıxacaqlar.

O vaxt bəzilərinə televiziya çıxardılar, bəziləri gedib bəyanat verdilər ki, Naxçıvan Azərbaycandan ayrıldı. Burada Mütəllibovun seçkisi keçirilməyəndə gedib yazdılar ki, Naxçıvanı Azərbaycandan ayırırlar. Naxçıvanı Azərbaycandan kim ayıra bilər? Bu heç vaxt ola bilməz. Heç kəs belə fikirdə ola bilməz. Amma ayrı-ayrı adamlar bunu etdilər. Təəssüf ki, indi belə adamlar və onlara bənzər adamlar Bakıda özlərini çox azğınca aparırlar. Orda-burda "mən naxçıvanlıyam" deyib bildirirlər ki, "mənə heç nə etmək olmaz". Deyirlər ki, "mən naxçıvanlıyam və qanunu poza bilərəm. Naxçıvanlıyam, onu edə bilərəm, bunu edə bilərəm".

Bilirsiniz, saf mənəviyyətli, qeyrətli, namuslu naxçıvanlıların qarşısında mən həmişə baş əymişəm və baş əyirəm. Bu müqəddəs Naxçıvan torpağı mənim üçün əziz bir yerdir. Mən bu torpağın qarşısında baş əyirəm, Mən xüsusən 1990-cı ildəki o ağır dövrdə buraya gələndən sonra mənə dayaq duran adamlara, mənə kömək edənlərə – bu, naxçıvanlıların tam əksəriyyəti idi – hamısına təşəkkür edirəm və onlara minnətdaram. Ancaq o vaxt mənə də, öz analarına, atalarına da, öz torpaqlarına da, Naxçıvana da xəyanət edənlərə nifrət edirəm. İndi onların bəziləri naxçıvanlılar adından gedib cürbəcür qanunsuz işlər görürlər, Naxçıvanın da, naxçıvanlıların da adını ləkələyirlər və prezident kimi mənə də ləkə gətirirlər. Mən xahiş edirəm ki, belələrinə yol verməyin.

Bilirsiniz, onsuz da naxçıvanlılar özlərinə məxsus ad qazanıblar. Eyni zamanda, nə qədər böyük hörmət qazansan da, gərək başını o qədər aşağı tutasan, o qədər təvazökar olasan, qanun çərçivəsində işləyəsən, yüksək mənəviyyətə malik olasan. Haralı olur-olsun – naxçıvanlı, bakılı, şəkili, gəncəli, qarabağlı olsun, – qanunu pozan, vəzifəsindən sui-istifadə edən adamlara mən heç vaxt bəraət qazandırmamışam. Keçmişdə də, 1970-1980-ci illərdə də mənim yolum belə adamlarla bir ola bilməyib. Amma o insanlar ki, sədaqətçidirlər, saf mənəviyyətlə, amallarla yaşayırlar, xalqına, millətinə, torpağına xidmət edirlər, dövlətin qanun-qaydalarına tabe olurlar, bu qanun-qaydaları qoruyurlar və onların həyata keçirilməsinə çalışırlar – belə adamlar həmişə mənim silahdaşlarımdır, mənimlə birdirlər və mən də bu adamlarla birlikdəyəm. Ona görə də mən sizdən rica edirəm ki, Azərbaycanın başqa yerlərində, xüsusən Bakıda Naxçıvan torpağına ləkə gətirən adamlara yol verməyin. Mən bunu dünən də burada dedim, sizə də deyirəm. Çünki bu, bizim üçün, Azərbaycan üçün çox vacib və lazımlı məsələdir.

Mən əminəm ki, siz bundan sonra daha da yaxşı işləyəcəksiniz. Yaxşı işləmək üçün şərait yaranıbdır. Naxçıvanda iqtisadi vəziyyət get-gedə düzəlir. İqtisadi islahatları həyata keçirirsiniz və keçirməlisiniz. Xüsusən, aqrar sahədə olan islahatlar, özəlləşdirmə və Azərbaycanın qanunları əsasında yerinə yetirilən bütün islahatların həyata keçirilməsi Naxçıvan Muxtar Respublikasının iqtisadi vəziyyətini gündən-günə yaxşılaşdıracaqdır.

Baxın, 1992-ci ildə bizim burada – Ali Məclisdə qəbul etdiyimiz qərar Azərbaycanın çox yerində indi həyata keçirilir. O vaxt biz bu qərarları qəbul etdik. İndi Naxçıvanda heyvandarlıq məhsulları sahəsində problem

yoxdur. Elədirmi? Ət, süd problemi yoxdur. Burada qısa müddətdə şəkər çuğunduru əkilməyə başlanıb. İndi mənə dedilər ki, bu il 20 min ton şəkər çuğunduru istehsal ediləcəkdir. Bu məhsuldan Türkiyədə şəkər istehsal olunub gətiriləcəkdir. İndi sərbəstlik verilib, burada özəl çörəkbişirmə sexləri yaradılıb, çörək problemi aradan götürülüb. Mənim yadımdadır, vaxtilə çörək mağazaları qarşısında nə qədər növbələr, davalar, qalmaql olurdu, indi özəl sektorda çörək bişirilir və Naxçıvan çörəklə təmin edilir, qış üçün bütün ehtiyat var, belə bir ehtiyat yaranıb. İndi çörək problemi yoxdur. Zavodda bişirilən çörəyin miqdarı nisbətən azalıb. İndi rəqabətdir, – əgər özəl sexlərdə yaxşı çörək bişirilirsə, gedib çörəyi oradan alacaqlar. Əgər onlar bişirə bilməsələr bir müddətdən sonra müflisləşəcəklər. Mən bunu açıq deyirəm. Bu, aydın bir işdir.

Bəli, iqtisadi islahatlar ilk addımdır. Bunlar artıq öz nəticəsini verir və verəcəkdir. Mən əminəm və sizi əmin edirəm ki, Azərbaycanın iqtisadi problemləri iki-üç il içərisində həll olunacaqdır.

Bizim əsas problemimiz Ermənistanın Azərbaycana təcavüzünü aradan qaldırmaq, işğal olunmuş torpaqlarımızı azad etmək, respublikanın ərazi bütövlüyünü təmin etməkdir. Bu sahədə nə kimi işlər görüldüyü sizə məlumdur. Naxçıvanda artıq televiziya xətti də bərpa edildi. İndi siz Azərbaycan televiziyasının bütün verilişlərinə birbaşa baxa bilərsiniz. Bu, peyk antenası vasitəsilə edildi. İndi siz telefonla Bakı və başqa yerlərlə rahat danışa bilərsiniz. Elektrik enerjisi məsələlərini həll etmişik. Bakıda və bu gün burada keçirilən danışıqlarda bu məsələlər ətraflı müzakirə edilib həll olundu. Başqa problemlər də həll ediləcəkdir. Yəni Naxçıvan artıq 1991-1992-1993-cü illərdə olan Naxçıvan deyil, Naxçıvan indi tamamilə başqadır. Naxçıvanlılar buna layiqdirlər, Naxçıvanlılar bu haqqı qazanıblar. Naxçıvanlılar özlərinin dəyanəti, dözümlüyü, qüdrəti, cəsarəti və mənəvi saflığı ilə bu haqqı qazanıblar. Ona görə də Naxçıvan bundan sonra da günü-gündən yaxşılaşacaq və çiçəklənəcəkdir.

Əlbəttə, mən istəyirdim ki, burada sizinlə daim yaşayam. Ancaq həyat buna imkan vermədi. Mən getdim, amma ürəyim buradadır.

Hamınıza cansağlığı arzulayıram, işlərinizdə müvəffəqiyyətlər diləyirəm. Naxçıvan Muxtar Respublikasının rəhbərliyi ətrafında sıx birləşin və işi gündən-günə yaxşılaşdırın.

Sağ olun, salamat qalın.

**YUSİF MƏMMƏDƏLİYEV ADINA
NAXÇIVAN DÖVLƏT UNİVERSİTETİNƏ**

29 oktyabr 1997-ci il

Sizi – Azərbaycanın mötəbər təhsil ocağı olan Naxçıvan Dövlət Universitetinin professor-müəllim heyətini və tələbələrini universitetinizin 30 illik yubileyi münasibətilə ürəkdən təbrik edir, hamınıza cansağlığı, xoşbəxtlik və nəcib fəaliyyətinizdə böyük uğurlar arzulayıram.

Azərbaycanda elm, təhsil və mədəniyyətin inkişafında Naxçıvan Dövlət Universitetinin özünəməxsus yeri və böyük xidmətləri vardır. Zəngin maarifçilik ənənələrinin layiqli davamçısı olan bu universitet muxtar respublikanın ali təhsilli mütəxəssislərə olan ehtiyacını ödəyən müasir təhsil mərkəzidir. Fərəhli haldır ki, bu təhsil ocağının yetirmələri həm Naxçıvanın müxtəlif guşələrində, həm də onun hüdudlarından kənarında uğurla çalışırlar.

Ermənistanın ölkəmizə qarşı təcavüzü nəticəsində blokada şəraitində yaşayan Naxçıvanın dövlət müstəqilliyimizin əldə olunması və möhkəmləndirilməsi uğrunda mübarizəsində universitetin göstərdiyi xidmətlər xüsusilə qeyd olunmalıdır. Bu ali məktəb qonşu ölkələrin elm və təhsil mərkəzləri ilə geniş əlaqələr yaratmaqla bir daha Naxçıvanın Şərqi qapısı olduğunu nümayiş etdirir.

Bugünkü iqtisadi sıxıntılara baxmayaraq, həyatını gənc nəslin yetişdirilməsinə həsr edən, ömrünün mənasını xalqına, Vətəninə layiqli vətəndaş tərbiyə etməkdə görən Naxçıvan Dövlət Universitetinin professor-müəllim heyətinin fədakar əməyindən məmnun olduğumu bildirirəm. Əminəm ki, universitet adını daşdığı böyük vətənpərvər alim Yusif Məmmədəliyevin, xalqımızın görkəmli şəxsiyyətlərinin irsinə, bu qədim diyarın zəngin ənənələrinə layiq milli kadrlar yetişdirilməsi işində bundan sonra da var qüvvəsini sərf edəcəkdir.

Bu yubiley münasibətilə bütün təhsil işçilərini, bütün xalqımızı səmimi-qəlbdən təbrik edir, Azərbaycanımızın çiçəklənməsi və tərəqqisi naminə yeni nəslin tərbiyəsi işində Naxçıvan Dövlət Universitetinin kollektivinə böyük nailiyyətlər arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 29 oktyabr 1997-ci il

NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASININ 75 İLLİK YUBİLEYİ ÜZRƏ DÖVLƏT KOMİSSİYASININ İCLASINDA GİRİŞ NİTQİ

Prezident sarayı

9 fevral 1999-cu il

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Naxçıvan Muxtar Respublikasının yaranmasının 75-ci ildönümü münasibətilə mən fərman imzalamışam. Bu fərmanla da muxtar respublikanın 75-ci ildönümü yubileyini hazırlamaq və keçirmək üçün dövlət komissiyası yaranıb. Biz bu gün dövlət komissiyasının birinci iclasına toplaşmışıq.

Naxçıvan Azərbaycanın qədim diyarıdır, ayrılmaz bir hissəsidir. Ancaq bu əsrin 20-ci illərinin əvvəlində Azərbaycanın və Azərbaycanla qonşu olan ölkələrin sərhədləri müəyyən edilərkən Azərbaycana qarşı bir çox ədalətsizliklər olubdur. Bu qədim Azərbaycan torpaqlarının bir qismi Azərbaycanın təyin edilmiş, müəyyən olunmuş sərhədlərindən kənar qalıbdır və xüsusən qonşu Ermənistanə verilibdir.

Biz hələ 1918–1919-cu illərdə Xalq Cümhuriyyətinin Baş naziri Fətəli Xan Xoyskinin məktubu ilə İrəvan xanlığının, İrəvanın Ermənistanə verilməsini görürük. Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra bu proses davam edibdir. Bunun nəticəsində, o cümlədən Zəngəzur mahalı Ermənistanə verilibdir. Baxmayaraq ki, bu, qədim Azərbaycan torpağıdır. Bu da Azərbaycanın əsas ərazisi ilə Naxçıvanın ərazisini bir-birindən ərazicə ayırıbdır.

Ancaq eyni zamanda, o dövrdə Azərbaycanın mənafeyini qoruyanlar çox olublar, onlar çox mübarizə aparıblar. Bunların nəticəsində beynəlxalq müqavilələr – Moskva və Qars müqavilələri ilə Naxçıvan Azərbaycanın tərkibində, Azərbaycanın ayrılmaz bir hissəsi kimi təsdiq edilibdir. Ona görə də 1924-cü ildə Naxçıvan Muxtar Respublikası yaranıb.

75 il ərzində Naxçıvana, Azərbaycanın başqa torpaqlarına yenə də qəsdlər olubdur. Ancaq bunların hamısına baxmayaraq, Naxçıvan ərazicə Azərbaycanın əsas hissəsindən indi Ermənistanə məxsus olan ərazi ilə ayrı düşsə də, Naxçıvan yaşayıb, inkişaf edibdir. Nəhayət, indi müstəqil Azərbaycanın ayrılmaz tərkib hissəsidir.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının o tarixi şəraitdə yaranması, şübhəsiz ki, Azərbaycan üçün, xalqımız üçün tarixi bir hadisədir. Biz bunu qiymətləndirməliyik. Çünki Azərbaycanın torpaqlarına, xüsusən Ermənistan tərəfindən iddia həmin bu 75 il içərisində azalmayıbdır. O cümlədən Naxçıvan da Ermənistanın həmin bu iddiası içində olubdur. Ancaq Naxçıvan Muxtar Respublikasının yaranması və Azərbaycanın öz ərazisini qorumaq sahəsində qətiyyətli mövqe tutması bütün bu iddiaları – şübhəsiz ki, əsassız iddiaları rədd edibdir. Naxçıvan Muxtar Respublikası artıq 75 ildir ki, yaşayır və mən inanıram ki, bundan sonra da yaşayacaqdır.

Bütün bunlara görə Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75 illik yubileyinin keçirilməsi böyük siyasi, beynəlxalq xarakter daşıyır. Bunlara görə də mən Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75-ci ildönümünün qeyd olunması ilə əlaqədar geniş bir fərman imzalamışam. Fərman mətbuatda dərc olunubdur, siz onun məzmunu ilə tanışsınız. Siz görürsünüz ki, Naxçıvanın tarixi sxematik olaraq bu fərmanda öz əksini tapıbdır. Ancaq güman edirəm ki, biz Naxçıvanın 75 illik yubileyi münasibətilə geniş tədbirlər həyata keçirməliyik. Bu tədbirlərin həyata keçirilməsi zamanı Naxçıvanın qədim və son əsrlərdəki tarixi daha da geniş təhlil olunmalıdır, yazılmalıdır. Azərbaycana torpaq iddiası ilə yaşayanlara qətiyyətli cavab verilməlidir. Bunun əhəmiyyəti bir də ondan ibarətdir ki, biz Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75 illiyini artıq Azərbaycanın müstəqilliyi dövründə keçiririk.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının yaranmasının yubileyləri olubdur. Xatirimdədir ki, onun 25 illik, sonra 40, 50 illik yubileylərinin çoxunda vaxtilə iştirak etmişəm. Ancaq indi müstəqil Azərbaycanın Naxçıvan

Muxtar Respublikasının yubileyini keçirməsi heç də bir təntənə, şənlik məqsədi daşmır. Bu, böyük bir siyasi məqsəd daşıyır. Bir də ona görə ki, biz artıq müstəqil dövlət olaraq tariximizi düzgün, doğru, kənar təzyiqlərdən azad şəkildə özümüz müəyyən edirik və bu halda da müəyyən edirik, edəcəyik. Həm bu gün üçün, həm də gələcək nəsillər üçün Azərbaycanın tarixinin bir hissəsini bu müddətdə yaradıb həm öz ictimaiyyətimizə, həm dünya ictimaiyyətinə nümayiş etdirəcəyik, yenə deyirəm, həm də ki, gələcək nəsillər üçün bir əsas yaradacağıq. Bu yubileyin keçirilməsinin əsas məqsədi bundan ibarətdir.

Komissiyanın bugünkü iclasına yubiley tədbirlərinin həyata keçməsi ilə əlaqədar plan layihəsi təqdim ediləndir. Həmin layihə bu gün komissiyanın üzvlərinə verilibdir, yəqin siz onunla tanış olmusunuz. Ona görə də bu planın müzakirəsi, ümumiyyətlə, bu hadisə ilə əlaqədar imzalanmış fərmanın müddəalarının müzakirəsi ilə biz bundan sonra işimizin daha da düzgün qurulmasını təmin edə bilərik.

YEKUN NİTQİ

Müzakirə bir daha onu göstərdi ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75-ci ildönümünün qeyd olunması ilə əlaqədar qəbul etdiyimiz fərman çox əsaslıdır və tədbirlərin keçirilməsi də çox zəruridir. Onu da demək istəyirəm ki, burada məqsəd hansısa təntənəli mərasim keçirib onu qeyd etməkdən ibarət deyildir.

Naxçıvanın yaranmasının keçmişdə, o vaxtkı sovet hakimiyyəti dövründə 25, 40, 50, 60 illiyini qeyd edərkən əsas bu yubiley şənlikləri nəzərdə tutulur, Naxçıvanın muxtariyyət yaranandan sonrakı dövrü təhlil olunurdu. Amma indi qaldırılan bu məsələlər o zaman heç vaxt təhlil olunmamışdı və bu məsələlərə demək olar ki, çox səthi yanaşılmışdı. Bunun da səbəbləri vardı. Çünki o zamanlar adətən yubileylər sovet hakimiyyəti qurulandan sonrakı dövrü əhatə edirdi. Amma qədim dövr, yaxud da XVIII, XIX əsrlər səthi olaraq göstərilirdi. Ona görə də mən komissiyanın bugünkü iclasının əvvəlində dedim ki, bu yubileyin keçirilməsi keçmişlərdən tam fərqlidir.

Bir daha qeyd edirəm ki, məqsəd sadəcə bir mərasim keçirməkdən ibarət deyil, məqsəd Azərbaycanın tərkib hissəsi, ayrılmaz hissəsi olan Naxçıvanın tarixini təhlil etmək və bunu geniş kütləyə, o cümlədən beynəlxalq aləmə təqdim etməkdən ibarətdir. Bunun da zərurəti ondan irəli gəlir ki, Azərbaycanın başqa torpaqlarına iddialarla yanaşı, Naxçıvana qarşı iddia daha da kəskindir. Naxçıvanın Ermənistan ərazisi ilə Azərbaycanın əsas hissəsindən ayrı düşməsi də buna müəyyən qədər əsas yaradır.

Güman edirəm ki, bugünkü müzakirə bizim gələcək işlərimiz üçün yeni təkliflər meydana çıxardı. Ona görə də bu təkliflərin hamısına baxılmalıdır, iş planına əlavə olunmalıdır və bütün bu işlər bu ilin içərisində görülməlidir. Biz gərək bunun üçün Naxçıvanın 75 illik yubileyini nə vaxt keçirəcəyimizi müəyyən edək. Çünki biz burada vaxt məsafəsini müəyyən etdik. Düşünürəm ki, əgər bunu sentyabr ayında etsək və sentyabr ayına qədər olan dövrdən səmərəli istifadə etsək, çox iş görə bilərik.

Ancaq eyni zamanda, mənim fikrim belədir ki, indi bizim işimizin əsası, planı yaradılmalıdır. Bu işlər təkcə 9 ay müddətində görülən işlər olmamalıdır. Burada bir neçə il üçün uzunmüddətli bir proqram müəyyən edilməlidir. Bizim komissiya üzvləri qəbul etsələr, o işləri ki, sentyabr ayına qədər görəcəyik – bu da çox intensiv görülməlidir – onlar bir bölmədə olmalıdır. Ancaq yenə də deyirəm, biz ümumiyyətlə, bu işin təməlini qoyuruq və gələcək bir çox illər üçün proqram düzəltməliyik, yaratmalıyıq. Naxçıvanın tarixi bu proqram əsasında öyrənilməli və yazılmalıdır. Bu barədə əsərlər yaradılmalıdır, başqa işlər görülməlidir. Mən belə düşünürəm.

Təəssüf ki, biz Naxçıvana aid iki mənfi meyllə rastlaşırıq. Birincisi, Ermənistanın Azərbaycana qarşı torpaq iddiası və xüsusən Naxçıvana qarşı son vaxtlar güclənmiş torpaq iddiası. Bu məlumdur. Bizim alimlərimiz də burada dedilər ki, bir çox erməni alimləri, - indi təkcə alimləri deyil, adi insanlar da, siyasətçilər də, - Azərbaycan torpaqlarının çoxunun guya Ermənistana məxsus olduğunu sübut etməyə çalışırlar. Bu baxımdan onlar 1988-ci ildən başlayaraq Dağlıq Qarabağın Ermənistan torpağı olması məsələsini kəskin qoydular və müharibə, münaqişə başlandı, biz böyük faciələrlə rastlaşdıq. İndi isə, görünür ki, onlar yeni bir hücumla, Naxçıvana qarşı hücumla başlayırlar.

Biz bunların hamısına lazımi cavab verməliyik, bütün bu iddiaların əsassız, uydurma olduğunu beynəlxalq aləmdə sübut etməliyik. Bunun üçün də əsaslı sənədlər, fundamental elmi, populyar əsərlər yaranmalıdır. Biz Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü nəinki yaşadığımız indiki illərdə, gələcək nəsillər üçün də qoruyub saxlamaq üçün çox güclü bir konsepsiya, əsas yaratmalıyıq. Elə bir əsas yaratmalıyıq ki, heç bir qüvvə heç bir zaman bundan sonra Azərbaycan torpaqlarının hansısa bir hissəsini ələ keçirə bilməsin.

Mahmud İsmayılov burada çox geniş çıxış etdi ki, indi Ermənistan yerləşən ərazi də Azərbaycan torpağıdır. Bəli, mənim imzaladığım fərmanda bu göstərilibdir. İrəvan xanlığının tarixi məlumdur. Siz o rəqəmləri düzgün dediniz. Ancaq mən eyni zamanda, sizin çıxışınıza bir əlavə də etmək istəyirəm ki,

Zaqafqaziya statistikasının məlumatına görə, 1918-1919-cu illərdə həmin İrəvan şəhərində azərbaycanlılar 50 faizdən çox olmuşdur. Mənim dediyim bu rəqəm 1918-1919-cu illərə aiddir.

Mahmud İsmayılov: Cənab prezident, XIX əsrin sonunda bundan da çox olubdur.

Heydər Əliyev: Sən XIX əsrin sonunu deyirsən, mən isə 1919-cu ili deyirəm. Statistika var.

Mahmud İsmayılov: Cənab prezident, Siz düz deyirsiniz, 1919-cu ildə belə olubdur.

Heydər Əliyev: Yaxşı, gəlin bu rəqəmlər barədə mübahisə etməyəək. Hər halda hamımız eyni fikirdəyik. Bu da həqiqətdir. Siz tarixçilər bunları ardıcıl surətdə sübut etməlisiniz. Bundan sonra da elə əsərlər yaranmalıdır ki, o əsərlər indi Ermənistan yerləşən həmin torpaqların Azərbaycana məxsus olmasını daim ardıcıl surətdə sübut etsin. Biz bunu etməliyik. Biz gələcək nəsillər üçün bir yol açmalıyıq.

Biz bununla heç vaxt razılaşa bilmərik. Tarix böyükdür. Bir əsrdə olan hadisələr də sonrakı əsrdə dəyişilə bilər. Biz sadəcə, bu həqiqətləri əsərlərdə əks etdirməliyik. Ancaq nə vaxt, nə mümkün olacaq, - bunu tarix göstərəcəkdir. Bizim indi ilkin vəzifəmiz Azərbaycan dövlət müstəqilliyi əldə etdiyi zaman beynəlxalq təşkilatların qəbul etdiyi sərhədlər içərisində Azərbaycan torpaqlarını qoruyub saxlamaqdan ibarətdir. Biz məhz bu tarixi torpaqlarımızın bizə mənsub olmasını daim sübut etməliyik. Bu, bizim geniş miqyasda işimizdir.

Ancaq bununla yanaşı, əsas vəzifəmiz müstəqil Azərbaycanın sərhədləri içərisində olan torpaqlarımızı, ərazimizi qoruyub saxlamaqdır. Bax, bu da Naxçıvan Muxtar Respublikası ilə əlaqədar bizim fikirlərimizin bir tərkib hissəsidir.

Vasif Talıbov burada qeyd etdi, - təəssüflər olsun ki, bizim daxilimizdə də müxalifətə mənsub olan, «Naxçıvana muxtariyyət verilməməlidir», «muxtariyyət ləğv olunmalıdır» fikirləri söyləyən bəzi şəxslər, yaxud Naxçıvanın konstitusiyasının qəbul olunmasına mənfi münasibət göstərənlər istər-istəməz, Azərbaycana düşmən mövqeyində duran ermənilərin həmin iddialarına kömək edirlər. Mən təəssüf edirəm.

Mən ilk dəfə bununla 1992-ci ildə Naxçıvanda işləyərkən rastlaşdım. O vaxta qədər mən təsəvvür edə bilməzdim ki, hansısa bir azərbaycanlı Naxçıvanın muxtariyyətinə müxalif çıxsın. Mən bunu təsəvvür edə bilməzdim. Siz bilirsiniz ki, mən 1969-cu ildən Azərbaycana rəhbərlik etmişəm. Ondan əvvəl də 25–26 il dövlət təhlükəsizliyi idarəsində işləyərək Azərbaycanın tarixi, həyatı, keçmişi, varlığı ilə həmişə məşğul olmuşam. Mən belə bir insana rast gəlməmişəm desin ki, «Naxçıvan Muxtar Respublikasının muxtariyyəti Azərbaycana lazım deyildir». Bu, əcaib bir haldır. Ancaq nə edək, yerindən yenicə qalxmış, - Azərbaycanda deyirlər ki, hələ ağzının südü qurumamış, - həyatda heç bir iş görməmiş, universitetdən, yaxud hansısa bir təhsil müəssisəsindən diplom alıb-almayıb yenicə çıxmış bir gənc durub Azərbaycanın taleyi ilə oynayır

Mən bunu 1992-ci ildə gördüm. O vaxt Xalq Cəbhəsinin həmin nümayəndələri Bakıdan gəlmişdilər, özü də Naxçıvanda doğulmuş adamlar idilər. Onlar Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisində çıxış etdilər ki, «Naxçıvanın muxtariyyəti ləğv olunmalıdır». Əlbəttə ki, onda mən də təəccüb etdim, Ali Məclisin deputatları da çox təəccüb etdilər və onlara cavab verdilər. Ancaq indi isə, görürsünüz, nələr edirlər? Onlar nə məqsəd daşıyırlar? Bununla nəyə nail olurlar? Azərbaycan dövlətinin unitar xarakteri olduğunu guya saxlamaq istəyirlər. Bunun üçün Naxçıvanın muxtariyyətini ləğv etmək lazım deyildir, Naxçıvanın ərazisinin hamısını qoruyub saxlamaq lazımdır.

Naxçıvana muxtariyyət vermək, Moskva, Qars müqavilələrində Naxçıvanın müqəddəratını o illərdə həll etmək asan məsələ deyildi. Amma o vaxt Azərbaycanın milli mənafeyini qoruyan adamlar bunu etdilər. Mən bunu tarixi nailiyyət hesab edirəm.

Doğrudur, o vaxt Rusiyanın - həm sovet hakimiyyətinin, həm də sovet ittifaqı tərkibində olan ermənilərin Azərbaycana qarşı təzyiqi çox böyük idi. İndi bu gün danışmaq olar ki, o qərar nə üçün belə qəbul olundu, elə qəbul edilməməli idi. Əlbəttə ki, həmin vaxtdan 70 il keçəndən sonra, heç bir işlə məşğul olmayan adamlar çayxanada oturub, ya da küçədə, meydana, yaxud da elmi idarədə mülahizə söyləyə bilərlər. Amma bunlar hamısı reallıqdan, həqiqətdən uzaqdır. Reallıq ondan ibarətdir ki, bəli, 1918–1919-cu illərdə, 1920-ci ilin

əvvəllərində Azərbaycanın bir ölkə kimi saxlanması uğrunda kəskin mübarizə gədirdi. Ermənilər Azərbaycanın torpaqlarına iddia edirdilər. Həm Zaqafqaziya təşkilatında, həm də Sovetlər İttifaqının kommunist rəhbərliyində erməniləri dəstəkləyirdilər. Çünki orada da, burada da ermənilər otururdu. İndi görünür ki, çoxları erməni olmasalar da, nə qədər ermənipərəstdirlər. Hər halda, onlar ermənilərə daha çox meyl göstərirlər, nəinki azərbaycanlılara. Bunun da səbəbi, kökü, əsası vardır.

Məsələn, «Böyük Sovet Ensiklopediyası»nda Ermənistanla əlaqədar olan məlumatı, yazını bu günlər bir daha gördüm. Həmin yazıdan görünür ki, XIX əsrin əvvəllərində Rusiya - İran və Rusiya-Türkiyə müharibələrindən sonra, Azərbaycanın böyük bir hissəsi, o cümlədən Qərbi Azərbaycan, Gürcüstan, bütün Cənubi Qafqaz Rusiya imperiyasının tərkibinə daxil olandan sonra indiki Ermənistanın bir hissəsində Ermənistan vilayəti yaradılıbdır. Bütün bunlar 1970-ci ildə buraxılan «Böyük Sovet ensiklopediyası»nda yazılmışdır. Orada yazılır ki, rus çarı Ermənistan vilayətinin yaranması qərarını ona görə veribdir ki, Rusiya həm İranla, həm də Türkiyə ilə müharibə apararkən ermənilər daim ruslara kömək etmişlər. Onların bu köməyinə görə Rusiya imperatoru həmin o torpaqlarda Ermənistan vilayətinin yaranması qərarını çıxarmışdır. Bu, «Böyük Sovet Ensiklopediyası»nda yazılmışdır.

Yəni onu demək istəyirəm ki, həm çar Rusiyasının, həm sovet hakimiyyətinin ermənilərə daha da kömək etməsinin dərin kökləri vardır. Xristian mənsubiyyəti ilə əlaqədar bu da böyük rol oynayır. Bunu nəzərə alaraq, təsəvvür edin - həmin o illər, xüsusən sovet hakimiyyəti qurulandan sonra Cənubi Qafqazda sərhədləri müəyyən etməyə başladılar, - o vaxt Azərbaycanın milli mənafeyini qoruyanlar nə qədər gərgin iş görmüşlər!

Məsələn, Dağlıq Qarabağa vilayət statusu verilməsi gərgin bir şəraitdə keçibdir. Ermənilər 1988-ci ildə Dağlıq Qarabağa iddia etməyə başlayanda Stalini, Orconikidzeni və başqalarını günahlandırırtdılar ki, guya azərbaycanlıların təsiri nəticəsində onlar Dağlıq Qarabağı Azərbaycanın tərkibində saxladılar. Biz isə hesab edirik ki, Dağlıq Qarabağa muxtariyyət verilməsi Azərbaycanın əleyhinə olan bir qərar idi. Ancaq belə bir qərar meydana çıxdı. İndi Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərlərindən kimisə günahlandırsaq, biz ədalətsiz olarıq. Tarixi bilənlər, tarixlə sənədlər əsasında tanış olanlar yaxşı bilirlər ki, Nərimanov və başqaları o vaxt nə qədər kəskin mübarizə aparmışlar. Ancaq sadəcə, ona nail ola bilmişlər ki, Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın tərkibində qalsın. Hətta məlumdur, tarixçilər yaxşı bilirlər ki, Moskvada, Tbilisidə, Zaqafqaziya Federasiyasında Dağlıq Qarabağın Ermənistana verilməsi barədə məsələ qoyulanda Nəriman Nərimanov ciddi bir bəyanat vermişdi və kəskin demişdi ki, onda biz Rusiyaya neft verilməsini dayandıracağıq. Belə bir qərar qəbul olunmuşdu. Məhz bu kəskin mübarizənin nəticəsində nəhayət, belə bir qərar qəbul olunmuşdu.

Bu fikri davam etdirərək, Naxçıvan haqqında deyirəm. Bəli, o vaxt ermənilər Naxçıvana iddia edirdilər, Naxçıvanı öz torpaqları kimi hesab edirdilər və Naxçıvanı Ermənistanın tərkibinə daxil etmək istəyirdilər. Burada da müəyyən tarixi nöqtələrdən istifadə edirdilər. Çünki çar Rusiyası Cənubi Qafqazı ələ keçirəndən sonra, Azərbaycana məxsus olan Naxçıvan xanlığı və İrəvan xanlığı 1848–1849-cu illərdə ləğv edilmişdi, İrəvan quberniyası yaranmışdı. Naxçıvan qəzası da quberniyanın içində idi. Bu, XIX əsrdə olan işdir. Onlar bundan istifadə edərək Naxçıvanı Ermənistana qatmaq cəhdləri göstərirdilər. O vaxt kəskin bir mübarizə gədirdi. Bu mübarizənin nəticəsində Azərbaycanın o vaxtkı hökuməti çox ciddi mövqe göstərərək həmin Qars müqaviləsində Naxçıvanın statusunu müəyyən etmiş və Naxçıvana muxtariyyət verilməsi haqqında qərar qəbul edilmişdir.

Bəli, o vaxt o insanlar çox milli qürurlu insanlar olublar. İndi bəziləri onların hamısının kommunist, bolşevik kimi, necə deyirlər, üzərindən qara xətt çəkirlər. Bu ədalətsizlikdir. Mən buna həmişə etiraz etmişəm, bu gün də etiraz edirəm. Hansı partiyaya, hansı siyasi qüvvəyə mənsubluğundan asılı olmayaraq kim Azərbaycanın milli mənafehlərinin keşiyində durubsa, ona xidmət göstəribsə, o insanlar bizim tariximizdə həmişə hörmətlə yada salınmalıdırlar və tariximizə daxil olmalıdırlar. O vaxt Naxçıvanın muxtariyyəti belə bir

gərgin şəraitdə əldə ediləndir. Qars müqaviləsinin altında Azərbaycanın xarici işlər naziri Behbud Şahtaxtinskiyin imzası vardır.

İndi görürsünüz, tarixi nöqteyi-nəzərdən çox ağır, çətin, gərgin bir dövrdə Azərbaycan torpaqlarını qoruyub saxlamaq, Zəngəzur Ermənistanına veriləndən sonra Naxçıvanı Azərbaycanın ayrılmaz bir hissəsi kimi saxlamaq üçün böyük nailiyyət əldə edilmiş, Naxçıvana muxtariyyət verilmişdir. Amma bu gün xalq, millət, dövlət qarşısında heç bir xidməti, heç bir səriştəsi olmayan cılız insanlar durub Naxçıvanın muxtariyyətinin əleyhinə çıxırlar. Hansı mənəvi haqla? Hansı hüquqla?

Onlar Azərbaycan xalqına düşmənçilik edirlər və bilsinlər, - belə insanlar heç vaxt Azərbaycanın bütövlüyünü təmin edə bilməyəcəklər. Ancaq onlar Azərbaycanda hakim olmaq iddiasındadırlar. Əgər onlar bu əhval-ruhiyyə ilə, bu fikirlərlə Azərbaycanda hakimiyyət uğrunda mübarizə aparırlarsa, xalqımızı bədbəxt edib bu insanların ixtiyarına heç vaxt vermək olmaz.

Beləliklə, bir daha deyirəm, Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75 illik yubileyi qeyd edilərkən, 1924-cü ildə əldə edilmiş o nailiyyəti daha da möhkəmləndirmək, əbədi etmək üçün bu, sənədlərlə, sübutlarla, elmi əsərlər, kitablar yazılması ilə gələcək üçün də təmin olunmalıdır.

Burada verilən təkliflərə aparatda baxacaqlar və bunlar iş planına əlavə ediləcəkdir. Ancaq mən bir fikrə öz münasibətimi bildirmək istəyirəm. Bu tarixə aid kitabların yazılması üçün biz dövlətdən müəyyən qrant ayıra bilərik. Elə qrant olsun ki, bizim həm o tarixçilərə, əsərləri yazanlara stimül yaratsın, həm də bu əsərlərin hazırlanması, nəşr olunması üçün şərait yaratsın. Biz bunların hamısını edə bilərik. Bu, çox lazımdır. Bunlar barədə fikirləşərsiniz, kimlər hansı əsərləri yaza bilər, onlar hamısı bizim bu iş planına daxil olsun.

Vəli Əliyev buradakı çıxışında Naxçıvanın 3500 illiyi haqqında təklif qaldırdı. Mənim xatirimdədir, vaxtilə belə bir təklif olmuşdu. Hesab edirəm ki, bu təklifə də baxmaq və onu bizim iş planına daxil etmək lazımdır. Həqiqətən, çox qədim şəhərlər var, onların tarixi qeyd ediləndir. Alimlərimiz bu barədə yetərli qədər sübutlar, tarixi sənədlər təqdim edərlərsə, gələcəkdə bunu etmək olar. Ancaq bunun üzərində indidən işləmək lazımdır. Mən bu təklifi də qəbul edirəm.

İndi son olaraq, bu yubiley mərasimlərinin sentyabr ayında keçirilməsinə etiraz yoxdur ki?

Y e r d ə n s ə s l ə r: Yoxdur.

H e y d ə r Ə l i y e v: Onda biz bunu öz iş planımıza artıq yaza bilərik.

Mən hesab edirəm ki, biz bu gün çox səmərəli iş gördük. Bu, müstəqil Azərbaycanın tarixinin bir səhifəsidir. Biz bu işlərimizlə gələcəkdə Azərbaycanın tarixini yenidən yazıb bu gün üçün və gələcək üçün təqdim edə bilərik. Sağ olun.

**NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASININ 75 İLLİYİ MÜNASİBƏTİLƏ KEÇİRİLƏN BAYRAM
ŞƏNLİKLƏRİNDƏ İŞTİRAK ETMƏK ÜÇÜN OKTYABRIN 10-da NAXÇIVANA YOLA
DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL BİNƏ HAVA LİMANINDA JURNALİSTLƏRİN
SUALLARINA CAVABI**

10 oktyabr 1999-cu il

S u a l: Cənab prezident, Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75 illiyinin bayram edilməsinin ictimai-siyasi əhəmiyyəti və bu səfər zamanı Ermənistan prezidenti Robert Koçaryanla keçirəcəyiniz görüş barədə nə deyə bilərsiniz?

C a v a b: Bu yubileyin ictimai-siyasi əhəmiyyəti haqqında artıq bir ildir ki, danışılır. Biz Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyasının layihəsini müzakirə edərkən, sonra onun ümumxalq müzakirəsini keçirərkən bunu bütün ictimaiyyətə, Azərbaycanın bütün vətəndaşlarına izah etmişik. Naxçıvan Muxtar Respublikasının yaranması Azərbaycan xalqının, respublikasının həyatında tarixi hadisədir. Bu respublikanı vaxtilə yaradanlar çox müdrik, uzaqgörən insanlar olublar, Azərbaycan torpaqlarının ayrı-ayrı iddiaçılar tərəfindən parçalanmasının qarşısını alıblar.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının yaranması beynəlxalq müqavilələr əsasında olubdur. Bilirsiniz ki, 1921-ci il Qars müqaviləsi, Moskva müqaviləsi vardır. Bu müqavilələrə o vaxt həm Rusiya, həm Türkiyə, həm Azərbaycan, həm də Ermənistan imza atıblar. Bunun özü də göstərir ki, bu, tarixi zərurətdən meydana gəlmiş bir hadisə olubdur. Ötən 75 il içərisində Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazi cəhətdən Azərbaycandan ayrı düşməsinə baxmayaraq, 1990-cı ildən Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsi ilə əlaqədar Naxçıvan ilə Azərbaycanın mərkəzi və əsas torpaqları arasındakı bütün əlaqələrin, yəni rabitə, elektrik, qaz xətlərinin, dəmir yolunun və avtomobil yollarının hamısının kəsilməsinə baxmayaraq, Naxçıvan ağır blokada şəraitində yaşayıb, bu gün də yaşayır və inkişaf edir. Ona görə də bu, böyük bayramdır, bütün Azərbaycan xalqı üçün bayramdır. Mən də bu bayramda iştirak etmək üçün oraya gedirəm.

Bilirsiniz ki, mən Ermənistan prezidenti Robert Koçaryanla son vaxtlar bir neçə dəfə görüşmüşəm, bu dəfə də görüşəcəyik. Məqsəd Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsini sülh yolu ilə həll etməkdən ibarətdir. Güman edirəm ki, bu görüşlər lazımdır. Ümid edirəm ki, onlar da öz nəticəsini verəcəkdir.

Sağ olun.

**NAXÇIVAN ŞƏHƏRİNİN SARVANLAR MƏHƏLLƏSİNDƏ İRAN İSLAM RESPUBLİKASININ
«BONYADƏ MOSTEZƏFİN» FONDU TƏRƏFİNDƏN TİKİLMİŞ «HƏZRƏTİ ZƏHRƏ (S)»
MƏSCİDİNİN TƏNTƏNƏLİ AÇILIŞI MƏRASİMİNDƏ NİTQİ**

10 oktyabr 1999-cu il

Əziz naxçıvanlılar!

Əziz müsəlmanlar!

Əziz qonaqlar!

Bu gün Naxçıvan Muxtar Respublikasının, Azərbaycan Respublikasının həyatında çox böyük hadisə baş verir. Biz Naxçıvanda yeni bir məscidin, Allah evinin açılışına toplaşmışıq. Bu, bizim üçün böyük bayramdır. Xüsusən onu qeyd etmək istəyirəm ki, bu günlər Naxçıvan Muxtar Respublikasının yaranmasının 75 illiyi keçirilir. Məscidin məhz bu günlərdə açılması 75 il ərzində Naxçıvan Muxtar Respublikası vətəndaşlarının, insanların, müsəlmanlarının – naxçıvanlıların öz islam dininə nə qədər bağlı olduğunu və islam dininin ənənələrini yaşatdığını göstərir.

Mən bu əlamətdar hadisə münasibətilə sizin hamınızı, Naxçıvan Muxtar Respublikasının əhalisini, İran İslam Cümhuriyyətindən bizə təşrif gətirmiş hörmətli qonaqlarımızı ürəkdən təbrik edirəm və əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bu məscid yüz illərlə yaşayacaq, Naxçıvan Azərbaycan xalqının öz islam dini ilə daim birlikdə olmasına xidmət göstərəcək və xalqımızın mənəvi dəyərlərini inkişaf etdirəcəkdir.

Məscidin yaranması, tarixi haqqında burada məlumatlar verildi. Ancaq mən də bu barədə demək istəyirəm. Çünki mən bu gün böyük sevinc, iftixar hissi keçirirəm. Ona görə ki, bu məscidin burada, Naxçıvanda tikilməsinin, yaranmasının təşəbbüskarıyam. Mən bu məscidin memarıyam, mən bunun təməlini qoyanam.

O illərdə və xüsusən 1992-ci ildə, Allah-Təalanın əmri ilə mən Naxçıvan Muxtar Respublikasında yaşadığım və bu muxtar respublikaya rəhbərlik etdiyim zaman Naxçıvan məscidini daim ziyarət edirdim, dindarlarla görüşürdüm. Mən o məscidi yaxşı tanıyıram. Çünki uşaq ikən atam, anam məni həmin məscidə aparırdı. Doğrudur, o vaxt biz sovet hakimiyyəti dövründə, kommunist ideologiyasını həyata keçirən bir ölkədə yaşayırdıq. O vaxt din qadağan edilmişdi, ardıcıl surətdə din əleyhinə, yəni ateist təbliğatı aparılırdı, insanları dindən ayırmağa çalışırdılar. O vaxtkı dövlət buna zahirən müəyyən qədər nail ola bilirdisə də, daxilən heç bir şey əldə edə bilmirdi.

Mənim atam da, anam da namaz qılırdılar. Onlar daim məscidə gedirdilər, uşaq ikən məni də məscidə aparırdılar. Mənim o uşaqlıq dövrümdə məktəbdə aldığı təhsil, tərbiyə ilə bərabər, məscidə getməyim paklıq, sədaqət formalaşmasında da öz əksini tapıbdir.

Xatirimdədir, o məscidin həyəti var idi. Onun bir tərəfini məktəb etmişdilər. Çünki o vaxt Naxçıvanda məktəblər yaranırdı, bina isə yox idi. Məscid binasının indi görünən tərəfinin arxasında böyük bir həyət var idi, həyətin yan tərəfində binalar var idi, - yəqin onlar da məscidin binaları imiş. Ancaq mən görən zaman orada məktəb var idi. Uşaqlar məktəbdən çıxıb məscidin həyətinə, oradan da məscidə girirdilər. O məscidin həyatında Aşura günlərinin keçirilməsi mənim xatirimdədir. Mən onların hamısını görmüşdüm.

Mən imanımı heç vaxt itirməmişəm, mənsub olduğum millətin islam dini ilə həmişə fəxr etmişəm. Şübhə etmirdim ki, vaxt gələcək, bizim ölkədə də insanlar tam azad olacaqlar, o cümlədən insanlara vicdan azadlığı veriləcək və onda onlar öz arzu və istəklərini daha da açıq bildirə biləcəklər.

Mən gənc vaxtlarımdan uzun müddət idi ki, Naxçıvandan ayrılmışdım. Bakıda işləyirdim, Azərbaycana rəhbərlik edirdim. Ondan sonra Moskvada işləyirdim, Sovetlər İttifaqının, o böyük superdövlətin rəhbərlərindən biri idim. O dövlətə 10-12 nəfərdən ibarət Siyasi Büro rəhbərlik edirdi. Sovetlər İttifaqının tarixində həmin o Siyasi Büroya daxil olmaq heç bir müsəlmana nəsisə olmamışdı. Mən yeganə müsəlman idim ki, Sovetlər

İttifaqının rəhbərliyində Siyasi Büronun üzvü idim. Ancaq mən öz milli ruhumu, ənənələrimi, hissiyyatlarımı, dinimizə məxsus olan ənənələri həmişə qəlbimdə yaşadırdım.

Mənim dostum, hörmətli şeyxülislam Hacı Allahşükür Paşazadə həyatımda faciəvi bir hadisəni xatırlatdı. 1985-ci ildə mən Moskvada həmin dövlətin rəhbərlərindən biri olduğum zaman həyat yoldaşım Zərifə xanım vəfat etdi. Onu Moskvanın, Rusiyanın ən mötəbər qəbiristanında dəfn etdik. Çünki mən də, ailəm də Moskvada yaşayırdıq. Sonra mən o qəbiristanı dəfələrlə gəzirdim və orada bir dənə də müsəlman qəbri görmədim. Ancaq dəfn zamanı şeyxülislam Allahşükür Paşazadə mənim yanımda idi. Bəli, bu həqiqətdir. O bunu mənim yadıma saldı. Bir tərəfdən böyük bir dövlətin rəhbərləri dəfn mərasimində iştirak edirdilər, o birisi tərəfdən Qafqaz müsəlmanlarının şeyxülislamı Quran oxuyur və bu dəfn mərasimini bütün adət-ənənələrə görə həyata keçirməyə çalışırdı.

Mən Moskvadan ayrılıb gəlib Naxçıvanda yaşayarkən çox sıxılırdım. Ona görə ki, mənim həyat yoldaşım yad bir yerdə idi. Amma o vaxt onu vətən torpağına gətirməyə mənim imkanım yox idi. Burada bilənlər var ki, o vaxt Moskvada mənim əleyhimə çox böyük işlər görülürdü, böhtanlar atılırdı. Mən istefa vermişdim. Çoxları demişdi ki, müsəlman artıq bu yüksək vəzifədə ola bilməz. Təəssüflər olsun ki, o illər Azərbaycanda da vəziyyət çox gərgin idi. Ancaq mən 1993-cü ildə Azərbaycanın rəhbərliyinə dəvət olunandan sonra həyat yoldaşımın cənazəsini dərhal, yenə də hörmətli Allahşükür Paşazadə ilə bərabər gətirib öz vətənimizdə torpağa verdik.

Mən bunu birinci dəfədir danışırım. Ona görə danışırım ki, mən öz doğduğum torpaqdayam, öz dostlarımla arasındayam. Ona görə danışırım ki, onun bugünkü gün ilə də müəyyən münasibəti vardır. Mən 1990-1993-cü illərdə burada işləyəndə məscidə gedirdim, dindarlarla görüşürdüm, öz duyğularımı, hissiyyatlarımı orada həyata keçirirdim. Ancaq düşünürdüm ki, indi artıq milli azadlığımızı, vicdan azadlığımızı əldə edəndən sonra Naxçıvan üçün daha da böyük bina, müasir tələblərə daha da uyğun bir məscid lazımdır.

Mən bu barədə çox fikirləşirdim, ancaq əlimdə bir imkan yox idi. Bilirsiniz ki, 1992-ci ilin avqust ayında Azərbaycan ağır bir dövr yaşadığı zaman Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycanın doğma torpağı olan Dağlıq Qarabağı ələ keçirmək məqsədi ilə 1988-ci ildən Azərbaycanla müharibəyə başlamışdı. Bu müharibə Azərbaycan üçün çox böyük zərərlər gətirmiş, qanlar tökülmüşdür. Azərbaycanlılar, müsəlmanlar ermənilərlə vuruşarkən şəhid olmuşlar. Bunun nəticəsində də Dağlıq Qarabağ uğrunda müharibə getdiyi zaman Naxçıvan Azərbaycanın əsas torpağından Ermənistan ərazisi vasitəsilə ayrı düşdüynə görə Azərbaycanın paytaxtı Bakı və başqa şəhərlər ilə Naxçıvanın əlaqələri tamamilə kəsilmişdi.

Burada bizim elektrik enerjimiz, qazımız yox idi. Su çox az olurdu. İnsanların yaşayışı çətin, ağır idi. O zaman İran İslam Cümhuriyyətinin hörmətli prezidenti Haşimi Rəfsəncani və İranın xarici işlər naziri hörmətli Əli Əkbər Vilayəti məni Tehrana dəvət etdilər. Biz Naxçıvana yardım məsələlərini orada müzakirə etdik. Bizim imzaladığımız protokollara əsasən ondan sonra Naxçıvana İrandan müəyyən qədər elektrik enerjisi verilməyə başlandı. Naxçıvana müəyyən ərzaq yardımı göstərildi. Naxçıvan ilə İran arasındakı körpüdən gediş-gəliş məsələləri müəyyən qədər yüngülləşdirildi. Naxçıvanlıların İrana getməsi və iranlıların Naxçıvana gəlməsi və beləliklə də insanların ticarət etməsi məsələləri yüngülləşdirildi. Bir çox başqa işlər də görüldü.

Ancaq mən oraya Ermənistanın mühasirəsində qalmış Naxçıvanı xilas etmək üçün, İran İslam Cümhuriyyətindən yardım almaq üçün getmişdim. Mən bu yardımları müəyyən qədər aldım. Bütün bu çətin işlərlə bərabər, mən Naxçıvanda məscid tikilməsi məsələsini də bir nömrəli məsələ kimi müzakirəyə qoydum. Bu barədə prezident Ağayi Haşimi Rəfsəncani ilə danışdım, Məshədə getdim, İmam Rzanın qəbrini ziyarət etdim, o vaxt orada olan zati-aliləri Ayətulla Xamnei ilə görüşdüm və bu fikirlərimi, arzularımı bildirdim. İranın ali rəhbəri zati-aliləri Ayətulla Xamneinin xeyir-duası ilə mənim əziz dostum, möhtərəm Ağayi Rəfiqdust və onun başçılıq etdiyi təşkilat Naxçıvanda məscid tikilməsi haqqında qərar qəbul etdilər, biz protokol imzaladıq.

Bir daha deyirəm, o vaxt Naxçıvan çox böyük sıxıntılar içərisində yaşayırdı, qışda insanlar donurdu, yemək yox idi. Amma bunlara baxmayaraq biz məscid məsələsini unutmurduq. Bir müddətdən sonra Ağayi Rəfiqdust Naxçıvana gəldi. Biz onunla görüşdük. Mən ona dedim ki, gərək biz məscidin təməlini ataq, külüngü vuraq. Dedi ki, harada vuraq? Bildirdim ki, yer seçmişəm. Bax, bu yeri seçmişdim.

Nə üçün bu yeri seçmişdim? Çünki, birincisi, bu yer Naxçıvan şəhərinin gözəl bir guşəsidir. İkincisi də, naxçıvanlılar bilir, bu yerdə böyük bir seyidlər ailəsi yaşamışdır. Mircəfər Seyidov mənim müəllimim olubdur, onun qardaşı Əqil Seyidov müəllimlik edibdir, Mirhəsən Seyidov Naxçıvan teatrının aktyoru olubdur. Mən bu ailədən olanlara Seyidov dedim, çünki onlar seyid idilər. Amma əslində onlar Mircəfər Mirişli, Əqil Mirişli, Mirhəsən Mirişli və bu gün Azərbaycanın böyük bir bəstəkarı olan Ramiz Mirişlidir.

Mən o illərdə bax, burada onların evlərini görmüşdüm. Sonra isə buraya gələndə gördüm ki, onların evlərinin bir qismi sökülüb, bir qismi qalıbdır, bu yerdə başqa- yararsız binalar da var. Mən buran seçdim ki, məscid tikilsin. Biz Ağayi Rəfiqdust ilə birlikdə gəldik - bilmirəm, buradadır, yaxud oradadır, haradırsa - külüngü vurduq. Onların şəkli qalıb, yoxsa yox?

Vasif Talibov: Qalıbdır.

Heydər Əliyev: Biz külüngü vurduq. Mən külüngü vurdum, o, külüngü vurdu və biz bu məscidin təməlini qoyduq. Bu, hadisə 1992-ci ildə olubdur. Düzdür, bu işə başlanması bir az uzandı. Ağayi Rəfiqdust mənə söz vermişdi ki, bunu tez edəcəkdir. Amma sonra Azərbaycanda ara qarışdı. Ondan bir ildən az, təxminən 8-9 ay sonra mən buradan Bakıya getdim, Azərbaycana rəhbər seçildim. Orada başım çox qarışdı. Amma mən Vasif Talibovdan daim soruşurdum ki, məscidin tikintisi nə yerdədir. Bəzən deyirdi ki, işlər gedir, bəzən də deyirdi ki, işlər dayanıb. Soruşurdum ki, niyə dayanıb? Cavab verirdi ki, İranın Qərbi Azərbaycanından, Şərqi Azərbaycanından nəşə gətirirlər, kimsə gəlir, kimsə gəlmir.

Mən Ağayi Rəfiqdusta telefonla zəng etdim ki, qardaş, belə olmaz, protokolu yerinə yetirmək lazımdır. Bu, uzun bir söhbətdir. Nəhayət, Ağayi Rəfiqdustu Bakıya dəvət etdim. Onda mən Azərbaycanın prezidenti idim. Biz Bakıda çox gözəl söhbət etdik. O, mənim əziz qonağım oldu. Ona dedim ki, sənə dörd ay vaxt verirəm, bu vaxt ərzində məscidin tikintisini qurtarmalısan. Bu gün minnətdaram ki, o, mənim xahişimi və mənə verdiyi sözü yerinə yetiribdir. Məscidin binası çoxdan hazırdır. Ancaq bunun açılışı mərasiminin keçirilməsinə görə həm İran üçün, həm də Azərbaycan üçün, yəni mənim üçün bir münasib vaxt tapılması lazım idi. Bu münasib vaxtı tapdıq, buraya gəldik, indi bax, bir yerdəyik.

Mən bunları ona görə geniş danışırım ki, bir də deyim, - bu gün özümü çox xoşbəxt hesab edirəm. Mən çox şadam, çox sevinirəm ki, Azərbaycanda, o cümlədən Naxçıvanda yaratdığım böyük memarlıq əsərləri ilə yanaşı, İran İslam Cümhuriyyəti ilə bərabər, bilavasitə onların köməyi ilə Naxçıvanda yeni məscid, eyni zamanda Şərq aləminin memarlıq nümunəsi olan böyük bir bina yarada bilmişik.

Naxçıvanda indiki məscidin, səhv etmərsə, 100-dən çox yaşı vardır. Amma bu yeni bina yüz illər yaşayacaqdır. Bizdən sonra gələn nəsillər bizə rəhmət oxuyacaqlar. Mənim üçün isə bundan böyük mükafat ola bilməz.

Mən bu məscidin tikilməsindən çox məmnunam. Çox məmnunam ki, məscidin açılışı mərasiminə İran İslam Cümhuriyyətindən böyük, çox mötəbər, möhtərəm qonaqlarımız, dostlarımız gəliblər. Mən bu görüşdən də çox məmnunam.

Bu məscid böyük məna daşıyır. Bu da ondan ibarətdir ki, o, İran-Azərbaycan dostluğunun, qardaşlığının, əməkdaşlığının gözəl bir nümunəsidir. Biz Azərbaycanda müstəqil bir dövlət kimi, qonşumuz, dostumuz, qardaşımız İran İslam Cümhuriyyəti ilə əlaqələrimizi daim inkişaf etdirmək, genişləndirmək istəyirik. Hesab edirəm ki, bunun üçün böyük imkanlar vardır və biz onlardan istifadə etməliyik. Hər halda mən Naxçıvanda olarkən biz bu əməkdaşlıq sahəsində qısa bir zamanda çox işlər görə bildik. Mən artıq söylədim ki,

İrandan elektrik enerjisi gəldi. İrandan 40 meqovvat elektrik enerjisi gəlir, buna görə çox sağ olun. Doğrudur, biz onun pulunu veririk, bu enerji müftə gəlmir. Ancaq elə onun özü də böyük şeydir.

Məni sevindirən odur ki, İran ilə Naxçıvan arasındakı yollar çox sərbəstləşdirilibdir. Hesab edirəm, İran hökuməti bu sahədə çox səxavət göstəribdir, gözəl bir siyasət aparır ki, insanlar 24 saat müddətində Naxçıvandan İrana gedib, İrandan Naxçıvana gələ bilirlər, adamlar sərbəst ticarət edirlər. Bu, bizim arzumuz olubdur.

Bilirsiniz, biz istəyirik ki, müstəqil Azərbaycandan hər bir ölkəyə - əlbəttə, dost ölkəyə - gediş-gəlişimiz çox olsun. Amma İran axı burada xüsusi yer tutur. Azərbaycan üçün başqa bir dövlət yoxdur ki, ölkəmizdə yaşayan azərbaycanlıların, müsəlmanların orada İrandakı qədər qohumları olsun. Mən hesab edirəm, - sonra İrandan Qərb ölkələrinə, Avropa ölkələrinə köçənləri demirəm, keçmiş vaxtları nəzərdə tuturam, - elə İranın özündə də, xüsusən onun Şimal hissəsində ailə tapmazsan ki, onun Azərbaycanda qohumu, qardaşı olmasın. Biz 70 il idi ki, bundan məhrum idik. Mən bunların hamısını öz gözümlə görmüşəm. İnsanlar göstərməyə qorxurdular ki, bir yerdə bilsinlər ki, onun İranda qohumu vardır. Onda onu işdən çıxarırdılar, cəzalandırırdılar. Ona görə də hamı İranda qohumları olduğunu gizlədirdi. Elə ki, sərhəd açıldı, o qədər qohumlar meydana çıxdı ki! Bu insanlara azadlıq verilməli idi. Bu azadlıq veriləndir. İndi Naxçıvan ilə İran arasında olan əlaqələr ən gözəl, nümunəvi əlaqələndir.

Mən arzu edirəm ki, bu əlaqələr bundan sonra daha da inkişaf etsin. Bu gün İran-Azərbaycan dostluğu haqqında danışarkən o vaxt Azərbaycana, Naxçıvana göstərilən xidmətə görə İranın rəhbərlərinə – zati-aliləri Ayətulla Xamneyə, prezident Haşimi Rəfsəncaniyə, xarici işlər naziri Ağayi Vilayətiyə və başqa rəhbərlərə təşəkkür edirəm.

Mən Şərqi Azərbaycanın o vaxtkı ostandarı, indi isə İran hökumətinin naziri olan Əli Əbdüləlizadəyə təşəkkür edirəm. Çünki Naxçıvan Şərqi Azərbaycanla da çox yaxındır. Əli Əbdüləlizadə o vaxt Naxçıvana qardaşlıq diqqəti göstərirdi. Mən məmnunam ki, indi o, İran hökumətinin naziridir.

Mən o vaxt Naxçıvana çox gedib-gəlmiş və uzun müddət Azərbaycan-İran müştərək komissiyasının sədri olmuş Ağayi Şafeyiyə, o zaman Naxçıvana yardım göstərmiş bir çox dostlarımıza təşəkkür edirəm.

Ağayi Rəfiqdust təkcə məscid tikmək üçün yox, ticarət üçün də burada yaxşı bir dükan, mağaza açdı, gətirib mal da satdı. Mən də ona yer verirdim. Ona görə də deyirdim ki, mən onu Bakıya, Azərbaycana ticarət naziri vəzifəsinə aparacağam.

Bilirsiniz, mən o günlər haqqında bir tərəfdən, kədərlə danışırım, çünki biz çox çətin bir dövr keçirdik. İkinci tərəfdən, iftixar hissi ilə danışırım, çünki o çətin, ağır dövrdə biz yaşadığımız sınımadığımız, əyilmədik, öz torpağımızı müdafiə etdik və respublikamızı inkişaf etdirdik.

Xatirimdədir, Ağayi Əbdüləlizadə bir dəfə böyük bir nümayəndə heyəti ilə Naxçıvana gəlmişdi. O vaxt qış idi. Naxçıvanlılar bilir ki, buranın qışı çox sərt olur. Mən onu qonaq çağırmışdım. Biz Naxçıvandakı qonaq otağında oturmuşduq, üşüyə-üşüyə yemək yeyirdik, əlimizi cibimizdən çıxara bilmirdik. Paltomuz əynimizdə idi. Dostum, bunlar yadımdadır? Əli Əbdüləlizadə baxıb soruşdu ki, burada necə yaşayırsınız? Dedim ki, gör indi biz burada necə yaşayırıq. Belə səhifələr olubdur.

Biz indi, bu gün tamamilə başqa şəraitdəyik. Doğrudur, Azərbaycanın hələ çox böyük çətinlikləri vardır. O cümlədən, Naxçıvanın ən böyük çətinliyi odur ki, Ermənistan-Azərbaycan münasibətinə görə Naxçıvan bu gün də Azərbaycanla, yəni Bakı ilə ancaq təyyarə vasitəsilə əlaqə saxlaya bilər. Başqa bir əlaqə yoxdur. Mən burada yenə də İranın Azərbaycana, Naxçıvana yardımını qeyd edirəm və təşəkkürümü bildirirəm. Yollar bağlananda İran hökuməti Naxçıvandan Bakıya avtomobillərin gedib-gəlməsi üçün yol verdi və biz həmin yoldan indiyə qədər istifadə edirik. Görürsünüz, nə qədər faktlar, misallar vardır. Mən bundan da çoxunu deyə bilərəm.

Beləliklə, bizim bugünkü günümüz İran-Azərbaycan dostluğunun bayramıdır, iftixarıdır. İran böyük, güclü bir dövlət, islam dinini qoruyub inkişaf etdirən bir dövlətdir. İslam inqilabı bu ölkənin həyatını kökündən dəyişmiş, onun inkişaf etməsi, xalqın daha da yaxşı yaşaması üçün böyük imkanlar yaratmış və İrani şahlıq istibdadından xilas etmişdir.

İran İslam Cümhuriyyətidir. Biz bunu bir dövlət, ölkə, qonşu, dost kimi, necə varsa o cür qəbul edirik. Ümumiyyətlə, Azərbaycanın siyasəti ondan ibarətdir ki, heç bir dövlət başqa bir dövlətin daxili işinə qarışmamalıdır. Hər bir müstəqil dövlət öz həyatını öz xalqının istədiyi kimi qurmalıdır, xaricdən müdaxilə olmamalıdır.

Mən bu sözləri ona görə deyirəm ki, Azərbaycanda bəzi adamlar, o cümlədən bizə müxalif olan adamlar var. Onlar belə söhbətlər aparırlar ki, İranda azadlıq, filan yoxdur. Mən bu fikirləri tamamilə rədd edirəm. Hesab edirəm ki, Azərbaycandan heç kəs İranın daxili işlərinə qarışmamalıdır. Mən bu gün bunu bəyan edirəm ki, hamı bilsin.

Ancaq indi mətbuat azadlığıdır. İnsanlar qəzetlərdə nə istəyirlər - onu yazırlar. O cümlədən, Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev haqqında da, demək olar ki, hər gün müxalifət qəzetlərində yalan, böhtan məlumatlar yazırlar. Bəzən İranın da bir sıra qəzetlərində Heydər Əliyev haqqında yalanlar, böhtanlar yazırlar. Amma mən nə ona, nə də buna fikir verirəm. Bu, əsas deyil. Mən bilirəm ki, o da yalandır, bu da yalandır, o da böhtandır, bu da böhtandır.

Azərbaycan demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlətdir. Biz müstəqilliyimizi əldə edəndən sonra bu yolu tutmuşuq, bu yolla gedirik və bu yolla da gedəcəyik. Çünki son iki əsrdə Azərbaycanın həyatında yaranmış proseslər Azərbaycanı məhz demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət kimi inkişaf etdirməyin əsasını qoymuşdur. Bu, bizim yolumuzdur. Biz bu yolla gedirik. Dünyəvi dövlət, eyni zamanda vicdan azadlığı; dünyəvi dövlət, eyni zamanda islam dininin bütün mənəvi dəyərlərinin hamısından istifadə etmək - bundan kim necə istəyirsə, o cür istifadə etsin - bu yol ilə gedirik. Görürsünüz, nə qədər maraqlı, gözəl bir siyasətdir. Biz bu siyasəti aparırıq və bu siyasəti də aparacağıq.

Hesab edirəm ki, hər bir ölkə başqa ölkənin dövlət quruluşuna, siyasətinə, daxili vəziyyətinə hörmətlə yanaşmalıdır. Biz İranın daxili quruluşuna və daxili siyasətinə böyük hörmətlə yanaşırıq. İran da Azərbaycanın daxili vəziyyətinə, dövlət quruluşu prosesinə, dünyəvi dövlət olmasına hörmətlə yanaşır. Bu, bizim dostluğumuzun, qardaşlığımızın əsas prinsiplərindən biridir.

Bizi daha da yaxınlaşdıran odur ki, xalqlarımızın qədim tarixi köklərinin hamısı birdir. Bizim tarixi köklərimiz birdir. Biz bir kökə, bir tarixə malik insanlarıq. Ulu babalarımız İranda da, Azərbaycanda da bu gün bizim üçün dəyərli olan ənənələri yaradıblar. İran ilə Azərbaycan kimi bir-birinə bu qədər bənzər olan digər ölkə yoxdur. Əvvəllər, sovet hakimiyyəti vaxtında Araz çayı maneə idi, indi bu maneə də aradan götürülüb. İndi bu çayın üzərində körpülər tikilir. Hesab edirəm, yeniləri də tikiləcək və bizim əlaqələrimiz daha çox inkişaf edəcəkdir.

Mən bu gün İran xalqına sülh, əmin-amanlıq arzulayıram. Mən bu gün İran xalqına rifah arzulayıram. İran xalqı demokratik seçkilər əsasında öz dövlətinin başçısını, zati-aliləri Xatəmini ölkənin prezidenti seçibdir. Mən bu seçki başa çatan kimi Qərbin bir neçə ölkəsini təmsil edən mətbuat nümayəndələri qarşısında bildirdim: Siz deyirsiniz ki, İranda demokratiya yoxdur. Bundan artıq nə cür demokratiya ola bilər? Həmin seçkilərin özü İranda demokratiyanın çox yüksək səviyyədə olduğunu göstərir.

Ancaq təbiidir ki, hər ölkənin özünəməxsus xüsusiyyəti var. Mən heç razı ola bilmərəm ki, Azərbaycanda hər bir şey Fransadakı, İngiltərədəki, Amerikadakı kimi olsun. Mən buna razı ola bilmərəm. Mən Azərbaycanda demokratik dövlət yaradıram. Amma Azərbaycanın öz milli-mənəvi ənənələri vardır. İranın da özünün milli-mənəvi ənənələri vardır. İran islam dövlətidir. Belə bir şəraitdə demokratik seçkilər keçirmək, bir

neçə namizədin içərisindən xalqın iradəsi ilə prezident seçmək İran İslam İnqilabının ən gözəl nəticələrindən biridir.

Hesab edirəm ki, İran xalqı tərəfindən seçilmiş prezident, zati-aliləri Xatəmi İran ilə Azərbaycan arasındakı əlaqələrin inkişaf etməsinə çox böyük diqqət göstərir. Mən onunla Tehrandə görüşüb ətraflı söhbət edərkən bunu hiss etdim. Ondan sonra bir sıra məktublar vasitəsilə əlaqələrimizdən də və xüsusən son dəfə Azərbaycanda səfərdə olmuş Ağayi Əbdüləlizadə ilə söhbətimdən də bunu hiss etdim.

Mən bu gün bir daha bəyan edirəm ki, əziz dostlar, siz də bilin və İran prezidenti zati-aliləri Xatəmi də bilsin ki, Azərbaycanın prezidenti kimi, mən İran-Azərbaycan əlaqələrinin sağlam olması yolunda, onun daim inkişaf etməsi üçün çalışıram və bundan sonra da çalışacağam. Bu, bizim xalqlarımız, dövlətlərimiz üçün lazımdır. Mənim bu siyasətimi heç kəs dəyişdirə bilməz.

Bu gün biz islam dininin mənəvi dəyərlərinin təzahürünü bir daha görürük. İslam dininin mənəvi dəyərləri ən yüksək qiymətə malikdir. Hər bir xalq həmişə özünün mənsub olduğu dini təbliğ edir, tərifləyir. Amma eyni zamanda, müqayisə etməyə imkan vardır. Şübhəsiz ki, müqayisə edəndə görürsən ki, Həzrəti Məhəmməd peyğəmbərin yaratdığı islam dini və onun yaratdığı Qurani-şərif əsrlər boyu bizim xalqlarımıza mənəvi qida olmuşdur və bundan sonra da olacaqdır. Azərbaycan müsəlmanları həmişə belə olacaqlar.

Mən İrandan gəlmiş qonaqlarımızı bir daha salamlayıram. Təbrizin imam cüməsi Ayətulla Mücrəndi Şəbüstərinin buradakı çox dəyərli çıxışını məmnuniyyətlə dinlədim. Güman edirəm ki, biz bu cür çıxışlarla, danışıqlarla, təmaslarla öz dostluğumuzu, qardaşlığımızı daha da irəliyə aparacağıq.

İrandan gəlmiş bütün qonaqlara təşəkkür edirəm. Sizinlə görüşümdən çox məmnunam və sizi, bütün naxçıvanlıları bugünkü əlamətdar hadisə münasibətilə bir daha təbrik edirəm.

Sağ olun.

NAXÇIVANDA TİCARƏT-TƏDRİS MƏRKƏZİNİN TƏNTƏNƏLİ AÇILIŞ MƏRASİMİNDƏ NİTQİ

Naxçıvan

10 oktyabr 1999-cu il

Əziz naxçıvanlılar!
Əziz dostlar!
Əziz bacılar, qardaşlar!

Bu günlər biz Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75 illik yubileyini qeyd edirik. Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75 il bundan öncə yaranması tarixi hadisədir və 75 il ərzində naxçıvanlılar, Naxçıvan Muxtar Respublikasının sakinləri çox böyük sınaqlardan çıxıblar, böyük çətinliklərdən keçiblər, Azərbaycanın əsas ərazisindən Ermənistan torpaqları vasitəsilə aralı vəziyyətdə yaşayıblar, yaradıblar və inkişaf ediblər. Naxçıvan 75 il ərzində həm iqtisadiyyat, həm mədəniyyət, həm elm, həm təhsil, həm insanların rifah halının yaxşılaşması sahəsində böyük inkişaf yolu keçibdir.

Naxçıvan qədim diyardır. Arxeoloji tapıntıların təhlilinə görə demək olar ki, Azərbaycanın ən qədim diyarlarından biri Naxçıvandır. Bu, üç min il, dörd min il tarixi olan bir diyardır. Naxçıvanın böyük və zəngin tarixi keçmişi vardır. Naxçıvan dəfələrlə dağıdılıb, amma insanlar yenidən qalxıb, qurub, yaradıblar.

Doğrudur, 75 il ərzində quruculuq işində Naxçıvanın çətinlikləri də çox olubdur. Bir çox illərdə Azərbaycan rəhbərliyi tərəfindən Naxçıvana ögey münasibət olubdur. Amma bunların hamısına baxmayaraq, Naxçıvan yaşayıb, Naxçıvan inkişaf edibdir. Hər halda, 1969-cu ildən sonra Naxçıvanda, bir şəhərdə yox, Naxçıvan Muxtar Respublikasının bütün ərazisində aparılmış quruculuq işləri, inşaat, tikintilər, yaradılmış binalar, qəsəbələrin, şəhərlərin simasının dəyişməsi buna əyani sübutdur.

Ancaq 1988-ci ildən Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü başlayandan Naxçıvanın da ağır günləri başladı. Xüsusən 1990-1991-ci illərdə Naxçıvan ilə Azərbaycanın paytaxtı və Azərbaycanın başqa bölgələri arasında əlaqələr kəsildəndən sonra, rabitə, yol, başqa əlaqələr kəsildəndən sonra Naxçıvan daha da ağır vəziyyətdə düşdü.

O ağır illəri mən sizinlə bir yerdə oldum. O ağır illəri bir yerdə keçirdik. Onlar mənim üçün nə qədər çətin olsa da, əzizdir. Çünki mən öz doğma torpağımda, öz həmvətənlərimlə birlikdə Naxçıvanın qorunub saxlanması uğrunda mübarizə aparırdıq və bu mübarizədə də biz qalib gəldik.

Bilirsiniz ki, 1987-ci ildən, ümumiyyətlə, Azərbaycanda quruculuq işləri yox, dağıdıcılıq işləri getmişdir. Azərbaycanın iqtisadiyyatı dağılmışdır, inşaat dayanmışdı, hərc-mərclik, qanunsuzluq, hakimiyyətsizlik və bunun ağır nəticələrini Azərbaycan bu gün də hiss edir. 1993-cü ildə mən xalqın dəvəti ilə Azərbaycanın rəhbərliyinə gəldiyim zaman Azərbaycan həddindən artıq fəlakətli bir vəziyyətdə idi. Naxçıvan ondan pis idi. Çünki Naxçıvan Azərbaycandan tamamilə təcrid olunmuşdu.

İndi isə Azərbaycanda gedən quruculuq işləri, Azərbaycanda iqtisadiyyatın inkişafı, Azərbaycanda aparılan islahatlar ölkəmizin simasını dəyişdirir. Ancaq bu cümlədən Naxçıvanda gedən işlər daha da qiymətlidir. Çünki keçmişdə olduğu kimi, bu gün də Naxçıvan Azərbaycanın əsas ərazisindən təcrid edilmiş vəziyyətdədir. Nəqliyyat çətin, təchizat işləri çətin. Belə bir vəziyyətdə Naxçıvanda son illərdə quruculuq işləri gedir - məktəblər tikilir, xəstəxanalar tikilir, yaşayış evləri tikilir. O cümlədən, belə ticarət mərkəzləri də tikilir. Bunlar bir daha onu göstərir ki, naxçıvanlılar ən çətin zamanlarda ruhdan düşməzlər, öz işlərini irəli aparırlar, qururlar, yaradırlar. Bu ticarət mərkəzi, bu gözəl bina buna böyük bir nümunədir.

Mən məmnunam ki, Azərbaycanın Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi Naxçıvanın rəhbərliyi ilə birlikdə belə təşəbbüs irəli sürüblər və qısa müddətdə onu həyata keçiriblər. Mən həm Azərbaycanın Əmək və

Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyini, həm də Naxçıvanın rəhbərliyini təbrik edirəm və bu binanın tikilməsində, yaradılmasında səy qoymuş insanların hamısına təşəkkür edirəm. Bu iki təbrik və təşəkkürlər Naxçıvan Ali Məclisinin sədri Vasif Talibova və Azərbaycanın əmək və əhalinin sosial Müdafiəsi naziri Əli Nağıyevədir.

Bu binanın qısa müddətdə yaranması onu göstərir ki, Naxçıvanın böyük quruculuq potensialı var və bu potensialdan Naxçıvan bundan sonra daha da səmərəli istifadə edəcəkdir.

Vaxtilə Naxçıvana ögey münasibət var idi, vaxtilə naxçıvanlıları əzirdilər. İndi isə Azərbaycanın hər yerinə olan münasibət Naxçıvana da göstərilir. Heç bir yerə ayrı-seçkilik yoxdur, o cümlədən Naxçıvana da. Nə Naxçıvana üstünlük verilir, nə də Naxçıvana keçmişdə olduğu kimi ögey münasibət göstərilir.

Mən Azərbaycanın prezidentiyəm. Azərbaycanın hər bir guşəsi mənim üçün əzizdir. Amma Azərbaycanın hansı şəhərində, hansı bölgəsində təşəbbüs göstərilirsə, iş aparılırsa, tikinti gedirsə, quruculuq işi gedirsə, şübhəsiz ki, o təşəbbüs daha da böyük uğurlar qazanır, mənim tərəfimdən dəstəklənir və bəyənilir.

Naxçıvan bundan sonra daha da böyük uğurlar əldə edəcəkdir. Arzu edərdim ki, bu təşəbbüskarlığınız daha da inkişaf etsin və yeni-yeni nailiyyətlər qazanasınız.

Bu bina münasibətilə sizi ürəkdən təbrik edirəm. Burada çalışan adamlara müvəffəqiyyətlər arzulayıram. Sizə, bütün naxçıvanlılara cansağlığı, səadət arzulayıram.

Sağ olun.

ERMƏNİSTAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ROBERT KOÇARYANLA GÖRÜŞÜ

11 oktyabr 1999-cu il

Naxçıvan MR-nın Sədərək rayonu ərazisində, Azərbaycan-Ermənistan sərhədi yaxınlığında Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevin və Ermənistan prezidenti Robert Koçaryanın təkbətək görüşü olmuşdur.

İki saatdan artıq davam edən görüş zamanı Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli məsələləri ətrafı müzakirə edilmişdir. Prezidentlər münaqişənin sülh yolu ilə həlli məsələsini ATƏT-in və onun Minsk qrupu həmsədrlərinin fəaliyyətini nəzərdən keçirmiş və bu fəaliyyətin indi də davam etdirildiyini vurğulamışlar.

Söhbət zamanı belə görüşlərin faydalı və səmərəli olduğunu bildirən prezidentlər münaqişəni sülh yolu ilə həll etmək üçün hər iki tərəfin milli mənaqətlər naminə konstruktiv mövqə tutmasının və qarşılıqlı kompromislərə getməsinin lazım olduğunu bildirmişlər.

Hər iki dövlət başçısı belə görüşləri davam etdirməyin vacibliyini qeyd etmişlər.

* * *

Görüş başa çatdıqdan sonra Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin kütləvi informasiya vasitələrinin nümayəndələri üçün brifinqi

Robert Koçaryan (jurnalistləri göstərərək Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevə dedi):

Səbirsizliklə gözləyirlər, biz deyək ki, bütün problemlər həll olunub və ilaxır.

Görüşlər lazımdır. Biz bütün məsələlər kompleksini müzakirə etdik. Mən deməliyəm ki, nizamlamaya doğru irəliləmək asan deyil, çoxlu problemlər var. Deməliyəm ki, bugünkü görüş indiyədək görülmüş işləri bir qədər yekunlaşdırdı. Təəssüflər olsun, yenə də deməyə məcburam ki, indiki halda biz təfəsilat barədə danışa bilmərik. Ancaq, zənnimcə, yaxın vaxtlarda siz daha ətraflı məlumat alacaqsınız.

Hesab edirəm, bir cəhət də çox mühümdür ki, biz bir-birimizlə görüşmək üçün Cenevrəyə, yaxud daha harayasa getmir, sərhəddə görüşürük. Heydər Əliyevin söylədiyi kimi, bura bir vaxtlar iki respublikanın rəhbərlərinin görüş yeri idi, burada hətta mitinqlər də keçirilirdi. Hələlik bu qədər deyə bilərəm.

Heydər Əliyev: Bax, bu yerdə erməni və Azərbaycan xalqlarının mitinqini keçirirdik.

Mən prezident Koçaryanın dedikləri ilə tamamilə razıyam. Biz bu problemi kifayət qədər ətraflı təhlil etdik. Siz bilirsiniz ki, münaqişə uzun müddətdir davam edir, on iki il bundan öncə meydana çıxmışdır, müxtəlif mərhələlərdən keçibdir. Bir çox beynəlxalq təşkilatlar - Birləşmiş Millətlər Təşkilatı da, ATƏT də bununla məşğul olublar, 1992-ci ildən ATƏT-in Minsk qrupu bu işlə məşğul olur. Yeri gəlmişkən, Minsk qrupunun həmsədrləri indi bu işlə məşğuldurlar.

Müxtəlif təkliflər, müxtəlif variantlar olub, amma bunlar bizi heç cür razılığa gətirə bilməmişdir. Məsələnin sülh yolu ilə həlli imkanlarını tapmaq üçün biz prezident Robert Koçaryanla bir daha ətraflı götür-qoy etdik, müzakirə etdik.

Əlbəttə, münaqişə mürəkkəbdir, çox vaxt keçib, asanlıqla, bir dəfəyə razılığa gəlmək mümkün deyildir. Ancaq mən hesab edirəm ki, bizim sonuncu görüşlərimiz, Ermənistan və Azərbaycan prezidentlərinin bilavasitə görüşləri faydalı olmuşdur. Bəlkə də əvvəlcə, biz bu dialoqa başlayanda, məsələnin həlli üçün belə faydalı əməkdaşlıq edə biləcəyimizi təsəvvür etmək çətin idi.

Biz çox şeyi nəzərdən keçirdik. Amma qərarlara gəlib çatmaq üçün yenə vaxt lazımdır, yenə görüşlər, yenə danışıqlar lazımdır. Əlbəttə ki, qarşılıqlı kompromislər lazımdır. Qarşılıqlı kompromislər olmadan bu

məsələni həll etmək çətin ki, mümkün olsun. Robert Setrakoviç, mən düşünürəm ki, kim hansı kompromislərə gedə bilər. Bir sözlə, bizim görüşlərimiz hələ davam edəcəkdir.

Mən razıyam. Bu gün bundan artıq çətin ki, bir şey deyə bilək. Diqqətinizə görə sağ olun. Sağ olun ki, buraya gəlmisiniz. Mən Ermənistandan gələnləri, ilk növbədə prezident Robert Koçaryanı və onun nümayəndə heyətini burada, Azərbaycan torpağında salamlayıram. Ermənistandan gəlmiş mətbuat nümayəndələrini salamlayıram və bu problemə, bizim görüşümüzdə göstərdikləri diqqətə görə bütün jurnalistlərə - Ermənistan və Azərbaycan jurnalistlərinə təşəkkür edirəm.

R o b e r t K o ç a r y a n: Mən bir-iki kəlmə əlavə etmək istəyirəm. İki prezidentdən biri kompromislər barədə danışdı. Mən də deməliyəm ki, bəli, biz əsasən məhz kompromislərin dərəcəsini, başqa sözlə, danışıqlar prosesində bir-birimizə yaxınlaşmağı müzakirə etdik. Nizamlama da elə bu deməkdir. Yoxsa, elə çıxar ki, prezident Əliyev kompromislər barədə dedi, prezident Koçaryan isə yox. Ona görə də deyilənlərlə razıyam və əlbəttə ki, qonaqpərvərliyə görə təşəkkür edirəm. Amma bilmirəm, bizə qoyun veriblər, ya yox?

H e y d ə r Ə l i y e v: Qoyun çoxdur, çünki mən buraya gələndə yolda çoxlu qoyun kəsirdilər. Hesab edirəm ki, bax, elə buradaca qoyun kəsib bizə kabab verə bilərlər, onda biz qəti razılığa gələrik.

R o b e r t K o ç a r y a n: Gələn dəfə səhər yeməyi, nahar, yaxud şam yeməyi lazımdır. Bura mənim xoşuma gəldi.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bəli, bu mümkündür. Bura yaxşı yerdir. Görüşü burada təşkil edənlər sağ olsunlar, şərait yaxşıdır. Onu da deyə bilərik ki, bu otaq Cenevrədə görüşdüyümüz otaqdan pis deyildir. Sizin maşınıız buradadır?

R o b e r t K o ç a r y a n: Bəli.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sağ olun, yaxşı yol, xudahafiz.

YUSİF MƏMMƏDƏLİYEV ADINA NAXÇIVAN DÖVLƏT UNIVERSİTETİNİN YENİ TƏDRİS KÖRPUSUNUN TƏNTƏNƏLİ AÇILIŞ MƏRASİMİNDƏ NİTQİ

11 oktyabr 1999-cu il

Əziz dostlar!
Əziz bacılar, qardaşlar!
Əziz naxçıvanlılar!
Əziz ziyalılar!

Mən bu gün Naxçıvan Dövlət Universitetinin müəllim, professor və tələbə kollektivi ilə burada bu görüşümdən həddən ziyadə şadam. Sizin hamınızı səmimi-qəlbədən salamlayıram və sizə- Naxçıvan Muxtar Respublikasının ziyalılarına, gənclərinə, tələbələrinə, müəllimlərinə öz hörmət, ehtiramımı bildirirəm.

Naxçıvanın böyük və zəngin tarixi vardır. Bu tarixin dünya mədəniyyətinə, bəşər mədəniyyətinə böyük töhfələri olmuşdur. Naxçıvan həmişə böyük şəxsiyyətlərlə fərqlənmiş və bu şəxsiyyətlər alimlər, münəccimlər, şairlər, memarlar, dövlət xadimləri, siyasi xadimlər olmuşlar. Naxçıvan həmişə Azərbaycanın yüksək ziyalı yetişdirən bir diyarı olmuşdur. Naxçıvan Dövlət Universitetinin bu gün mövcud olması Naxçıvanda min illər bundan öncə elmin, mədəniyyətin varlığının, inkişafının məntiqi nəticəsidir.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Dövlət Universiteti Azərbaycanın ən dəyərli, qabaqcıl ali məktəblərindən, ali təhsil ocaqlarından biridir. Universitetin yaranma tarixi haqqında burada artıq deyildi. Siz hamınız bunları bilirsiniz. Çox xoşbəxtəm ki, mən - bu universitetin yaranmasının təməlini qoyan insanlardan biri və onun təşəbbüskarı 30 il ondan sonra yenə də buradayam, sizinləyəm, bu universitetin ötən bu müddətdə nə qədər böyüməsini, inkişaf etməsini öz gözlərimlə görürəm.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Yusif Məmmədəliyev adına Dövlət Universitetinin bu günü məni bəlkə sizdən də çox sevindirir. Təbiidir, burada zəhmət çəkmiş hər bir insan, universitet yaranandan burada çalışanlar bu gün öz zəhmətinin bəhrəsini görürlər. Bu universitetdə vaxtilə təhsil alıb, indi müəllimlik edənlər də öz zəhmətlərinin nəticəsini görürlər.

Mən buraya gələrkən universitetin qocaman müəllimləri, professorları ilə görüşdüm. Köhnə dostlarımı - Səfərəli Babayevi, Yunis Qasimovu və başqalarını bir daha gördüm. Mən onları xatırlayıram. Mən nəinki 30 il bundan öncəni, 50 il bundan öncəni də xatırlayıram.

Mən 40-cı illərdə Naxçıvanda işləyərkən həmin bu ali məktəbdə bu gün gənclərə yüksək təhsil verənlərin çoxu mənimlə bir yerdə idilər. Biz Naxçıvanda onlarla bir yerdə çalışırıq, Naxçıvanı inkişaf etdirmək istəyirdik. Onda biz gənc idik, ancaq əlimizdən gələni edirdik. Biz çox işlər gördük. Naxçıvanın siması nə qədər dəyişilibdir! Bu dəyişikliyin ən gözəl nümunəsi Naxçıvan Muxtar Respublikasının Yusif Məmmədəliyev adına Dövlət Universitetidir.

Yaşlı adamlar bilirlər ki, vaxtilə, keçmişdə bu yer Çar Rusiyasının kazaklarının, ordusunun yerləşdiyi ərazi olubdur. Sonra buradakı binaları 41-ci Naxçıvan sərhəd dəstəsinə vermişdilər. Onlar burada yerləşirdilər. Uşaqlıq illərimi yadıma salıram. Mən hələ gənc ikən bəzən buraya gəlirdim, buradakı rus sərhədçilərinin at çapmalarına, yaxud at üstündə qılınç oynatmalarına baxırdım. Burada bir xəstəxana da var idi. Naxçıvanın mərkəzindən həmin xəstəxanaya gəlmək üçün xeyli yol keçmək lazım idi. Biz indi bu yolu avtomobillə tez gəlirik. Ancaq o vaxt piyada gəlib, piyada gedirdik. Bəzən yay vaxtı da buraya gəlib-getmək çox çətin olurdu.

Xatirimdədir, demək olar ki, 8-10 yaşında mənim burnumdan qan açıldı. Anam nə qədər çalışdısa da, bu qanı saxlaya bilmədi. Anam məni yanına aldı, burnumdan qan axa-axa biz burada olan xəstəxanaya piyada gəldik. Buradakı həkimlər mənə kömək etdilər, yoxsa qan məni tamamilə aparırdı. O günlər yadımdadır. Mən bunları nə üçün xatırlayıram? Çünki bu yer keçmişdən, hələ qədim zamanlardan böyük bir məskən olmuşdur. Bura əvvəl rus ordusunun, sonra sovet ordusunun, sovet sərhəd dəstələrinin olmuşdur.

Bu universiteti, sonra isə onun filialını yaradanda fikirləşdik ki, bu, harada yerləşsin. O vaxt o, buradakı binaların bəzilərinə yerləşdirildi. Bəli, amma universiteti yerləşdirmək üçün burada olan sərhəd dəstəsini köçürmək lazım idi. Mən təşəbbüs göstərdim. Sərhəd dəstələri binalarının tikilməsinin respublika büdcəsindən keçməməsinə - o vaxt bu, İttifaq büdcəsindən keçirdi - baxmayaraq, mənim xüsusi qərarımla Azərbaycan büdcəsindən pul ayrıldı. Mən indi sizə məlum olan yerdə o vaxt sərhəd dəstəsi üçün qərargah, bina tikdirdim, buranı boşaltdırdım və Naxçıvan Dövlət Pedaqoji İnstitutuna verdim.

Ancaq təbiidir ki, yeni yaranmış ali məktəb bu köhnə binalarda çox yaşaya bilməzdi. Ona görə də burada universitet şəhərçiyi tikilməsi barədə qərar qəbul etdik. Bu universitet şəhərçiyinin baş planı vardır. Buradakı tədris korpusları, yataqxana və bu böyük sahənin hamısı Naxçıvan Dövlət Universitetinə veriləndir.

Şübhəsiz ki, bizim gördüyümüz işlər öz nəticəsini verdi. Naxçıvan Dövlət Universiteti artıq özü üçün müəyyən şərait əldə etdi. Amma biz bununla kifayətlənmədik. Biz universiteti daha da genişləndirmək istəyirdik. Ona görə də bir neçə yeni binanın tikilməsi haqqında qərar qəbul edilmişdir. Bu binaların biri də indi biz açılışına toplaşdığımız binadır.

Bəli, mən istəyirdim ki, bu bina qısa vaxtda tikilsin. Amma sonrakı hadisələr bunların hamısını dağıtdı. Mən 1990-cı ildə Moskvadan yenidən Naxçıvana gələrkən bu işlə dərhal maraqlandım. Ancaq o vaxt elə bir imkanım yox idi. Mən 1991-ci ilin sentyabr ayında naxçıvanlıların iradəsi ilə Naxçıvan Muxtar Respublikasına rəhbər, Ali Məclisə sədr seçildim. O vaxt da bu barədə bir iş görməyə çalışdım. Xatirinizdədir, o zaman sadəcə, lazım idi ki, Naxçıvanda insanlar yaşaya bilsinlər, soyuqdan donmasınlar, elektrik enerjisi, vaxtlı-vaxtında su, ərzaq ala bilsinlər. Çünki o vaxt Ermənistanın blokadası nəticəsində Naxçıvan Azərbaycanın əsas hissəsindən ayrı düşmüş vəziyyətdə idi. Azərbaycandan Naxçıvana gələn bütün xətlər - elektrik, qaz xətləri, avtomobil yolları, dəmir yolu kəsilmişdi. Demək, o vaxt yaşamaq uğrunda mübarizə aparmaq lazım idi və biz mübarizə aparırdıq.

İndi qaz haqqında danışanda nə yadıma düşür? Mən Azərbaycanın bütün kəndlərini qazlaşdırdım, o cümlədən Naxçıvan Muxtar Respublikasına da qaz xətti çəkirdim. Mən həmin kəməri Dağlıq Qarabağdakı, Sisyanadakı hündür dağların başından gətirib Naxçıvana qaz çəkirdim və muxtar respublikanın hər yerini qazlaşdırdım.

Mən 1990-cı ildə buraya gələndə Şahbuz rayonundakı Keçili kəndinə getdim. Onda hələ bura qaz gəlirdi. Mən yaşlı adamlarla görüşdüm. Bir yaşlı kişinin o vaxtkı sözü indi yadıma düşür. O dedi ki, oğlum, mən Keçilidə hər gün səhər durub kibriti çəkərək bu qazı yandıranda həmişə sənə dua etmişəm. Bu faktı nə üçün yada salıram? Bəli, o vaxtlar ki, Azərbaycanda, məndə imkanlar var idi, mən həmin imkanlardan tamamilə istifadə edib, Azərbaycan xalqının rifah halını yaxşılaşdırmağa çalışırdım. Ancaq sonra bunların hamısı kəsildi, Naxçıvan qazsız, elektrik enerjisiz, susuz, yolsuz qaldı.

Buna baxmayaraq, mən yenə də universitet haqqında düşünürdüm, əlaqə saxlayırdım. Ancaq o zaman çox iş görməyə imkan yox idi. Lakin mən 1993-cü ildə yenidən Azərbaycana rəhbər seçiləndən sonra Azərbaycanın hər yerinə, hər bir universitetinə, o cümlədən Bakı Dövlət Universitetinə göstərdiyim qayğı kimi, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Universitetinə də qayğı göstərməyə başladım. İndi blokada şəraitində yaşayan, yolu olmayan, Bakı ilə ancaq təyyarə vasitəsilə əlaqə saxlayan Naxçıvan belə bir binanın tikilib başa çatmasını təmin edib və burada yeni bir tədris korpusu yaradıbdır. Bu, böyük hadisədir.

Amma bu, son illər Naxçıvanda gedən quruculuq işində yeganə hadisə deyildir. Biz dünən bir Ticarət-Tədris Mərkəzinin binasını açdıq. O, çox gözəl binadır. Bilirsiniz ki, dünən biz vaxtilə mənim təşəbbüslə tikintisinə başlanmış böyük məscid binasını da açdıq. İndi Naxçıvanda məktəblər tikilir. Azərbaycanın çox yerlərində məktəblər tikilmir, amma Naxçıvanda tikilir. Muxtar respublikada xəstəxanalar tikilir. Yəni Azərbaycanın başqa bölgələrinə nisbətən Naxçıvanda ən çətin şəraitdə yaşayan insanlar quruculuq işləri ilə məşğul olurlar, zəhmət çəkirlər, fədakarlıq, vətənpərvərlik göstərirlər. Sağ olun.

Güman edirəm ki, bunlar Naxçıvanda quruculuq işlərinin hələ yeni mərhələsidir. Bundan sonra da çox işlər görülməkdir. Naxçıvan yaşayıb, yaşayır, Naxçıvan blokada şəraitində əyilməyibdir, dözübdür, bundan sonra da yaşayacaqdır.

Mən bu gün böyük iftixar hissi keçirirəm ki, 30 il bundan öncə əsasını qoyduğumuz bu gözəl təhsil ocağı indi böyük şöhrətə malikdir. Qonşu ölkələrdən - Türkiyədən, İrandan buraya təhsil almaq üçün tələbələr gəlir və bu universitetin dünyanın başqa universitetləri ilə elmi, təhsil və başqa əlaqələri vardır. Bunlar hamısı bir daha onu sübut edir ki, Naxçıvanda təhsilə, elmə, mədəniyyətə həmişə qayğı göstərilir, yüksək münasibət göstərilir və naxçıvanlılar da nəyə qadir olduqlarını dünyaya həmişə nümayiş etdiriblər.

Əziz dostlar, bu gün Yusif Məmmədəliyev adına Naxçıvan Dövlət Universitetinin yeni təhsil binasının açılışı münasibətilə mən sizi ürəkdən təbrik edirəm. Arzu edirəm ki, siz bu gözəl binadan universitetdə təhsilin, elmin inkişaf etməsi üçün daha da səmərəli istifadə edəsiniz.

Universitetin professor-müəllim heyətinə ali təhsilin, elmin, mədəniyyətin inkişafında yeni-yeni uğurlar arzulayıram. Universitetin tələbələrinə, Naxçıvan Muxtar Respublikasının bütün tələbələrinə, gənclərinə cansağlığı, yüksək vətənpərvərlik, təhsil uğrunda daim mübarizə aparmaq üçün əzm arzulayıram. Naxçıvan gənclərinə hərbi vətənpərvərlik hisslərini daha da yüksəltməyi arzulayıram. Naxçıvan gənclərinə arzu və tövsiyə edirəm ki, onlar indiki nəsillər kimi, bizim kimi Naxçıvanı qursunlar, yaratsınlar, inkişaf etdirdinsinlər, daha da yüksəlsinlər.

Biz XXI əsrə qədəm qoyuruq. XXI əsr gənclərin əsridir. Biz yaratdığımız, qurduğumuz müstəqil Azərbaycan dövlətini, müstəqil Azərbaycanı gənclərə tapşırıq. Bizim işimizi gənclər davam etdirməlidir. Gənclərin vəzifəsi Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini qorumaq, Azərbaycanda hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesində fəal iştirak etmək, ölkəmizin iqtisadiyyatını, mədəniyyətini, elmini inkişaf etdirməkdir.

Ümidvaram ki, Azərbaycanın bugünkü gəncləri, o cümlədən Naxçıvanın gəncləri, Naxçıvan Dövlət Universitetinin tələbələri bunların hamısına qadirdir və biz gələcəkdə onların gözəl işlərinin nəticələrinin şahidi olacağıq.

Mən sizi bir daha təbrik edirəm. Sizin hamınıza cansağlığı, səadət, xoşbəxtlik, bütün işlərinizdə uğurlar arzu edirəm. Sağ olun.

* * *

Universitetin rektoru İsa Həbibbəyli Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi Yusif Məmmədəliyev adına Naxçıvan Dövlət Universitetinin elmi şurasının 1999-cu il 9 oktyabr tarixli qərarı ilə Azərbaycanda milli təhsilin, elm və mədəniyyətin inkişafı sahəsində görkəmli xidmətlərinə görə Heydər Əlirza oğlu Əliyevə fəxri doktor diplomunu və onun akademik geyimini təqdim etdi.

H e y d ə r Ə l i y e v: Əziz dostlar!

Mən birinci növbədə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Yusif Məmmədəliyev adına Universitetinin elmi şurasına mənə göstərilən bu diqqət və qayğıya, fəaliyyətimə verilən bu yüksək qiymətə görə təşəkkür edirəm. Çox sağ olun.

Sizə o da məlumdur ki, mən dünyanın bir çox ölkələrinin çox mötəbər universitetlərinin fəxri doktoru adına layiq görülmüşəm, mənə fəxri doktor diplomları verilibdir. Sizin mənə geyindiriyiniz bu geyim kimi belə libaslar da mənə verilibdir. Ancaq mən bugünkü günü daha da qiymətləndirirəm.

Mən fəxr edirəm ki, bir çox böyük dövlətlərin zəngin tarixə malik olan universitetlərinin fəxri doktoruyam. Ancaq daha da çox fəxr edirəm ki, mən Naxçıvan Muxtar Respublikasının Yusif Məmmədəliyev adına Universitetinin doktoruyam. Sağ olun.

Mən çalışacağam ki, sizin bu etimadınızı doğruldum. Mənim üçün bu bir də ona görə əzizdir ki, mən ilk təhsilimi Naxçıvanda almışam. Əziz müəllimlərim Naxçıvanda mənə orta təhsil verib məni həyata buraxıblar. Ona görə Naxçıvan təhsili, məktəbi mənim üçün əzizdir. Naxçıvan Dövlət Universiteti isə Naxçıvan təhsilinin ən yüksək zirvəsidir. Mən bütün bunlara görə də fəxr edirəm.

Çox sağ olun.

NAXÇIVAN MR-mn TƏŞKİL OLUNMASININ 75 İLLİYİNƏ HƏSR EDİLMİŞ TƏNTƏNƏLİ YUBİLEY İCLASINDA NİTQİ

Naxçıvan, Respublika sarayı

12 oktyabr 1999-cu il

Əziz naxçıvanlılar!

Əziz bacılar, qardaşlar, dostlar!

Hörmətli qonaqlar!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən sizi, Naxçıvan Muxtar Respublikasının bütün sakinlərini Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75-ci ildönümü, bayram münasibətilə səmimi-qəlbdən təbrik edirəm.

Naxçıvan Muxtar Respublikası müstəqil Azərbaycanın, müstəqil Azərbaycan dövlətinin ayrılmaz hissəsidir, gözəl guşələrindən, diyarlarından biridir. Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75-ci ildönümü bayramı bütün Azərbaycan xalqının, vətəndaşlarının, müstəqil Azərbaycan dövlətinin bayramıdır. Mən sizə - naxçıvanlılara bütün Azərbaycan xalqının salamlarını, xoş arzularını, səmimi təbriklərini çatdırıram.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının ildönümü ilə əlaqədar mərasimlərə Azərbaycanın paytaxtı Bakıda da çox böyük maraq var. Mənə dedilər ki, həddindən çox insanlar, cürbəcür, müxtəlif təbəqələrə mənsub insanlar bu günlərdə Naxçıvanda olmaq istəyirlər, bu bayramı naxçıvanlılarla bölüşdürmək və bu bayramın iştirakçıları olmaq istəyirlər. Bu, çox gözəl bir hadisədir. Çünki bu, Azərbaycan xalqının yekdilliyini, birliyini, həmrəyliyini bildirir və Azərbaycanın hər bir bölgəsində, ölkəmizin paytaxtında, müstəqil Azərbaycanın həyatında olan hər bir hadisəni hamı ümumxalq bayramı, hadisəsi kimi qəbul edir.

Biz Türkiyə Cümhuriyyətinin prezidenti, Azərbaycan xalqının böyük dostu, əziz qardaşım Süleyman Dəmirəlin bu bayram münasibətilə təbrik məktubunu böyük məmnuniyyətlə dinlədik. Onu da bildirmək istəyirəm ki, hörmətli prezident Süleyman Dəmirəl bu bayrama gəlməyə hazırlaşdı. Bir neçə ay bundan öncə bizim onunla bu barədə danışıqlarımız olmuşdu və qərara almışdıq ki, bu bayram münasibətilə Naxçıvana birlikdə gələcəyik. Təəssüflər olsun ki, qardaş Türkiyədə baş vermiş zəlzələ və onun nəticəsində yaranmış faciə Türkiyə prezidentini bir çox xarici səfərlərini saxlamağa məcbur etdi. Çünki indi zəlzələdən zərər çəkmiş yerlərin bərpa edilməsi, insanların yaşaması üçün şərait yaratmağa və başqa işlər görməyə böyük zərurət vardır. Türkiyənin hökuməti, prezidenti bu işlərlə məşğuldurlar. Ancaq onun bu bayrama göndərdiyi təbrik məktubu bizi həddindən çox sevindirdi, coşdurdu və Azərbaycanın böyük dostu Süleyman Dəmirəlin Naxçıvana nə qədər bağlı və Azərbaycana nə qədər böyük məhəbbəti olduğunu göstərdi.

Mən çox məmnunam ki, hörmətli Süleyman Dəmirəli burada Türkiyə hökumətinin yüksək vəzifəli üzvləri - dövlət nazirləri və qonşu vilayətlərin valiləri, böyük nümayəndə heyəti təmsil edir. Mən bütün bunlara görə hörmətli prezident Süleyman Dəmirələ sizin adınızdan, bütün Azərbaycan xalqı adından hörmət və ehtiramımı, dərin təşəkkürümü bildirirəm.

Hörmətli prezident Süleyman Dəmirəl təbrik məktubunda böyük Mustafa Kamal Atatürkün müdrik kəlamlarını bizim yadımıza saldı: «Azərbaycanın sevinci bizim sevincimizdir, Azərbaycanın kədəri bizim kədərimizdir». Bu müdrik sözlər indi bizim xalqlarımızın arasında yaranmış əlaqələrin ən gözəl təzahürüdür. Bu, Türkiyədə də, Azərbaycanda da belə qəbul olunubdur. Ona görə də Türkiyədə baş vermiş zəlzələ, böyük insan tələfatı, faciə Türkiyə xalqına qəm, qüssə, kədər gətirdiyi kimi, Azərbaycan xalqına da qəm, qüssə, kədər gətirdi. Biz bu ağır itkiləri, ağır faciəni bərabər keçirdik və bərabər keçiririk. Təbiidir ki, qardaş türk xalqına, Türkiyəyə yardım etmək üçün Azərbaycan dövləti əlindən gələni etdi və Türkiyəyə yardıma gedənlərin ön sırasında oldu. Xüsusən, Azərbaycanın yangınsöndürənləri İzmir şəhərində bir neçə gün yanan nəhəng neft emalı zavodunun yangından xilas olmasında böyük xidmətlər göstərdilər.

Mən bu gün bu faciə münasibətilə Türkiyə dövlətinə, hökumətinə, xalqına bir daha başsağlığı verirəm, «keçmiş olsun» deyirəm. Dostlarımızı bir daha əmin etmək istəyirəm ki, biz böyük Mustafa Kamal Atatürkün sözlərinə daim sadıq olacağıq.

Biz hamımız qonşu İran İslam Cümhuriyyətinin nümayəndəsi, Ərdəbil ostandarlığı ostandarının təbrik məktubunu burada böyük hörmət və ehtiramla dinlədik. Bu hadisə də İran-Azərbaycan dostluğunun, qardaşlığının və əməkdaşlığının gözəl təzahürüdür. Bilirsiniz ki, iki gün bundan öncə İran İslam Cümhuriyyətindən çox böyük və mötəbər nümayəndə heyəti Naxçıvana gəlmişdir. Biz onlarla bərabər Naxçıvanda İran İslam Cümhuriyyətinin yardımını ilə tikilmiş böyük məscidin açılış mərasimini keçirdik. Bu gün, bu bayram günündə də İran İslam Cümhuriyyətinin nümayəndəsi bizim aramızdadır, bizimlə bərabərdir. Mən bütün bunlara görə də ürəkdən təşəkkür edirəm.

Azərbaycan bir müstəqil dövlət kimi öz əlaqələrini daim genişləndirir. Bunun da əsas təzahürü Azərbaycanın xarici ölkələrdəki səfirlikləri, diplomatik missiyaları, xarici ölkələrin Azərbaycanda fəaliyyət göstərən səfirlikləri, diplomatlarıdır. Biz bu sahədə qısa zamanda böyük nailiyyətlər əldə etmişik. Xarici ölkələrin Azərbaycandakı səfirləri ölkəmizin bütün ictimai, mədəni həyatında fəal iştirak edirlər. Onların hamısı zəhmət çəkib Naxçıvana gəlirlər, bu bayramda iştirak edirlər. Mən bunu səfirlərin təmsil etdikləri ölkələrin Azərbaycan Respublikasına, müstəqil Azərbaycan dövlətinə və onun ayrılmaz hissəsi olan Naxçıvan Muxtar Respublikasına göstərdikləri qayğı və diqqət kimi qəbul edirəm. Buna görə də bu bayram mərasimində bizimlə bərabər iştirak edən səfirlərə təşəkkürümü, minnətdarlığımı bildirirəm.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının yaranması tarixi haqqında Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri Vasif Talıbov çox geniş, ətraflı, müfəssəl məruzə etdi. Bu salondakılar və düşünürəm ki, bu gün bizi dinləyən Azərbaycan televiziyasının seyrçiləri, bütün Azərbaycan vətəndaşları muxtar respublikanın 75 il ərzində keçdiyi yolla tanış oldular. O illər bir daha yada düşdü, xatırlandı. Bu 75 ildə, tarixcə qısa bir zamanda Naxçıvan diyarında nə qədər böyük işlərin görülməsi bir daha göz qabağına gəldi.

Ancaq Naxçıvanın tarixi təkcə muxtar respublikanın yaranmasından başlanmır. Naxçıvan Azərbaycanın ən qədim diyarlarından biridir, çox zəngin tarixə malik olan Azərbaycanın bir hissəsidir, 3500 il tarixi olan Azərbaycan torpağıdır. Bu tarix çox zəngin hadisələrlə doludur. Bunlar hamısı Azərbaycan üçün Naxçıvanın nə qədər qiymətli olduğunu həmişə göstərmiş, göstərir və gələcəkdə də göstərəcəkdir.

Mən bu barədə öz fikirlərimi bir az sonra sizə çatdıracağam. Ancaq indi isə bir şad hadisəni də sizə bildirmək istəyirəm. Oktyabr ayının 18-də Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini elan etmək haqqında, yəni dövlət müstəqilliyini bərpa etmək barədə Konstitusiyaya Aktı qəbul olunubdur. Bununla da Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinə əsas qoyulubdur. Azərbaycan öz müstəqilliyini dünyaya elan edəndən sonra 8 ildir ki, müstəqil dövlət kimi yaşayır.

Azərbaycanın əhalisi artıq bu gün 8 milyon olubdur. Keçən gecə Bakıda Hacıqasımov adına doğum evində Azərbaycanın yeni övladı dünyaya gəlib, uşaq doğulubdur. Fatma xanım İsmayılovanın və onun həyat yoldaşı Eldəniz Vəliyevin oğlu olubdur. Bu övladın dünyaya gəlməsi ilə Azərbaycan əhalisi artıq 8 milyon

olubdur. Fatma xanım və Eldəniz öz oğullarına ad qoyub, onu Heydər çağırırlar. Bu, Azərbaycan üçün böyük bir hadisədir. Biz bu günlərdə dövlət müstəqilliyimizin 8-ci ilini tamamlayırıq. Azərbaycan Respublikasının əhalisi bu günlərdə 8 milyona çatıb, 9 milyona doğru irəliləyəcəkdir.

Təbiidir ki, Azərbaycan Respublikasının əhalisinin 8 milyona çatmasında naxçıvanlıların da xidməti vardır. Bilirəm ki, Naxçıvanda da insanlar həmişə çox övlad istəyirlər və burada çoxuşaqlı ailələr çoxdur. Mən özüm də vaxtilə çoxuşaqlı ailədə doğulmuşam. Ona görə naxçıvanlılar elə əhalinin artırılmasında da bəlkə ön sırada gedirlər.

Müstəqil Azərbaycan Respublikasının 1995-ci ildə qəbul etdiyi ilk Konstitusiyası əsasında, Azərbaycanın demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət Konstitusiyasında Naxçıvan Muxtar Respublikasına Azərbaycanın tərkibində dövlət statusu verilibdir. Bu status əvvəl də var idi, sadəcə, elan edilmirdi. Ancaq bizim əvvəl nə qədər böyük nailiyyətlərimiz olubsa da, nə qədər böyük tarixi yol keçmişiksə də, Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra baş verən hadisələr hamısından qiymətlidir. Ona görə də bu gün biz Naxçıvan Muxtar Respublikasının bir dövlət kimi 75 illik yubileyini qeyd edirik. Amma bu hadisənin Naxçıvanın və Azərbaycanın keçmiş tarixi ilə də çox üzvi əlaqəsi vardır.

Naxçıvan qədim zamanlardan Azərbaycanın ən mötəbər bölgələrindən biri olubdur. Azərbaycana, o cümlədən Naxçıvana əsrlər boyu dəfələrlə yadellilərin basqını olmuşdur, müharibələr, döyüşlər zamanı insanlar qırılmışdır. Naxçıvan dəfələrlə tamamilə məhv olub külə dönmüş, amma insanlar yenə də bu külün içindən qalxıb Naxçıvanı yaşatmışlar.

Naxçıvanın qədim dövlətçilik tarixi vardır. Bu, Azərbaycanın dövlətçilik tarixidir. XII əsrdə Naxçıvan Azərbaycanın Atabəylər, Eldəgizlər dövlətinin, o əsrdə Azərbaycanın ən böyük, ən qüdrətli dövlətinin paytaxtı olubdur. Atabəylər dövləti 100 ildən artıq hökm sürmüş və onun paytaxtı azərbaycançılığı qoruyub saxlamışdır.

Azərbaycanın zəngin tarixinin bu günə qədər gəlib çatmış çox parlaq nümunələri vardır. Azərbaycanda aparılan arxeoloji tədqiqatlar bir neçə əsr bundan öncə Azərbaycanın nə qədər zəngin mədəniyyətə malik olduğunu və nə qədər dolğun həyat yaşadığını əyani surətdə göstərir.

Naxçıvan Azərbaycanda Şərqlə Qərbin arasında, qovuşduğu yerdə həmişə karvan, ticarət yollarının ortasında olubdur. Bu, bir tərəfdən həmişə Naxçıvanı inkişaf etdiribdir, burada həmişə böyük ticarət olubdur. İkinci tərəfdən də Naxçıvana müxtəlif tərəflərdən hücumlar edilib, müharibələr, döyüşlər olubdur. Naxçıvan Çingizxan ordusunun da basqınlarına məruz qalıb, döyüşüb, vuruşub, qəhrəmanlıq göstəribdir. Naxçıvan Teymurləngin, Əmir Teymurun qoşunlarının da basqınlarına məruz qalıb, vuruşub, döyüşüb. Naxçıvanın tarixi abidələri, o cümlədən bu günlərə qədər qalmış Əlincə qalası və həmin qalada getmiş döyüşlər Naxçıvanın, Azərbaycan xalqının nə qədər cəsur, qüdrətli, vətənpərvər, vətəni sevən insanlar olduğunu dünyaya nümayiş etdiribdir.

Bunlar hamısı tarixin yazılarıdır. Bunlar hamısı Azərbaycan tarixinin zənginliyini nümayiş etdirən hallardır. Ancaq eyni zamanda deyə bilərəm ki, Azərbaycanın bu gözəl, qədim diyarının tarixi hələ indiyə qədər yaxşı təhlil, tədqiq olunmayıbdır, təbiidir ki, yazılmayıbdır.

Azərbaycanın azərbaycançılığını, Azərbaycan dilini bu gün də sübut edən ən dəyərli əsər «Kitabi-Dədə Qorqud»dur. Biz «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanının 1300 illik yubileyini qeyd edirik. Azərbaycanın alimləri, ədəbiyyatşünasları, yazıçıları son on illərdə Azərbaycan tarixinin bu hissəsini, məhz azərbaycançılığı, Azərbaycan dilini, yəni bizim milli kökümüzü, dilimizin milli kökünü hamıya nümayiş etdirmək, sübut etmək üçün gözəl əsərlər yaradıblar.

«Kitabi-Dədə Qorqud»un boyları çox elmi əsərlərdə təhlil edilibdir, yazıçı Anarın yaratdığı filmdə geniş kütləyə izah olunubdur. Bir çox alimlərin dəyərli əsərləri vardır. O cümlədən, Naxçıvan Muxtar Respublikasının alimi Səfərəli Babayevin bu günlərdə çapdan çıxmış kitabı çox qiymətlidir. Bu kitab ona görə qiymətlidir ki,

«Kitabi - Dədə Qorqud»un boylarının, toponimlərinin hamısını Naxçıvanda tapmaq olar. Naxçıvanda bunu tapıblar, təhlil ediblər, elmi surətdə öyrənilər və Səfərəli Babayev bu barədə böyük bir kitab yaradıbdır.

Bu, azərbaycançılıq, Azərbaycan dilinin qədimliyi, dilimizin dərin kökləri nöqtəyi-nəzərindən nə qədər qiymətlidir! Yenə də deyirəm, bu, Naxçıvanın Azərbaycan tarixində - keçmiş əsrlərdə də, orta əsrlərdə də və sonrakı dövrlərdə də nə qədər böyük rol oynadığını göstərir.

Bilirsiniz, Səfərəli Babayevin bu kitabı, təbiidir ki, onun çoxillik elmi fəaliyyətinin nəticəsidir. Ancaq əgər sovet ideologiyası tərəfindən bizim keçmişimizi məhv etmək, qaralamaq, unutmaq siyasətinin qarşısını vaxtında az-çox almasaydıq və son illərdə, xüsusən 70-ci illərdə bu tariximizi, dilimizi, ədəbiyyatımızı, köklərimizi arayıb-araşdıran, elmi surətdə təhlil edən və dünyaya nümayiş etdirən alimlərimizə, yazıçılarımıza, sənətsünaslarımıza imkan verməsəydik bəlkə bunlar ölüb gedərdi. Çünki «Kitabi - Dədə Qorqud» 1951-ci ildə bir «düşmən ideologiyası» kimi qadağan edilmişdi. Ondan sonra bir neçə kiçik əsər yaranmışdı. Bəli, «Kitabi - Dədə Qorqud» 1970-ci illərdə yaranmış elmi və bədii əsərlərin səbəbinə yenidən dünyaya gəlib çıxmışdır.

Yəni demək istəyirəm ki, Naxçıvanda da «Kitabi - Dədə Qorqud»un bu qədər böyük izlərinin olması 50 il də, 100 il də bundan öncə məlum idi. Ancaq onları ortaya çıxaran, xalqa tanıdan yox idi. Bir vaxtlar, ümumiyyətlə, keçmiş əsrlərdə bəlkə buna imkan olmayıbdır. Amma bizim xalqımız bir vaxtlar öz milli mənliliyini daha da tanıyandan, milli şüuru inkişaf etdirəndən sonra bu işlərə başlayanda onun qarşısı alınıbdır. Yəni Səfərəli Babayevin bu kitabda yığıdığı, «Kitabi - Dədə Qorqud»a mənsub olan bu qədər boylar, adlar, toponimlər elə son on illərdə meydana çıxanlar deyildir. Bunlar hamısı «Kitabi - Dədə Qorqud» vaxtından qalıbdır.

Beləliklə, Naxçıvan Azərbaycanın Dədə Qorqud mərkəzlərindən biridir və «Kitabi - Dədə Qorqud»un çox izlərinin Naxçıvanda olması Naxçıvanın Azərbaycanın nə qədər qədim və zəngin diyarı olduğunu bir daha göstərir.

Bilmirəm, təsadüfi olub, yaxud da bu, təsadüfi deyildir, ancaq məlumdur ki, - hər halda mən bunu bilirəm, yəqin çoxları da bilir, - yazıçı Anar «Dədə Qorqud» filmi yaratmağa başlayanda, şübhəsiz, çox işlər görmüşdü. Ancaq filmin çəkilişi Naxçıvanda keçirilıbdır.

Naxçıvanın qədim tarixi haqqında çox demək olar. Bu gün buna imkan yoxdur. Ancaq Azərbaycanın, millətimizin, Azərbaycan xalqının qədimliyini, dərin köklərini, zəngin mədəniyyətini və ulu babalarımızdan bizə gəlib çatmış irsi daha da dərk etməyin, daha da yaxşı bilməyin, şübhəsiz ki, bugünkü və gələcək nəsillər üçün çox əhəmiyyəti vardır. Bütün Azərbaycanda, o cümlədən Naxçıvanda bu tədqiqatlar aparılmalıdır, bu işlər görülməlidir.

Bu gün burada alimlər iştirak edirlər. Mən «Kitabi - Dədə Qorqud» dastanının yubiley komissiyasının iclasında bunu demişdim və bu gün bir daha deyirəm: Azərbaycan dövləti nə qədər iqtisadi çətinliklər içərisində olsa da, biz bu işlər üçün vəsait əsirgəməyəcəyik.

Biz alimlərimizdən, tədqiqatçılarımızdan, ədəbiyyatşünaslarımızdan, tarixçilərimizdən bax, bu istiqamətdə yeni-yeni əsərlər gözləyirik. Əmin ola bilərsiniz ki, hər bir belə əsər layiqincə qiymətləndiriləcəkdir.

Səfərəli Babayevin kitabını Bakıda mənə təqdim etmişdilər, - təkcə bu deyil, biz «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanının yubileyi ilə əlaqədar nəfis şəkildə nəşr olunmuş gözəl kitablar meydana çıxartdıq, onları da mənə təqdim ediblər, - mən dünən Naxçıvan Dövlət Universitetində olarkən həmin kitabı bir daha gördüm, ona baxdım və dedim ki, bu kitaba görə Səfərəli Babayev professor elmi dərəcəsinə alıb, Azərbaycan prezidenti kimi, mən isə ona «Azərbaycanın əməkdar elm xadimi» adı verirəm.

Azərbaycanın bir parçası kimi, Naxçıvanda dövlətçilik sonrakı dövrlərdə, orta əsrlərdə də olubdur. Azərbaycanın xanlıqlara bölünən dövründə - hər bir xanlıq Azərbaycan dövlətçiliyinin nümunəsidir, biz bu xanlıqları tarixi nöqtəyi-nəzərdən belə qəbul edirik - Naxçıvan xanlığı yaranıbdır. Naxçıvan xanlığı da Atabəylər dövlətçiliyinin davamı kimi özünü göstəribdir. İrəvan xanlığı, Naxçıvan xanlığı, Azərbaycanın başqa

bölgələrinin xanlıqları - bu xanlıqlar Azərbaycan dövlətçiliyini təmsil ediblər, Azərbaycanı qoruyub yaşadıblar. Ancaq o dövrlərdə də ayrı-ayrı ölkələr tərəfindən Azərbaycanı, o cümlədən Naxçıvanı ələ keçirmək cəhdləri olmuşdur. Azərbaycan xalqı bunlara da sinə gərmiş, o cümlədən naxçıvanlılar da Naxçıvanı qoruyub saxlamışlar.

Nəhayət, XIX əsrin əvvəlində Naxçıvan Türkmənçay müqaviləsi əsasında Rusiyanın tərkibinə - Azərbaycanın başqa bölgələrindən gec olaraq - keçmişdir. Çünki Azərbaycanın bir hissəsi 1813-cü ildə Gülistan müqaviləsi ilə Rusiyanın tərkibinə keçmişdir. Amma Naxçıvan xanlığı 1828-ci ildə Türkmənçay müqaviləsi ilə Rusiyanın tərkibinə keçmişdir. Sonra burada Rusiya hakimiyyəti başlamışdır. Bu dövr məlumdur. Ancaq əvvəlki zamanlarda olduğu kimi, bu dövrdə də Naxçıvanda Azərbaycan xalqı öz milli, mənəvi dəyərlərini qoruyub saxlamışdır.

Ümumiyyətlə, Naxçıvan mütəfəkkirlərlə zəngin olmuşdur. Əgər orta əsrlərdə Azərbaycanın memarlıq sənətinin ən yüksək nümunəsi Əcəmi Naxçıvaninin yaradıcılığı olmuşdursa, XII əsrdə bizim mədəniyyətimizdə, ədəbiyyatımızda ən qiymətli əsərlərin müəllifi, xalqımızın ən qiymətli milli dəyəri Nizami Gəncəvi və onun yaradıcılığı olmuşdur. Həmin dövrdə Azərbaycanın ən yüksək, ən qiymətli memarlıq əsərlərini Naxçıvanda Əcəmi Naxçıvani yaratmışdır. Elə «Möminə Xatun» məqbərəsinə baxanda, onu seyr edəndə insan heyran olur.

800 il bundan öncə burada, Azərbaycanın bu ucqar diyarında,- amma o, ucqar deyildi, o vaxt Azərbaycanın mərkəzlərindən biri idi,- bu qədər gözəl memarlıq əsəri yaradılıbdır. Demək, mədəniyyət, memarlıq, dövlətçilik nə qədər yüksək səviyyədə olub və Atabəylər dövlətinin nə qədər qüdrəti olub, mədəniyyətə nə qədər diqqəti olub ki, bu gözəllikdə «Möminə Xatun» abidəsi yaradılıbdır. Bu, yeganə deyildir. Elə bu torpaqda Əcəmi Naxçıvaninin bir çox gözəl əsərləri var. Əcəmi Naxçıvani memarlıq məktəbi bütün Şərqlə yayılmış, bu məktəb Şərq aləmində müxtəlif ölkələrdə öz əksini tapmışdı.

XIX-XX əsrlər dövründə də Naxçıvan həmişə mədəniyyətə, təhsilə çox maraqla göstərmiş, mədəniyyəti inkişaf etdirmişdir. Mədəniyyəti inkişaf etdirmək milləti inkişaf etdirmək, milli ruhu yaşatmaq deməkdir. Təsadüfi deyil ki, yüz il bundan öncə Naxçıvanda dünyəvi teatr yaranmışdır. Bunu bu gün, yüz il keçəndən sonra biz yüksək qiymətləndirməliyik. Mirzə Fətəli Axundovun təşəbbüsü ilə 125 il bundan öncə ilk dəfə Azərbaycan dünyəvi teatrı yaranıb. O təşəbbüs öz əksini tapıb və ondan bir az sonra Naxçıvanda dünyəvi teatr yaranıb.

Naxçıvan çox böyük mütəfəkkirlər diyarı, böyük alimlər, sənətkarlar diyarı olubdur. Əgər yaşadığımız əsrin əvvəlini götürsək, böyük Cəlil Məmmədquluzadə, Hüseyn Cavid, Azərbaycan mədəniyyətinin, ədəbiyyatının fəxrinə çevrilmiş şəxsiyyətlər, onların əsərləri öz həyat yolunu buradan başlamışlar. Naxçıvanda təhsilin, ümumiyyətlə, mədəniyyətin inkişafında mütəfəkkir Məhəmməd Tağı Sidqinin çox böyük rolu olmuşdur.

Mən bir neçə ad çəkirəm, amma çoxlarının adını çəkmək olar. Çünki o vaxt Naxçıvan mühiti həqiqətən Şərqlə Qərbin birləşdiyi bir yerdə Şərq ənənələrini özündə yaşadaraq, eyni zamanda dünyəvi həyat tərzini, dünyəvi mədəniyyət sahəsində və Şərq mədəniyyətini Qərb mədəniyyəti ilə bağlamaqda, bunun sintezini yaratmaqda böyük rol oynamışdır.

Mən bilirəm ki, bizim alimlərimiz Cəlil Məmmədquluzadənin yaradıcılığını həmişə yüksək qiymətləndiriblər. Ancaq açıq danışaq, əgər bir az da dərinə getsək, Cəlil Məmmədquluzadə çoxşaxəli yaradıcılığı ilə, əsərləri, maarifçiliyi ilə, elə o dövrdə «Molla Nəsrəddin» jurnalı ilə və başqa fəaliyyəti ilə təkrarolunmaz bir şəxsiyyətdir. Ümumiyyətlə, ədəbiyyatda, incəsənətdə, elmdə, mədəniyyətdə tarix boyu insanların bir-iki-üç əsrdən sonra bir-birinə bənzərliyi var. Amma mən hesab edirəm ki, Cəlil Məmmədquluzadəyə nə ondan əvvəlki, nə də ondan sonrakı dahi insanlar bənzəyiblər. Onun öz siması var. Onun öz siması da Azərbaycan xalqının inkişafı üçün dəyərli xidmətlər göstərmişdir.

Biz Hüseyn Cavid haqqında burada onun məqbərəsi açılarkən danışdıq, Bakıda da çox danışmışıq. Azərbaycan xalqı Hüseyn Cavidə çox yüksək qiymətləndirir və onun irsi əsrlər boyu yaşayacaqdır. Onun iradəsi, onun milliliyi və yaradıcılığının özünəməxsus xüsusiyyətləri gələcək nəsillər üçün də böyük örnək olacaqdır.

Yenə də deyirəm, Azərbaycanın bir hissəsi kimi, Naxçıvan sonralar ərazi nöqtəyi-nəzərindən Azərbaycanın böyük hissəsindən ayrı düşmüşdür. Təkcə ona görə yox ki, məsələn, 20-ci illərdə sərhədlər bölünərkən, Zəngəzur diyarı Ermənistanla verildəndən sonra Naxçıvan Azərbaycanın əsas torpağından ayrı düşdü. Amma ondan əvvəl də, Naxçıvanın, məsələn, Azərbaycanın paytaxtı Bakı ilə, yaxud o vaxtlar ümumiyyətlə, Qafqazda mədəniyyət mərkəzlərindən biri olan Tiflislə əlaqəsi çox çətin olubdur. Bakı ilə əlaqə yaratmaq, buradan Bakıya getmək üçün bir neçə gün yol keçmək lazımdır. Dəmir yolu indi son hadisələrlə əlaqədar bağlanmışdır. Ancaq Bakıdan buraya dəmir yolu yalnız 42-ci ildə, İkinci Dünya müharibəsi zamanı çəkilib. O vaxt sovet hökumətinə bu, çox lazım idi, çünki alman faşizmi ilə müharibədə Amerikadan kömək İrandan keçib gəlirdi, buradan dəmir yolu vasitəsilə çox şeyləri daşımaq lazım idi, ona görə də sürətlə, tez dəmir yolu çəkdilər.

Mənim xatirimdədir, biz - Naxçıvanda yaşayıb böyüyən insanlar o vaxta qədər Bakıya qatarla üç sutka gedirdik: İrəvana, Tiflisə, orada qatardan düşüb, 12 saat gözləyib başqa bir qatara minmək lazım idi. Üç sutkadan sonra gedib Bakıya çatmaq olurdu.

Yəni bunlar da Azərbaycanın başqa bölgələri ilə Naxçıvanın əlaqəsini məhdudlaşdırıb, amma Naxçıvanda inkişaf dayanmayıbdır. XX əsrin əvvəllərini götürsək, Naxçıvanda təhsil, mədəniyyət çox geniş olmuşdur. Mən xatırlatdım ki, yüz il bundan öncə teatr yaranıbdır. Bəli, bu teatr əsrin əvvəlində Naxçıvanda daim fəaliyyət göstərən və naxçıvanlılar teatra çox böyük maraq göstərirlər.

Yaxud da məktəblər. Burada çox yüksək səviyyəli məktəblər var idi. Bu məktəbləri də yaradanlar vardı. Bəli, Naxçıvanın mütəfəkkir insanları - birinin adını çəkdim - Məhəmməd Tağı Sidqi və başqaları yaradırdılar. Naxçıvan mühiti həttə sovet hakimiyyəti qurulandan sonra da - 20-ci, 30-cu illərdə də davam edirdi. Çox milli hissiyyətlərlə dolu olan bir mühit idi. Mən sizə deyə bilərəm ki, o vaxtlar Naxçıvanda insanlar çox yüksək təhsil alırdılar. Naxçıvanda məktəb çox deyildi, amma məktəbdə verilən dərslər və şagirdlərin dərsləri qavraması çox yüksək səviyyədə idi.

Bunu cəsarətlə deyirəm, çünki mən özüm birinci sinifdən orta məktəbi qurtarana qədər burada oxumuşam. Əvvəl orta məktəbdə, sonra iki il pedaqoji texnikumda. 39-cu ildə burada pedaqoji texnikumu qurtarmışam. O dövrdə aldığı təhsil gələcək həyatımın bütün mərhələlərində mənə yardım edibdir. Bəziləri məndən soruşurlar ki, siz, - bağışlayın ki, mən özüm haqqımda danışım, - Azərbaycan dilini nə təhər belə səlis bilirsiniz? Bu sual da təbiidir, çünki bilirlər - o təşkilatlarda ki, mən işləmişəm, onların hamısında rus dili işlənirdi. Bilirlər ki, mən ali məktəbdə rus sektorunda oxumuşam, sonra Leninqradda, Moskvada xüsusi məktəblərdə oxumuşam, onlar da hamısı rus dilində idi. Yəni, demək olar ki, on altı yaşından sonra mənim bütün təhsilim, iş fəaliyyətim rus dilində gedibdir. Ona görə də soruşurlar ki, sən Azərbaycan dilini haradan bilirsən? Bu gün sizə səmimi- qəlbən deyirəm ki, on altı yaşa qədər Naxçıvan məktəbində müəllimlərimin mənə verdiyi dərslər, o cümlədən başqaları ilə bərabər ana dili, ədəbiyyat dərsləri mənim bugünkü dilimin əsasını təşkil edir.

Ona görə mən öz müəllimlərimi həmişə xatırlayıram. Bilirsiniz ki, mən böyük həyat yolu keçmişəm, yaşım da az deyildir. Çox şeylər, çox insanlar görmüşəm, çox böyük şəxsiyyətlər görmüşəm. Yadda qalanları da, qalmayanları da var. Az yadda qalanı var, çox yadda qalanı var. Amma sizə demək istəyirəm ki, ən yadda qalanlar, mənim üçün əziz adamlar Naxçıvandakı müəllimlərimdir. Onların adlarını indiyə qədər xatirimdə saxlayıram. Dil-ədəbiyyat müəllimi Lətif Hüseynzadə, Abbas Əsgərov. Cəlil İsgəndərov vardı, müharibəyə getdi, qayıtmadı, çox gözəl ədəbiyyat dərsi deyirdi.

O vaxt mənə burada rus dilini yaxşı öyrətdilər - Həsən bəy Qazıyev. Mən gənc vaxtlarımdan riyaziyyatı çox sevirdim. Riyaziyyatı, yəni dəqiq elmləri çox sevməyimin də səbəbkarı yenə də müəllimlərim olmuşdur. Çox gözəl bir müəllimimiz vardı - Tofiq Bəktaş. Gözəl müəllimimiz vardı, həm riyaziyyat, həm fizika dərsi

deyirdi - Murad Tutayuy. Çox gözəl bir botanika, biologiya müəllimimiz vardı – Əsəd Cəfəri. Gözəl müəllimimiz vardı, həm də mən pedaqoji texnikumu bitirərkən oranın direktoru idi - Kazım Talıblı. Çox gözəl müəllim idi. Çox gözəl tarix müəllimimiz var idi - Əli Əliyev. O, yəqin ki, indi buralardadır, yaxud rəhmətə gedibdir. Allah rəhmət eləsin.

Deyirlər Lətif Hüseynzadə yaşayır, çox sağ olsun, Allah onu daha da çox yaşatsın. Rəhmətə gedənlərə Allah rəhmət eləsin. Yaxşı kimya müəllimimiz vardı - Əsgər Əhmədov, sonra orduya getdi, hərbiçi oldu, böyük xidmətlər göstərdi. Yenə də tarix müəllimimiz vardı - Əbülfəz Həsənov, çox yaxşı müəllim idi.

Vaxtınızı almaq istəmirəm. Bu, mənim üçün əzizdir, bəlkə sizin üçün o qədər də maraqlı deyildir. Mən Naxçıvana gələndə bunlar hamısı yadıma düşür, ona görə də bu sözləri deməyəm mümkün deyildir. Mən sadəcə, özümü saxlaya bilmirəm, gərək bunları deyəm.

Yəni bununla onu demək istəyirəm ki, burada çox güclü məktəblər, güclü müəllimlər var idi. Təsadüfi deyil ki, Azərbaycanda elə bu gün də, on il də, iyirmi il də, otuz il də bundan öncə böyük alimlərin, elmlə məşğul olan insanların - akademiklərin, professorların, universitetlərdə dərs verənlərin, yaxud Elmlər Akademiyasında, elmi tədqiqat institutlarında çalışanların çoxu öz həyat yollarını Naxçıvandan başlayıblar. Burada mühit də buna şərait yaradıbdır. Ancaq buradakı məktəblər, ümumiyyətlə, məktəb mühiti də şərait yaradıbdır.

Naxçıvanın çox gözəllikləri var. Birincisi, onun təbiətidir. Azərbaycanın hər yerində gözəl guşə tapmaq olar. Haraya gedirsən, Azərbaycan gözəl bir yerdir. Amma mən bu gün Naxçıvandanam və Naxçıvan haqqında danışırım. Naxçıvanın təbiətinin gözəlliyi məğrurluq rəmzidir. Bax, ətrafda görünən dağlar, qayalar, çıpaq torpaqlar,- burada yaşıllıq azdır,- bu diyara xüsusi gözəllik verir. Ancaq bu gözəllik, yenə də deyirəm, qəhrəmanlıq, məğrurluq rəmzidir. O məğrur dağlar kimi, insanlar da məğrurdurlar. Mən bu fikri bir dəfə demişəm, bir də təkrar etmək istəyirəm, - Naxçıvanın gözəlliyi kişi gözəlliyidir. Güman edirəm, siz mənə düzgün başa düşəcəksiniz. Mən bu sözü izah etməliyəm, ola bilər, sonra başqa cür başa düşərlər.

Ümumiyyətlə, həyatda hamı «gözəl» deyəndə ancaq qadını nəzərdə tutur: qadın gözəlliyi. Tarix boyu bizim ulu babalarımız həmişə gözəl qadınlar haqqında yazıblar. Nizami Gəncəvi də gözəl qadınları vəsf edib-«Leyli və Məcnun»da. Füzuli də, başqası da. Təkcə Azərbaycanda deyil, ümumiyyətlə, bəşəriyyətdə qadın gözəlliyi gözəlliyin rəmzidir. Kişiyə, adətən, gözəl deməzlər. Bəzən gözəl desən də, bəlkə acığına gələr. Amma kişiyə məxsus da gözəllik var. O gözəllik həmin o dağların gözəlliyidir, burada olan gözəl, ancaq sərt təbiətin, iqlimin gözəlliyidir. Bütün bu təbiət buradakı insanlara müəyyən qədər xüsusiyyətlər verir. Bu xüsusiyyətlərdən isə,- mənə elə gəlir, mən belə düşünürəm,- ən dəyərlisi odur ki, naxçıvanlılar həmişə milli şüurla yaşamışlar. Millilik, azərbaycançılıq, milli şüur Azərbaycanda həmişə yüksək olmuşdur. Mən demək istəmirəm ki, Azərbaycanın harasında yüksək olub, harasında az olubdur,- bu sözlərdən kənaram. Ancaq naxçıvanlılarda milli qürur, milli şüur, milli hisslər, milli mənlik bir tərəfdən bunları bu sərt iqlimdə daim çalışmağa, daim özünü yaşatmağa, eyni zamanda döyüşkən olmağa sövq edibdir. Naxçıvanlılar cəsarətlidirlər, döyüşkəndirlər.

Naxçıvanın tarixindən çox şey demək olar. Ancaq bizim yaxın tarixdən sizə deyə bilərəm: Naxçıvanda milli şüurun, milliliyin nə qədər dərin olması və insanların, demək olar, hamısına xas olması.

1988-ci ildə Ermənistan Azərbaycana qarşı təcavüz etdi. Azərbaycanın böyük bələləri başlandı. Sovet hakimiyyəti, sovet hökuməti, Moskva hökuməti, Qorbaçov rəhbərliyi Azərbaycana qarşı ədalətsizlik etdi. Dağlıq Qarabağda olan münaqişənin qarşısı alınmadı və Azərbaycan ağır vəziyyətə düşdü. Azərbaycan xalqının iradəsini, milli oyanış prosesini qırmaq üçün sovet hökuməti, Moskva 90-cı il 20 Yanvar hadisələrini törətdilər. Qoşun yeridi, bir gecədə günahsız insanlar qırıldı, qan töküldü, şəhidlər verildi.

Azərbaycanın rəhbərliyi nəinki fəaliyyətsizlik göstərdi, Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərliyi millətə qarşı satqınlıq elədi. Həmin o yanvar hadisələri ilə əlaqədar dövlət xadimləri yox, Azərbaycanın rəhbərləri yox, Azərbaycan xalqını öz başına toplayan, indi bizim aramızda olan hörmətli şairimiz Bəxtiyar Vahabzadə etiraz

səsini ucaltdı. Millət ayağa qalxdı, bu təcavüzə etiraz etdi. Ancaq Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərləri bunu yatırtmağa çalışdılar.

Mən Moskvadaydım, bir-iki dəfə televiziya ilə göstərdilər ki, insanlar kütləvi surətdə kommunist partiyasının biletlərini necə tonqala atır, yandırırılar. Amma Azərbaycanın rəhbərliyi bunların qarşısını almaq istəyirdi.

Bəs Naxçıvanda vəziyyət nə təhər idi? Ermənistanın təcavüzü şəraitində buradan, oradan rus qoşunları daxil olurdu. Yanvarın 19-da Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Soveti yığılır, iradə göstərdi və Naxçıvan Muxtar Respublikasının SSRİ-nin tərkibindən çıxması haqqında qərar qəbul etdi. Bu, təsadüfi hal deyildi. Bu, Naxçıvanda milli ruhun, müstəqilliyə bağlılığın, müstəqillik üçün çalışmanın, azad olmanın rəmzi idi. Bax, bütün bunlar hamısı bir daha, bir daha mənə əsas verir deyəm ki, Naxçıvanın xüsusiyyətlərindən biri də burada milli ruhun, milli şüurun, azərbaycançılığın çox yüksək səviyyədə olmasıdır.

Vasif Talıbov burada dedi, ondan sonrakı hadisələrdə də. 90-cı ildə hələ sovet hakimiyyəti möhkəm yerində idi. Azərbaycanın rəhbərləri də yanvar hadisələrindən özləri üçün nəticə çıxarmayaraq, tökülmüş qanların üzərində hakimiyyətə yenidən gələrək, hakimiyyəti ələ keçirərək Azərbaycanı yenə də Moskvanın əlində, SSRİ-nin tərkibində, kommunist partiyasının əlində saxlamaq istəyirdilər.

Amma Naxçıvanda vəziyyət necə idi? Mən o vaxt, 90-cı ildə Moskvada Sizə məlum olan təqiblərdən can qurtarmaq üçün çox böyük əziyyətlərdən keçərək Bakıya gəldim. Vətənimə gəldim ki, bəlkə vətənimdə bir az rahat yaşaya biləm, bəlkə bu təqiblər olmasın. Ancaq o vaxt Azərbaycanın o satqın rəhbərləri, Moskvaya yaltaqlıq edən və öz kürsülərindən qorxan rəhbərləri mənə Bakıda yaşamağı qadağan etdilər.

Təsəvvür edin. Burada otuz il müddətində görülən işlər haqqında məlumatlar verildi. Bunlar təkə burada yox, Azərbaycanın hər yerində məlumdur. Mən buraya gələndə hər dəfə görürəm, - 23-cü ildə burada anadan olmuşam, 30-cu illərdə, 40-cı illərin də bir hissəsini burada yaşamışam, ondan sonra buradan getmişəm, - Naxçıvanda nə vardı, Naxçıvan xanlarının tikdikləri binalardan savayı başqa heç bir bina yox idi. Mənim oxuduğum məktəb, - o bina indi durur, tibb texnikumu adlanır, - vaxtilə kiminsə tərəfindən tikilmiş qızlar gimnaziyası olubdur. Həm dövlət orqanları, həm məktəblər belə binalarda yerləşirdi. Yaxud da, Naxçıvan xanlarının, Cəfərqulu xanın böyük bir binasını götürüb poliklinika etmişdilər. Cəfərqulu xanın indi xalça muzeyi olan böyük sarayını da o vaxt tibb texnikumu etmişdilər, sonra da orada kənd təsərrüfatı texnikumunu yerləşdirdilər.

Yəni bu binalardan savayı başqa bir şey yox idi. Sonrakı illərdə az-çox tikildi. Ancaq mənə düzgün başa düşün, fəxr edirəm ki, Azərbaycanın hər yerində olduğu kimi, mən burada da öz əsərlərimi görürəm. Mənim əsərlərim şeir deyil, roman deyil, elmi kitab deyil, musiqi əsəri deyildir. Mənim əsərlərim xalqım üçün qurduğum, yaratdığım binalar, saraylar, yaşayış evləri, universitet, məktəb binalarıdır, yollardır, körpülərdir, su hövzələri, su kəmərləridir və sair və sair və sair.

Mən bu gün fəxr edirəm ki, 1970-ci ildə Bakıda indi bizim müstəqil dövlətimiz üçün çox mötəbər olan bir sarayı- Respublika sarayını yaradandan sonra belə bir sarayı da Naxçıvanda yaratmağa çalışdım. Çalışdım və bu sarayı da mən yaratdım.

Bunları nə üçün deyirəm? Ona görə yox ki, sizə özümü tərifləyim, yaxud özümü təbliğ edim. Buna ehtiyacım yoxdur. Mən bunu ona görə deyirəm ki, bu cür bir Azərbaycan vətəndaşına, Bakını qurub-yaradan Azərbaycan vətəndaşına Bakıda yaşamağa imkan vermədilər. Məni Bakıdan çıxartdılar. Məcbur oldum, - Moskvaya dönə bilmərəm, Bakıda mənə hədələyirlər, orada yaşaya bilmərəm, - uçdum gəldim buraya. Burada yaşadım.

Naxçıvanda yaşadığım müddətdə burada olan həmin o milli əhval-ruhiyyəni, milli ruhu gördüm. Bunu mən gördüm. Həqiqət nəminə demək lazımdır ki, o vaxt bu sahədə Xalq Cəbhəsinin də rolu böyük idi. Mən heç bir həqiqəti unutmuram. Xalqın hamısı coşmuşdu, hamısı ayağa qalxmışdı. Xalqda olan o dağ - milli ruh qalxmışdı. Ona görə də 90-cı ilin 19 yanvarında SSRİ-dən çıxmaq haqqında qərar qəbul edilmişdi.

Sonrakı dövrdə burada cəsarətli addımlar atıldı. Bəli, 90-cı il noyabrın 17-də biz burada, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Sovetinin Sessiyasında, mənim sədrlik etdiyim sessiyada ilk dəfə 1918-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti tərəfindən qəbul olunmuş Azərbaycan milli bayrağını qaldırdıq. Yəni biz bunu küçə və meydanda qaldırmadıq, - orada bu bayraq qaldırılırdı. Amma biz bir dövlət kimi Naxçıvan Muxtar Respublikasının Dövlət atributlarını müəyyən elədik. Hələ kommunist partiyası da var idi, sovet hakimiyyəti də. Qərar qəbul etdik ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasının adından «sovet sosialist» sözləri çıxarılmalıdır. Çıxardıq və qərar qəbul etdik ki, Naxçıvanın Milli bayrağı qəbul olunmalıdır - milli bayraq 1918-ci ildə Xalq Cümhuriyyəti tərəfindən qəbul edilmiş üçrəngli bayraqdır. Bu bayrağı sessiyanın salonuna gətirdik, başımızın üstünə vurduq.

Bakıda fəvqəladə vəziyyət davam edirdi, yanvar hadisələrinə qiymət verilmirdi. Ola bilər, düşünəydilər ki, naxçıvanlıların nə işi var - Bakıda fəvqəladə vəziyyət var, yoxsa yox, yaxud Bakıda yanvar hadisələri olubdur. Burada, sessiyada qərar qəbul etdik ki, yanvar hadisələrinə siyasi qiymət verilməlidir, Bakıda fəvqəladə vəziyyət aradan götürülməlidir. Bir neçə belə siyasi qərar qəbul etdik. Azərbaycan isə indi bizim müstəqil dövlətimizin bayrağı olan bayrağı Naxçıvanda o bayraq qalxandan yalnız bir neçə ay sonra, 91-ci ilin fevral ayında qəbul etməyə məcbur oldu.

Amma yenə də yarımçıq qəbul etdilər. O bayrağı qəbul etdilər. Deputat kimi mən də gəlib salonda oturdum. Gördüm ki, bir yerdə bu bayraqdır, onun da yanında Leninin büstü durur. Bu qədər riyakarlıq ola bilərmi?

Mən çıxış edəndə başqa fikirlərimlə yanaşı, bunu da dedim. Dedim ki, mən anlaya bilmirəm, - burada, bu salonda Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin milli bayrağı ilə yanaşı, o cümhuriyyətin ideologiyasına zidd olan ideologiyanın banisinin büstü durubdur. Mən bunu anlaya bilmirəm. Doğrudur, yenə də orada məni müdafiə edənlər az oldu, mənim əleyhimə sözlər danışıldı. Amma bunlar hamısı, yenə də deyirəm, Naxçıvanda milli şüurun, milli ruhun nə qədər yüksək olduğunu göstərir.

91-ci ilin mart ayında Azərbaycanda sessiya keçirilirdi ki, Sovet İttifaqı saxlanılsın, ya saxlanılmasın. Biz bunu bilirdik. Hələ ondan üç-dörd ay öncə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisində qərar qəbul etdik: Azərbaycan referendumuna getməməlidir və Sovet İttifaqının saxlanılmasına tərəfdar çıxmamalıdır.

Qərarı Bakıya, Azərbaycanın Ali Sovetinə göndərdik. Ancaq fikir vermədilər, sessiya keçirildi. Deputatların bir qismi, təbii ki, o cümlədən mən də referendum keçirilməsinin əleyhinə çıxdıq. Amma Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərləri özlərini, ancaq özlərini saxlamaq üçün Moskvaya xidmət etməli idilər. Kommunistlər 17 martda referendum keçirdilər. Naxçıvan Muxtar Respublikası Azərbaycanın yeganə bölgəsidir ki, SSRİ-nin saxlanması ilə əlaqədar 17 mart 91-ci ildə keçirilən referendumda iştirak etmədi.

Demək, görürsünüz, burada milli azadlıq, milli istiqlaliyyət ruhu nə qədər güclü idi. Ona görə də Naxçıvanda belə müstəqil qərarlar qəbul edilirdi. Bu qərarların da qəbul edilməsində, şübhəsiz ki, mənim də xidmətim az olmamışdır. Bu gün Naxçıvan ağır blokada şəraitində yaşayır. Onun ən ağır dövrünü mən naxçıvanlılarla bir yerdə yaşadım - 90-cı ildən 93-cü ilə qədər. Burada fəlakətli bir vəziyyət vardı. İndi çox hörmətli qonaqlar gəliblər. Amma o vaxt Naxçıvana gəlib-gedən yox idi. Yox idi Naxçıvana gəlib-gedən! Bəzən çağırır, xahiş edirdik. Buraya kiçik bir konsert qrupu gələndə sevinirdik. Düzdür, qışda bu salonda soyuqdan oturmaq olmurdu, hamımız paltoda otururduq. Amma yenə də yığışırdıq. Bir-iki-üç nəfər, bəli, Niyaməddin Musayev o vaxt cəsarət göstərdi, qorxmadı, Naxçıvana gəldi, burada konsert verdi və biz hamımız böyük sevgi, məhəbbətlə onun musiqisinə, mahnılarına qulaq asdıq.

Ağır vəziyyət idi. Elektrik enerjisi kəsilmiş, qaz kəsilmişdi. Bəli, burada deyildi, - mən 70-ci illərdə Azərbaycanın bütün bölgələrini, ən ucqar dağ kəndlərini qazlaşdırdım. O cümlədən, Naxçıvanın ən uzaq dağ kəndlərinə qaz çəkdim. Burada qaz kəsildi, elektrik enerjisi kəsildi, yollar bağlandı, dəmir yolu bağlandı. İndi

buraya böyük təyyarələrlə uçmaq olar. Ancaq onda burada kiçik bir təyyarə meydanı vardı, yak - 40 təyyarəsi cəmisi 22-23 adam götürürdü, o da üç-dörd reys edirdi.

İnsanlar ağır vəziyyətdə yaşayırdı. Naxçıvanın qışı çox şaxtalıdır. Biz gecə dona-dona yatırıdık. Səhər əlimizi yumağa su tapmırdıq. Yaxşı xatirimdədir, məlumat gəldi ki, Şərur rayonunun doğum evində bir qadın uşaq doğub, sonra gedib evə. Uşaq evdə donub, ana donmuş uşağı gətirib doğum evinin baş həkiminin üstünə atıb ki, götürün. Dəhşətli faciədir!

Mən Şərura gedirdim. Vaxtilə yol boyunca gözəl ağaclar əkilmişdi. Qar dizə qədər idi. Gördüm ki, qadınlar əyinlərinə cürbəcür palaz-paltar keçiriblər, ağacları mişarlayır, kəsirlər. Gəldim bunların yanına, dedim, ay bacılar, ay qardaşlar, axı nə edirsiniz? Bu ağaclar sizə lazımdır. Dedilər ki, bilirik, bizə lazımdır, biz bu soyuğa dözüürük, amma uşaqlarımız donur. Burada nə qədər uşaq şaxtadan donub öldü. Bax, belə ağır şəraitdə biz yaşadık. Yaşadıq, amma Naxçıvan əyilmədi, Naxçıvan öz iradəsindən dönmədi. Naxçıvan yaşadı və Naxçıvan bu günlərə çıxdı.

Bilirsiniz, Naxçıvana ögey münasibət Azərbaycanda sovet hakimiyyəti vaxtında, demək olar ki, həmişə olubdur. Hətta məlumdur ki, naxçıvanlılar burada çox hay-küy salanda Azərbaycanın bəzi rəhbərləri demişdilər ki, Naxçıvan bizim üçün bir apendisitdir, onu kəsib atmaq lazımdır. Yəni çoxları hazır idilər gəlib Naxçıvanı işğal etsinlər ki, onların canı qurtarsın. Çünki Naxçıvan onlara çox böyük narahatlıqlar verirdi. Belə ögey münasibət çox olubdur.

Ancaq bu da həqiqətdir ki, mən Azərbaycana rəhbərlik etdiyim zaman bu ögey münasibət aradan götürülüb. Təəssüflər olsun ki, mən gedəndən sonra Naxçıvana bu ögey münasibət yenə də başlandı. Axı belə olmaz! Azərbaycanın hər yeri Azərbaycanın rəhbərləri üçün doğma olmalıdır. Başqa cür olmaz!

Bu gün mənim Naxçıvana münasibətim eyni zamanda Yardımlıya, Lənkərana, Qusara, Gəncəyə münasibətim kimidir. Qətiyyəən fərqi yoxdur. Amma bura ağır şəraitdə olduğuna görə gərək o illər heç olmasa düşünəydilər ki, gəlib burada insanların yaşayışı ilə maraqlansınlar. Nə gələn, nə gedən, nə də maraqlanan var idi. Heç bir şey yox idi - «ölürsünüz ölün, qalırsınız qalın».

O vaxt bizə kömək edənlər kimlər olublar? Birinci növbədə Türkiyə Cümhuriyyəti və onun lideri, əziz dostumuz, qardaşımız prezident Süleyman Dəmirəl. Qeyri-adi bir hal idi, - biz qısa bir müddətdə onlarla danışıqlar apardıq, Araz çayı üzərində həmin o həsrət, ümid körpüsünü yaratdıq. Şübhəsiz ki, körpünü Türkiyə hökuməti tikdi - bizim o vaxt imkanımız yox idi, - amma biz fəhlələrimizlə, başqa imkanlarımızla, texnika və sairə ilə orada iştirak edirdik, kömək göstərdik. Belə bir körpü tikmək bizim, bir azərbaycanlı kimi şəxsən mənim on illərlə qəlbimdə olan arzu idi, - bizi Türkiyədən ayırıblar, Türkiyə ilə bizim cəmisi 11 kilometr, o da Naxçıvanda, sərhədimiz var, bu sərhəddən Araz çayı keçir, heç bir şey mümkün deyildir, - bu fikir mənim qəlbimdə on illərlə yaşayırdı.

Mən özümü çox xoşbəxt hesab edirəm ki, gördüyüm bütün başqa işlərlə bərabər, o ümid, həsrət körpüsünün qısa müddətdə tikilməsində, yaranmasında təşəbbüskar oldum, iştirakçı oldum. Biz dostumuz Süleyman Dəmirəlin və Türkiyə hökumətinin himayəsi, köməyi ilə bunu etdik. Naxçıvan Türkiyəyə açıldı. Bu, bizi xilas etməyə başladı.

Elektrik enerjisi yox idi, haradan alağ? Yenə də Türkiyə köməyimizə gəldi, elektrik xətləri çəkdilər. Xatirimdədir, o elektrik xətlərini çəkən türkiyəli adamlar 40 dərəcə şaxtada dirəklərin üstündə durub əlləri dona-dona bu xətləri çəkirdilər. Çünki bizi xilas etmək lazım idi. Mən onlardan xahiş etdim, elektrik xətti çəkdilər, bizə bir az elektrik enerjisi verdilər.

Körpü açıldıktan sonra ticarət başlandı. Mən Türkiyəni bir neçə dəfə ziyarət etdim. Qeyri-adi bir hal idi ki, Türkiyənin o vaxtkı Baş naziri hörmətli Süleyman Dəmirəl qərar qəbul etdi ki, Naxçıvana 100 milyon dollar dəyərində kredit verilsin və həmin kredit hesabına Naxçıvana ərzaq alınıb gətirilsin.

Bu, bizim üçün xilas idi. Amma Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərləri, - onda Azərbaycana Xalq Cəbhəsi rəhbərlik edirdi, - onların buradakı nümayəndələri bunun əleyhinə çıxdılar. Onlar mənə suallar verirdilər ki, - mən onda Ali Məclisə sədrlik edirdim, bu barədə məlumatlar verirdim, - siz bu kreditləri nə cür qaytaracaqsınız, nə zaman qaytaracaqsınız, bunu Azərbaycanın hesabına qaytaracaqsınız? Dedim, ay qardaş, birincisi, bəs Naxçıvan Azərbaycanın deyilmi? İkincisi, sən nə dərdinə, sənəni niyə qarnın ağrıyır ki, biz bunu nə cür qaytaracağıq?

Mən bilirdim ki, onu kredit adı ilə bizə yardım kimi vermişdilər. Başqa cür ola bilməzdi. Bu, Türkiyənin bizə münasibəti. Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərləri o zaman mənim haqqımda orda-burda nə qədər danışıqlar apardılar ki, «Heydər Əliyev bizim dövlətçiliyimizi pozur, Türkiyəyə gedir, oradan özbaşına kredit alır, filan edir». Mənim əleyhimə bu işləri həmin Xalq Cəbhəsinin rəhbərliyi aparırdı.

Mən sonra İrana getdim. Mən oraya getməmişdən qabaq danışıqlar apardıq, İrandan Naxçıvana elektrik xətti çəkdik. O iş də çətin vəziyyətdə oldu. Biz Naxçıvana Türkiyədən, İrandan elektrik xətləri çəkib gətirdik, çətin vəziyyətdən bir az çıxdıq. Amma indi də çətinlik var. Mənim yaşadığım evdə bu gün elektrik işığı iki dəfə sönmüşdü. İndi də vəziyyət belədir. Hazırda bizim Bakıda və yaxud başqa bir yerdə elektrik işığı sönməndə həy-küy salırlar. Mənim yaşadığım evdə bu gün səhər iki dəfə böyük fasilə ilə elektrik işığı sönmüşdü. Amma Naxçıvan belə vəziyyətdə yaşayır.

O vaxt mən İrana getdim. Biz Azərbaycana kömək üçün orada böyük protokollar bağladıq. Mən deyə bilərəm ki, o zaman və ondan sonra da İran İslam Cümhuriyyəti Naxçıvana bir çox vasitələrlə kömək edibdir. O vaxt bizim o ağır vəziyyətimizdə kömək edib, indi də sərhədləri tamam açaraq, Naxçıvan əhalisinin İrana, İran əhalisinin Naxçıvana gediş-gəlişini sadələşdirərək burada insanların ticarət aparması, yaşaması üçün çox gözəl şərait yaradıbdır.

Mən İrana getdim ki, Naxçıvanı xilas etmək üçün bir kömək əldə edim. Mən ora gedən kimi Xalq Cəbhəsi hökumətinin xarici işlər naziri Tofiq Qasimov İrana nota verdi ki, siz, nə bilim, «dövlət qanunlarını pozursunuz, Naxçıvan Muxtar Respublikasının müstəqil xarici siyasət aparmaq səlahiyyəti yoxdur, siz prezidentin təyyarəsini Naxçıvana göndərmisiniz, Heydər Əliyevi Tehrana aparmısınız».

Mən İrana gələndə, ikinci gün o notanı mənə göstərdilər. Soruşdum ki, nə deyirsiniz? Dedilər ki, onlar cəhənnəm olsunlar. Bildirdilər ki, biz nə etdiyimizi bilirik, Naxçıvanda bizim qardaşlarımız yaşayır. Görürük ki, onlar ağır şəraitdədirlər. Sizi də böyük bir siyasi xadim kimi tanıyırdıq. Siz bura müraciət etmisiniz, biz də sizə yardım edirik. Əgər onlar özləri yardım göstərə bilirlərsə etsinlər.

Yəni özləri Naxçıvanı başlı-başına buraxmışdılar. Biz də burada əlimizdən gələni etməyə çalışdığımız zaman onun qarşısını alırdılar. Mütəllibov hakimiyyəti, Xalq Cəbhəsinin hakimiyyəti zamanı da bu, belə idi. Amma sonra Allah nə yerə gətirib çıxardı? Allah o yerə gətirib çıxardı ki, Xalq Cəbhəsinə xalq etimadsızlıq göstərəndə, Bakıda Xalq Cəbhəsi hökumətini dağıdanda və Surət Hüseynov öz qoşunları ilə hücum edib onları dar ağacından asmaq haqqında bəyanatlar verəndə onlar yenə də üzlərini Naxçıvana tutdular.

Tarixin həqiqətləri budur. Mən həyat yolumda uzun müddət yüksək vəzifələrdə işləmişəm, amma ağır bir dövrüm də olubdur. Ancaq özümü xoşbəxt hesab edirəm. Mənim ağır dövrümdə Moskvadan qurtara bildim. Bakıda mənə yer vermədilər, nəinki yer vermədilər, məni oradan inzibati surətdə çıxartdılar. Naxçıvana gəldim. Naxçıvan məni öz qoynuna aldı, qorudu, saxladı, mən də onları qorudum, mən də onları saxladım.

Xatirimdədir, 1993-cü ilin iyun ayında Azərbaycanda dövlət böhranı və vətəndaş müharibəsi olduğu halda, Bakıdan və Azərbaycanın bir çox digər yerlərindən müraciət etdilər ki, mən Bakıya gəlim. Şübhəsiz ki, mən Bakıya gəlmək istəmirdim və gələ də bilməzdim. Ancaq bununla bərabər, Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərliyi, başda Əbülfəz Elçibəy olmaqla, dörd gün - iyunun 5-dən 9-dək - mənimlə danışıqlar apardılar və mənim Bakıya gəlməyimi xahiş etdilər. Yenə də getmək fikrim yox idi. Çünki Naxçıvanın ağır dövrünü yaşamışdım, hesab edirdim ki, ömrümün sonuna qədər də burada yaşayacağam. Ancaq bu qədər tələblər, xahişlər, bu qədər insanlar...

Azərbaycandakı vəziyyətlə tanış olanda gördüm ki, doğrudan da Azərbaycan dağılır. Buradan yola düşəndə həqiqətən belə fikirdə idim ki, mən gedib orada 3-4 gün məsləhətlərimi verərəm, kömək edərəm, bir həftədən sonra yenə də qayıdıb gələrəm.

NAXÇIVAN MR-mn 75 İLLİK YUBİLEYİ MÜNASİBƏTİLƏ VERİLMİŞ ZİYAFƏTDƏ NİTQİ

Naxçıvan

12 oktyabr 1999-cu il

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Hörmətli qonaqlar!

Əziz dostlar!

Azərbaycan xalqının, müstəqil Azərbaycanın həyatında əlamətdar bir gündür. Müstəqil Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi olan Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75-ci ildönümünü təntənəli bayram kimi qeyd edirik.

Azərbaycanın hər guşəsi, torpağı hər bir azərbaycanlı üçün əzizdir. Ona görə də Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi olan Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75-ci ildönümü hər bir azərbaycanlı, bütün Azərbaycan xalqı üçün bayramdır, bizim dövlətimiz üçün bayramdır. Çünki biz burada, Naxçıvanda olan dəyişiklikləri, inkişafı bir daha xatırlayaraq, qeyd edərək, eyni zamanda Azərbaycanın bütövlükdə inkişafını və Azərbaycan Respublikasının həyatında baş verən dəyişiklikləri nümayiş etdiririk.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının keçmiş zamanlarda da yubileyləri olubdur. Mən bir neçə dəfə bu yubiley mərasimlərinin iştirakçısı olmuşam. 1949-cu ildə Naxçıvan Muxtar Respublikasının yaranmasının 25-ci ildönümü qeyd edilirdi. O zaman, bu bayram qeyd edilərkən mən Azərbaycanda deyildim, Leninqradda idim, orada təhsil alırdım. Amma o vaxta qədər burada işləmişdim. Həm Naxçıvanın Xalq Komissarları Sovetində, - indi ona Nazirlər Soveti deyirlər, - həm təhlükəsizlik orqanlarında işləmişdim. Ona görə də Leninqradda olarkən, - şübhəsiz, o vaxt nə televiziya var idi, nə də radio vasitəsilə bir şey öyrənmək mümkün idi, telefon əlaqəsi də çətin idi, - mən çox maraqlanırdım ki, burada nə var, nə yox, nə keçirilir. Çünki mən o vaxt ancaq məktub vasitəsilə əlaqə saxlayırdım. O bayramdan bir həftə sonra Naxçıvandan mənə məlumatlar gəldi. Naxçıvandakı mərasimlər barədə mənə danışdılar, söylədilər.

Yadımda qalan ən böyük hadisə odur ki, - təbii ki, o vaxt mən gənc idim, cəmi 25-26 yaşım var idi, - ilk dəfə Naxçıvan Muxtar Respublikasının yubileyi münasibətilə Naxçıvanın rəhbərləri, o vaxt fərqlənmiş insanları Sovet İttifaqı Ali Sovetinin Rəyasət Heyəti tərəfindən orden və medallarla təltif olunmuşdular. Təltif edilən həmin adamlardan biri də mən idim.

Doğrudur, o vaxta qədər artıq mənim Böyük Vətən müharibəsi ilə əlaqədar dövlət mükafatlarım, medallarım var idi. Ancaq Naxçıvanın 25 illiyi ilə əlaqədar, mən Naxçıvanda olmadığım zaman, mənə bu qədər diqqət, qayğı göstərilməsi şübhəsiz ki, yadımda qalıbdır. Mən bu gün, onun üstündən 50 il keçəndən sonra bunu xatırlayıram.

Mən Naxçıvan Muxtar Respublikasının 40 illik yubileyində iştirak etmişəm, 50 illik yubileyində, yəni 1974-cü ildə isə mən Azərbaycanın rəhbəri idim. Azərbaycanın rəhbəri kimi gəlib buradakı təntənəli mərasimlərdə iştirak etmişəm. Bunlar hamısı Naxçıvanın tarixindəki təntənəli mərasimlərə aid səhifələrdir.

Həqiqəti demək lazımdır ki, o vaxt təntənələr indiki kimi keçməsə də, insanlar Naxçıvan Muxtar Respublikasının ildönümü münasibətilə çox sevinirdilər və şübhəsiz ki, imkan dairəsində təntənəli mərasimlər də təşkil olunurdu.

Ancaq bu yubiley əvvəlki bütün yubileylərdən tamamilə fərqlidir. Biz müstəqillik əldə etmişik. Müstəqil Azərbaycan dövləti öz həyatını, bütün işlərini sərbəst, azad surətdə özü qurur və Azərbaycanın müstəqilliyi dövründə Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75-ci ildönümünü keçirmək mənim üçün şübhəsiz ki, bütün keçmiş zamanlara nisbətən çox əzizdir, qiymətlidir.

Biz bu təntənəli yubileyi Azərbaycanın öz dövlət müstəqilliyini elan etməsi, dövlət müstəqilliyini bərpa etməsi ilə əlaqədar 1991-ci il oktyabrın 18-də Konstitusiya Aktının qəbul olunması günü ərəfəsində keçiririk. Yəni 18 oktyabr günü də bizim üçün bayramdır, bu gün də bizim üçün bayramdır. Bu bayramların çox gözəl vəhdəti vardır.

Mən bu gün söylədim ki, naxçıvanlılar, Naxçıvan əhalisi azadlığa, müstəqilliyə, sərbəstliyə daha da çox can atanlardan olublar. Ona görə də Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin əldə olunması, - baxmayaraq ki, o vaxt artıq Naxçıvanda müstəqillik əldə edilmişdi, - bütün Azərbaycan xalqı kimi, naxçıvanlılar üçün də tarixi hadisədir və çox qiymətlidir.

Hesab edirəm, bütün bunlara görə bugünkü yubiley 75 il ərzində Naxçıvanın həyatında ən qiymətli gündür və ən tarixi gündür. Biz bu gün bayram edərək Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin 8 illiyini bayram edirik. Biz bu gün bayram edərək Azərbaycanın bir dövlət kimi müstəqil olmasını dünyaya nümayiş etdiririk. Biz bu gün bayram edərək Azərbaycanın müstəqillik yolu ilə uğurla gedəcəyinə inamımızı göstəririk. Biz bu gün bayram edərək Azərbaycanın demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət, azad xalq olduğunu bir daha dünyaya nümayiş etdiririk. Bütün bunlara görə bu bayram bizim böyük bayramımızdır, bütün Azərbaycan xalqının bayramıdır.

Azərbaycan 8 il ərzində müstəqillik yolu ilə gedərək çox şərəfli işlər görmüşdür və ən əsas, ən əhəmiyyətli odur ki, bütün xarici və daxili çətinliklərə, Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzündən aldığımız zərbələrə baxmayaraq, torpaqlarımızın 20 faizinin işğal altında olmasına, 1 milyondan artıq vətəndaşımızın köçkün, qaçqın vəziyyətində çadırlarda yaşamasına baxmayaraq ölkəmiz yaşayır, inkişaf edir. Biz dövlət müstəqilliyimizi, demokratik yolumuzu, dünyəvi dövlət quruculuğu yolunu uğurla aparırıq və bundan sonra da aparacağıq.

Bu gün elan edildi ki, Azərbaycan 8 milyon əhaliyə malik olan bir ölkədir. Bütün dünyaya məlumdur ki, Azərbaycan zəngin təbii sərvətlərə, yüksək elmə, mədəniyyətə, təhsilə, tərəqqiyə malik olan bir ölkədir. Ona görə də bizim öz vətənimizlə, doğma Azərbaycanla fəxr etməyə haqqımız vardır.

Mən fəxr edirəm ki, azərbaycanlıyam. Mən fəxr edirəm ki, Azərbaycan torpağı mənim doğma torpağımdır. Mən fəxr edirəm ki, mənim Azərbaycan kimi millətim var. Mən fəxr edirəm ki, mənim doğma ana dilim, Azərbaycan dilim var. Mən fəxr edirəm ki, müstəqil, azad, qüdrətli Azərbaycan dövləti var.

Mən rica edirəm, badələri Azərbaycan xalqının şərəfinə, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi və demokratik inkişafının, Azərbaycan millətinin, Azərbaycan dilinin şərəfinə qaldırasınız.

Yaşasın, yaşasın və yüz illərlə yaşasın müstəqil, azad, demokratik Azərbaycan!

* * *

Türkiyənin dövlət naziri Abdulxaliq Çay Türkiyə prezidenti Süleyman Dəmirəlin Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75 illiyi münasibətilə Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevə təbrik məktubu oxudu:

«Hörmətli prezident, əziz qardaşım!

Dost və qardaş Azərbaycanın ayrılmaz bir parçası olan sərhəd qonşumuz Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75-ci ildönümü münasibətilə mənə göndərdiyiniz gözəl dəvət məktubuna görə sizə təşəkkür edirəm.

Çox arzulasam da, bu əhəmiyyətli tədbirlərdə iş proqramının gərgin olması səbəbindən iştirak edə bilmədiyimə görə təəssüflənirəm. Təntənəli mərasimlərdə məni və Türkiyəni təmsil edən dövlət nazirlərimiz hörmətli Mustafa Yılmaz və Abdulxaliq Çay iştirak edəcəklər.

Türkiyə ilə Azərbaycan və Azərbaycanın bir hissəsi olan Naxçıvan Muxtar Respublikası, qardaş xalqlarımız arasındakı əlaqələr qədim tarixə malik mədəni və insani bağlılıqdan güc almaqdadır.

Türkiyə ilə keçmiş Sovet Rusiyası arasında 1921-ci il martın 16-da imzalanan Moskva müqaviləsi ilə Azərbaycanın ayrılmaz tərkib hissəsinə çevrilən Naxçıvan Muxtar Respublikası 75 illik tarixi ərzində Türkiyə üçün hər zaman özəl bir önəmə sahib olmuşdur.

Türkiyə əbədiyyətə qədər Naxçıvanın və naxçıvanlı qardaşlarımızın yanında olacaq, onların dərdlərinə və sevinclərinə şərik olacaqdır.

Qardaş Azərbaycan müstəqillik əldə edəndən sonra Türkiyə Cümhuriyyətinin Baş naziri kimi mən 1992-ci il mayın 28-də Naxçıvan Muxtar Respublikasına gerçəkləşdirdiyim ziyarətimin müstəsna xatirələrini hər zaman ən ali hisslərlə yada salacağam. Ən qısa zamanda Naxçıvanı yenidən ziyarət etmək arzusunda olduğumu Sizin vasitənlə naxçıvanlı qardaşlarıma bildirmək istəyirəm.

Bu mənada, ildönümü münasibətilə Sizə, əziz qardaşıma ən səmimi təbriklərimi yetirir və naxçıvanlı qardaşlarımıza cansağlığı və rifah diləyirəm.

Süleyman DƏMİRƏL
Türkiyə Respublikasının Prezidenti»

* * *

H e y d ə r Ə l i y e v: Hörmətli xanımlar və cənablar!

Hörmətli qonaqlar, dostlar!

Mən sizə bir daha müraciət etmək məcburiyyətindəyəm. Çünki bu gün bizim təntənəli mərasim gedən zaman Türkiyənin prezidenti, mənim əziz dostum, qardaşım Süleyman Dəmirəl buraya, Naxçıvana telefon etmişdir.

Mən mərasim qurtarandan sonra telefon əlaqəsinə girdim. O söylədi ki, mən bu bayram günü sizinləyəm, Azərbaycanlayam, Naxçıvanlayam, öz təmsilçilərimi – iki dövlət nazirini, millət vəkili, valiləri oraya göndərmişəm. Mən həm Azərbaycan prezidentinə, həm Naxçıvan Ali Məclisinin sədrinə təbrik məktubu göndərmişəm. Ancaq təəssüf edirəm ki, gələ bilmədim. Ona görə də mən istədim telefonla, öz səsimlə, öz dilimlə sizi Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75 illik yubileyi münasibətilə bir daha təbrik edim.

Təbiidir, Türkiyə kimi böyük bir dövlətin prezidenti, cümhur başqanı bir çox işlərlə səhərdən axşama qədər məşğuldur. Xüsusən, zəlzələdən sonra orada gedən işlər bütün hökumətin, dövlətin nəzər-diqqətini cəlb edib, onları məşğul edibdir. Belə bir şəraitdə, belə gərgin iş rejimi şəraitində, öz təbrik məktublarını və yüksək nümayəndələrini Azərbaycana, Naxçıvana göndərdiyi halda vaxt tapıb, telefon edib öz dili ilə, öz səsi ilə bir daha təbrik etməsi məni həddindən artıq sevindirir və mütəəssir edir.

Bu, hörmətli Süleyman Dəmirəlin nə qədər böyük insan, nə qədər qayğıkeş, diqqətli adam olduğunu, Azərbaycana, Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi olan Naxçıvana nə qədər böyük məhəbbət bəslədiyini bir daha əyani surətdə göstərir. Mən böyük iftixar hissi ilə deyirəm və iftixar hissi keçirirəm ki, Azərbaycan xalqının Süleyman Dəmirəl kimi belə böyük dostu vardır.

Türkiyə Cümhuriyyətinin 75 illiyini biz keçən il Ankarada təntənəli qeyd etdik. Bütün bu 75 illik tarixə nəzər saldıqda bir nəticə çıxarılır: böyük öndər Atatürk tərəfindən yaranmış, əsası qoyulmuş və onun rəhbərliyi ilə böyüyüb qüdrətli bir cümhuriyyətə çevrilmiş Türkiyə Cümhuriyyəti etibarlı əllərdədir. Bizi ən çox sevindirən odur ki, Türkiyə xalqı, hökuməti, dövləti Mustafa Kamal Atatürkün yoluna sadıqdır və onun qoyduğu böyük yolla gedərək yüksək nailiyyətlər əldə edibdir.

Bütün bu tarixi proseslərdə və Türkiyənin tarixi inkişafında 40 ildən artıq Türkiyənin siyasi səhnəsində olan böyük dövlət xadimi, siyasi xadim əziz Süleyman Dəmirəlin müstəsna rolu vardır.

Hörmətli Süleyman Dəmirəl böyük Atatürkün ideyalarının, onun irsinin, vəsiyyətlərinin, qoyduğu yolun aparılmasında və həyata keçirilməsində liderlik edir, böyük Atatürk Cümhuriyyətinin inkişafında böyük xidmətlər göstərir və xalqı daim Atatürkün yolu ilə aparır.

Qardaş türk xalqının, dost, qardaş Türkiyə Cümhuriyyətinin şərəfinə, müasir türk dünyasının lideri, Türkiyə Cümhuriyyətinin prezidenti və ən yüksək hörmətə malik olan şəxsiyyəti, Azərbaycan xalqının əziz dostu, hörmətli Süleyman Dəmirəlin şərəfinə sağlıq təklif edirəm.

NAXÇIVAN QARNİZONU «N» HƏRBİ HİSSƏSİNİN ŞƏXSİ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ NİTQİ

Naxçıvan

12 oktyabr 1999-cu il

Əziz əsgərlər, zabitlər, generallar!

Müstəqil Azərbaycanın silahlı qüvvələrinin Naxçıvan Muxtar Respublikasında yerləşmiş qoşun hissələri!

Mən sizin hamınızı səmimi-qəlbdən salamlayıram. Sizə, müstəqil Azərbaycanın Silahlı Qüvvələrinə, hər bir əsgərə, hər bir zabitə, hər bir döyüşçüyə özünüzü vətənin müdafiəçisi kimi gözəl bir peşəyə həsr etdiyinizə görə hörmət və ehtiramımı bildirirəm.

Azərbaycan 8 il bundan öncə öz dövlət müstəqilliyini bərpa etmək haqqında Konstitusiya aktı qəbul edibdir. 8 ildir ki, Azərbaycan öz müstəqilliyini qoruyur, saxlayır, möhkəmləndirir. Hər bir müstəqil dövlətin öz torpaqlarını, ərazisini, dövlətini, xalqını müdafiə etməyə qadir olan ordusu, Silahlı Qüvvələri olmalıdır. Mən məmnuniyyət hissi ilə deyə bilərəm ki, müstəqil Azərbaycanın bu gün güclü ordusu, Silahlı Qüvvələri - Azərbaycanın dövlətini, dövlətçiliyini, müstəqilliyini, Azərbaycan xalqının təhlükəsizliyini, ölkəmizin torpaqlarını qorumağa, müdafiə etməyə qadir olan Silahlı Qüvvələri vardır. Bu, bizim son illər əldə etdiyimiz ən böyük nailiyyətdir.

Bilirsiniz ki, Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə edən zaman onun ordusu yox idi, amma bununla bərabər artıq 1988-ci ildən Ermənistanın Azərbaycana etdiyi hərbi təcavüz nəticəsində torpaqlarımızı müdafiə etmək üçün ölkəmiz döyüşlər aparırdı. Təbiidir, mütəşəkkil ordusu olmayan, Ermənistanın təcavüzünə hazır olmayan bir ölkədə uğurlu döyüşlər aparmaq mümkün deyildi. Bu uğursuzluqların səbəblərindən biri də ondan ibarət idi ki, hələ sovet hakimiyyəti dövründə, 1988-ci ildə Ermənistan Azərbaycana Dağlıq Qarabağ ilə əlaqədar torpaq iddiası edərkən Azərbaycan bunun qarşısını almaq üçün lazımı dövləti tədbirləri görə bilmədi. Ermənistan tərəfi belə bir təcavüzə hazırlaşdı, - bu, artıq göz qabağında idi, - əhali orada silahlanırdı. Ancaq təəssüflər olsun ki, Azərbaycan isə, - Azərbaycan deyəndə mən onun rəhbərlərini nəzərdə tuturam, - bu məsələlərə çox biganə yanaşmışdı, Azərbaycan torpaqlarının qorunması üçün xalqın döyüş ruhunu yüksəltmək, xalqı öz torpağını müdafiə etməyə qaldırmaq, vətənpərvərlik tərbiyəsi aparmaq işlərini, demək olar ki, tamamilə buraxmışdı.

Bundan əlavə, Ermənistan silahlı qüvvələrinin təcavüzü başlayandan sonra Azərbaycanda bəzi qüvvələr özlərinə silahlı dəstələr yaratdılar və Azərbaycan torpaqlarını, Dağlıq Qarabağ ətrafında olan torpaqları müdafiə etmək əvəzinə, bu fürsətdən istifadə edərək silah əldə edib daxildə silahlı dəstələrlə bir-biri ilə vuruşmağa, hakimiyyət mübarizəsinə başladılar.

Bunlar hamısı Azərbaycanın daxilində ictimai-siyasi sabitliyi pozdu. Bunlar hamısı Azərbaycan xalqının birləşməsinə, bir yumruq kimi güc toplayıb Ermənistan silahlı qüvvələrinin qarşısını almasına nəinki təminat vermədi, hətta çox maneçilik etdi. Bütün bunların nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunubdur. İşğal olunmuş torpaqlardan bir milyondan artıq azərbaycanlı öz yerindən, yurdundan zorla çıxarıldı.

Azərbaycanda bu cür hərc-mərclik, hakimiyyətsizlik, dərəbəylik bir neçə il hökm sürdü. Nəhayət, bunlar bir tərəfdən Azərbaycan torpaqlarının Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən, işğal olunmasına gətirib çıxardı, digər tərəfdən isə Azərbaycanın daxilində vəziyyəti daha da gərginləşdirdi. 1993-cü ilin iyun ayında Azərbaycanda artıq vətəndaş müharibəsi başlandı, Azərbaycan parçalanmağa başladı. Ölkəmiz dağıdılmaq təhlükəsi qarşısında idi. Bu zaman da Azərbaycanın lazımı, səviyyədə ordusu yox idi. Artıq dövlət müstəqilliyi

əldə edəndən iki ildən çox bir dövr keçməsinə baxmayaraq, daxili münaqişə, hakimiyyət mübarizəsi o yərə gətirib çıxardı ki, o vaxtkı Azərbaycan iqtidarı Ermənistan silahlı birləşmələri ilə vuruşmağı, torpaqların müdafiəsini də unudaraq bir çox silahlı qüvvələri cəbhədən çıxarıb Azərbaycanın daxilində hakimiyyət mübarizəsi etməyə başladı.

Həmin silahlı qüvvələrin bir qismini o vaxt Xalq Cəbhəsi iqtidarı tərəfindən Dağlıq Qarabağda Azərbaycan prezidentinin səlahiyyətli nümayəndəsi, Azərbaycan ordusunun hamısının baş komandanı təyin edilmiş, heç bir hərbi peşəyə malik olmayan Surət Hüseynov ölkədə hakimiyyəti ələ keçirmək üçün cəbhədən geri çəkdi. Bununla bərabər, o vaxtkı Xalq Cəbhəsi iqtidarı Surət Hüseynovun dəstələrindən özünü qorumaq üçün ordunun digər hissəsini cəbhədən çəkib Bakıya gətirdi.

Eyni zamanda, yenə də Azərbaycanı dağıtmağa cəhd göstərən, Xalq Cəbhəsinin içindən çıxmış, heç bir hərbi peşəyə malik olmayan, ancaq polkovnik rütbəsinə kimi gəlib çatan və böyük bir hərbi dəstəyə rəhbərlik edən Ələkram Hübətov həmin hərbi dəstəni cəbhədən çıxararaq, Lənkəran bölgəsinə aparıb orada özü üçün yeni bir «respublika» yaratmağa cəhd göstərdi.

Beləliklə, Azərbaycan artıq parçalanırdı və müxtəlif qüvvələr hakimiyyət mübarizəsi apararaq vətəndaş müharibəsinə qoşuldular. Ən ağır cəhət ondan ibarət idi ki, Azərbaycanın o vaxt hələ tam yaranmamış ordusuna rəhbərlik edən adamlar da peşəkar hərbiçilər yox, küçədən çıxmış - biri Yun fabrikinin direktoru, yaxud yun tedarikçüsü, digəri hansısa məktəbdə müəllim, o biri hansısa polis idarəsində, nə bilim, xırda bir vəzifədə işləmiş adamlar idilər.

Azərbaycan ordusunun yaranmasının ilk illəri belə ağır, çətin dövrdə oldu. Məhz bunların nəticəsində, ancaq buna görə, Azərbaycanın o vaxtkı iqtidarları - 1988-ci ildən başlayaraq 1993-cü ilə qədər - yalnız özləri haqqında düşüdüklərinə görə, yalnız öz hakimiyyətlərini bərkitmək üçün, yaxud birinin o birisinin əlindən hakimiyyəti alması üçün daxili mübarizə apardıqlarına görə Azərbaycanın vətənpərvər, canını torpaq yolunda şəhid etməyə hazır olan yüz minlərlə insanı başsız qaldı.

Ancaq buna baxmayaraq, Azərbaycan oğulları bütün bu daxili münaqişələrdən, bütün bu cürbəcür çirkin hərəkətlərdən kənarda olaraq torpaqlarımızı qoruyurdular. Onların bir çoxu torpaqlarımızı qoruyarkən şəhid oldular. O illərdə Azərbaycan tarixdə görünməmiş qədər şəhidlər verdi. O şəhidlərə nə hakimiyyət, nə var, nə də dövlət lazım idi. Onlar torpaq uğrunda, Azərbaycan uğrunda, öz xalqının mübarizəsi uğrunda qəhrəmancasına döyüşürdülər, şəhid olurdular.

Ancaq təəssüflər olsun ki, onların ümumi bir rəhbərliyi, ümumi peşəkar komandanlığı olmadığına və bu döyüşləri aparmaq üçün onlara lazımi silah-sursat verilmədiyinə və başqa səbəblərə görə biz çox itkilər verdik, qan töküldü, Azərbaycan xalqı şəhidlər verdi. Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycan torpaqlarını işğal edə bildilər. Bu, bizim ordumuzun yaranmasının və müstəqil Azərbaycan dövlətinin yaranmasının ilk illəri haqqında qısaca fikirlərdir.

1993-cü ildən etibarən Azərbaycanda ordu quruculuğu, dövlətçilik, hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesi başlandı. Biz bu işi sürətlə aparırıdık. Ancaq yenə də bizə mane olmaq istəyirdilər. O silahlı dəstələr Azərbaycanda hələ yenə də mövcud idi. Onlar 94-cü ilin oktyabr ayında yenə də silah gücü ilə Azərbaycanda dövlət çevrilişi etməyə cəhd göstərdilər. Amma xalq öz sözünü dedi və o cinayətlərin qarşısı alındı, onlar öz cəzalarını çəkildilər. Ondən altı ay sonra – 1995-ci ilin mart ayında başqa bir silahlı dəstə yenidən silah gücü ilə Azərbaycanda hakimiyyəti ələ almaq istədi. Bunun da qarşısı Azərbaycanın artıq güclü silahlı qüvvələri tərəfindən alındı.

Bunlar hamısı Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin böyük sınaqdan keçməsinə göstərdi. Bu hadisələr - 94-cü ilin oktyabr, 95-ci ilin mart hadisələri Azərbaycan xalqının birliyini, yekdilliyini nümayiş etdirdi. Həmin o qanunsuz silahlı dəstələr və vaxtilə hakimiyyətdə olub, sonra qaçıb gizləniib, bir müddətdən sonra müxalifət

kimi fəaliyyətə başlayan insanlar gördülər və əgər kor deyillərsə, görməlidirlər ki, dövləti necə qurmaq olar, ordunu necə yaratmaq olar, ordu necə yarana bilər.

İndi, son illərdə bizim Azərbaycanın dövlətçiliyimizə layiq, müstəqilliyimizə layiq güclü ordusu yaranıb. Burada Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisini, torpağını daim müdafiə etməyə hazır olan hərbi dəstələr yerləşir.

Azərbaycanda gedən bu proseslər Naxçıvan Muxtar Respublikasında da müəyyən qədər öz əksini tapdı. Naxçıvanlılar bilir və bütün Azərbaycana məlumdur ki, 1990-91-ci illərdə biz burada ordumuz olmadan, lazımı qədər silahlı dəstələrimiz olmadan Naxçıvanı qoruduq, saxladıq. Naxçıvanla Ermənistan arasında mümkün olan bəzi fitnəkarlıqlar yaranmasının qarşısını aldıq, münəfiyyətə yol vermədik və Naxçıvan qorundu.

Mənim xatirimdədir, o vaxtlar - 90-91-ci illərdə, 92-ci ilin avqustuna qədər burada hələ sovet ordusunun hissələri yerləşirdi: 75-ci motoatıcı diviziya. Onun da bir alayı burada yerləşirdi. Mən o vaxt Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri olaraq hələ Azərbaycanda, o cümlədən Naxçıvanda olan hərbi hissələrlə sıx əlaqə saxlayırdım. Çünki bunlar bizə lazım idi. Naxçıvanı Ermənistanın hərbi təcavüzündən qorumaq üçün bu əlaqələr, bu əməkdaşlıq bizə lazım idi. O vaxt da mən buraya gəlmişdim. O, sovet ordusunda ən yüksək göstəricilərə malik olan bir alay idi.

1992-ci ilin yayında, Azərbaycan dövlət müstəqilliyini artıq əldə edəndən sonra Azərbaycan ərazisindəki Rusiya qoşunları, yəni sovet ordusunun hissələri Rusiyanın sərəncamına keçmişdi. Rusiyanın hərbi hissələri Azərbaycanda ilk dəfə Naxçıvandan çıxarıldı. Biz öz əməkdaşlığımızla, apardığımız düzgün siyasətimizlə onlara anladığımız ki, 75-ci diviziyanın Azərbaycanda qalmasına ehtiyac yoxdur. Onlarla danışıqlar apardıq və mənim danışıqlarım çox ciddi xarakter daşıyırdı. Mən o vaxt Moskvaya, Rusiyanın rəhbərliyinə də müraciət etdim, onlara da anladım ki, burada Rusiya diviziyasının qalması mümkün deyildir. Biz xoşluqla, razılıqla həmin diviziyanın, o cümlədən burada yerləşmiş hərbi hissənin şəxsi heyətini buradan çıxardıq.

Ancaq nə cür çıxardıq? Danışdıq, buradan ancaq şəxsi heyət çıxdı, öz əşyaları ilə. Bütün silah-sursat, burada yaradılmış hərbi qurğular, diviziyanın burada olan bütün əmlakı Naxçıvan Muxtar Respublikasına təhvil verildi. O təhvil-təslim aktları indi də buradadır. Orada hər bir tüfəng, hər bir tapança, hər bir pulemyot yazılmışdır. O vaxt Naxçıvanın başçısı kimi, mənim məqsədim ondan ibarət idi ki, nizami ordu hissəsinin silah-sursatını, maddi-texniki bazasını, binalarını qoruyub saxlayaq.

Ancaq təəssüflər olsun ki, artıq o vaxt Azərbaycanda Xalq Cəbhəsi hakimiyyətdə idi və onlar Naxçıvanda təxribatla məşğul idilər. O vaxt Azərbaycanın Müdafiə Naziri müdafiədən, hərbi işdən heç bir məlumatı olmayan Rəhim Qazıyev kimi yaramaz adam idi. Amma bu, təkcə müdafiə nazirinin işi deyildi, başqalarının da işi idi. O cümlədən, Azərbaycanın o vaxtkı prezidentinin işi idi.

Bəli, bizdən soruşmamış vaxtilə sahə müvəkkili olmuş bir adamı gətirib burada komandan qoydular. Mən o vaxt ürək ağrısı keçirirdim - mənə məlumatlar gəlirdi ki, burada olan şeylər dağıdılır, satılır, hərbi sursat satılır, burada olan böyük hərbi texnika sıradan çıxarılır və böyük cinayətlər edilir. Böyük zərbə vuruldu.

İndi mən yenidən bu hərbi hissəyə gəlmişəm. Məlumatım var, daim soruşuram, Naxçıvanda silahlı qüvvələrin vəziyyətini bilirəm. Eyni zamanda, görürəm ki, son illərdə burada böyük bərpa işləri gedibdir, bu alayın keçmiş siması özünə qayıdıbdır. Burada deyildi ki, hərbi hissələrə 98 faiz zabitlər rəhbərlik edirlər. Yararlı, qəhrəman əsgərlər var. Burada lazımı iş görülür və deyə bilərəm ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində olan hərbi hissə Azərbaycan ordusunun qabaqcıllarından biridir.

Hörmətli zabitlər, hörmətli komandirlər, hörmətli əsgərlər, bunları siz yaratmışsınız. Burada Azərbaycan ordusunun çox güclü bir hissəsi yerləşibdir. Burada Azərbaycan ordusunun yüksək vətənpərvərlik ruhu ilə yaşayan, hərbi peşəni mənimsəyən və hər an, hər saniyə Azərbaycanın torpaqlarını qorumağa qadir olan, özünü vətən yolunda şəhid etməyə qadir olan döyüşçüləri yerləşibdir. Bu, məni çox sevindirir, həddindən artıq sevindirir.

Bilin ki, Azərbaycan ordusunun başqa hissələrində də eyni vəziyyətdir. Beləliklə, son illərdə Azərbaycanda müstəqil dövlətimizə layiq olan və bu gün Azərbaycanı müdafiə etməyə qadir olan ordu yarada bilmişik. Bu, bizim böyük nailiyyətimizdir. Ancaq əgər o təxribatlar olmasaydı, Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edən kimi ölkədə layiqli rəhbərlik olsaydı, ordu quruculuğu prosesi normal vəziyyətdə aparılışaydı, şübhəsiz ki, torpaqlar da əldən getməz, ordumuz daha da güclü olardı.

Ancaq mən inanıram ki, Azərbaycan ordusunda, o cümlədən Naxçıvanda gedən işlər ordumuzu gündəngünə gücləndirir. İndi yüksək hərbi peşə əldə etmək, onu mənimsəmək hər bir zabitin, hər bir əsgərin müqəddəs vəzifəsi olubdur. Mən belə hiss edirəm. Ancaq arzu edirəm ki, bundan da yaxşı olsun. Arzu edirəm ki, hər bir Azərbaycan əsgəri, birincisi, vətənpərvərlik ruhu ilə yaşasın. İkincisi, əsgərlik dövründə hərbi peşəni tam mənimsəsin. Üçüncüsü, ordu nizam-intizamına həmişə sadıq olsun. Dördüncüsü, ordunun nüfuzunu, ölkəni, xalqı müdafiə etmək kimi şərəfli peşəni sevsin. Əsgərlik vaxtı qurtarandan sonra da, harada işləyib-İşləməməsindən asılı olmayaraq, istənilən vaxt yenə də ordu sıralarında durmağa hazır olsun.

Mən arzu edirəm ki, bizim zabitlər öz biliklərini, təcrübələrini artırınsınlar, hərbi peşələrini təkmilləşdirsinlər, əsgərlər üçün nümunə – nizam-intizam nümunəsi, qəhrəmanlıq nümunəsi, peşəkarlıq nümunəsi, vətənpərvərlik nümunəsi olsunlar.

Mən arzu edirəm ki, bütün Azərbaycan xalqı bizim yaratdığımız ordu ilə fəxr edərək, eyni zamanda böyük hərbi-vətənpərvərlik hissi ilə yaşasın. Mən arzu edirəm ki, hər bir Azərbaycan vətəndaşı ordunu sevsin və orduya yardım etsin.

Mən arzu edirəm ki, hər bir Azərbaycan gənci Azərbaycan ordusunda xidmət etməyi özünün müqəddəs vəzifəsi kimi qəbul etsin. Orduda xidmət etməyən gənc cəmiyyətdə böyük hörmət qazana bilməz. Cəmiyyətdə, gələcək həyatda hörmət qazanmaq istəyən gənc gərək mütləq, mütləq əsgərlik borcunu yerinə yetirsin. Əsgərlik borcunu yerinə yetirmək hər bir azərbaycanlı gəncin müqəddəs vəzifəsidir. Mən bu gün bir daha bütün Azərbaycan gənclərini bu müqəddəs borclarını yerinə yetirməyə dəvət edirəm.

Mən bu gün Azərbaycanın əsgərlərinə, Azərbaycanın zabitlərinə, Azərbaycan ordusuna bir daha böyük məhəbbətimi bildirirəm. Əmin ola bilərsiniz ki, Azərbaycanın prezidenti, ali baş komandan kimi, mən orduya qayğıyı, diqqəti gündən-günə artırıram və bundan sonra da artıracağam. Sizdən də dövlətin bu qayğısına, diqqətinə cavab olaraq sədaqətli xidmət gözləyirəm. Əminəm ki, belə də olacaqdır.

Azərbaycan ordusuna uğurlar olsun!

Naxçıvan Muxtar Respublikasında xidmət edən əsgərlərə, zabitlərə, bütün ordu hissələrinə uğurlar olsun!

Azərbaycan torpaqlarının müdafiəsinə həmişə hazır olun! sağ olun.

Əziz əsgərlər və zabitlər! Mənim proqramım indi başqa böyük tədbirlərlə əlaqədardır. Ona görə də mən burada, sizinlə birlikdə olmaq imkanına malik deyiləm. Təəssüf edirəm ki, burada sizin tənənəli marşınızı öz gözümlə görməyəcəyəm. Amma bilirəm ki, çox yüksək nizam-intizama və qanun-qaydaya maliksiniz. Ona görə də mən sizi tərk edir və bu işlərə rəhbərliyi komandana həvalə edirəm.

Sağ olun.

NAXÇIVANDA AKADEMİK ZƏRİFƏ ƏLİYEVƏ ADINA POLİKLİNİKADA NİTQİ

Naxçıvan

13 oktyabr 1999-cu il

Əziz dostlar!

Əziz həkimlər, səhiyyə işçiləri!

Mən üçüncü gündür ki, Naxçıvandanayam və sizinlə bərabər Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75-ci ildönümünü təntənə ilə, şöhrətlə və çox ləyaqətlə qeyd edirik. Bu günlər Naxçıvan Muxtar Respublikasının tarixi keçmişi, 75 illik muxtariyyət yolu, əldə etdiyi uğurlar və bu günü haqqında çox sözlər deyilibdir. Amma bunlar da yetərli deyildir, daha da çox demək olar. Düşünürəm ki, elə bu deyilən sözlər Naxçıvanın indiyə qədərki tarixinə müəyyən yekun vurur və Naxçıvan Muxtar Respublikasının gələcək yollarını işıqlandırır.

Müstəqil Azərbaycanın həyatında səhiyyə sahəsi çox böyük yer tutur. Bu, təkcə bizim ölkədə deyil, insan cəmiyyətində, insan yaranandan insanın həkimə ehtiyacı olubdur. Ona görə də həkim sənəti yaranıbdir. Həkim sənətinin yaranma tarixi sizə yaxşı məlumdur. Amma bizim nəsillər gözünü açandan sizin kimi həkimləri görübdür. Ola bilər, yüz il, iki yüz il bundan öncə həkimlər sizdən fərqli idilər, yaxud siz onlara bənzəyirsiniz. Amma o qədər də yox. Biz isə sizin kimi həkimləri görmüşük.

Hətta mən demirəm 20-ci illərdə - Naxçıvan muxtariyyət əldə edəndə, 30-cu illərdə, yaxud 40-cı illərdə - mən 40-cı illərin sonunda buradan getmişəm - Azərbaycanda həkim çox az idi. Naxçıvanda beş-altı həkim var idi. Onlardan tanınanı da az idi. Amma hamıdan çox tanınan və bizim hamımızın xatirində qalan Məmmədağlı Sultanov idi. Bilmirəm, doktor Sultanov indi insanların xatirindədir. Ona biz doktor Sultanov deyərdik. O vaxt o, yaşlı bir adam idi, həkimlik edirdi.

Mənim xatirimdədir, anam xəstə olanda mən bir neçə dəfə səhər tezdən gedib onun qapısını döymüşəm, xahiş eləmişəm. Onda avtomobil yox idi, fayton tutmağa imkan yox idi, başqa şey yox idi. Yadıma düşür, onun əlində, adətən, çəliyi var idi. Gəlib mənim anama baxıb və reseptlər yazıbdır.

Amma onun da həyatı çox qəribə idi. Bilirsiniz, o illər sovet hakimiyyəti onu çox təqib edirdi. Müharibə vaxtları o, haradasa sovet hökumətinin, sovet quruluşunun əleyhinə nəşə sözlər demişdi. Allah ona rəhmət etsin. Özü də bir az içkiyə marağı var idi. İndi, ola bilər, bir balaca içki içib, yadımdan çıxıb, özünü saxlaya bilməyib deyibdir. Amma qəlbində olan sözləri deyibdir. Onu o vaxt burada həbs etdilər. Amma yaxşı ki, yenə də rəhm göstərdilər. Onu Naxçıvandan sürgün etdilər, amma uzağa yox. Burada bir Əznəbirt kəndi var, - adətən, orada ermənilər yaşayırdı, - onu Əznəbirt kəndinə sürgün etdilər. Yazıq kişi o vaxt da artıq yaşlı idi. Getdi, bir il, bilmirəm, iki il, müharibənin çətin illərində, - guya ki, burada o öz danışıqları və s. ilə sovet hökumətini yıxacaqmış, nə imiş, - getdi orada yaşadı.

O da xatirimdədir ki, bir dəfə Əznəbirt kəndinə getmişdim. Onda mən Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsində işləyirdim. Əznəbirt kəndində kolxoz sədrindən, o birisindən soruşdum, - nə var, nə yox, kim var? Dedim, bəs deyirlər ki, doktor Sultanov buradadır. Dedi, hə, buradadır, bizi mühafizə edir. Dedim ki, onu görə bilərəmmi və gəldim gördüm. Adətən o, bığ saxlayardı. Amma gördüm saqqalı da var, bığı da ağappaq ağarıbdır. Beli də bir az bükülübdür. Baxdım, baxdım buna. Bilirsiniz, o vaxt bir gənc insan kimi həm ürəyim ağrıdı, həm də fikirləşdim ki, bizim xalqımızda nə qədər dəyərlı insanlar var. O, çox ziyalı bir adam idi. Görək ki, əsli tiflisli idi. Yaxud da, bəlkə kökü naxçıvanlı idi, amma gedib Tiflisdə təhsil almışdı. Hər halda, yüksək tibb təhsili var idi.

İndi Naxçıvanın böyük səhiyyə ordusu vardır, böyük həkimlər ordusu vardır. Amma cəmisi 50-60 il bundan öncə Naxçıvan belə vəziyyətdə idi. İndi həkimlərin tarixini yada salanda mən böyük sevinclə bu gün Əbdüləli həkimlə burada görüşdüm.

Əbdüləli həkim, əlbəttə ki, doktor Sultanovdan çox cavan idi. Ancaq o vaxt - 30-cu illərin axırında, 40-cı illərdə Naxçıvanda yenə də az həkim var idi. O az həkimlərin içərisində ən mötəbər həkim, hamının inandığı həkim və hamıya təmənnasız xidmət edən həkim Əbdüləli həkim idi. Bir vaxt Sultanovdan savayı başqa həkim yox idi, hamı məcburən Sultanovun yanına gedirdi. Amma sonra bir neçə həkim var idi. Kim hansı həkimi istəyirdi, onun xidmətindən istifadə edə bilirdi. Ancaq Əbdüləli həkimin yanına hamı gedirdi. Əbdüləli həkim də gecə-gündüz kimə yardım göstərmək, kimi müalicə etmək, kimə məsləhət vermək lazım idi - onu edirdi.

Mən çox sevindim ki, Əbdüləli həkim bu gün də buradadır, bu gün də öz xidmətlərini göstərir. Mən sizin hamınızı dəvət edirəm ki, o kişiyyə yaxşı baxın, ona qayğı göstərin. O, nə qədər fəaliyyət göstərsə, həkimlik təcrübəsini sizə versə və xüsusən həkimə məxsus olan mənəviyyət təcrübəsini sizə versə, siz o qədər zəngin olacaqsınız.

Mən həmişə həkimlər haqqında danışanda Hippokrat andını yadıma salıram. Bu, təsadüfi deyildir. Heç bir başqa peşə sahibi olan, yaxud diplom alan mütəxəssis heç bir şeyə and içmir: diplomunu aldı - sərbəstdir, gedib işləyir, çalışır. Amma həkimlərdə Hippokrat andı var. Çünki həkimlik bütün başqa peşələrdən fərqli bir sənətdir, fərqli bir sahədir – həkimlik sahəsi. Ona görə də həkim gərək həqiqi həkim olsun, bunun üçün gərək onun mükəmməl həkimlik biliyi olsun, yaxşı təcrübəsi olsun və xəstənin diaqnozunu düzgün qoya bilsin, onun müalicəsinin yollarını düzgün müəyyən edə bilsin. Amma eyni zamanda, həkim gərək böyük insan olsun, həkim gərək yüksək mənəviyyətə malik insan olsun. Həkim öz insani keyfiyyətləri ilə bütün başqa peşə sahiblərindən daha da yüksəkdə durmalıdır. Ona görə də tibb elmində belə bir sahə var - deontologiya. Yəni bunu həkimlər yəqin bilirlər. Amma bilməyənlər üçün bir balaca izah edim, - yəni həkimliyin mənəvi xüsusiyyətləri. Deontologiya Hippokrat andından meydana gələn qədim bir məfhumdur.

Bilirsiniz ki, mərhum Zərifə xanım göz həkimi idi və öz peşəsini çox yaxşı bilirdi. Əmək fəaliyyəti, həkimlik fəaliyyəti dövründə çoxlarının gözünü yaxşı müalicə etmişdi, onların gözlərinə işıq vermişdi. Çox işlər görmüşdü. Eyni zamanda böyük elmi fəaliyyətlə məşğul idi, elmi əsərlər yazırdı. Ancaq mən Azərbaycanda rəhbərliyə başlayan zaman və Azərbaycanda insanların mənəvi keyfiyyətlərinin daha da yüksəlməsi üçün çalışan zaman, - yəni insan saf olmalıdır, insan əxlaqlı olmalıdır, insan cəmiyyətə təmənnasız xidmət etməlidir, insan rüsvətxorluqdan və onun kimi pis hərəkətlərdən uzaq olmalıdır, insan cəmiyyətə xidmət etmək üçün özünü fəda etməlidir. Bilirsiniz ki, mən 1969-cu ildə Azərbaycanda rəhbərliyə başlayanda bu mənfi hallar çox geniş yayılmışdı. Mən onlarla mübarizəyə başladım və təbiidir ki, Zərifə xanım da mənim bu mübarizəmi görürdü,- onda o, deontologiya haqqında bir çox kitablar oxudu və deontologiya haqqında kitab yazdı. Hətta o vaxt bir neçə dəfə Sovetlər İttifaqının ayrı-ayrı yerlərində - Moskvada, başqa şəhərlərdə elmi konfranslarda çox uğurla çıxış etdi. Bu, məni çox sevindirdi. Çünki həkim üçün çox əhəmiyyətli olan bu mövzu onu maraqlandırır.

Bir də bizim Azərbaycan üçün əhəmiyyətli, yəni xüsusi bir mövzu vardır. Bəlkə bunu desəm, indi hamı məni anlaya bilməsin. Ancaq bu, xalqımızın bu günü, gələcəyi üçün tibbi nöqtəyi-nəzərdən, insanların, cəmiyyətin sağlamlığı nöqtəyi-nəzərindən çox əhəmiyyətli bir sahədir. Bu da ondan ibarətdir ki, Azərbaycanda qədimdən belə adət var- qohumun qohumla evlənməsi, ailə qurması. Nəslin gələcəyinə bunun nə qədər mənfəi təsir göstərdiyini təəssüf ki, indi də çoxları bilmirlər.

Keçmişdə bizim Azərbaycanın çox müdrik insanları, o cümlədən təbii olubdur. Amma nədənsə bu sahəyə fikir verməyiblər. Mən həkim deyiləm, ancaq o illər bu məsələ ilə çox ciddi məşğul olduğuma görə bu adətin Azərbaycan xalqının nəsil sağlamlığı üçün nə qədər zərərli olduğunu mən yaxşı dərk etmişdim. Mən bu barədə bəzi həkimlərlə söhbət aparırdım və şübhəsiz ki, ən yaxın söhbətimi də Zərifə xanımla evdə aparırdım. O

mənə danışdı ki, onu da bu mövzu çox maraqlandırır və göz xəstəliklərindən bir çoxunun - ola bilər, onu burada Zəhra xanım da təsdiq edər - kökünü qohumun qohumla nikahında və ondan sonra əmələ gələn uşaqların gözlərinin xəstəliklərində görürlər. O, bu mövzunu da çox sevdi və bu mövzu üzərində işlədi, bir çox materiallar topladı. Bəzən biz evdə söhbət edirdik. Gəlirdi, mənə deyirdi ki, nə qədər xəstəliklərin kökünü axtaranda görürsən ki, bu, qohumluq əlaqələri ilə bağlı olan xəstəlikdir. Yəni mən bunu bilirdim. Bu mənfi hal təkəcə gözə təsir etmir, başqa xəstəliklərə də, xüsusən ağıl, şüur xəstəliyinə də çox təsir edir.

Məsələn, son vaxtlar mənə deyirlər ki, sonsuzluq xəstəliyi vardır, başqa xəstəliklər vardır. Bunlar məni çox narahat etdi. Nə üçün? Çünki mən o illərdə də, 70-ci illərdə də təkəcə öz yaşadığım günü, öz yaşadığım dövrü düşünürdüm. Mən Azərbaycan xalqının gələcəyini düşünürdüm, Azərbaycan xalqının sağlamlığını düşünürdüm. Xalqın sağlamlığı ayrı-ayrı adamların, ya da böyük bir qrupun sağlamlığı deyil. Xalqın sağlamlığı xalqın kütləvi sağlamlığıdır, yəni xalqın hamısının sağlam olmasıdır. İndi tibb elmi və tibb təcrübəsi o qədər irəli gedibdir ki, bu sahədə dünyada böyük nailiyyətlər vardır. O nailiyyətlər profilaktik tədbirlərin həyata keçirilməsi vasitəsilə dünyada belə xəstəliklərin çoxunu artıq aradan çıxarıbdir. Mən o vaxt bax, bu düşüncələrlə millətimin, Azərbaycan xalqının daha da sağlam olmasını istəyərək, gələcək nəsillərin bizim nəslimizdən daha da sağlam olmasını istəyərək bu məsələ ilə çox ciddi məşğul oldum.

Xatirimdədir, mən bunu Azərbaycanda bir neçə dəfə – bizim rəhbər orqan o vaxt Mərkəzi Komitənin Bürosu idi – büronun üzvləri ilə müzakirə etdim. Bizim böyük həkimləri, akademikləri dəvət etdim. Rəhmətlik Mustafa bəy Topçubaşovla da çox ətraflı söhbət etdim. O, bu fikirlərin tamamilə düzgün olduğunu dedi. Ancaq mən ona dedim - bəs Siz nə üçün bu məsələni qaldırmırsınız, nə üçün bu məsələni ümummillə məsələ kimi ortaya atmırsınız? Dedi ki, bilirsiniz, insanlar başa düşümlər. Bu adət - əmioğlunun əmiqızı ilə evlənməsi, yaxud başqa hallar - bunlar Azərbaycanda o qədər dərin köklərə malikdir ki, insanlar o adət-ənənəni o qədər qəbul ediblər ki, bunun qarşısına çıxmaq mümkün deyildir.

Ancaq buna baxmayaraq mən bu məsələni bir dəfə, iki dəfə büroda müzakirə etdim. Bu sözü bəlkə də mən indiyə qədər deməmişəm, - hətta fikrim var idi Azərbaycanın Cinayət Məcəlləsinə bir maddə əlavə edim ki, əgər kimsə öz qohumu ilə nikah qurursa, onun qarşısı alınsın. Əgər belə nikah olsa onlar cinayətə cəlb olunsunlar. Yəni belə qəti addımlar da atmaq fikrində idim. Bir neçə dəfə söhbət etdim. Gördüm, hətta mənim ətrafımda olan yüksək mədəniyyətə malik insanlar da bu məsələ haqqında ciddi tədbirlər görməyə ehtiyat edirlər. Deyirdilər ki, adamlar anlamazlar, başa düşməzlər, bu bizim milli adət-ənənəmizdir.

Yadımdadır, o vaxt mənim həmkarlarımdan biri - indi onun çox yaşı var, hələ yaşayır - dedi ki, keçmişdə belə deyiblər ki, əmioğlu ilə əmiqızının kəbinini Allah göydə kəsibdir. Siz bu sözü eşitmisiniz, yoxsa yox? Mən bunu o vaxta qədər eşitməmişdim. Dedi, bəli, göydə mələklər kəsibdir. Mənə dedi ki, «sən nə deyirsən, nə danışsan, belə şey etmək olarmı, bu cür məsələni ortaya atmaq mı olar, bu cür məsələ haqqında danışmaq olarmı?»

Amma bu, məni çəkindirmirdi. Mən bu məsələ ilə məşğul olurdum. Onu da deyə bilərəm ki, mən 1982-ci ildə Moskvaya gedəndən sonra artıq bu məsələ ilə Azərbaycan miqyasında məşğul ola bilmədim.

Ancaq orada, Moskvada işləyərkən Siyasi Büronun üzvü kimi və Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini kimi, mən bütün SSRİ-nin səhiyyəsinə rəhbərlik edirdim. Səhiyyə Nazirliyi, Tibb Akademiyası, bütün tibbi elmi tədqiqat institutları – hamısı ölkə rəhbərliyində mənə tabe idi, mənə bağlı idi. Mən onlara rəhbərlik edirdim. Ona görə o illərdə mən Sovet İttifaqının çox böyük alimləri ilə, professorları ilə - onu da demək lazımdır ki, Moskvada həqiqətən dünyanın başqa ölkələri ilə müqayisədə çox güclü tibb alimləri, tibb mütəxəssisləri var idi – onlarla da danışarkən təbii, bunu deyirdilər.

Amma onu bilin ki, xristianlarda bu adət yoxdur, qadağandır. Məsələn, rusalarda bu adət yoxdur, qadağandır. Ona görə də onlarda bu problem yoxdur. Amma bu problemi onlar yaxşı bilirdilər. Mənim bu danışığımdan onlar başa düşürdülər ki, mən rus xalqı üçün maraqlanmıram. Çünki rus xalqında belə adət

yoxdur. Orada qohum qohumla evlənə bilməz. Onların dini, adət-ənənələri buna yol vermir. Kimsə evlənirsə, ola bilər, bu, sadəcə hadisədir. Amma dini adət-ənənə buna yol vermir. Ancaq bizdə bu problem var idi və mən onların da fikirlərini öyrəndim. Sonra bildim ki, bir çox sahələrdə tədqiqatlar aparılıbdır. Bir çox xəstəliklərin, xüsusən, yenə də deyirəm, əqli xəstəliklərin, şüur xəstəliklərinin, göz xəstəliklərinin, başqa xəstəliklərin kökü qohumların nikah bağlamasından irəli gəlir. Yəni bundan onların özləri xəstələnmir, amma onlardan törəmiş uşaqlar xəstələnir. Bəlkə öz övladı xəstələnmir, amma nəvəsi xəstələnir, o biri törəməsi xəstələnir.

Mən bu məsələni burada sizə demək fikrində deyildim. Əgər lazım olsaydı belə bir fikri mən Moskvada daha da böyük bir mötəbər tibb toplantısında ifadə edə bilərdim. Ancaq nə üçün mən indi bunu dedim? Çünki mən Zərifə xanımın xatirəsinə həsr edilmiş bu guşə ilə tanış olanda, o dövrlər müəyyən qədər kino lenti kimi gözümün qarşısına gələndə onun elmi fəaliyyəti, çalışdığı, gördüyü işlər yadıma düşdü ki, o, bu məsələ ilə nə qədər maraqlanırdı. Yəni o, birinci növbədə deontologiya elmi ilə maraqlanmağa başladı və bu barədə kitab yazdı, mühazirələr oxudu. Eyni zamanda, xalqımızın bu günü, gələcəyi üçün bağlı olan bax, bu problem ilə məşğul oldu. Bilmirəm, - burada alimlər yaqin deyə bilərlər, - tibbdə bunun adı nədir?

Ə d i l ə N a m a z o v a: Cənab Prezident, irsi, genetik xəstəliklər. Hazırda onun üzərində işləyirlər. Buna deyirlər gen mühəndisliyi. İndi bununla geniş məşğul olurlar.

H e y d ə r Ə l i y e v: Gen mühəndisliyi böyük bir sahədir. Bu, bir çox irsi xəstəliklərin əmələ gəlməsidir. Amma bunların içərisində bizim millətimizdə, xalqımızda bax, bu xəstəlik var. Siz mənim fikirlərimi təsdiq edirsinizmi?

Ə d i l ə N a m a z o v a: Bəli, təsdiq edirik. Cənab Prezident, icazə verin deyim ki, noyabr ayında Tbilisi şəhərində böyük bir konqres keçiriləcəkdir. Bu konqres «Təbabətdə etika və deontologiya» mövzusunda həsr olunubdur. Orada mən Azərbaycanda etika və deontologiya haqqında 45 dəqiqəlik məruzə edəcəyəm. Orada Zərifə xanımın adını çəkirəm. Çünki, Siz söylədiyiniz kimi, Zərifə xanım o vaxt konfranslarda «həkimin etikası» mövzusunda məruzə etmişdi. Bilmirəm, o kitabça Sizde var, yoxsa yox, - həmin məruzə kitabça şəklində nəşr olunmuşdu. İndi istəyirik ki, onu Azərbaycan dilinə tərcümə edək. Mən də öz məruzəmdə Nizamidən, Firdovsidən başlayaraq, Zərifə xanımın da fəaliyyətindən bəhs edərək indiki dövrümüzdə keçirəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Demək, görürsünüz, mən həkim deyiləm, alim də deyiləm, amma buradakı alimlərin hamısının fikri mənim fikrimlə eynidir.

Bir sözlə, Zərifə xanımın tibb elmi sahəsində xidmətlərindən biri də göz müalicəsi, tədqiqatı idi. Mənə belə gəlir ki, onun iki dəyərli irsi vardır.

Birinci, Azərbaycanda ilk dəfə deontologiyayı bir elm kimi meydana atıbdır. Xatirimdədir, SSRİ Tibb Elmləri Akademiyasının prezidenti, akademik Bloxin Bakıya gəlmişdi. Mən Zərifə xanımla birlikdə onunla görüşüb danışdıq. O, heyran qaldı. Sonra o da gedib deontologiya haqqında bir kitab yazmışdı. Bu, Zərifə xanımın başqa sahələrlə əlaqədar birinci irsi.

İkinci də, bizim millətimiz üçün ən vacib olan həmin məsələ - irsi, xromosom xəstəliyi. Zərifə xanım çalışıb ki, bizim gələcək nəsilləri bu xəstəlikdən xilas etsin, sağlamlaşdırsın. Bunu da o, göz xəstəliklərində tapdığına görə, orada gördüyünə görə bu fikrə gəlmişdi.

İndi mən Azərbaycanın Prezidenti kimi, bu fikri burada açıram və öz fikrimi bildirirəm. Qohumluq əlaqələri olan adamlar arasında nikah bizim gələcək nəsillərimiz üçün, onların sağlamlığı üçün zərərli və hesab edirəm ki, təhlükəlidir. Tibb alimlərimizi dəvət edirəm ki, onlar nəinki öz elmi araşdırmaları ilə, ya elmi mühazirələri ilə, çıxışları ilə bunu desinlər, onlar bu problemin Azərbaycanda həll edilməsi üçün düşünsünlər. Mən Səhiyyə Nazirliyinə bu göstərişi verirəm – bir proqram təşkil etsinlər. Başa düşürəm ki, bu, asan məsələ deyildir. Başa düşürəm ki, bunu biz bir ildə, iki ildə, on ildə edə bilmərik. Amma bizim bir strateji proqramımız olsa ki, müstəqil Azərbaycanın, millətimizin, xalqımızın gələcək sağlamlığını daha da təmin edək - bu problem üzərində biz işləməliyik.

Nəhayət, onu demək istəyirəm ki, mən nitqimi ondan başladım ki, vaxtilə Naxçıvanda həkimlər az idi. İndi nə qədər həkimlər vardır və nə qədər gözəl tibb ocaqları vardır. Onlardan biri də bu poliklinikadır.

Mən 1992-ci ildə Naxçıvanda işləyərkən buraya gəlmişdim, burada həkimləri yığıb onlarla söhbət də etmişdim. Ancaq o vaxt bu poliklinika belə vəziyyətdə deyildi. Bizim başqa imkanımız da yox idi. Çünki o vaxt ölkədə hər şey dağılırdı, yaratmaq, qurmaq da mümkün deyildi.

Mən çox məmnunam ki, son illərdə Naxçıvan Muxtar Respublikasında muxtar respublika rəhbərliyinin və şəxsən Vasif Talıbovun həm təşəbbüsü, həm işgüzarlığı nəticəsində çox quruculuq işləri görülür. O cümlədən, səhiyyə sahəsində çox işlər görülür və bu poliklinika ona nümunədir. Naxçıvanda həkimlərin sayı çoxdur və istəyirəm ki, bundan da çox olsun. Amma bundan da çox istəyirəm ki, həkimlər həqiqi həkim olsunlar. Mənim arzum budur.

Mən həkimlərə, tibb işçilərinə, bütün səhiyyə işçilərinə öz hörmət və ehtiramımı bildirirəm. Sizə məlumdur ki, mən bütün başqa işlərimlə yanaşı, Azərbaycanda bu sahəyə həmişə diqqət yetirmişəm, qayğı göstərmişəm və bu sahə ilə demək olar ki, daha da çox bağlı olmuşam. Ona görə də istəyirəm ki, həm Azərbaycanda, həm də Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi olan Naxçıvanda səhiyyə daha da yüksək səviyyədə olsun.

Sizin hamınıza cansağlığı arzu edirəm, işlərinizdə uğurlar arzu edirəm. Sağ olun.

* * *

Muzeyin xatirə kitabına yazdığı ürək sözləri:

«Mənim ömür-gün yoldaşım mərhum Zərifə xanımın adını daşıyan poliklinika ilə tanış olmaq, onun xatirəsinə həsr edilmiş guşəni seyr etmək məni həyəcana gətirdi. Xatirimdən heç vaxt çıxmayan, mənim üçün çox əziz olan insanın həyat və yaradıcılığını əks etdirən bu guşə məni coşdurdu. Bunların hamısı onun insani keyfiyyətlərinə, böyük ürəyinə, böyük elmi və həkimlik xidmətlərinə layiqli Abidədir. Bu xeyirxah işdə zəhmət çəkənlərin hamısına təşəkkür edirəm.

*Heydər Əliyev.
13.10.99»*

NAXÇIVANDA «KAZIM QARABƏKİR PAŞA MƏSCİDİ»NİN AÇILIŞI MƏRASİMİNDƏ NİTQİ

Naxçıvan

13 oktyabr 1999-cu il

Möhtərəm xanımlar və cənablar!

Əziz bacılar, qardaşlar, dostlar!

Türkiyə Cümhuriyyətindən Azərbaycana, Naxçıvana gəlmiş çox hörmətli qonaqlarımız, dostlarımız, qardaşlarımız!

Bu günlər biz Naxçıvan Muxtar Respublikasının yaranmasının 75-ci ildönümünü bayram edirik. Bu, bütün Azərbaycan xalqının bayramıdır. Çünki Azərbaycanın gözəl bir diyarı, eyni zamanda Azərbaycana düşmən olan bəzi qüvvələr tərəfindən 20-ci illərdə Ermənistan ərazisi vasitəsilə Azərbaycan torpağından ərazi nöqtəyi-nəzərindən ayrı salınmış Naxçıvanın muxtariyyət alması və 75 il müddətində muxtar dövlət kimi yaşaması böyük hadisədir. Ona görə bu bayram bütün Azərbaycan xalqının bayramıdır.

Bu bayram bizim dostlarımızın, qardaşlarımızın da bayramıdır. O cümlədən bizim dost, qardaş Türkiyə Cümhuriyyətinin, türk xalqının bayramıdır. Təsadüfi deyil ki, bu təntənələrdə Türkiyə Cümhuriyyətinin ən yüksək səviyyəli nümayəndə heyəti iştirak edir. Onlar bizimlə bərabərdir, bu bayram günlərini bizimlə birlikdə keçirirlər.

Bu bayrama Türkiyənin çox yüksək səviyyəli nümayəndə heyətinin gəlməsi ilə bərabər, bu bayramı Türkiyə Cümhuriyyətinin prezidenti, Azərbaycan xalqının əziz dostu, mənim qardaşım Süleyman Dəmirəl göndərdiyi çox nəzakətli mesaj ilə təbrik etmişdir. Onun təbriki dünən bayram təntənəsinə toplaşmış salonda elan edilərkən xalq, insanlar tərəfindən böyük sevinc və məhəbbət hissi ilə qarşılandı.

Dünən bizim təntənəli mərasim keçirilən zaman əziz dostumuz, qardaşımız, zati-aliləri Süleyman Dəmirəl Naxçıvana telefon etdi, bizi bu bayram münasibətilə bir daha təbrik etdi, mənimlə telefonla danışdı, Naxçıvan Ali Məclisinin sədri Vasif Talıbovla danışdı və özünün bayram təbriklərini bir daha, bir daha bu xalqa çatdırmağı xahiş etdi.

Mən dünən dedim və bu gün bir də bildirmək istəyirəm ki, bu bayram günlərini keçirmək haqqında bir neçə ay bundan öncə hörmətli Süleyman Dəmirəllə danışarkən biz razılaşdıq ki, bayrama bərabər gələcəyik və o, Naxçıvanı bir daha ziyarət edəcəkdir. Bu arzularla naxçıvanlılar da yaşayırdı və mən də yaşayırdım. Ancaq Türkiyədə baş vermiş zəlzələ və onun nəticəsində olan faciə, böyük insan itkiləri indi Türkiyə dövlətinin, Türkiyə hökumətinin bütün qayğılarını cəlb edibdir. Türkiyənin prezidenti bütün xarici səfərlərini ləğv edibdir. Ona görə buraya gəlməsi mümkün olmadı.

Bu gün bu fürsətdən istifadə edərək, Türkiyə Cümhuriyyətinin, Türkiyə xalqının üzləşdiyi ağır fəlakət, zəlzələ, faciə ilə əlaqədar Azərbaycan xalqının kədərini, qüssəsini və başsağlığını bir daha bəyan edirəm. Dünən biz təntənəli mərasimdə böyük Atatürkün hörmətli Süleyman Dəmirəlin məktubunda yazılmış sözlərini dərin minnətdarlıq hissi ilə qarşıladığımız. O sözlər daim bizim xatirimizdədir. Böyük Atatürk demişdir: «Azərbaycanın ələmi bizim ələmimizdir, Azərbaycanın sevinci bizim sevincimizdir». Biz də, Azərbaycan prezidenti olaraq mən də Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra demişəm: «Türkiyənin ələmi, dərdi, kədəri bizim dərdimizdir, bizim kədərimizdir, Türkiyənin sevinci bizim sevincimizdir».

Ona görə o faciəli günləri biz bir yerdə keçirdik, bərabər olduq. O günlərdə türk və Azərbaycan xalqlarının birliyi bir daha nümayiş etdirildi. Biz dərhal yardım əlimizi uzatdıq və zəlzələnin vurduğu zərərləri aradan qaldırmaq üçün imkanımız dairəsində yardım göstərdik. Bunlar hamısı, o cümlədən bu gün burada

Türkiyənin diyanət işləri bakanlığı tərəfindən inşa edilmiş və Naxçıvana, Azərbaycana hədiyyə olunmuş gözəl məscidin, camenin açılması da Türkiyə-Azərbaycan dostluğunun, qardaşlığının gözəl nümunəsidir.

Bəli, biz dəfələrlə deyirik: «Biz bir millət, iki dövlətik». Bu, bizim dostluğumuzun, qardaşlığımızın mənasını, məzmununu təşkil edir. Bu dostluq, qardaşlıq türk xalqı, Anadolu türkləri ilə Azərbaycan xalqı, Azərbaycan türkləri arasında əsrlərdən əsrlərə gələn dostluq, qardaşlıqdır.

Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulandan sonra biz 70 il bir-birimizdən ayrı düşmüşdük. Amma bu 70 il bizi bir-birimizdən qəlbən ayırmamışdır. Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini elan edən kimi, müstəqil dövlət olaraq dünyaya bəyanat verən kimi, sərhədlər açılan kimi Türkiyə və Azərbaycan bir daha bir-birinə qovuşdu və əbədiyyətə qədər qovuşdu.

Azərbaycan xalqı ağır dövrlərdə Türkiyənin və türk xalqının yardımını görüb və daim buna minnətdardır. Xüsusən 1918-19-cu illərdə böyük Atatürkün sərkərdəliyi və başçılığı ilə istiqlal savaşı apararkən, öz torpağını ermənilərdən və başqa düşmənlərdən təmizləyərkən türk xalqı, Türkiyə Azərbaycana, Naxçıvana da öz xidmətini göstərdi.

Bəli, Türkiyə ordusu - Ənvər paşanın, Nuru paşanın başçılıq etdikləri Türkiyə ordusu Azərbaycana gəldi - Gəncəyə, Naxçıvana, Bakıya gəldi və Azərbaycanı o vaxtkı fəlakətlərdən qurtarmağa yardım etdi, şəhidlər verdi. Ən gərgin vəziyyət burada yaranmışdı. çünki erməni daşnakları hücum edib buranı işğal edirdilər. Yenə də türk qardaşlarımız, türk ordusu, Mustafa Kamal Atatürkün ordusu buranı erməni daşnaklarından, bizim düşmənlərimizdən xilas etdi.

Burada mənim gənc vaxtımda, 13-16 yaşlarımda, orta məktəbi bitirdiyim illərdə mənə dərs verən, ana dili, türk dili, Azərbaycan dili dərsi verən müəllimim oturubdur – Lətif Hüseynzadə. Dünən təntənəli mərasimdə öz müəllimlərimi yada salırdım. 60 il, bəlkə də 65 il bundan öncə mənə dərs deyən müəllimlərdən birinci - əziz müəllimim Lətif Hüseynzadənin adını çəkdim. O, dünən mərasimdə yox idi. Amma onu yad etdiyimi televiziya ilə eşidib bu gün buraya gəlmişdir. Mən burada onunla görüşdüm. çox məmnunam, çox sevinirəm ki, indiyə qədər yaşayır, öz fəaliyyətini davam etdirir və böyük işlər görür.

Xatirimdədir, mən Moskvada Sovetlər İttifaqı kimi superdövlətin başçılarından biri olduğum zaman istefaya getdim və mənə Moskvada təqib etdilər. Orada mənə çox incitdilər, hətta böyük təhlükələr qarşısında qalmışdım. Türk xalqı onu da bilməlidir ki, mən rus imperiyası tarixində, sovet imperiyası tarixində, sovet superdövlətinin tarixində Kremldə, o dövlətin başında duran ilk azərbaycanlı, ilk türk, ilk müsəlman olmuşam.

Xatirimdədir, 1982-ci ildə, - o vaxt Azərbaycanın başçısı idim, - mənə Moskvaya dəvət edib Siyasi Büronun üzvü və Baş nazirin birinci müavini vəzifəsinə təyin edən zaman Türkiyə qəzetləri böyük sevinclə mənim fotosəkillərimi vermiş və yazmışdılar ki, Kreml sarayının başında bir türk oğlu yüksəldi. Bəli, bu, bizi - azərbaycanlıları, türkləri, müsəlmanları çox sevindirdi. Ancaq düşmənlərimizi kədərləndirdi. Mən beş il orada çalışandan sonra məcburi istefaya getdim. Mənim əleyhimə, o cümlədən erməni düşmənlərimiz tərəfindən müxtəlif təxribatlar, fitnələr və yalanlar, böhtanlar edilirdi. Moskvada üç il ağır bir şəraitdə yaşayandan sonra öz vətən torpağıma, Azərbaycana dönməyi qərara aldım. Gəldim Bakıya. Təəssüflər olsun ki, orada da namərdlər, nadürüst insanlar mənim yaşamağıma imkan vermədilər. Buraya, Naxçıvana gəldim. Burada mənə qucaqladılar, qoyunlarına aldılar, burada mənə yaşatdılar.

Bu hekayəti ona görə deyirəm ki, mən o ağır dövrdə Naxçıvana gəldim. Burada bacım yaşayırdı, onun kiçik komasında yerləşdim. Mənə sayan adamlar gəlib görüşür, kiçik bir həyətdə, demək olar ki, səhərdən axşama kimi mənə ziyarət edirdilər. Mənim müəllimim Lətif Hüseynzadə gəldi. O qədər sevindim ki! Çünki ondan 39-cu ildə ayrılmışdım, bu isə 90-cı il idi. Oturuq, çox söhbət etdik. Mən onun o vaxt dediyi sözləri sizə bildirmək istəyirəm. Dedi ki, əzizim Heydər, sən çalış ki, erməni düşmənlərimizin burada qarşısını al, Naxçıvana təcavüzə imkan vermə. Çünki 18-ci ildə onlar Naxçıvana hücum etdilər, əgər türk ordusu buraya

gəlməsəydi, Kazım Qarabəkir paşanın ordusu Naxçıvana gəlməsəydi hamımızı qıracaqdılar. Bu, mənim gözümlün qabağında olan hadisədir.

Yəni 1990-cı ildə Lətif müəllim, Lətif Hüseynzadə 1918-ci ili yadına saldı və o illərin şahidi olaraq mənə bir ağsaqqal, müəllim kimi öz tövsiyələrini verdi. Mən ona dedim: Əziz müəllimim, mən böyük həyat yolu keçmişəm. Bu gün Naxçıvana məcburiyyətdən gəlmişəm, amma eyni zamanda gəlmişəm ki, sizinlə bir yerdə olum, bərabər olum, öz həmvətənlərimlə bir yerdə olum və vətənim qoruyum. Əgər qoruya bilərəmsə - qoruyacağıq, qoruya bilməyəcəmsə - hamımız bir yerdə şəhid olacağıq.

Türk ordusunun, xüsusən Kazım Qarabəkir paşanın adı Azərbaycanda, ələlxüsus bu bölgədə məşhurdur və həmişə böyük hörmət-ehtiramla yad edilir. 1921-ci ildə yenə də Naxçıvan ətrafında mübarizə gedirdi. Ermənilər buranı öz əllərinə keçirmək istəyirdilər. Ancaq Naxçıvan xalqı öz iradəsini göstərirdi. 1921-ci ildə Qarsda Azərbaycan xalqı üçün çox əhəmiyyətli olan Qars anlaşması, müqaviləsi imzalandı. Onu Türkiyə imzaladı, Rusiya imzaladı, Azərbaycan imzaladı, Ermənistan imzaladı. Bu imzalarla Naxçıvanın Azərbaycanın tərkibində olması təsdiq edildi. Burada da əsas rolu Türkiyə oynadı. Həmin o Qars müqaviləsinin altında bizim hörmətli paşamız Kazım Qarabəkir paşanın imzası var.

1988-ci ildə Ermənistan Azərbaycana təcavüz edən zamandan, – Azərbaycan hələ Sovetlər İttifaqının daxilində idi,- Türkiyə Azərbaycanla bir yerdə oldu, Azərbaycana dayaq durdu, erməni təcavüzkarlarını pislədi, qınadı. Türkiyə Ermənistan kimi dövləti indiyə qədər tanımır, Ermənistanla öz sərhədlərini açmayıb və Azərbaycanla bir yerdədir.

90-93-cü illərdə, mən burada yaşayarkən, Ermənistanla Azərbaycan arasında müharibə gedərkən, Naxçıvan ağır blokada şəraitində olarkən Naxçıvanın başçısı kimi mən yenə də əlimi Türkiyəyə uzatdım. Əziz dostum Süleyman Dəmirələ müraciət etdim, ona telefon etdim. O, dərhal köməyə gəldi. Biz bərabər, bir yerdə körpü tikdik - «ümid körpüsü», «həsret körpüsü» tikdik. O körpü Türkiyə ilə Azərbaycanı birləşdirdi. İndi o körpü vasitəsilə siz, əziz qonaqlarımız, buraya keçib gəlmisiniz, biz Türkiyəyə gedib-gəlirik. 1992-ci il may ayının 28-də bu körpünün təntənəli açılışını da biz - başda Süleyman Dəmirəl olmaqla Türkiyə hökuməti və Naxçıvan hökuməti, mən - bir yerdə bayram etdik.

Əziz dostum Süleyman Dəmirəllə mənim çox söhbətlərim olub. Xüsusən bu bölgə haqqında, Kazım Qarabəkir paşa haqqında. O, bir dəfə mənə dedi ki, bir kitab var - «Suyu arayan adam», onu sənə göndərəm, oxu. Mənim məlumatlarım var idi, amma o istəyirdi daha da çox olsun. Aldım, oxudum, çox gözəl bir kitabdır, çox gözəl! Buradakı hadisələr, o cümlədən Kazım Qarabəkir paşanın fəaliyyəti, o dövr çox gözəl əks olunubdur. Yəni, hörmətli Süleyman Dəmirəllə mənim aramda olan dostluq əlaqələri çərçivəsində biz bu tarixi bir yerdə təhlil etmiş, bir yerdə düşünmüşük.

İndi xoşbəxtlikdir, bəxtiyarlıqdır ki, biz bu günlərə gəlib çatmışıq. Türkiyə-Azərbaycan dostluğu, qardaşlığı möhkəm olub, sarsılmazdır və əbədi olacaqdır!

Hörmətli diyanət işləri bakanı dedi ki, bu, Heydər Əliyevin əsəridir. Mən buna çox məmnunam, amma eyni zamanda həqiqət də budur ki, mən burada işləyərkən körpünü açdıq, yollar açıldı, getdik-gəldik. Mən rica etdim ki, Türkiyə buraya hər türlü yardımlar edir, amma burada bir məscid, came də yaransın. Çünki xalqımız 70 il dindən ayrı düşüb. Yəni, qəlbində dini saxlayıb, amma din yasaq, qadağan olunubdur, Naxçıvanda Allah evi azdır, bunu etmək lazımdır. Mənim bu ricam da qəbul edildi. Diyanət işləri bakanlığının qərarı ilə bu camenin tikilməsi üçün yer axtarıldı. Biz birlikdə bu yeri tapdıq. Sonra camenin layihəsini gətirdilər, baxdıq və onun əsası qoyuldu.

Sonra mən Bakıya getdim, Azərbaycana rəhbərliyə başladım. Amma daim maraqlanırdım ki, burada inşaat, tikinti necə gedir, nə vaxt qurtaracaq. Çünki tələsirdim ki, gəlib bu cameni görüm və onun açılışında iştirak edim. Allah bu qisməti mənə verdi. Ona görə mən böyük iftixar hissi ilə bu təntənəli, hörmətli məclisdə iştirak edirəm və bu hadisə münasibətilə sizin hamınızı ürəkdən təbrik edirəm.

Türkiyədən gələn qonaqlarımızın hamısı bizim üçün əzizdir. Ancaq buraya gələndə və Türkiyənin böyük elçisi mənə məlumat verəndə qədər heç bilmirdim ki, hamımız üçün çox qiymətli bir insanın - Kazım Qarabəkir paşanın qızı da buradadır, o da buraya gəlmişdir. Əziz bacım, siz bizim üçün çox qiymətlisiniz, Azərbaycan xalqı üçün qiymətlisiniz, naxçıvanlılar üçün qiymətlisiniz. Çünki sizin qəhrəman atanız Azərbaycan xalqı üçün, Naxçıvan üçün böyük xidmətlər göstərmiş və böyük irs qoyub gedibdir. Ona görə də mən təşəkkür edirəm ki, siz buradasınız. Sizi xüsusi salamlayır və öz təşəkkürümü bildirirəm.

Əziz dostlar, sizi bir daha təbrik edirəm. Güman edirəm ki, artıq biz lenti bərabər kəsməliyik. Sağ olun.

* * *

Mən buradan gedəndə camaat toplaşdı, Ali Məclisin qarşısında ağlaşma başlandı. Qadınlar, kişilər yığışdılar, dedilər ki, bizi qoyub hara gedirsən? Nə deyim, doğrudan da nəyə gəldim – bilmirəm, hara gəldim – bilmirəm, başıma nə gələcək – bilmirəm? Heç bir şey bilmirəm. Bilirdim ki, özümü odun içinə atıram. Amma eyni zamanda, fikrim belə idi ki, mən orada müəyyən xidmətimi göstərmişəm öz yerimə qayıdacağam. Ona görə də əlimi qaldıraraq dedim ki, iki gündən sonra qayıdıram. Bunlar sevindilər. Getdim, amma qayıda bilmədim.

Xatirimdədir, bir dəfə Bakıda veteranlarla görüşürdük. Naxçıvandan, deyəsən, Böyükdüzdən olan bir qadın – o, bəlkə də indi buradadır.

Y e r d ə n s ə s : Mən buradayam, adım Zərifədir.

H e y d ə r Ə l i y e v : Zərifə xanım veteranların arasından ayağa duraraq danışdı, axırda mənə dedi ki, siz niyə bizi aldatdınız? Soruşdum ki, necə aldatdım? Dedi ki, xatirinizdədir, biz Sizi buraxmırdıq. Yığışmış Sizi yola salanda bizə dediniz ki, mən iki günə qayıdacağam. Amma indiyə qədər qayıtmamısınız. Dedim ki, istəyirsən indi qayıdım? Cavab verdi ki, yox, görürəm, burada da lazımsınız.

Mən bu gün, bu bayram günü Naxçıvan əhalisinə, hər bir naxçıvanlıya hədsiz təşəkkürümü bildirirəm ki, o ağır üç ili bir yerdə yaşadıq, bir yerdə çalışdıq, Naxçıvanı erməni təcavüzündən, dağılmaqdan qoruduq. İndi Naxçıvan böyük inkişaf yoluna düşübdir.

Son illər Naxçıvanın həyatında böyük dəyişikliklər əmələ gəlmişdir. Baxmayaraq ki, yenə də elektrik enerjisi çatmır, qaz yoxdur, Bakı ilə əlaqələr məhduddur. Bütün bunlara baxmayaraq Türkiyə ilə, İranla əlaqələr genişdir. Xüsusən naxçıvanlıların öz fədakarlığı, işgüzarlığı hesabına Naxçıvan yaşayır, inkişaf edir və Naxçıvanda quruculuq prosesi gedir.

Məni düz başa düşün, Azərbaycanın hər yeri mənim üçün əzizdir. Amma əgər Naxçıvanda belə ağır vəziyyətdə məktəb binası tikilə bilirsə, - buraya daş gətirmək mümkün deyil, burada kərpic zavodu, mişar daşı və başqa şeylər yoxdur, - əgər xəstəxana, universitet binaları tikilirsə, bəs başqa yerdə niyə tikilmir? Demək, bu, təşəbbüsdən, fədakarlıqdan asılıdır.

Naxçıvanda gedən bu işgüzar quruculuq prosesi məni sevindirir. İnsanlar bu gün də çətin, ağır yaşayırlar. Bilirəm ki, ağır yaşayırlar. Amma naxçıvanlıların bir xüsusiyyəti vardır – nə qədər çətin yaşasa da, özünü heç vaxt sındırmaz. Özünü sındırmayıb deyəcək ki, mən yaxşı yaşayıram. Çünki eyş-ışrət, bər-bəzək və sairə naxçıvanlılara heç vaxt xas olmayıbdir. Mən bunları heç vaxt görməmişəm.

Belə bir ağır şəraitdə qurmaq, yaratmaq naxçıvanlıların nə qədər fədakar olduğunu bir daha göstərir. Məsələn, Vəlif Talıbov dedi, - biz Azərbaycanda ilk dəfə 1992-ci ildə burada torpaq islahatına başladığımız. Mən gördüm ki, kolxozlar mal-qaranı onsuz da dağıdır. Kolxoz sədri hər ay hesabat verəndə göstərirdi ki, inək, qoyun və sairə əvvəlkindən azdır. Fikirləşdim ki, əgər beş-altı ay da belə olsa, bunun hamısını yeyib qurtaracaqlar. Nə etmək? Həmin o mal-qaranı kolxozçulara güzəştli qiymətə satmaq lazımdır. Biz də satdıq. Beləliklə, mal-qara özəlləşdi. İndi deyirlər ki, nə qədər artıbdır. Bu qədər nə iribuynuzlu mal, nə də xırdabuynuzlu mal

muxtar respublikanın tarixində, hətta mənim Azərbaycana rəhbərlik etdiyim o inkişaf dövründə də Naxçıvanda olmayıbdır.

O ağır illərdə bizim bazar iqtisadiyyatına, islahatlara başlamağımızın nəticəsi budur. Mən Azərbaycanda torpaq islahatı haqqında qanunu keçirmək üçün neçə il əziyyət çəkdim. Nəhayət, 1996-cı ildə biz onu Milli Məclisdən keçirə bildik. Nə qədər müqavimətlər var idi! Amma biz bunu Naxçıvanda qanunsuz-filansız etdik. Yəni Ali Məclisin bu barədə qərarı var idi, biz də bu işi görməyə başladıq, torpağı payladıq.

Naxçıvan Muxtar Respublikasında dağ kəndləri var. Orada yaşayış çətinidir, torpaq azdır. O vaxt məhsulun bir hissəsini kolxoz sədri, bir hissəsini hesabdar, bir hissəsini ferma müdiri yeyirdi, polis rəisi gəlirdi ki, mənim də payımı ver. Şübhəsiz ki, raykom katibinə də bir şey vermək lazım idi. Mən bunların hamısını bilirdim. Ona görə də dedim ki, həmin o xırda kəndlərdə torpaqları, mal-qaranı kəndliyə verin. Özününkü olanda o, torpağı yaxşı becərəcək, mal-qaranı bəsləyəcək, məhsul götürəcəkdir. Onun nə kolxoz sədri, nə hesabdarı, nə ferma müdiri olacaqdır, polisin qarşısında da birtəhər dura bilər. İndi bunlar çox gözəl nəticələr veribdir.

Yəni biz Naxçıvanda həm müstəqilliyi əldə etmək, həm Azərbaycanda iqtisadi islahatlar həyata keçirmək, həm respublikamızı bazar iqtisadiyyatı yolu ilə aparmaq, həm də ölkəmizdə hüquqi, demokratik dövlət qurmaq üçün Naxçıvan ilk təşəbbüskarlarıdır. Fəxr edirəm ki, mən bu təşəbbüslərin iştirakçısı olmuşam. Ona görə də bu bayram günündə mən qəlbimdə olan bu sözləri sizə çatdırmağı özümə borc bildim.

Güman edirəm ki, bəzən mənim şəxsi hissiyyatlarım haqqında sözlərimi də siz düzgün başa düşəcəksiniz. Çünki mən insanam. İnsan insana xas olan hər bir xüsusiyyətə malik olmalıdır. Bax, bu xüsusiyyətlərə görə də mən qəlbimdə olan bu sözləri sizə deyirəm.

Mən naxçıvanlıları, bütün Azərbaycan xalqını bu bayram münasibətilə bir daha təbrik edirəm. Bəyan edirəm ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasının muxtariyyət, dövlətçilik statusu daimidir, əbədidir.

Təəssüf ki, indi bəzi siyasətçilər meydana çıxıb, Azərbaycanda bir söz var - «hələ yumurtasından çıxmamış bir cücə kimi» bəyanatlar verirlər ki, «Azərbaycan unitar dövlətdir, burada muxtariyyət ola bilməz, bu muxtariyyəti ləğv etmək lazımdır». Məni yandıran da budur ki, başa düşürsünüz, bunu edənlər naxçıvanlılardır. Mən həmin o cocuqlara - necə deyirlər, siyasətə qatılmış, amma siyasətin nə olduğunu görməyən, dövlətçiliyin nə olduğunu bilməyən, dövlət, idarə işində bir gün də işləməyərək böyük iddialarla yaşayan adamlara - hamısına cavab verirəm ki, Naxçıvanın muxtariyyəti tarixi hadisə olubdur. Bu, çətin bir dövrdə böyük bir mübarizənin nəticəsi olubdur. Naxçıvanın statusunu qoruyub saxlamaq üçün xüsusən Moskva müqaviləsinin və xüsusən Türkiyə Cümhuriyyətinin imzaladığı Qars müqaviləsinin burada böyük əhəmiyyəti olubdur. Naxçıvan Azərbaycanın əsas torpağından ayrı düşdüynə görə Naxçıvanın bütövlüyünü, təhlükəsizliyini, dövlətçiliyini, muxtariyyətini gələcəkdə də təmin etmək üçün Qars müqaviləsi bizim üçün çox böyük, əvəzi olmayan bir sənəddir.

Belə ağır şəraitdə Naxçıvanın yaşamasının, inkişaf etməsinin əsas şərtlərindən biri də odur ki, Naxçıvana o vaxt muxtariyyət hüququ veriblər. Bu muxtariyyət hüququ bu çətin vəziyyətdə yaşamaqda, inkişaf etməkdə Naxçıvana böyük şərait yaradıbdır. Amma Naxçıvanın bundan sonra da buna ehtiyacı vardır, müstəqil Azərbaycan dövlətinin içində buna ehtiyacı vardır. Ona görə də biz bunları tamamilə düşünərək, təhlil edərək Azərbaycan Konstitusiyasında yazmışıq, ümumxalq referendumu ilə qəbul etmişik və Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyasında da yazdırmışdıq.

Naxçıvanlılara eşq olsun!

Naxçıvan Muxtar Respublikasına eşq olsun!

Naxçıvan xalqına eşq olsun!

Sağ olun.

**NAXÇIVAN İNCƏSƏNƏT USTALARININ İŞTİRAKI İLƏ
BÖYÜK BAYRAM KONSERTİNDƏN SONRA YARADICI KOLLEKTİVLƏ
GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞI**

Naxçıvan

13 oktyabr 1999-cu il

Əziz dostlar!

Bugünkü təntənəli mərasimdə Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75 illik yubileyi haqqında xoş sözlər deyildi. Naxçıvanda mədəniyyətin nə qədər zəngin olduğuna və onun bu gün Azərbaycan mədəniyyətini nə qədər gözəl inkişaf etdirdiyinə Naxçıvan incəsənət xadimlərinin bugünkü konserti əyani nümunədir. Mən buraya, səhnəyə xüsusi olaraq çıxdım. Onların hamısına sağ ol deyirəm.

Naxçıvanda, bu qədim diyarda, Azərbaycandan ayrı düşmüş Azərbaycan torpağında belə gənc incəsənət ustaları yetişir. Musiqiçilər, müğənnilər, söz ustaları, həm milli musiqimiz, həm Avropa musiqisi, həm simfonik orkestr, həm xor kapellası və burada gördüklərimizin hamısı onu göstərir ki, Naxçıvan Azərbaycanın ayrılmaz bir hissəsi olaraq demokratiya, dünyəvi dövlət quruculuğu, hüquq, haqq yolu ilə gedir.

Hamınız sağ olun!

CƏMŞİD NAXÇIVANSKİ ADINA HƏRBİ LİSEYİN NAXÇIVAN FİLİALININ AÇILIŞINDA NİTQİ

Naxçıvan

13 oktyabr 1999-cu il

Əziz kursantlar!
Əsgərlər, zabitlər!
Müstəqil Azərbaycan Respublikası Ordusunun əsgərləri!

Mən sizi ürəkdən salamlayıram, Naxçıvan Muxtar Respublikasında Azərbaycan Ordusu üçün dəyərli zabitlər hazırlamaq məqsədi ilə bu gün Cəmşid Naxçıvanski adına Hərbi Liseyin Naxçıvan filialının açılması münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm.

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin bərpa olunmasının, dövlət müstəqilliyi əldə edilməsinin 8-ci ili bu günlərdə tamam olacaqdır. Hər bir müstəqil dövlətin öz dövlətçiliyini, torpaqlarını, ərazisini, xalqını qorumaq üçün güclü, qüdrətli ordusu olmalıdır. Biz bu ordunu son illər yaradıırıq və apardığımız işlər böyük uğurlarla nəticələnir.

Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edən zaman onun ordusu yox idi. Təəssüflər olsun ki, müstəqillik əldə ediləndən dörd il öncə Ermənistanın Azərbaycana hərbi təcavüz etməsinə baxmayaraq, Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərləri torpaqlarımızı müdafiə etməkdən ötrü ordu qurmaq, ordu quruculuğu işləri ilə məşğul olmaq üçün vaxt tapmamış, yaxud, sadəcə, bunu istəməmişlər.

Hətta bəziləri bildirirlər ki, Azərbaycanın o vaxtkı başçısı Mütəllibov deyirmiş ki, «bizə ordu lazım deyil, çünki biz Sovetlər İttifaqının bir hissəsiyik, sovet ordusu bizi də müdafiə edəcəkdir». Amma o vaxt açıq-aydın görünürdü ki, 1988-ci ildən Ermənistanın təcavüzü başlayandan sovet ordusu nəinki Azərbaycanın torpaqlarının müdafiəsində xalqımıza kömək etmədi, əksinə, bu torpaqların işğal olunmasında Azərbaycana təcavüz edən Ermənistana kömək göstərdi.

Azərbaycanda ordu quruculuğuna son zamanlar başlanıb. Biz bu işə təxminən 1993-1994-cü illərdə başlamışıq, qısa bir zamanda torpaqlarımızı müdafiə etməyə qadir olan ordumuzu yaratmışıq. Ancaq bu, böyük bir prosesdir. Hər bir ordu canlı orqanizmdir, hər bir ordu daim inkişafdadır, heç zaman bir yerdə durmur.

Ordunun xüsusiyyəti bundan ibarətdir ki, əgər zabit heyəti uzun müddət xidmət edirsə, ordunun əsas hissəsi olan, hərbi mükəlləfiyyətə çağırılan əsgərlər il yarım, iki il müddətində xidmət edirlər. Ona görə də ordu daim canlı orqanizm kimi fəaliyyət göstərməlidir. Bunun da əsasını təşkil edən ordunun komandir kadrlarıdır, zabitləridir. Əgər peşəkar zabitlər komanda heyəti deyilsə, heç bir ordu güclü ola bilməz. Əsgərlər nə qədər qəhrəman, qüdrətli olsalar da onlara istiqamət verilməlidir. Hərbi peşəkarlıq sənətini mənimsəmiş komandirlər xidmət zamanı əsgərləri öyrətməli, onları düzgün istiqamətə yönəltməlidirlər. Ordu məhz bu cür daim möhkəmlənə bilər. Buna görə də biz bu gün də, gələcəkdə də Azərbaycanda ordumuz üçün zabit, komandir kadrları yaranması işini əsas vəzifə hesab edirik, bu işlə ciddi məşğul oluruq və bundan sonra da məşğul olacağıq.

Doğrudur, təəssüflər olsun ki, bu sahədə bizim Müdafiə Nazirliyi səhvlər də buraxıb. Ancaq bu səhvlər aradan qaldırılır və Azərbaycan Ordusunun dəyərli, peşəkar, yüksək hərbi biliyə malik zabitlərinin hazırlanması üçün indi şərait yaranıb. Şübhəsiz ki, bu baxımdan kadrların hazırlanmasının bir neçə təbəqəsi mövcuddur. Bu, hər bir orduda vardır. Amma keçmişdə heç vaxt ordumuz olmadığına görə təcrübəmiz də olmamışdır.

Sizə məlumdur ki, mən hələ 1969-cu ilin sonunda və 1970-ci ilin əvvəllərində Azərbaycanda peşəkar zabit kadrları hazırlanması işi ilə ciddi məşğul olurdum. O vaxt müharibə yox idi. O vaxt heç güman etmək də mümkün deyildi ki, Ermənistan Azərbaycana təcavüz edəcək, Azərbaycan müharibəyə qoşulacaqdır.

Sual oluna bilər, onda nə üçün mən o vaxt başqa işlərlə bərabər, yaxud ondan da çox, sovet ordusunda azərbaycanlılardan ibarət zabit kadrlarının hazırlanması üçün çalışırdım? Amma bu da asan deyildi. Çünki sovet ordusunun komandan, zabit heyəti həmişə rüslardan və ümumiyyətlə, slavyanlardan ibarət olubdur. Başqa millətlərdən, xüsusən müsəlman millətlərindən orduya çağırılanlar ancaq əsgər olublar. Adətən, bu əsgərlərin də bir qismini inşaat batalyonlarına göndərirdilər.

Bunun səbəbi, bir tərəfdən ondan ibarət idi ki, o vaxt Sovetlər İttifaqı öz ordusunun özü üçün ən etibarlı komandan heyətinin əlində olmasını istəyirdi. Məhz ona görə də Böyük Vətən müharibəsi zamanı, müharibənin ağır dövründə yaradılmış milli diviziyalar, o cümlədən Azərbaycan Milli Diviziyası müharibə qurtarandan sonra buraxıldı, dağıldı. Bu, o vaxtkı sovet imperiyasının siyasəti idi. Mən bu siyasəti görürdüm, başa düşürdüm. İstəyirdim ki, bütün vasitələrdən istifadə edib Azərbaycan gənclərini orduda peşəkar zabit sənətini mənimsəməyə cəlb edim.

Bu, bir də ona görə çətin idi ki, Azərbaycanın özündə – həm keçmiş zamanlardan, həm də sovet hakimiyyəti qurulan dövrdən - gənclər arasında, ümumiyyətlə, xalq arasında hərbi, peşəkar zabit olmaq arzusu, istəyi az olmuşdur. Ona görə də mən işi iki istiqamətdə aparırdım: birincisi, azərbaycanlıların o vaxt Sovet İttifaqında mövcud olan ali hərbi məktəblərdə təhsil almasına imkanlar yaradılmasını təmin etmək, ikincisi də, bunu həyata keçirmək üçün bir hazırlıq dövrü yaratmaqdan ibarət idi.

Bizim azərbaycanlılar ali hərbi məktəblərdə bəzən, çox hallarda müsabiqədən keçmirdilər. Birincisi, ona görə ki, hərbi iş marağı olmadığı üçün bəlkə də o, buna çox cəhd göstərmirdi. İkincisi, ona görə ki, bir çoxları rus dilini bilmədiyinə görə hərbi məktəblərə daxil olmağa çətinlik çəkirdi. Üçüncüsü, bəlkə ona görə ki, sadəcə, bunların qarşısı alınır. Bax, bütün bunların hamısını təhlil edəndən sonra mən Azərbaycanda orta hərbi məktəb - indi ona hərbi lisey deyirik – yaranması haqqında qərar qəbul etdim. Mən bu məktəbi yaratdım və ona Azərbaycanın çox dəyərli generallarından biri olan Cəmşid Naxçıvanski adını verdim.

Bu, çətin bir proses idi. Həm Azərbaycanın daxilində bunu dərk edə bilmirdilər, həm də Moskva buna yol vermirdi. Ancaq mən bunu Moskvadan icazə almadan özüm, öz iradəmlə, öz qərarımla qəbul etdim. Bakının Zığ qəsəbəsində bir internat-məktəb var idi. O məktəbi köçürtdüm, orada Cəmşid Naxçıvanski adına hərbi məktəbi yerləşdirdim.

Təbii ki, oraya ilk kursantların qəbul olunması da adi məsələ deyildi. Həvəskarlar, gəlmək istəyənlər az idi. Sonra gördüm ki, Azərbaycanda yaşayan ruslar, ermənilər və başqa millətlərin nümayəndələri oraya daha çox daxil olmağa çalışırlar, nəinki azərbaycanlılar. Bu, böyük bir proses idi. Mən bu proseslərin hamısından keçdim. Moskvada bunu çox pis qəbul etdilər, üç dəfə komissiya göndərdilər. Mənim qərarımı qanunsuz olaraq ləğv etməyə çalışdılar. Amma mən lazımı tədbirlər gördüm, məktəbin ləğv olunmasına imkan vermədim. Sonra isə - 1982-ci ildən Moskvada, Sovet İttifaqının rəhbərliyində işlədiyim zaman həmin məktəbin nəinki ləğv olunmaması, hətta güclənməsi üçün lazımı tədbirlər gördüm və o vaxtkı Sovetlər İttifaqı Müdafiə Nazirliyinin rəhbərliyinə lazımı təsirlər göstərdim.

Beləliklə, həmin məktəb yarandı. İndi hamıya məlumdur ki, o məktəb bizim bu günümüz üçün yaradılıbdır. Bəli, doğrudan da, bu gün Azərbaycanın Milli Ordusunda olan zabit kadrlarının əksəriyyəti o məktəbin yetirməsidir. Mən çalışırdım ki, azərbaycanlı gənclər üç il o məktəbdə hazırlıq keçəndən sonra həm Bakıdakı ali hərbi məktəbə, həm də SSRİ-nin başqa şəhərlərindəki ali hərbi məktəblərə qəbul olunsunlar. Çünki həmin gənclər artıq üç il hazırlıq keçmişdilər, rus dilini öyrənmişdilər, hərbi peşəyə maraqları var idi, fiziki cəhətdən hazırlıqlı idilər. Həmin hərbi məktəbdə fiziki hazırlıq əsas amillərdən biri idi. Beləliklə də, bu məktəb inkişaf etdi, genişləndi. İndi Azərbaycan onunla fəxr edə bilər.

Mən bu gün bir daha deyirəm - bu, mənim böyük iftixarımdır, nailiyyətimdir ki, ölkəmiz bu bəlaya düşdüyü bir dövrdə - Azərbaycana Ermənistanın təcavüzü başlanan zaman döyüşlərdə və sonrakı döyüşlərdə də həmin məktəbi bitirən gənclər iştirak edirdilər. Onların bir çoxu şəhid olubdur. İndi bizim ordumuzda xidmət edən zabitlərin də çoxu həmin məktəbin yetirmələridir.

Mən bu məktəbin daha da güclənməsi üçün lazımi göstərişlər vermişəm. Müdafiə naziri Səfər Əbiyevdən bu gün bir daha tələb edirəm ki, həmin məktəbə diqqət, qayğı daha da artsın. Biz Azərbaycanın milli zabit kadrlarının hazırlanmasına bundan sonra daha ciddi diqqət yetirməliyik.

Həmin məktəbin Naxçıvanda filialı gərək çoxdan açılaydı. Təəssüf ki, bu, gec olub. Bu təşəbbüsü Naxçıvan Ali Məclisinin sədri Vasif Talıbov mənim qarşımda qaldırıbdır. Ancaq gec qaldırıbdır. Təəssüf edirəm ki, Azərbaycanın Müdafiə Nazirliyinin rəhbərliyi də və nazir Səfər Əbiyev də bu məsələ haqqında vaxtında düşünməyib, lazımi tədbir görməyibdir. Nə üçün? Çünki Azərbaycanın hər yerində zabit kadrları lazımdır, çünki Azərbaycanın demək olar ki, hər yerində bizim ordunun hissələri yerləşibdir. Amma bunların içərisində Naxçıvan xüsusi vəziyyətdədir.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Azərbaycanın əsas torpağından Ermənistan ərazisi vasitəsilə ayrıdır, blokada şəraitində yaşayır. Amma mən bilirəm ki, hərbi peşəyə yiyələnmək, zabit olmaq istəyən gənclər Naxçıvanda həmişə çox olubdur. Naxçıvanın Azərbaycandan aralı düşməsi və bir çox sahələrdə əlaqələrin çox çətin olması, əlbəttə, buradakı gənclərin gedib Bakıdakı Cəmişid Naxçıvanski adına Hərbi Litseyə daxil olması üçün çətinliklər yaradır. Bunu düşünmək, bilmək və vaxtında təşkil etmək lazım idi. Ona görə də mən hesab edirəm ki, bu məsələ gecikibdir. Ancaq mən qeyd edirəm ki, Vasif Talıbov bu təşəbbüsü qaldırdı və mən əmr verdim, bu filial yarandı.

Mən çox sevindirəm ki, qısa bir müddətdə belə bir gözəl bina hazırlanıb və hərbi liseyin filialına verilibdir. Mən buna çox sevindirəm. Çünki mən bilirəm ki, Naxçıvan ağır vəziyyətdə yaşayır. Bilirəm ki, burada tikinti materialı yoxdur, başqa şeylər çatışmır.

Sizə deyə bilərəm ki, 1971-ci ildə Bakıdakı həmin internat-məktəbin binasını Cəmişid Naxçıvanski adına Orta Hərbi Məktəbə verəndə mən hər il oraya gedirdim və hər dəfə də müxtəlif göstərişlər verirdim ki, yeni binalar tikilsin, bu iş genişləndirilsin. Mənim bu ciddi göstərişlərim və ona xüsusi nəzarətim sayəsində bütün bunlar yerinə yetirilirdi. Şübhəsiz ki, bunlar qısa zamanda yox, bir neçə ilə başa gəlirdi. Həmin məktəbin bütün tələblərə uyğun səviyyəyə gəlib çatması üçün bir neçə il lazım oldu. Bunlar isə yalnız mənim oraya daimi diqqətimin nəticəsində mümkün oldu.

Ancaq muxtar respublikanın yerli hakimiyyəti qısa zamanda Naxçıvanda belə bir bina hazırlayıbdır. Bu, çox tərifəlayiq bir hadisədir. Mən bunu yüksək qiymətləndirirəm.

Hərbi liseyin burada filialının yaradılması zərurəti bir də ondan irəli gəlir ki, tarixən naxçıvanlı gənclər zabitlik peşəsinə yiyələnməyə meyilli olublar. Tarixi vərəqləyin, görün Naxçıvandan vaxtilə nə qədər böyük sərkərdələr çıxıbdır. Elə XIX-XX əsrlərin tarixini götürsək, Naxçıvan xanları Kəngərli sülaləsindən çar Rusiyasının ordusunda 6 general var idi. Onlardan sonuncusu Cəmişid xan Naxçıvanski idi.

Əgər sonrakı dövrü, sovet hakimiyyəti dövrünü götürsək, Naxçıvandan yüksək rütbəli çox dəyərli zabitlər çıxıbdır. General Akim Abbasov, yüksək rütbəli bir çox zabitlər, Sovet İttifaqı qəhrəmanları Abbas Quliyev, Qəzənfər Əkbərov və başqaları. Demək, Naxçıvanda, bu xırda torpaqda tarixən hər bə, hərbi peşəyə çox yüksək həvəs olubdur. Ona görə də burada olan gəncləri hərbi peşəyə cəlb etmək üçün hərbi liseyin filialının yaradılması çox zəruri idi. Mən bunu çox yüksək qiymətləndirirəm.

Burada təhsilə başlayan gənclərimizə, bütün Azərbaycan gənclərinə üzümü tutub deyirəm ki, cəmiyyətdə hər bir peşə lazımlıdır, hörmətlidir, cəmiyyət üçün faydalıdır. Ancaq vətəni qorumaq peşəsi bu peşələrin hamısından yüksəkdir.

Özünü bu peşəyə həsr edən hər bir Azərbaycan gənci bütün gənclərdən yüksəkdə durur, bütün gənclərdən qiymətlidir. Çünki müstəqil dövlətimiz, müstəqil Azərbaycan yaşamalır, inkişaf etməlidir. Onun çox güclü ordusu bu gün də, gələcəkdə də olmalıdır. Olmalıdır ki, torpaqlarımız bundan sonra heç bir tərəfdən işğal edilməsin. Olmalıdır ki, torpaqlarımızın hər bir qarışı qoruna bilsin. Olmalıdır ki, dünyada məşhur olan və dünya tarixində böyük yer tutmuş sərkərdələr kimi, müstəqil Azərbaycanın özünün də hərbi sərkərdələri olsun. Biz bunu gözləyirik. Tam inanıram ki, Azərbaycan gəncləri içərisindən yaxın gələcəkdə belə sərkərdələr çıxacaqdır. Onlar nəinki Azərbaycanda, bütün dünyada tanınan sərkərdələr olacaqdır.

Ona görə də mən özünü bu peşəyə həsr edənləri yüksək qiymətləndirirəm, onlara öz hörmət, ehtiramımı bildirirəm. Ümidvaram ki, Naxçıvan filialı qısa müddətdə genişlənəcəkdir. Buraya 100 yox, 200, bəlkə də ondan daha artıq gənc qəbul edib hazırlamaq mümkündür ki, bizim zabit kadrlarımız daha çox olsun.

Mən Cəmsid Naxçıvanski adına Hərbi Liseyin Naxçıvan filialına uğurlar arzulayıram. Buradakı müəllim, zabit heyətinə müvəffəqiyyətlər arzu edirəm. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, onlar öz biliklərinin artması üzərində daim çalışacaqlar, hərbi elminin bütün biliklərini filialın müdavimlərinə, kursantlarına çatdıracaqlar, burada yaxşı kadrlar hazırlanacaqdır.

Əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Naxçıvan filialının məzunlarının 100 faiz hamısı Azərbaycanın ali hərbi məktəblərinə qəbul olunacaqdır. Bunun üçün yaxşı oxumaq, çalışmaq lazımdır.

Mən bu hisslərlə sizin hamınıza bir daha cansağlığı, səadət, yeni-yeni uğurlar arzulayıram.
Sağ olun.

**GÖRKƏMLİ YAZIÇI-PUBLİSİST, DRAMATURQ, İCTİMAİ XADİM
CƏLİL MƏMMƏDQULUZADƏNİN EV-MUZİYİNİN AÇILIŞI MƏRASİMİNDƏ
NİTQİ**

Naxçıvan

13 oktyabr 1999-cu il

Əziz dostlar, xanımlar, cənablar, bacılar, qardaşlar!

Azərbaycan mədəniyyətinin, incəsənətinin görkəmli nümayəndələri, alimlər!

Üç gündür ki, Naxçıvandıyıq. Burada Naxçıvanın Muxtar Respublika kimi yaranmasının 75-ci ildönümünü təntənə ilə qeyd edirik. Mən bu üç gün ərzində bəlkə də son aylarda bu qədər enerji ilə işləməmişdim, bu qədər ayaqüstə durmamışdım, insanlarla bu qədər əlaqədə olmamışdım. Çünki bilirsiniz ki, mən Amerikada cərrahiyyə əməliyyatı keçirəndən sonra həkimlər mənə göstəriş vermişdilər ki, çox ciddi rejimdə olmalıyam. Mən bu rejimi çoxdan pozmuşam. Amma bu günlərdə tamamilə pozmuşam. (Alqışlar). Nə üçün əl çalırınsız, rejimi pozduğuma görə? Əksinə, siz gərək deyəydiniz ki, rejimi pozmayın, biz sizə məsləhət görmürük. Çünki niyə, mənim çiyinlərimdə ağır yük var, Azərbaycan xalqının, müstəqil Azərbaycanın prezidenti kimi, məsul bir yük var. Mən bu yükü üzərimə götürərkən, çiyinlərimə alarkən dərk edirdim ki, bu, asan məsələ, asan iş deyil.

Xüsusən, xatırlayın, 1993-cü ildə Azərbaycanın o vəziyyətində mən buradan, Naxçıvandan Bakıya dəvət olundum və getdim. O vaxt Naxçıvanın da nə qədər ağır vəziyyətdə olduğunu görürdüm. Ancaq Bakının o qədər ağır vəziyyətdə, Azərbaycanın da o qədər ağır vəziyyətdə olduğunu təsəvvür edə bilmirdim. Amma gəldim, gördüm. Bilirsiniz ki, mənə təklif olunan vəzifəyə bir neçə gün razılıq vermədim. Ancaq düşündüm, fikirləşdim ki, bizim bu millət, dövlət, ölkə, Azərbaycan dağılır, parçalanır. Bəs nə olacaq? Xalqımız nə olacaq? Şübhəsiz ki, xalq heç vaxt ölməz.

Mən dünən dedim, - Naxçıvan Azərbaycanın bir parçası kimi və vaxtilə Atabəylər hakimiyyəti dövründə Azərbaycanın paytaxtı və mərkəzi kimi dəfələrlə hücumlara məruz qalıbdır, yerlə-yeksan olubdur, kül olubdur. Amma qalxıbdir, yaşayıbdır. Ancaq xalqı öldürmək mümkün deyildir. Xalqı əzmək, sındırmaq, onun inkişafını böyük bir zaman çərçivəsində dayandırmaq mümkündür və mümkün olubdur. Bizim xalqımız öz çoxəsrlik tarixində bunların hamısını görübdir.

Bunları düşünərkən mən fikirləşdim ki, indi xalqı bu vəziyyətdə qoymaq olmaz. Ona görə də mən, xatirinizdədir ki, iyunun 15-də bu vəzifəni öz üzərimə götürdüm. Bir halda ki, götürdüm, bunu daşımalıyam – xəstəyəm, xəstə deyiləm. İndi xəstə deyiləm. Amma ürəyimdə cərrahiyyə əməliyyatı aparıblar. Bu, asan bir iş deyildir. İndi burada elə bir adam tapılmaz ki, ürəyimdə cərrahiyyə əməliyyatı aparılmış olsun. Amma mənim ürəyində ediblər. Bundan sonra, təbiidir ki, həkimlər mənə deyirdilər ki, altı ay gündə iki saatdan artıq işləməməlisən, bir il də tamamilə rejimdə olmalısən. Mən bunları pozdum. Allah da mənə kömək edir. Bu məsuliyyəti üzərimə götürərək bu gün də bu qədər, belə gərgin işləyərək həmişə düşünmüşəm: Bizim ulu babalarımız, əcdadlarımız, bizdən əvvəlki nəsillər Azərbaycanı yaradıblar, yüksəldiblər, Azərbaycan xalqını inkişaf etdiriblər. Xüsusən, Azərbaycanın mütəfəkkir, uzaqgörən insanları, – onların içərisində şübhəsiz ki, yazıçılar, alimlər, mütəfəkkirlər də, – Şərqi hər tərəfi əhatə etdiyi bir yerdə, Azərbaycan da Şərqi içərisində olduğu bir məkanda Azərbaycanı daha çox inkişafa və mədəniyyətə, daha çox dünyəviliyə aparıblar.

Mən dünən çıxışında dedim, bu gün də deyirəm, - Azərbaycan bizi əhatə edən istər uzaq, istər yaxın – bütün Şərq ölkələrindən bu gün fərqlənir. Nəyə görə fərqlənir? Əgər bizim ulu babalarımız, əcdadlarımız Azərbaycanda mədəniyyəti, elmi, dünyəviliyi, tərəqqini yaratmasaydılar, onu inkişaf etdirməsəydilər, bəli, Azərbaycan belə olmazdı. Azərbaycanda insanlar bu gün də çadra altında olacaqdılar. Azərbaycan öz milli

ənənələrini, dəyərlərini, dini dəyərlərini qoruyaraq, saxlayaraq, inkişaf etdirərək eyni zamanda dünyəvi mədəniyyətə doğru gedibdir. Azərbaycan xalqının buna nail olmasında Azərbaycanın böyük simalarının, o cümlədən dahi insan Cəlil Məmmədquluzadənin – Mirzə Cəlilin xüsusi xidməti və rolu olubdur.

Əgər Cəlil Məmmədquluzadə kimi şəxsiyyət dünyaya gəlməsəydi, öz fəaliyyətini göstərməsəydi, əgər «Molla Nəsrəddin» jurnalı yatmış insanları qaranlıqdan çıxarmağa çalışmasaydı, əgər onun «Ölülər» əsəri insanların gözünü real dünyaya açmasaydı xalqımız bu qədər inkişaf edə bilməzdi. Bu sözlər təkcə Cəlil Məmmədquluzadəyə aid deyil, bizim çox dahilərimizə aiddir. Ancaq biz bu gün məhz Mirzə Cəlilin evinə gəlmişik və burada onun xatirəsini yad edirik. Ona görə də mən bu sözləri deyirəm.

Bəli, Azərbaycanın dahi insanları çoxdur. Əkrəm Əylisli bir yazıçı kimi onlardan üçünün adını çəkdi. Amma mən onların, üzvlərinin adlarını çəkə bilərəm. Azərbaycanın böyük tarixini götürsək, lap müasir tarixini götürsək, XX əsri, XIX əsri götürsək belə şəxsiyyətlər çoxdur.

Azərbaycanın zənginliyi bir də ondan ibarətdir ki, ölkəmiz elə insanlar yetiribdir ki, bu insanlar kütləni, xalqı oyada bilib, qaldıra bilib, onlarda milli ruhu inkişaf etdirə bilib, milli ruhu canlandıra bilib və millətimiz millət olub, millətimiz inkişaf edibdir.

Cəlil Məmmədquluzadənin yaradıcılığı həqiqətən unudulmayıbdır. Ancaq hesab edirəm ki, onun fəaliyyətinə, yaradıcılığına nə qədər yüksək qiymət versək də, yenə də onun borcundan çıxıb bilmərik.

Görülən işlərin sırasında, xatirimdədir, mən 70-ci illərdə Bakıda bizim bir neçə ədəbiyyat, musiqi, mədəniyyət xadimlərinin ev muzeylərinin açılması haqqında qərarlar qəbul edərkən Cəlil Məmmədquluzadənin Bakıda ev muzeyinin açılması haqqında da qərar qəbul etdim. Orada işlədiyim dövrdə bir neçəsini mən yarada bildim. Üzeyir Hacıbəyovun, Səməd Vurğunun ev muzeylərini yaratdım. Bülbülün, Cəfər Cabbarlının ev muzeylərini yaratdım və Cəfər Cabbarlıya böyük heykəl ucaltım. Amma gedəndən sonra işlərim yarımçıq qaldı.

Yarımçıq qalan işlər çox idi. Ancaq bu sahədə – mədəniyyət sahəsində məni həmişə narahat edən bir də o idi ki, mən 1981-82-ci illərdə böyük cəsarət göstərərək Hüseyn Cavidin cənazəsini Sibirdən Azərbaycana gətirdim. Bakıya gətirdik. O vaxt orada iştirak edən hörmətli elm və mədəniyyət xadimlərimizlə məsləhətləşirdik. Əksəriyyət belə fikirdə idi ki, Hüseyn Cavidin cənazəsini Bakıda, Fəxri xiyabanda torpağa vermək lazımdır. Mən isə dedim – yox, onu Naxçıvana aparmaq lazımdır.

Fəxri xiyabanda dahilərimiz yan-yanadır, hamısına böyük hörmət var. Amma Hüseyn Cavid həm əsərlərinə görə, həm də əqidəsinə görə o qədər ağır cəzalandığına görə və bütün xidmətlərinə görə, güman edirəm ki, xüsusi bir abidəyə layiqdir. Ona görə də qoy qədim Azərbaycan diyarı Naxçıvanda əcdadlarımız tərəfindən yaradılmış abidələrlə yanaşı, bizim yaratdığımız bir abidə də olsun. Əcəmi Naxçıvanını Mömünə Xatun abidəsi ilə yanaşı, bizim dövrümüzün də bir abidəsi olsun. Bir də ona görə ki, Cavid bu torpaqda doğulubdur. Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində doğulmuş adamların hamısı Bakıda torpağa verilsə, onda bəs Azərbaycanın başqa yerləri kasıb olacaq axı.

Hamı mənimlə razı oldu. Gətirdik buraya və o vaxt mən elan etdim ki, onu adi qəbiristanda yox, Naxçıvan şəhərinin mərkəzində, öz ata-baba evinin yanında, – ora elə şəhərin mərkəzi idi, – torpağa verək və böyük bir abidə yaradaq. Amma bilirsiniz ki, bundan sonra mən Azərbaycanı tərk etdim. Mən gedəndən sonra hər şey qaldı. Məni yandıran bu idi. Buna görə də mən o vaxt düşünürdüm, – bəlkə də səhv etdim, bəlkə də lazım deyildi, bəlkə də elə Fəxri xiyabanda olmalı idi. Düşünürdüm, maraqlanırdım – Naxçıvanda bir abidə yarandı? Yox, yox.

1990-cı ilin isti yayı – iyun ayı idi. Buraya gəldim, məni çox hərarətlə qarşıladılar. Əkrəm Əylisli gəlmişdi, gedib o həyətdə söhbət edirdik – bacımın xırda bir koması vardı, yadıncadır? Orada bir balaca nəfəs alandan sonra dedilər ki, meydana Naxçıvanın hər yerindən adamlar toplaşib. Həqiqətən, yüz minə qədər adam toplaşmışdı, onlarla görüşmək lazım idi. Dedim, yox, onlarla görüşməzdən qabaq mən gərək Hüseyn Cavidin

məzarını, qəbrini ziyarət edim. Gedib nə gördüm – bir başdaşı var, başqa heç bir şey yoxdur. Qəlbim daha da incidi.

Naxçıvanda işləyirdim. Demək olar ki, bütün ağır işlərlə bərabər fikirləşirdim ki, nə edim, öz niyyətimi necə yerinə yetirim. Yerli memarlar bir-iki layihə yaratdılar. Amma vəsait yox, Naxçıvanın özünü sıxırlar, qoymurlar. Və belə oldu ki, getdim. Demək, Allah mənim tərəfimdə imiş. Getdim və Bakıya gəlib bir neçə işləri qurtarandan sonra 1982-ci ildə qəbul etdiyim həmin qərarın həyata keçirilməsinə nail oldum. İndi Hüseyn Cavidin məqbərəsini gedib gördünüz.

Gəlib öyrəndim ki, Mirzə Cəlilin Bakıda ev muzeyi yaranmayıbdır. Bu o qədər çətin bir şey deyildi. Göstəriş verdim, təmir etdilər, hazırladılar. O vaxtları, mənim vaxtımda bunu mən niyə yerinə yetirə bilmədim? Çünki onun qohumları orada yaşayırdılar və onlara ev vermək lazım idi ki, çıxsınlar. Onlara da ev verdik, birini, ikincisini verdik, üçüncüsünü də verdik. Bəziləri çıxdı, amma biri çıxmadı. Qabilin yadındadır. Elə Cəfər Cabbarlının ailəsi də mənim başıma o işləri gətirdi. Cəfər Cabbarlının evini azad etmək istəyirdim. Oğlu deyirdi ki, mən buradan çıxmaram ki, çıxmaram. A kişi, şəhərin mərkəzində sənə yaxşı ev veririk. O deyirdi ki, dağlı məhəlləsindən çıxmaram. Yaxşı, o vaxtı Lenin meydanında – indi Azadlıq meydanıdır – yaxşı binalardan birində ev verdik, ikincisini verdik, üçüncüsünü verdik... Sonra qızı Gülara xanımın köməyi ilə bunları birtəhər yola gətirdik, orada Cəfər Cabbarlının ev muzeyini düzəlttik.

Burada da belə bir hadisə ilə rastlaşdıq və bu məsələni mən həll edə bilmədim, yəni çıxıb getdim, qaldı – o vaxtdan, mən gedəndən Azərbaycana yenidən qayıdanadək qaldı. Mən gəlib Bakıda Cəlil Məmmədquluzadənin ev muzeyini yaratdım. Bunu, şübhəsiz ki, burada da etmək istəyirdim. Mən burada Hüseyn Cavidin ev muzeyini Azərbaycanda işləyərkən yaratmışdım. Ancaq 1990-cı ildə Naxçıvana gələrkən gedib gördüm ki, bərhad vəziyyətdədir və ətrafı da, məni bağışlayın, üzr istəyirəm, naxçıvanlılar bilirlər, zibillik idi. Ora keçmək mümkün deyildi. Amma Cəlil Məmmədquluzadənin buradakı ev muzeyini mən o vaxt təşkil edə bilməmişdim. Bu da mənim arzum idi. Bu arzuma da çatdım. İndi sizinlə birlikdə Cəlil Məmmədquluzadənin Naxçıvanda, doğulduğu, yetişdiyi bu torpaqda yaşadığı evin qarşısına gəlmişik və burada yaradılmış muzeyi birlikdə açırıq.

Burada deyildi, – Naxçıvan böyük, dahi insanlar yetirmişdir. Naxçıvan torpağı doğrudan da çox qərribə bir torpaqdır. Amma Cəlil Məmmədquluzadənin doğulduğu bir kənd də var – Nehrəm kəndi. Orada doğulubdur, dünyaya gəlmişdir. O kənd çox qərribə bir kənddir. Həqiqətən çox mövhumatçı bir kənddir, dinə çox bağlı kənddir. Amma eyni zamanda, təsəvvür edin, o kənddə doğulmuş adam – onun atası Məmmədqulu kişi öz oğlunu o kənddən ayırır, Qori seminariyasına, bura, Naxçıvana oxumağa göndərir. Bu kənd qeyrətli insanlar kəndidir. Mən o kəndi həmişə sevmişəm. Xatirimdədir, 40-cı illərdə mən Naxçıvanda yaşayanda Cəlil Məmmədquluzadənin qızı Münəvvər xanım burada idi, mən onunla dəfələrlə görüşürdüm. Mən gənc idim, onunla yaş fərqi böyük idi. Ancaq Cəlil Məmmədquluzadəyə görə onu daha yaxından tanımaq, öyrənmək üçün çalışırdım, görüşürdüm. O vaxt onunla görüşmək də asan deyildi. O, SSRİ-nin deputatı idi. Ancaq görüşürdüm.

Bu kənd qərribə bir kənddir. Elə Cəlil Məmmədquluzadə kimi şəxsiyyəti dünyaya gətirdiyinə görə bu Nehrəm kəndi xüsusi hörmətə layiqdir. Amma təkə ona görə yox. Orada həmişə çox qəhrəman insanlar yaşayıb. Oranın xüsusi mühiti var. Məlumdur ki, 1918-ci ildə erməni daşnakları Naxçıvana hücum edib naxçıvanlıları qıran zaman, Andronikin ordusu buradan keçən zaman nehrəmlilər onun dərslərini vermişdilər. Nehrəm belə qəhrəman insanların kəndidir. Mən bunu bir daha öz həyatımda hiss etdim.

1987-ci ildə mən Moskvada istefaya gedəndən sonra həyatımda çox ağır dövr başladı. Bu dövrdə, məlumdur, mənim əleyhimə nə qədər böhtanlar, yalanlar yaymağa çalışdılar. Həm Moskvada, təəssüflər olsun ki, Azərbaycanın özündə də. Bu ağır dövrü mən yaşadım. Ancaq Naxçıvan əhalisi, xüsusilə nehrəmlilər o vaxt mənim arxamda möhkəm dururdular. Bir neçə faktlar var. Hamısını demək istəmirəm. Amma birini demək

istəyirəm. Mənə ikinci dəfə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adı verilmişdi və ona görə də o vaxtkı Sovet İttifaqının Ali Sovetinin qərarı ilə iki dəfə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adı alan şəxslərin sağlığında onların heykəli, büstü qoyulurdu. Bu qərar ilə Naxçıvanda mənim büstüm qoyulmuşdu. O vaxtlar, mənim əleyhimə işlər gedən zaman buradakı bəzi yaltaqlar, o cümlədən Bakıda xalqına xain olan insanlar Moskvaya yaltaqlıq etmək üçün deyirdilər ki, Heydər Əliyevin büstü dağıdılsın. Baxmayaraq ki, SSRİ-də heç bir yerdə qurulan büstlərin biri də dağıdılmadı, hamısı durur. Amma burada bu addımı atmaq istəmişdilər.

Ermənilər bura hücum edən zaman, – məlumdur ki, Moskvada mənim hakimiyyətdən getməyimin səbəbkarlarından biri də erməni lobbisi oldu, ermənilər oldular, - ermənilərin gecə gəlib bu büstü dağıtmaq istəməsi təhlükəsi olmuşdu. Nehrəmlilər aylarla gecə-gündüz orada növbə çəkmişdilər və büstü qoruyub saxlamışdılar. İş onda deyil, o büstü dağıda da bilərdilər. Həyatdan o qədər incimişdim ki, mən sizə açıq deyirəm, xidmət etdiyim hakimiyyətdən, o partiyadan o qədər incimişdim ki, mənim üçün fərqi yox idi – büstvar, yoxdur. Mən ümumiyyətlə, – sabah yaşayacağam, yaşamayacağam, – belə bir psixoloji vəziyyətdə idim. Mənim üçün bunun fərqi yox idi. Amma insanların sədaqətliliyinə, mərdliyinə baxın. Bunun əsas təşkilatçısı nehrəmlilər olmuşlar. Ona görə Mirzə Cəlil öz xalqına, millətinə nə qədər sədaqətli olduğu kimi, nehrəmlilər də həm Mirzə Cəlil irsinə, həm Azərbaycan xalqına, həm Azərbaycan dövlətinə və onların sevdiyi insanlara o qədər sədaqətlidir. Mən bu sözləri bu gün nehrəmlilərə böyük hörmət və ehtiram hissi ilə deyirəm.

Bilirsiniz, mən xoşbəxt günlərimdən birini yaşayıram. Nə üçün? Çünki arzuma çatmışam. Çünki Mirzə Cəlilin ev muzeyini yaratmaq istəmişəm, bunu da yaratmışam. Azərbaycanın mötəbər adamları ilə bir yerdəyəm və bunu bir yerdə açıyıq. Allah Mirzə Cəlilə rəhmət eləsin. Mirzə Cəlilin irsi, şəxsiyyəti, xidmətləri Azərbaycan xalqının qəlbində əsrlərlə yaşayacaqdır.

**MİLLİ MEMARLIĞIMIZIN MÖHTƏŞƏM ABİDƏSİ, XII ƏSRDƏ GÖRKƏMLİ
MEMAR ƏCƏMİ ƏBUBƏKR OĞLU NAXÇIVANININ YARATDIĞI
MÖMÜNƏ XATUN TÜRBƏSİNİ ZİYARƏTİ ZAMANI ÇIXIŞI**

Naxçıvan şəhəri

14 oktyabr 1999-cu il

Yadımdadır, mən burada yaşayan zaman, gənc vaxtımda, məktəbdə oxuyanda gəlib bunun ətrafında gəzirdim. Məktəbdə oxuyanda çoxlu rəsm çəkirdim, buna həvəsim vardı, rəssam olmaq istəyirdim. Onda memar nə olduğunu heç başa düşmürdüm. Ancaq rəsm çəkdiyimə görə axtarır, gözəl yerləri çəkirdim. Məsələn, Haçadağı, Naxçıvanın başqa yerlərini çəkirdim. Mömünə Xatun türbəsini bir neçə variantda çəkmişəm. Çox təəssüf edirəm, mən Bakıya, oradan Leninqrada, Moskvaya gedəndən sonra buradakı kitablarım, çəkdiyim şəkillər hamısı dağıldı. Təəssüf edirəm. Akvarellə çəkilmiş çox gözəl şəkillərim vardı.

Mən sizə (*Vasif Talibova*) tapşırıq verirəm ki, bu abidəni, vaxtilə sərdabədə dəfn olunanların məzarlarının oğurlanıb aparılmış, başdaşlarını qiymətli mərmərdən çox gözəl düzəldin. Nə qədər vəsait lazımsa, ayrılacaqdır.

Sən (*Arif Qədimov*) bu gün çox gözəl məlumat verdin, çox sağ ol, təşəkkür edirəm. Ancaq, əlbəttə ki, məni incidən odur ki, bizim xalqımız öz tarixini, mədəniyyətini - zəngin tarixini, zəngin mədəniyyətini, zəngin tarixi köklərini keçən əsrlərdə də, ondan sonrakı dövrdə də, indi, XX əsrdə də, birincisi, öz xalqına göstərə bilməyib, ikincisi də dünyaya göstərə bilməyibdir.

Bu baxımdan, məsələn, mərhum akademik Ziya Bünyadovun əsəri, deyə bilərəm ki, Azərbaycan tarixində yazılmış ən qiymətli əsərlərdən biridir. Azərbaycanda işlədiyim zaman bu əsərə görə ona Dövlət mükafatı verdim. Bu əsərə qədər Atabəylər dövləti və Azərbaycanın XII əsrdəki dövlətçilik tarixi məlum deyildi. Bizə məlum olmayanda, kimə məlum olacaqdı?

Ona görə də hesab edirəm ki, Ziya Bünyadov böyük bir tarixi ixtira edibdir. Bunu bir gündə etməmişdir. Bunu tədqiq, təhlil etmək, yazmaq, meydana çıxarmaq asan məsələ deyildi. Ziya Bünyadov həyatdan getdi. Yaşadığı zaman da mən onu həmişə qiymətləndirmişdim. Ancaq ola bilər ki, bizim xalqımız Azərbaycan tarixinin, qədim tariximizin tədqiqində, kitablar yazılmasında hələ ona lazımı qiymətini verməyibdir. Ona görə də mən təntənəli iclasda danışıarkən Atabəylər dövləti haqqında dedim.

Sizə düzünü deyim ki, Atabəylər dövləti haqqındakı məlumatlarımın hamısı Ziya Bünyadovun kitablarından aldığım məlumatlardır. Ondan əvvəl bunu eşitmişdim. Amma məlumatım yox idi. Əgər mənim məlumatım yox idisə, demək, digərlərinin məlumatı heç yox idi. Ona görə bu gün biz mərhum Ziya Bünyadova, böyük alimimizə bir daha, bir daha minnətdarlığımızı bildirməliyik. Allah ona rəhmət eləsin. Onun irsini, tarixçilik, tədqiqatçılıq fəaliyyətini davam etdirmək lazımdır. Mən bu sözləri deyirəm, televiziya da yazır, Azərbaycanın hər yerinə də yayılacaqdır. Mən bu gün buradan Azərbaycanın tarixçilərinə, Elmlər Akademiyasına öz göstərişlərimi verirəm: tarixçilərimiz Ziya Bünyadov tarixçilik məktəbi - Azərbaycanın qədim tarixi, Orta əsrlər tarixi sahəsində onun kimi fəaliyyət göstərsinlər və belə dəyərli əsərlər yaratsınlar. İkincisi, təbiidir ki, Atabəylər dövlətinin Azərbaycan dövlətçiliyini yüz il dünyaya nümayiş etdirməsini, Atabəylər sülaləsinin, nəslinin Azərbaycan tarixində nə qədər böyük yer tutduğunu bu gün biz dərk etməliyik. Amma bunu indiyə qədər dərk etməmişik.

Sən gözəl xəritə göstərdin ki, Atabəylər dövlətinin sərhədi necə idi. Həqiqətdə də belədir. O, bugünkü Azərbaycandan da böyük bir ərazi idi. Bugünkü Azərbaycanın böyük bir hissəsi - həm Naxçıvan tərəfdə olan hissəsi, həm də Araz çayının o tərəfindəki hissəsi Azərbaycan dövləti, Atabəylər dövləti olubdur. Ona görə də biz buna tarixi qiymət verməliyik.

Bu baxımdan onlar Mömünə Xatun türbəsini, şübhəsiz ki, özlərinin böyük insani keyfiyyətlərinə görə yaradıblar. Onlar müdrik insanlar olublar. Əgər o müdriklik, böyük zəka, ağıl olmasaydı, məsələn, Şəmsəddin Eldəniz öz həyat yoldaşına bu cür türbənin yaradılmasına qərar qəbul etməzdi. Gör nə qədər ağıllı insan olubdur. O nəsil nə qədər ağıllı olubdur ki, onun oğlu bunu davam etdirib və bizim tariximizi göstərən bu qədər əzəmətli memarlıq abidəsi, tariximizi təsdiq edən abidə yaranıbdır.

Əlbəttə, bu abidənin qiyməti yoxdur. Məsələn, çox vaxt, elə bu gün də bunu gözəl memarlıq abidəsi kimi təbliğ edirlər. Bu təbiidir, doğrudan da belədir. Dağınlar dağılıb, amma qalanlar içərisində Mömünə Xatun məqbərəsi XII əsrdə, Orta əsrlərdə Azərbaycanın nə qədər zəngin mədəniyyəti olduğunu, doğrudan da böyük memarlıq məktəbi olduğunu göstərir. Sən də dedin, biz də bilirik ki, Əcəmi Naxçıvani və onun yaratdığı məktəb təkcə Naxçıvanı əhatə etmir, Şərq aləminin böyük bir hissəsində onun memarlıq üslubu, memarlıq məktəbi davam edib, böyük əsərlər yaradıbdir.

Ancaq hesab edirəm ki, bu abidənin memarlıq qiyməti ilə bərabər, bizim üçün bəlkə daha da böyük qiyməti Azərbaycanın qədim dövlət olmasını göstərməsidir. Bu, təkcə memarlığın zənginliyini yox, dövlətçiliyin nə qədər zəngin olduğunu, nə qədər möhkəm olduğunu da göstərir. Əgər dövlətçilik o qədər yüksək səviyyədə olmasaydı, onlar bu cür abidənin yaradılması üçün qərar qəbul elə bilərdilərmidi?

Elə XX əsri götürün. Məsələn, böyük dövlətlər var, amma böyük abidələr yarada bilmirlər, çünki imkanları yoxdur. Amma Atabəylər həm imkanlı olublar, həm də tarixə, gələcəyə böyük irs qoyublar. O yazı da təsadüfi deyildir. Burada heç bir şey təsadüfi deyildir. Onu bizim üçün yazıblar. Bəli, bizim üçün yazıblar, gələcək nəsillər üçün yazıblar.

Ona görə də hesab edirəm ki, son illərdə gördüyünüz iş yüksək qiymətə layiqdir. Mən bunu çox yüksək qiymətləndirirəm, çox məmnun olduğumu bildirmək istəyirəm. Bu işi davam etdirmək lazımdır. Bu işi davam etdirmək üçün nə qədər vəsait lazım olsa, - Naxçıvanın başçısına, Ali Məclisin sədrinə deyirəm, - mən bunu əsirgəməyəcəyəm. Çünki bu, bizim müstəqil dövlətimiz üçün, gələcək nəsillər üçün çox lazımdır.

Sənin bu işə həvəsin, ona bu qədər qəlbdən yanaşmağın, birincisi, həqiqətən vətənpərvər insan olduğunu, vətənpərvər azərbaycanlı olduğunu göstərir, eyni zamanda belə işləri görməyə qadir olduğunu göstərir. Mən çox məmnunam ki, sənin kimi adamlar var. Sənin kimi adamlar nə qədər çox olsa, öz tariximizi, mədəniyyətimizi, dövlətçiliyimizi daha da geniş tədqiq, təhlil edə, millətimizə, xalqımıza göstərə, təbliğ edə bilərik və dünyaya göstərə bilərik.

Bu, indi bizə əvvəlkindən daha da çox lazımdır. Çünki biz müstəqil dövlətik. Azərbaycan xalqı öz müstəqilliyini alıb, Azərbaycan dövləti öz milli, mənəvi dəyərlərini qiymətləndirərək, şübhəsiz ki, daha da yüksələcəkdir.

Mən sənə təşəkkür edirəm. Buradaca sənə «Azərbaycan Respublikasının əməkdar mədəniyyət işçisi» adı verirəm. Bu, birincisi. İkincisi, sən o kitabı hazırla, məşğul ol, nəşr üçün hazırlayıb verin. Hesab edirəm ki, sən bu kitabı elmi dərəcə almaq üçün təqdim eləməlisən. Güman edirəm ki, bizim alimlər sənin kitabını və gördüyün işləri mənim kimi yüksək qiymətləndirərlər. Hesab edirəm, bu kitaba, bu tədqiqatlara görə sən elmlər doktoru adına layiqsən.

Mən çox sevinirəm ki, bu gün buraya gəldik. Yenə də deyirəm, uşaq vaxtı bu abidənin ətrafını gəzmişəm, baxmışam, görmüşəm, onu sevmişəm. Bir neçə dəfə demişəm - əvvəlcə rəssam olmaq istəyirdim, sonra isə memarlığa meylim, memarlıq fakültəsinə daxil olmağım, memarlıq təhsili almağım bəlkə də elə bunlarla bağlı idi. Bunları görürək, bunların təsiri altında bu sənəti sevmişəm.

Ancaq sən Naxçıvandakı iki abidəni də dedin. «Qarabağlar» abidəsini də unutmamaq lazımdır, başqalarını da.

V a s i f T a l ı b o v: Sizin tapşırıqla Bakıdan, neft şirkətindən gəlmişdilər. Buranın da, «Qarabağlar» türbəsinin də bərpası üçün layihə-smeta sənədlərini hazırlayıblar. Özləri bərpa etdirəcəklər.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bizim Dövlət Neft Şirkəti? İlham, bu iş sənə həvalə olunur. Mən çox məmnunam ki, siz belə təşəbbüs göstərmisiniz. Bu məsələni öz əlinizə götürün. Özün bu işlə məşğul ol, bütün layihələrə bax. Nə qədər vəsait lazımsa, Dövlət Neft Şirkəti ayıra, təmin edə bilər.

Çox sağ olun. Sənə, sənə kimi azərbaycanlılara təşəkkür edirəm.

NAXÇIVAN MR ALİ MƏCLİSİNDƏ KEÇİRİLƏN GÖRÜŞDƏ NİTQİ

Naxçıvan şəhəri

14 oktyabr 1999-cu il

Əziz dostlar!

Mən beşinci gündür ki, Naxçıvandıyam, buraya gəldiyim gündən - ayın 10-dan sizin hamınızla bir yerdəyəm. Naxçıvan Muxtar Respublikasının əhalisi, sakinləri ilə mənim həddindən çox görüşlərim olubdur. Bunların içərisində ən əhəmiyyətli odur ki, biz Naxçıvan Muxtar Respublikasının muxtariyyət almasının, muxtar respublika kimi yaranmasının 75-ci ildönümünü hamımız birlikdə, böyük iftixar hissi ilə qeyd edirik. Hesab edirəm ki, biz bunu çox layiqli qeyd etdik. Çünki Naxçıvan Muxtar Respublikası və 75 il ərzində naxçıvanlıların keçdiyi yol buna layiqdir.

Mən təntənəli mərasimdəki nitqimdə dedim ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasının keçmiş zamanlarda da yubileyləri qeyd olunub və bəzilərinə mən iştirak etmişəm. Ancaq bu bayram bütün hamısından üstündür. Birincisi, ona görə ki, biz müstəqil dövlətlik, azad xalqıq, özümüz öz işlərimizi qururuq və bu bayram müstəqil Azərbaycanın bayramıdır.

İkincisi, ona görə ki, bir müstəqil dövlət olduğumuz üçün bu bayramı təkcə biz özümüz, yəni təkcə Azərbaycan çərçivəsində yox, beynəlxalq ictimaiyyətin, dövlətlərin iştirakı ilə keçirdik. Qonşu Türkiyə, İran hökumətlərinin nümayəndələrinin və xarici ölkələrin Azərbaycandakı səfirlərinin bu bayramda iştirak etməsi Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini bir daha nümayiş etdirdi, eyni zamanda Naxçıvan Muxtar Respublikasının bu bayramını daha da zənginləşdirdi.

Bu günlərdə həm təntənəli iclasda, həm də başqa görüşlərdə mən öz sözlərimi demişəm. Amma Naxçıvan haqqında mənim ürəyim o qədər doludur ki, nə qədər desəm də yenə də tükənməz. Mən ayın 12-də də bunu dedim, bu gün də deyirəm ki, Naxçıvanda doğulmağım, ərəsəyə gəlməyim, təhsil almağım mənim üçün bir doğma vətən kimi əzizdir. Azərbaycana rəhbərlik etdiyim zaman Naxçıvanda quruculuq işlərinin görülməsindəki fəaliyyətim də mənim üçün əzizdir. Ancaq mənim üçün bunların hamısından əziz 1990-cı ildən 1993-cü ilə qədər burada sizinlə bir yerdə yaşamağım, bir yerdə çalışmağım, işləməyim olubdur.

Mən Naxçıvanda doğulmuşam, tərcümeyi-halımı bilirsiniz. Mən 16 yaşında buradan Bakıya getmişəm, instituta daxil olmuşam. Sonra müharibə zamanı bir neçə il burada işləmişəm, ondan sonra yenə də təhsil almaq üçün buradan Leninqrada, sonra Moskvaya getmişəm. 1950-ci ildə oradan dönəndən sonra Bakıda işləmişəm.

Demək, bu dövr, yəni mənim burada doğulduğum, işlədiyim dövr, sonra Azərbaycanda rəhbər olarkən Naxçıvanda birlikdə gördüyümüz işlər - hamısı əhəmiyyətlidir. Ancaq mən bütün o illərdə Naxçıvanı sonra - 1990-cı ildən 1993-cü ilə qədər olan kimi əvvəl heç vaxt hiss etməmişdim.

Təbiidir, mən vətənimə çox sevən adamam. 60 il bundan öncə mənə burada dərs deyən müəllimlərin adlarını da bu gün yadımdan çıxarmamışam. Təkcə o deyil. Dünən də, bu gün də Naxçıvanı gəzirdik, baxırıdık. Bu gün qəbiristanına getdim, atamın qəbrini ziyarət etdim. Ondan sonra Məminə Xatın məqbərəsinə çox böyük maraqla gəldim, orada işləyən şəxs - Arif Qədimovun verdiyi məlumatları dinlədim. Baxmayaraq ki, bu tarix mənə çox məlumdur, ancaq onu böyük maraqla, həyəcanla dinlədim.

Ondan sonra şəhəri bir az gözdük. Keçmişdə «İsmayıl xan hamamı» adlanan hamamın bərpa olunmasını gördüm, onun içərisinə baxdım. Yadıma saldı ki, 1930-cu illərdə, mən uşaq olarkən gəlib bu hamamdan istifadə etmişəm. Allaha şükür olsun ki, indi o dağılmayıbdır. Doğrudur, bir vaxtlar oranı yeməxana, çayxana etmişdilər. Amma ondan əvvəl hamamı torpaq tamamilə basmışdı, yəni üstünə torpaq tökmüşdülər. Sonra açılıb onu yenidən hamam etmişdilər. İndi burada gözəl bərpa işləri gedibdir. O, memarlıq abidəsidir, XVIII-XIX əsr Azərbaycan memarlığının nümunəsidir. Mən çox maraqla ona baxmışam. Nəhayət, Hüseyn Cavidin qəbrini ziyarət edib, yaratdığımız məqbərəni bir daha seyr etmişəm. Sonra da buraya gəlmişəm.

Mən əvvəlki günlər də, bu gün də daim burada 1990-1993-cü illərin fikirləri, xatirələri ilə yaşayıram. Bu salona girəndə mən ona doğma bir salon kimi baxıram. Bu salon nələr görməyibdir! Xatirimdədir, 1990-cı ildə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin ilk sessiyaları burada keçirdi. Burada qızğın danışıqlar gedirdi, insanlar bir-birini anlamırdı. Yadımdadır, bir deputat kimi, mən də orada, qapının yanında oturdum. Sonra isə mən Naxçıvan əhalisinin tələbi, sizin tələbinizlə 1991-ci ilin sentyabrında Ali Məclisə sədrlik etməyə başladım.

Bizim çox ağır, çətin günlərimiz olurdu. Mən bunu dedim, o vaxt Naxçıvanı nə qədər əzmək, dağıtmaq istəyirdilər. Həm Bakıdakı rəhbərlər - çünki Naxçıvan onların başına bəla olmuşdu, - həm də təəssüflər olsun ki, özümüzün içimizdəki dağıdıcı adamlar Naxçıvanı dağıtmaq istəyirdilər.

Xatirinizdədir, biz bir neçə dəfə Ali Məclisin sessiyasını çağırırdıq, amma onu keçirə bilmirdik. Çünki Xalq Cəbhəsindən olan deputatlar artıq müxalifətə keçmişdilər və sessiyanı boykot edirdilər, say yığılmırdı. Salonda oturan, yaxud dəhlizdə, kənarda duran adamları bütün günü başa salmaq istəyirdik ki, əyri yoldan əl çəkin. Biz nə qədər əziyyətlər çəkmişik.

Nəhayət, mənim üçün bir dəyərli xatirə də var. 1992-ci ilin oktyabr ayında biz burada ilk dəfə dövlət çevrilişinə cəhdə rastlaşdıq. Bəli, Xalq Cəbhəsinin silahlı dəstələri gedib muxtar respublikanın Daxili İşlər Nazirliyinin, televiziyanın binalarını zəbt etdilər və Naxçıvanda olan hakimiyyəti devirməyə çalışdılar. O dövrdə xalq ilk dəfə artıq Xalq Cəbhəsini yox, bizi müdafiə etdi.

Mən dünən də dedim, bu gün də deyirəm - Xalq Cəbhəsi yarananda insanlar onlara çox inanmışdılar. Çünki insanlar kommunist, sovet hakimiyyətinin Azərbaycan xalqına, millətimizə qarşı ədalətsizliyindən o qədər doymuşdular, incimişdilər ki, sovet hökumətinin əleyhinə çıxan bir qüvvə, Azərbaycanın etirazını bildirən bir qüvvə, - ümumiyyətlə, şəxsiyyətindən asılı olmayaraq, kim olur-olsun, - əlbəttə ki, rəğbət qazanırdı.

Sovet İttifaqı rəhbərliyinin Dağlıq Qarabağ məsələsinə münasibətdə göstərdiyi ədalətsizliyə xalqın coşqun etirazı, narazılığı insanları meydanlara - Bakıda Azadlıq meydanına, burada meydana yığırdı. O vaxt insanlar içərisində gənclər daha da fəallıq göstərirdilər.

Xalq Cəbhəsi yarandı. Bu, yaxşı bir hadisə idi. Mən bu gün də onu, onların fəaliyyətini qiymətləndirirəm. Doğrudur, onlar hər şeyi öz adlarına çıxırlar, ancaq bu, elə deyil. Guya ki, onlar Azərbaycanda sovet hakimiyyətini deviriblər. Bu, yalan bir şeydir. Sovet İttifaqı kimi fəvqəldövlət, - əgər o, özü-özünü dağıtmısa, heç kəs dağıda bilməzdi. Amma o, özü-özünü dağıtdı. Bu da təbiidir, çünki bu dağılma prosesi gedirdi. Guya «soyuq müharibə» dəyişilib, gərginliyin zəiflədilməsi ilə əvəz olunmuşdu. Sovet İttifaqı istədi ki, guya Qərblə daha uyğun münasibət yaradıb rəqabətə girsin, ancaq bu rəqabətə dözmək mümkün deyildi. Kommunist Partiyasının fəaliyyəti artıq Sovetlər İttifaqının hər yerində insanları incitmişdi, onları narazı salmışdı.

Bütün bunlar olmasaydı Sovet İttifaqı dağılmazdı. Heç kim deməməlidir ki, «Sovet İttifaqını mən dağıtmışam». Heç kəs deməməlidir ki, «Mən Azərbaycanda imperiyanın əleyhinə çıxıb, onu dağıtdım». İmperiyayı belə dağıtmaq mümkün deyildi. Tarixdə heç bir imperiya ayrı-ayrı qüvvələr tərəfindən dağıdıla bilməyibdir. Bütün imperiyalar ya böyük müharibələr nəticəsində, yaxud öz-özünə dağılıbdır.

Yəni onlar belə sərsəm fikirlər də söyləyirlər. Amma o dövrdə onların müəyyən qədər fəaliyyəti oldu. Ona görə də bilirsiniz ki, mən buraya gələndə onları dəstəklədim. İstədim, Naxçıvanda xalq həqiqətən birləşdirəm ki, parçalanmasın. Çünki onlar xalqı artıq parçalayırdılar. Onlar guya Azərbaycanın bütün dərdinə qalanlar idi, amma yox. Onlar illərlə can qoymuş, Naxçıvanı yaratmış, inkişaf etdirmiş insanları pisikdirmişdilər, sıxışdırmışdılar. Mən o vaxt xalqımızı birləşdirmək istəyirdim. Çünki o ağır günlərdə xalq birləşməli idi. Ancaq Xalq Cəbhəsinin üzvləri - görünür, əvvəldən də ağılsız idilər - ağılsız oldular, bizə qarşı müxalifətə çıxdılar, cavablarını da aldılar.

1992-ci ilin oktyabr ayında onlar burada dövlət çevrilişinə yenə də cəhd göstərdilər. «Yenə» deyəndə, mən onu ilk dəfə burada, sonra da Bakıda hiss etdim. Amma mənim çağırışımla xalq buraya toplaşdı və muxtar respublikanın Daxili İşlər Nazirliyinin binasına soxulmuş Xalq Cəbhəsinin 200-dən artıq silahlı üzvünü xalqın gücü ilə oradan çıxara bildik. Onlar gedib televiziyanı da tutaraq oradan Naxçıvan əhalisinə məlumatlar vermişdilər ki, guya Naxçıvanda hakimiyyət onların əlindədir. Bu adamlar hətta bir PDM aparıb televiziyanın həyətinə qoymuşdular. Biz xalqın gücü ilə onları oradan da çıxara bildik.

Bundan sonra nə oldu? Bakıda hakimiyyət Xalq Cəbhəsinin əlində idi. Bəli, onlar, o cümlədən vaxtilə burada işləmiş Afiyəddin Cəlilov da, başqaları da gəldilər. Xalq Cəbhəsinin nümayəndələri də buraya gəldilər ki, guya burada nə isə bir anlaşılmazlıq olubdur. Ancaq Bakıda Xalq Cəbhəsinin hakimiyyətdə olmasına baxmayaraq, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi burada onlar haqqında qəti qərar qəbul etdi.

Ondan sonrakı dövr də sizə məlumdur. Mən bütün bu anları ona görə xatırlayıram ki, biz burada birlikdə olmuşuq, çalışmışıq. O vaxt biz Naxçıvanın qorunması, yaşaması üçün bu salonda birlikdə tədbirlər görmüşük. Naxçıvan xalqı burada mənə böyük hörmət, qayğı, məhəbbət göstərmiş, ən ağır anlarda mənim dayağım olub, arxamda durubdur, mənimlə bir yerdə olubdur. Ona görə də biz işləmişik, mübarizə aparmışıq, qalib gəlmişik.

Vasif Talıbov indi məlumat verir ki, burada heyvandarlıq məhsulları - ət, süd, başqa məhsullar - o qədərdir ki, Naxçıvan blokada şəraitində olduğuna görə onu satmağa da yer tapa bilmirlər.

Amma xatırlayıram, 1990-cı ildə mən buraya gəlib bacımın evində yaşayırdım, Vasif ilə Bəylər də mənimlə bir yerdə idilər. Səhər bir də görürdüm onlar danışıq aparırlar, deyirlər, Cəhridə ət kəsiblər, tez ora gedək, qurtarmamış 1-2 kiloqram da biz alağ. Onlar bəzən gedib çatırdılar, bəzən də qayıdıb gəlirdilər ki, bir inək, yaxud öküz kəsibmişlər, biz gedənə qədər əti satıb qurtarıblar, bir şey ala bilmədik. Bir dəfə də səhər həyətdə oturmuşdum, eşitdim, yenə danışırlar, deyirlər ki, bəs Nehrəmdə ət kəsiblər, gedib oradan ət alağ. Gedirdilər, alırdılar, götürürdülər, bozbaşdan-küftədən bişirib yeyirdilər.

Siz yəqin bilirsiniz, mən sonra Vasif Talıbovun keçmiş Puşkin küçəsindəki - indi onun adı İstiqlal küçəsidir - kiçik bir mənzilində, onun ailəsi ilə bir yerdə - onun ailə üzvləri beş nəfərdir, bir də mən, altı - yaşayırdıq.

Oğlum indi mənim yanımdadır. Amma o dövrdə onun Moskvadan mənim yanıma gəlməsi o qədər də mümkün olmurdu. Şübhəsiz ki, onlar məndən narahat idilər. Amma bir neçə dəfə Naxçıvana mənim yanıma gəlmişdi. O, Naxçıvana gəldi. İndi xatırlayır, yadına salır - açılan kreslo var idi, onu açdılar, yer saldılar ki, yatsın. Amma axı boyu hündürdür, ona görə də ayağı çıxıb çöldə qalmışdı. Bəli, biz belə şəraitdə, amma çox şirin yaşayırdıq.

Bunu ona görə yadıma salıram ki, həmin evin altında mağaza var idi. Səhər durub görürdüm ki, - mən onda Ali Məclisin sədri işləmirdim, - orada dalaşırlar, qışqırırlar. Soruşurdum, nə olub? Deyirdilər ki, növbədir, gözləyirlər, satışı ət gələcək, kimi alacaq, kimi ala bilməyəcəkdir. Siz bunları məndən yaxşı bilirsiniz. Amma mən bunları görmüşəm. İndi deyəndə ki, ət, süd, yağ, pendir artıqlaması ilə istehsal olunur, başına qalıb, satmağa imkan yoxdur, çünki çıxarıb başqa yerdə satmaq mümkün deyildir, - mən buna nə qədər sevinirəm. Nə

qədər sevinirəm ki, o vaxt biz özəlləşdirməni Azərbaycanın hər yerindən tez başladıq və Naxçıvan bu işlərə hamıdan qabaq nail oldu, muxtar respublikanın o qara günləri qurtardı.

Mən indi Naxçıvana gəlmişəm, baxdıqca sevinirəm ki, son illərdə nə qədər gözəl işlər görülübdür, şəhərin, insanların siması nə qədər dəyişilibdir. O vaxt, elə mən burada işlədiyim zaman da insanlar küçədə rahat gedə bilmirdilər. Biz burada işləyirdik, amma Xalq Cəbhəsinin silahlı dəstələri öz işlərini görürdülər.

Xatirimdədir, gedib Buzqovda sərhədi pozmuşdular, atışma olmuşdu, biz tərəfdən də, onlar tərəfdən də bir-iki nəfər ölmüşdü. Mən Xalq Cəbhəsinin adamlarını çağırdım ki, gəlin danışaq, amma gəlmədilər. Mən onları bir-iki dəfə çağırdım. Xalq Cəbhəsinin üzvləri olan müavinlərimə deyirdim ki, siz onları başa salın.

İndi görün Azərbaycan, Naxçıvan kimin əlində idi. Sahib adlı bir nəfər var idi, «Kamaz» maşınının sürücüsü imiş. Bu adam Xalq Cəbhəsində müdafiə komitəsinin sədri idi. Mənə hamı - yaqın Asif Kələntərli buradadır, o da, Qafar Məmmədov da - dedi ki, bu məsələ Sahibdən asılıdır. Sahibi birtəhər mənim yanıma gətirdilər, gəlib oturdu. O, mənimlə elə danışırdı ki, elə bil özü padşahdır, mən də, necə deyirlər, hansısa bir kiçik rəiyyətim. Mən ona başa salmaq istəyirəm ki, Naxçıvanı dağıtmayın, qoyun saxlayaq. O isə cavab verir ki, biz beləyik, eləyik, onu edəcəyik, bunu edəcəyik.

Görün Naxçıvan nə günə qalmışdı! Yenə də deyirəm, bir tərəfdən ermənilərin təcavüzü, bir tərəfdən Naxçıvanın blokada şəraiti, blokada görə iqtisadi çətinliklər, bir tərəfdən də onlar burada avtomat çiyinlərində at oynadırdılar. Nə edək, durub bunlarla vuruşaqmı? Vuruşa bilmirdik və vuruşmaq da lazım deyildi. Başa salaqmı? Başa salmaq mümkün deyildi. Başa salmaq mümkün deyildi ki, axı siz Naxçıvanı təhlükəyə salırsınız.

O vaxt mənim üçün ən böyük fikir ondan ibarət idi ki, Dağlıq Qarabağda gedən müharibə buraya sirayət etməsin. Çünki müharibə buraya sirayət etsəydi, Naxçıvan dağılacdı.

Bilirsiniz ki, mən bu bərədə bir neçə tədbir gördüm, Ermənistanın rəhbərləri ilə danışdım, gedib sərhəddə görüşlər keçirdim. İndi nadürüst, namərd adamlar, o cümlədən elə biri bizim naxçıvanlı Rəsul Quliyev mənə günahlandırır. Özü oğurladığı pulların üstündə oturub Amerikada kitab yazır. Bəli, yazır ki, «Heydər Əliyev ermənilərlə Naxçıvanda separat danışıqlar aparıb və Meqrinin zəbt olunmasına, Naxçıvanın müharibəyə qoşulmasına yol verməyibdir, beləliklə də, xəyanət edib, ermənilərin Azərbaycan torpaqlarını işğal etməsinin səbəbkarı olubdur». Belə vicdansız adamlar çoxdur.

Şübhəsiz ki, bu, yalan və böhtandır. Məsələn, bunu Rəhim Qaziyev deyəndə, mən müəyyən qədər düşünürəm ki, onsuz da o, xalqa da düşməndir, naxçıvanlılara da düşmən olmuşdur. Amma indi bunu Rəsul Quliyev deyir. Ay vicdansız, axı sən burada doğulmusan, bu Qazançı kəndi sənənin kəndin olubdur. Niyə bunları unutmusan? Burada sənənin qohum-əqrəban var idi.

Mən buranı qorumuşam və heç kimlə separat danışıqlar aparmamışam. Sadəcə, öz siyasətimlə, Ermənistanın müxtəlif rəhbərləri ilə telefon danışıqları, yaxud da sərhəddə görüşlər aparıb, Naxçıvanın bu müharibəyə qatılmasının qarşısını almışam. Çünki bu, tamam uğursuz bir şey idi. Mən bunu etmişəm, xalq qiymətləndirir. Amma bizim içimizdən olan həmin adamlar, - vaxtilə deyirdilər, «sapı özümüzdən olan baltalar», - ən dəhşətli odur ki, Naxçıvanda doğulmuş, Naxçıvandan özünə yol tapmış adamlar indi gör nə qədər xəyanət edirlər.

Biz belə ağır günləri burada yaşadığımız. Ancaq sizinlə bir yerdə şəərəflə yaşadığımız. İndi təsəvvür edin, mənə kimi adam – 14 il Azərbaycana rəhbərlik etmiş, beş il Kremldə oturaraq dünyanın siyasəti ilə məşğul olmuş, ondan əvvəl 25 il Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsində ən yüksək vəzifələrdə işləmiş və təbiidir ki, bu vəzifələrə görə müvafiq şəraitlərdə yaşamış adam – gəlib düşdüm bura, ağır şəraitdə yaşadım. Bu, mənə üçün bir problem olmadı. Amma bu nadanlarla rastlaşdım və bu nadanlar mənə üzümə qayıdırdı. Mən çağırıb onlara söz deyəndə, onlar az qalırdı mənə təhqir etsinlər. Mən bunlara dözdüm və dözməli idim, ancaq bunlara heç kəs dözə bilməzdi. Mən dözdüm, çünki bilirdim ki, bunların axırı yoxdur.

Bilirdim ki, biz Naxçıvanı bu ağır günlərdən çıxarmaq üçün dözməliyik. Biz Naxçıvanı bu ağır günlərdən çıxardıq.

Burada da deyildi, hamı da bilir, - 1993-cü ildə həmin o Xalq Cəbhəsi burada Naxçıvanı dağıtmaq istəyirdi və bir il içərisində özü-özünü dağıtdı. Onlar o qədər ağır vəziyyətə düşdülər ki, axırda yenə də üzvlərini Naxçıvana, mənə tutdular.

Xatirimdədir, həmin Xalq Cəbhəsinin üzvləri gəlib burada Daxili İşlər Nazirliyini, televiziyanı işğal etmişdilər. Fərəc Quliyevlə Asəf Quliyev də çıxıb televiziya ilə müraciət edirlər. Mən Əbülfəz Elçibəyə telefon edirəm. Deyirəm, ay qardaş, sən nə iş görürsən? O da bildirir ki, mənim heç bir şeydən xəbərim yoxdur. Deyirəm ki, sən həm prezidentsən, həm də Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin sədrisən. Burada isə Xalq Cəbhəsinin silahlı qüvvələri var. Həmin silahlı qüvvələr gəlib Naxçıvanda çevriliş edirlər. Bunun qarşısını alın. Cavab verir ki, yaxşı, indi baxaram, danışaram. Bir saat, iki saat keçdi, heç bir cavab olmadı. Mən İsa Qəmbərova zəng etdim. Eyni sözlər, eyni cavablar. Yenə də Əbülfəz Elçibəyə zəng etdim. Yenə də eyni şeylər.

Mən o gün Əbülfəz Elçibəylə doqquz dəfə danışdım. Heç bir nəticə vermədi. Bir neçə dəfə də İsa Qəmbərovlə, Pənah Hüseynovla danışdım. Heç bir nəticə vermədi. Bir tərəfdən bu . Amma bunun ikinci tərəfi də var. O vaxtlar Naxçıvanda elə idi ki, zəng etdiyim adamla səni telefonçu qızlar bağlayırdılar. O zaman dəmir yolu telefonu da var idi. Ya bu, ya da başqa vasitə ilə danışmaq olurdu, Bakı ilə əlaqəni əsasən 07 yaradırdı.

Mən indi bu həqiqəti deməliyəm. Mən həmin telefonçu qızların üzünü görməmişəm. Onlar mənə telefon edib ağlaya-ağlaya, göz yaşı ilə deyirdilər ki, biz qorxuruq, ola bilər, bizi öldürsünlər. Amma sizə həqiqəti demək istəyirik. Siz Əbülfəz Elçibəylə danışandan sonra o, Xalq Cəbhəsinə zəng edib deyir ki, möhkəm durun. Siz İsa Qəmbərovlə danışandan sonra o götürüb zəng edir ki, möhkəm durun, axıra qədər durun, Heydər Əliyevi orada devirmək lazımdır.

Yenə də deyirəm, o qızların üzünü də görməmişəm. Ola bilər, indi də rabitə işində işləyirlər. Özü də bunları biri, ikisi yox, bütün gün ərzində hamısı deyirdi. Duyurdum ki, telefonda göz yaşı tökürlər. Bu, onların insanlığı, vətənpərvərliyidir. Mən bu gün onlara təşəkkür edirəm, Naxçıvanın belə insanları qarşısında baş əyirəm. Bu, onların insanlığı, o da kökü Naxçıvandan olan həmin o Əbülfəz Elçibəyin öz xalqına düşmənçiliyi.

Bilirsiniz ki, mən Rusiya diviziyasını buradan çıxarmışdım, silahları almışdım. Bunlar bütünlüklə Naxçıvanın ixtiyarında idi. Kimsə oradan komandirlər göndərmişdi. Mən onlardan birini çağırdım, dedim ki, ay kişi, gəlin bizə bir kömək edin. Bildirdi ki, bizə vaxt verin. Sonra gəlib söylədi ki, gedib Bakı ilə danışdıq, dedilər ki, biz belə işlərə qarışmırıq.

Muxtar respublikanın polisi isə Xalq Cəbhəsinin silahlı dəstələri tərəfindən iş yerlərindən çıxarılıb iflic halına salınmışdı. Bəs nə edək? Mən Əbülfəz Elçibəyə deyirəm, - ay kişi, sən prezidentsən, prezident kimi sənin ordun, Daxili İşlər Nazirliyin, başqa silahlı qüvvələrin var, sən Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin Baş Komandanısan. Nə üçün Xalq Cəbhəsinin xüsusi silahlı dəstələri olmalıdır? Dəhşətli bir iş idi.

Şübhəsiz ki, məfkurəsi, düşüncəsi belə olan adam dövləti saxlaya bilməzdi. Həm Bakıdan, həm də burada əllərində silah olanlar çalışdılar ki, bizi devirsünlər. Amma xalq bizi müdafiə etdi. Biz həmin silahlı dəstələrin hamısını zərərsizləşdirdik. Ancaq ondan cəmisi 6-7 ay sonra, yəni bu hadisələr 1992-ci il oktyabrın 24-də olubsa, 1993-cü ilin iyun ayında həmin o Əbülfəz Elçibəyin və başqalarının, başda Surət Hüseynov, cənubda isə Ələkrəm Hübətov olmaqla, özləri üçün təyin etdiyi komandirlər bunları devirməyə cəhd etdilər.

Yaxşı, əgər Xalq Cəbhəsisənsə, xalq sizin arxanızdadırsa, xalqı çağırın, qoy xalq sizi müdafiə etsin. Amma müraciət etdilər, xalq onların iç üzünü gördü, onların arxasınca getmədi.

Xatirinizdədir, onlar gəlib burada mənə 4-5 gün dilə tutdular. Mən ayın 9-da Bakıya getdim. Mənimlə danışdıqlar gedirdi. Bakıya gedəndən 2, ya 3 gün sonra mən də prezident Əbülfəz Elçibəyin otağına gəlmişdim, oturub söhbət edirdik. Gəlib bildirdilər ki, bəy, mitinq toplanıbdır - guya onları müdafiə etmək üçün - xahiş edirik, siz də gəlsiniz. Bir azdan sonra o, düşüb Prezident Aparatının qarşısına getdi. Mən də həmin otaqda

oturmuşdum. Pəncərədən baxdım. Orada Xalq Cəbhəsinin silahlı adamlarından, yəni əyinlərində hərbi forma olan 300-400 nəfərdən savayı bir adam yox idi. Neçə dəfə insanları müdafiəyə çağırmaq istədilər, bir şey çıxmadı. Həmin vaxt Surət Hüseynovun qoşunları rayonları ala-ala gəlirdi.

Bilirsiniz, xalqa arxalanmayan, xalqın inamını qazanmayan adam heç bir yerdə heç bir şey edə bilməz. Mənim üç il ağır dövrdə burada yaşamağımın, sizinlə birlikdə Naxçıvanı saxlamağımın əsas səbəbi o idi ki, xalqın mənə inamı olmuşdur. Bu inam da məni yaşatmış, ruhlandırmış, mən də sizinlə birlikdə bu Naxçıvanı qoruyub saxlamışam. Bunlar Naxçıvanın qara günləri idi və indi onlar tarixdə qaldı. Görün Naxçıvanın nə qədər işıqlı, sevindirici günləri vardır!

Şübhəsiz ki, mən Naxçıvandan gedəndən sonra da Naxçıvan haqqında düşünürdüm. 1993-cü il iyunun 15-də Bakıda məni parlamentin sədri seçdilər. Təbiidir ki, mən öz üzərimə məsuliyyət götürdüm. İki gün ondan sonra Əbülfəz Elçibəy qaçıb Kələkidə gizləndi. Bilirsiniz, bu cür həyat keçirmiş adam indi yenidən gəlib siyasətlə məşğul olur, Azərbaycanda yenidən prezident olmaq istəyir. Gərək axı adamın üzündə bir az həya olsun. Xalq sənə dəstək verib, inanıb, guya səni seçib, prezident etmişdi. Bir balaca çətinlik olan kimi canını götürüb qaçırsan. Bəs xalq nə olsun?

O, Kələkiyə qaçdı. Pənah Hüseynov qaçıb 3 il, yaxud 4 il haradasa gizləndi, üzə çıxmadı. Qalanları da qaçıb dağıldılar. Belə adamlar o vaxt da, indi də, bundan sonra da Azərbaycana rəhbərlik edə bilərdilərmi? İndi yenə də hərəsi özünə bir partiya yaradıbdır. Biri Müsavat, biri Xalq Cəbhəsi Partiyası, başqaları da onlar kimi. Onlar yenə də hakimiyyət uğrunda mübarizə aparırlar.

Belə adamlar Azərbaycanda heç vaxt hakimiyyətə gələ bilməzlər. Azərbaycan kimi bir dövlətdə hakim, yəni başçı olmaq üçün ağıl, zəka, insani keyfiyyətlər, mərdlik, cəsurluq, böyük təcrübə, dövlətçilik təcrübəsi və bir çox başqa xüsusiyyətlər lazımdır. Ən əsası isə - xalqa sədaqət lazımdır. Sədaqət hissi ilə yaşayan insan öz xalqını darda qoyub, canını qurtarıb dağlara qaçmazdı. O bura, bu ora qaçdı, şübhəsiz ki, mən Bakıda Azərbaycanın dərdləri ilə üzbəüz tək qaldım. Həmin dövr sizin xatirinizdədir.

Biz həmin ağır günlərdən çıxdıq. Amma yenə də ürəyim Naxçıvanda idi ki, Naxçıvan necədir, nə təhərdir. İmkan daxilində telefonla zəng vurub maraqlanırdım. Amma təəssüflər olsun ki, o dövrdə, mən gedəndən sonra Naxçıvanda da nizam-intizam pozuldu, işlər zəiflədi. Sonra mən Namiq Həsənovla, başqaları ilə məsləhətləşdim. Məsləhət gördüm ki, bəlkə bu adam Naxçıvana rəhbərlik edə bilər. Nəzərə almışdım ki, bu adam Daxili İşlər Nazirliyində, digər sahələrdə, ictimai-siyasi işlərdə çalışıbdir. Amma təəssüflər olsun, mən onu vəzifəyə təyin edəndən bir ay sonra Naxçıvandan elə soraqlar çatdı ki, mən dəhşətə gəldim. İnsan da belə ola bilərmi?

Vaxtilə İsgəndər Həmidov daxili işlər naziri olanda bu adamı vəzifədən qovdu, küçədə qaldı. Mən bunun acığına yox, qayğı göstərərək Ali Məclisə gətirib onun üçün xüsusi bir şöbə açdım və müdir təyin etdim, bir avtomobil də verdim. Yəni bütün şərait yaratdım ki, işləsin. Amma elə bir işi də yox idi. Yəni mən bu adama inandım, buna görə də onun Naxçıvana başçı seçilməsini tövsiyə etdim. Amma bir, iki aydan sonra bu adamı tanımaq olmadı. Ona görə də həmin dövrdə mən nə qədər çalışsam da Naxçıvan inkişaf edə bilmədi.

Mən məmnuniyyətlə demək istəyirəm ki, son dörd il içərisində Naxçıvanda işlər lazımi səviyyədə gedir. Vasif Talıbovu bu vəzifəyə seçəndə mən onun çox xüsusiyyətlərini bilirdim. Amma o, çox gənc idi. Daxilən bir az fikirləşirdim ki, gəncliyinə görə bəlkə də ağır, çətin olar. Ancaq bu dörd il müddətində o, sübut etdi ki, vətəninə, millətinə, xalqına sədaqətli olan adam yaşından asılı olmayaraq böyük işlər də görə bilər.

Görülən işlər haqqında həm təntənəli iclasda, həm də bugünkü görüşdə Vasif Talıbov məlumat verdi. Bunlar hamısı məni sevindirir. Amma məni ən çox sevindirən – şübhəsiz ki, bu da görülən işlərin nəticəsidir – Naxçıvanda yaranmış sağlam ictimai-siyasi mühitdir. Sağlam mühitdə insanların hamısının üzü gülür. İnsanlar 1993-cü, 1994-cü illərin, bəlkə də 1995-ci ilin əsarətindən qurtardılar. İndi insanlar, şübhəsiz ki, burada ağır blokada şəraitində yaşayır, amma işləri görmək üçün yol tapırlar.

Təbiidir ki, belə şəraitdə məktəb tikmək böyük işdir. Azərbaycanın çox yerlərində belə şey yoxdur – baxmayaraq ki, orada nə blokada, nə də başqa çətinliklər var, daşı da, sementi də yanındadır. Naxçıvanda məktəb, xəstəxana tikmək, böyük bərpa işləri aparmaq, universitet korpusu inşa etmək, yaxud elektrik enerjisi sahəsində bu qədər işlər görmək, dayanmış müəssisələri işə salmaq asan məsələ deyildir.

Şübhəsiz ki, bunlar Vasif Talibovun rəhbərliyi altında sizin hamınızın birgə fəaliyyətinizin nəticəsidir. Yəqin ki, bu işləri görməkdə Azərbaycan rəhbərliyinin dəstəyi də sizə kömək edir. Bu olmasa idi, çox çətinlik çəkərdiniz. Azərbaycan prezidenti kimi mən cəmiyyətimizi irəli aparan, quran, yaradan hər bir təşəbbüsü dəstəkləyirəm və ona kömək edirəm. Amma təşəbbüs, təşəbbüskar lazımdır, bu təşəbbüsü edib dəstəyi alandan sonra o işi yerinə yetirən lazımdır. Bax, mən Naxçıvanda bu mühiti, əhval-ruhiyyəni görürəm. Ona görə də sizin işləriniz gedir və yaxşı gedəcəkdir. Mən buna sevinirəm.

Mən bir daha deyirəm, Naxçıvan Azərbaycanın elə bir diyarıdır ki, burada milli ruh, milli şüur çox yüksəkdir. Mən o gün Atabəylər dövləti haqqında danışdım. Bu gün Mömünə Xatın məqbərəsinə getdim, orada xəritələrə baxdım, daha da dəqiq məlumatlar aldım. Baxmayaraq ki, bizim böyük alimimiz mərhum Ziya Bünyadovun «Atabəylər dövləti» kitabını diqqətlə oxumuşdum və çox sevmişdim, ona görə də mən o vaxt onu mükafatlandırdım, ona Dövlət mükafatı verdim, - amma məqbərədəki eksponatlar mənim yadıma çox şeyi saldı. Bəli, Naxçıvan belə olubdur. Naxçıvan XII əsrdə də, ondan sonrakı zamanlarda da dövlət olubdur. Naxçıvanda millilik, azərbaycançılıq, türkcülük çox dərin köklərə malikdir.

Burada insanlar həmişə ağır şəraitdə yaşayıblar - mən bunu demişəm. Naxçıvanı Azərbaycandan indi blokada ayırır, amma mənim xatirimdədir, əvvəllər dəmir yolu olmadığına görə buradan Bakıya getmək, gəlmək bir problem idi. Gərək İrəvandan, Tbilisidən üç sutka keçib Bakıya gələydin və ya gedəydin.

Naxçıvana münasibət həmişə ögey olubdur. Mən bu haqda danışmışam. Naxçıvanın iqlimi də sərtidir. Bunlar hamısı Naxçıvanda insanları çox fədakar, cəfəkeş edibdir. İnsanlar çalışıblar ki, belə bir ağır şəraitdə yaşasınlar, gələcəyi təmin etsinlər. Buna görə də, görürsünüz, bu ağır şəraitdə yaşayan insanlar içərisindən Azərbaycanın nə qədər alimləri, böyük mədəniyyət xadimləri, böyük insanları çıxıbdır.

Bəli, bu ağır, çətin şəraitdə yaşayan naxçıvanlıların ruhu çox yüksək olubdur. Ruhu yüksək olduğuna görə də bütün bu çətinliklərdən keçərək, cəmiyyətdə öz yerini tutublar. Mən bu xüsusiyyətlərinə görə naxçıvanlıları xüsusi sevirəm. Mən özüm də naxçıvanlıyam. Deyə bilərsiniz ki, sən özün-özünü də sevirən. Bəli, bunlar naxçıvanlıları çox yerdən fərqləndirir.

Məhz buna görə biz həmin o ağır illəri yaşadıq, Naxçıvanı saxladıq. Naxçıvan bu gün də inkişaf edir. Güman edirəm, əgər bundan sonra da belə çalışsanız, işinizdəki nöqsanları aradan qaldırırsanız, - onlar var, elə bilməyin ki, yoxdur. Mən buraya sadəcə, bayram üçün gəlmişəm. Demək istəmirəm ki, bu və sair nöqsandır. Yaxşı olar ki, bunları özünüz biləsiniz, özünüz də bilirsiniz. Mən bilirəm ki, özünüz bu nöqsanları tənqid edirsiniz və onların aradan qaldırılması üçün lazımı işlər görürsünüz. Əgər bu nöqsanların aradan qaldırılması üçün daha da çox çalışsanız, imkanlardan daha da səmərəli istifadə etsəniz, Azərbaycan hökuməti, prezidenti tərəfindən sizə göstərilən qayğıdan, diqqətdən səmərəli istifadə etsəniz, siz bundan sonra daha çox işlər görə bilərsiniz. Güman edirəm ki, görəcəksiniz.

Naxçıvan həm təbiətinə, həm də iqliminə görə çox gözəldir. Cizə düzünü deyim, mən Amerikada cərrahiyyə əməliyyatı keçirəndən sonra həkimlər çox ciddi rejim yaradıblar. Mən buraya gələndən o rejimi tam pozmuşam. Sizə deyə bilərəm ki, özümü rejim vaxtından çox yaxşı hiss edirəm. Çünki buranın iqlimi nə qədər sərt olsa da, bir o qədər də gözəldir və havası təmizdir, insan üçün çox gözəldir. Şübhəsiz ki, burada olan ictimai-siyasi mühit gözəldir. Bilirsiniz ki, oğlum İlham da burada, mənim yanımdadır. O, hər gün mənə deyir ki, ata, bir gün də qalaq, getməyə. Beləliklə, burada gözəl təbiət, iqlim, hava və ən əsası odur ki, fədakar, milli ruhlu insanlar var.

Mən Ali Məclisin, Nazirlər Kabinetinin, icra orqanlarının işini yüksək qiymətləndirirəm. Bütün bu işlərinizə görə sizə təşəkkür edirəm. Bütün bu işlərin aparılmasında təşkilatçı və rəhbər rol oynayan Vasif Talibovun işini xüsusilə yüksək qiymətləndirirəm.

Mən sizin hamınıza, Naxçıvan Muxtar Respublikasının bütün sakinlərinə bu günlərdə mənə göstərilən sevgiyə, məhəbbətə, hörmət, ehtirama görə təşəkkür edirəm. Bütün naxçıvanlıların hamısına daha da gözəl günlər arzulayıram. Ümidvaram ki, o gözəl günlər olacaq və çox yaxın gələcəkdə olacaqdır. Sizə, Naxçıvanın rəhbər vəzifəli şəxslərinə, muxtar respublikada işləri irəli aparmaq üçün məsul şəxslərə cansağlığı, ailə səadəti və bütün işlərinizdə uğurlar arzulayıram. Sağ olun.

TÜRKİYƏNİN «SAMANYOLU» TELEVİZİYASININ MÜXBİRİNƏ MÜSAHİBƏSİ

Naxçıvan şəhəri

14 oktyabr 1999-cu il

S u a l: Cənab prezident, Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75-ci ildönümü bayramınızı təbrik edirik. Dörd gündür ki, Naxçıvanda çox coşqun hava mövcuddur. Siz 1993-cü ildə Bakıya qayıtdıqdan sonra ikinci dəfədir ki, Naxçıvana gəlirsiniz, Naxçıvandakı dəyişiklikləri Siz də gördünüz. Naxçıvanda keçirilən bayram tədbirlərini və bu müsbət dəyişiklikləri necə qiymətləndirirsiniz?

C a v a b: Təşəkkür edirəm. Mən əvvəlcə sizin bu televiziyanızdan istifadə edərək, Türkiyə Cümhuriyyətinin bütün vətəndaşlarına, türk xalqına öz salamımı, saygılarımı, sevgimi, məhəbbətimi bildirirəm. Çox məmnunam ki, biz Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75-ci ildönümü münasibətilə bu bayram mərasimlərini qardaş Türkiyə ilə bərabər keçiririk. Mən xüsusən sizin televiziyanın – «Samanyolu» televiziya-sının da bu sahədə xidmətlərini yüksək qiymətləndirirəm.

Bəli, mən 1993-cü ilə qədər Naxçıvanda işləmişdim. 1993-cü ilin iyun ayında Azərbaycanda yaranmış gərgin vəziyyətə görə, vətəndaş müharibəsi başladığı və Azərbaycanın artıq dağıldığı bir zamanda xalq tərəfindən və o vaxtkı hakimiyyət tərəfindən xahiş etdilər, Bakıya getdim. Mən o vaxtdan Azərbaycana rəhbərlik edirəm.

Naxçıvan Azərbaycanın ayrılmaz bir hissəsidir, muxtar respublikadır. Naxçıvanın xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, vaxtilə Azərbaycana qarşı ədalətsizlik edilib və Zəngəzur diyarının Ermənistanla verilməsi ilə əlaqədar Naxçıvan Azərbaycanın əsas torpağından ərazi nöqtəyi-nəzərdən ayrı düşüb. Ona görə də burada muxtariyyət dövründə yaşayış o qədər də asan olmayıb. Ancaq Naxçıvanın muxtariyyətinin olması ərazi cəhətdən ayrı düşmüş Naxçıvanın inkişaf etməsinin əsas şərtlərindən biridir.

Naxçıvanın muxtariyyət statusu alması da çox ağır, gərgin bir dövrdə, yəni gərgin mübarizələr nəticəsində olmuşdur. Bu mübarizələrdə Türkiyə Cümhuriyyətinin və böyük Mustafa Kamal Atatürkün də böyük rolu olmuşdur. Xüsusən 1921-ci ildə Türkiyə, Azərbaycan, Rusiya, Ermənistan və Gürcüstan tərəfindən imzalanmış Qars müqaviləsi Naxçıvanın statusunun müəyyən edilməsinə çox böyük yardım göstərmişdir.

Təbiidir ki, bütün bunlara görə də indi Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75-ci ildönümündə türk xalqı, Türkiyə Cümhuriyyəti belə yaxından, bizimlə bərabər iştirak edir. Bu təntənəli mərasimi daha da zənginləşdirən, ona daha da böyük ruh verən Türkiyə Cümhuriyyətinin prezidenti, Azərbaycan xalqının böyük dostu, mənim əziz dostum, qardaşım Süleyman Dəmirəlin göndərdiyi təbrik məktubudur.

Siz müşahidə etdiniz ki, təntənəli mərasimin keçirildiyi salonda olan insanlar bu məktubu, mesajı nə qədər böyük sevinclə, hərarətlə qarşıladılar və ayağa qalxaraq onu alqışladılar. Türkiyənin böyük nümayəndə heyətinin – dövlət və hökumət nümayəndələrinin, o cümlədən nazirlərin, millət vəkillərinin, qonşu vilayətlərin valilərinin də bu mərasimdə iştirak etməsi göstərdi ki, biz bayramı bir yerdə keçirdik. Yəni də deyirəm, bu sevincidir, ancaq təəccüblü də deyil, belə də olmalıdır. Bu təbiidir, çünki Türkiyə ilə Azərbaycan arasında olan dostluq, qardaşlıq əlaqələri bunu tələb edir, belə olmalıdır.

Bu mərasim sırasında çox sevinci hal bir də odur ki, vaxtilə, 1992-ci ildə mən Naxçıvanda işləyərkən, Türkiyənin hökuməti, dövləti ilə əlaqələr qurarkən, xüsusən Türkiyənin o vaxtkı Baş naziri, indiki prezidenti hörmətli Süleyman Dəmirəlin dəvəti ilə bir neçə dəfə Ankaraya gedib Naxçıvanın problemlərini həll edərkən və Türkiyədən gələn nümayəndələrlə burada görüşərkən Türkiyə tərəfindən bir məscidin, camenin tikilməsini də rica etmişdim. O vaxt buna razılıq verdilər, yer seçdik, layihəsinə baxdıq və sonra onun inşasına

başladılar. Çox məmnunam ki, gözəl bir məscid, came tikildi. Biz Türkiyədən gələn qonaqlarla, o cümlədən hörmətli diyanət işləri naziri ilə bu məscidin, camenin açılması mərasimini keçirdik.

Məni çox sevindirdi ki, Azərbaycan üçün, xüsusən Azərbaycanın Naxçıvan bölgəsi üçün adı çox əziz olan Kazım Qarabəkir paşanın qızı da Naxçıvanı ziyarət etdi. O, bu mərasimdə iştirak etdi. Bu cameyə Türkiyə xalqının qəhrəmanı, böyük Mustafa Kamal Atatürkün silahdaşlarından biri Kazım Qarabəkir paşanın adı verildi.

Görürsünüz, biz sizinlə birgə qısa bir müddətdə Türkiyə-Azərbaycan dostluğunu, qardaşlığını göstərən, nümayiş etdirən və bir daha təsdiq edən nə qədər hadisələrin iştirakçısı və şahidi olmuşuq. Şübhəsiz ki, mən bütün bunlara görə də sevinirəm və çox məmnunam.

M ü x b i r: Siz buradakı bütün çıxışlarınızda demisiniz ki, Türkiyə ilə Azərbaycan əbədi olaraq qardaşdır və qardaş olaraq da qalacaqlar.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bəli.

S u a l: Burada ən önəmli hadisələrdən biri də Robert Koçaryanla sərhəddə keçirdiyiniz görüş idi. Qarabağ məsələsini uluslararası, beynəlxalq təşkilatın artıq həll edə bilməyəcəyi, ikitərəfli görüşlərin başlanmasının vacibliyi barədə yeni bir test irəli sürdünüz. Sizin söyləriniz sayəsində bu görüşlər baş tutdu. Qarabağ probleminin həlli ilə bağlı ikitərəfli görüşlər necə olacaq və bu, beynəlxalq təşkilatları hansısa şəkildə üzərmə, sıxıntıya salarmı?

C a v a b: Yox, nə üzərməz, nə də sıxıntıya salmaz. Uluslararası təşkilatlar, yəni ATƏT-in Minsk qrupu və Minsk qrupunun həmsədrləri – Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları, Fransa bu işlərlə məşğul olurlar və məşğul olacaqlar. Onların vasitəçilik, yəni araçılıq fəaliyyəti indiyə qədər olub, indi də olmalıdır.

Mən sentyabr ayının əvvəlində Rusiyanın xarici işlər naziri İvanovla görüşərkən, sonra Amerika Birləşmiş Ştatları prezidentinin ATƏT-in Minsk qrupundakı xüsusi nümayəndəsi ilə də görüşərkən bəyan etdim, dedim ki, Minsk qrupu fəaliyyətdə olmalıdır, çalışmalıdır və bizə yeni təkliflər verməlidir. Çünki öncə verilmiş təklifdə, yəni təxminən bir il, yaxud 11 ay bundan əvvəl verilmiş təklifdə məsələni sülh yolu ilə həll etmək üçün bir «ortaq dövlət» prinsipi meydana atılmışdı. Biz bunu qəbul etməmişdik, bu gün də qəbul etmirik. Çünki «ortaq dövlət» prinsipini qəbul etmək Dağlıq Qarabağa müstəqillik vermək deməkdir. Sadəcə, bunu üstüörtülü edirlər. Bu, bir az adamaldatmaya bənzəyir. Guya ki, Azərbaycan Dağlıq Qarabağa status verir və Azərbaycanın torpaq bölünməzliyi, yəni ərazi bütövlüyü təmin olunur, amma eyni zamanda Azərbaycanın torpağında bir yeni erməni dövləti meydana çıxır.

Biz bunu qəbul etmədik. Amma keçmişdə də təkliflər olmuşdu, biz bu təkliflərin demək olar ki, əksəriyyətini qəbul etmişdik. Yəni bu təklifləri Minsk qrupu vermişdi, ancaq Ermənistan onları qəbul etməmişdi. İndi ilk dəfədir ki, biz qəbul etmirik, Ermənistan qəbul edir. Minsk qrupunun həmsədrliyində bundan artıq təklif vermək istəmərlər. Bəzi yerlərdə də erməni lobbisinin təsiri ilə bizi günahlandırır ki, nə üçün biz bunu qəbul etmirik. Mən deyirəm ki, əcəba, bəs vaxtilə, 2-3 il bundan öncə, hətta 2 il bundan əvvəl Minsk qrupunun verdiyi təklifi biz qəbul edəndə, Ermənistan qəbul etməyəndə siz onları niyə suçlandırmırdınız, günahlandırmırdınız, tənqid etmirdiniz, indi bizi tənqid edirsiniz?

Ona görə də mən bu gün də bəyan edirəm ki, bu danışıqlar davam etməlidir. Bir də ona görə ki, bu danışıqlar, yəni Minsk qrupunun fəaliyyəti sürətləndirilməlidir. Çünki qarşıdakı ayda, noyabr ayının 18-19-da İstanbulda ATƏT-in zirvə görüşü olacaqdır. Belə bir zirvə görüşü 3 il bundan öncə, 1996-cı ilin dekabr ayında Portuqaliyada, Lissabonda olmuşdur. İndi yeni zirvə görüşü olacaqdır və o, böyük bir hadisədir. Orada Minsk qrupu hesabat verməlidir ki, nə edib və biz Ermənistan-Azərbaycan, Qarabağ münaqişəsinin həll olunması üçün nə etdik. Ona görə də o vaxta qədər qalan günlərdə çox çalışmaq lazımdır. Mən bu gün bəyan edirəm ki, biz Minsk qrupundan yeni təklif gözləyirik.

Mənim və Ermənistan prezidentinin təkbətək görüşməsi heç də beynəlxalq təşkilatların fəaliyyətini dayandırmır və onları uşaqlaşdırmır. Əksinə, mən hesab edirəm ki, onlar da çalışmalıdır, biz də təkbətək görüşərkən bu məsələnin həll olunması üçün öz səylərimizi göstərməliyik.

Məhz buna görə də bu ilin aprel ayında Vaşinqtonda bizim ilk belə görüşümüz oldu. Sonra biz iki dəfə Cenevrədə, bir dəfə Yaltada görüşdük. Bu dəfə burada, Ermənistan-Azərbaycan sərhədində, Sədərək kəndi yaxınlığında görüşdük, danışıq.

S u a l: Cənab prezident, bu görüşdə bir irəliləyiş əldə edildimi?

C a v a b: Şübhəsiz ki, irəliləyiş alınır və mən hesab edirəm, bu görüşlərin faydası vardır. Bizim görüşlərimiz və müəyyən qədər irəliləyiş əldə olunması, ikinci tərəfdən də Minsk qrupun sürətlə çalışması, ola bilər, ATƏT-in zirvə görüşünə bizi dəyərli bir təkliflə gətirib çıxarsın.

M ü x b i r: ATƏT-in zirvə görüşü bu münaqişənin sülh yolu ilə həll edilməsi üçün çox önəmli olacaqdır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bəli.

S u a l: İndi Türkiyədən Azərbaycana həm təhsil, həm də ticarət sahəsində iş görməyə xeyli adam gəlir. Azərbaycana dünyanın bir çox ölkələrindən də gələnlər çoxdur. Türkiyədən gələn iş adamları haqqında nələr düşünürsünüz və indən sonra gələnlərə nələri tövsiyə edirsiniz?

C a v a b: Türkiyədən gələn iş adamlarına Azərbaycanda yer çoxdur. Azərbaycanda indi ən çox iş görən Türkiyənin iş adamlarıdır. Ölkənin böyük elçisi bir dəfə mənə dedi ki, indi Bakıda, Azərbaycanda iş görmək üçün gələn 5000 türk yaşayır. Təbii ki, mən istəyirəm onlar daha da çox yatırım qoysunlar. Onlar inşaatda, ticarətdə və başqa sahələrdə çalışırlar, bir neçə kiçik fabriklər yaradırlar. Ancaq bunlar azdır.

Mən dəvət edirəm ki, onlar Azərbaycana böyük yatırımlar qoysunlar. Məsələn, biz neft sahəsində Amerika və Avropanın bir çox ölkələri ilə, Qərbi ölkələri ilə əməkdaşlığımızla Azərbaycana çox böyük yatırım gətirmişik. Yalnız bu müqavilələrdən Azərbaycana 3 milyard dollara yaxın yatırım gəlibdir. Bunların içərisində Türkiyənin də yeri vardır.

Mən 1994-cü ildə «Türk petrolları» şirkətini birinci müqaviləyə qatdım. O vaxta qədər layihədə Türkiyənin həmin müqavilədə 1,75 faiz yeri var idi. Amma müqavilə bağlandıqdan sonra mən Azərbaycanın hissəsindən 5 faiz Türkiyəyə verdim və onu 6,75 faiz etdim. Türkiyəyə «Şahdəniz» yatağı üzrə bağlanan müqavilədə 10 faiz, digər yataqlarda da 10 faiz yer vermişik.

Bilirsinizmi, beləliklə, mən Türkiyəni neft ölkəsi etdim. Bu önəmlidir. Amma başqa sahələrə də yatırım gətirmək lazımdır. Türkiyədə belə imkanlar var. Türkiyənin iş adamları dünyanın çox ölkələrinə yatırımlar qoyurlar. Amma onlar ən çox yatırımı Azərbaycana qoymalıdırlar. Çünki Türkiyəyə Azərbaycan qədər yaxın bir ölkə yoxdur.

S u a l: Bütün çıxışlarınızda bəhs etdiyiniz xüsusi bir nöqtə vardır. Zati-alinizin rəhbərliyi altında son 8-10 il ərzində Azərbaycanda demokratik, hüquqi dövlət quruculuğu sahəsində çox böyük işlər görülmüşdür. Siz demokratik və hüquqi dövlət quruculuğu yolunu necə görürsünüz?

C a v a b: Yox, biz 10 il deyil, 8 il bundan əvvəl öz müstəqilliyimizi bəyan etmişik. Amma sən bu 8 ilin 3 ilini çıx. Çünki onda dövlət qurmaq mümkün deyildi. O vaxt vətəndaş müharibəsinin qarşısını almaq lazım idi.

Sizə məlum olduğu kimi, 1994-cü, 1995-ci illərdə dövlət çevrilişinə silahlı cəhdlərin qarşısını almaq lazım idi. Azərbaycanın cənubunda «Talış-Muğan Cümhuriyyəti» yaranmasının, bir neçə terror aktlarının qarşısı alınmalı idi.

Ona görə də biz 1995-ci ildən bu işləri daha da sürətlə apardıq. 1995-ci ilin noyabr ayında biz müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyasını, Ana Yasasını qəbul etdik. Bu Konstitusiyada Azərbaycanın demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət kimi inkişaf etmək yolunu müəyyən etdik. İndi bunu həyata keçiririk, dövlət quruculuğu

gedir. Amma bu dövlət quruculuğu bir ayın, bir ilin işi deyildir. Bu, böyük bir prosesdir. Biz bu prosesi aparırıq. Azərbaycanda demokratiya inkişaf edir, insan haqları qorunur, insan, mətbuat, söz, fikir, vicdan azadlığı – hamısı təmin olunubdur. Azərbaycan öz inkişaf yolunu belə seçib və belə də gedəcəkdir.

M ü x b i r: Cənab prezident, Sizə çox təşəkkür edirəm, yorulduz. Sağ olun.

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən tamaşaçıları bir daha salamlayıram, onlara xoşbəxtlik, səadət arzulayıram və hər kəsə, hər bir türk qardaşıma uğurlar arzulayıram.

M ü x b i r: Sağ olun.

Hörmətli tamaşaçılar, hörmətli prezidentimiz Heydər Əliyevin beş gündən bəri Naxçıvandakı proqramlarını «Samanyolu» televiziyası vasitəsilə yayımladıq. Həm Azərbaycan Dövlət Televiziyasının, həm də «Samanyolu»nun tamaşaçıları bu proqramları birlikdə izlədilər. Hörmətli Heydər Əliyevin bu fikirləri dünyanın dörd bir tərəfinə yayıldı.

Bizi seyr etdiyinizə görə Sizə və Azərbaycan xalqına təşəkkür edirik. Gecəniz xeyrə qalsın.

Sağ olun.

NAXÇIVANDA OLİMPIYA İDMAN KOMPLEKSİNİN AÇILIŞ MƏRASİMİNDƏ NİTQİ

Naxçıvan şəhəri

15 iyun 2002-ci il

Əziz dostlar!

Əziz bacılar və qardaşlar!

Əziz naxçıvanlılar!

Mən sizi səmimi qəlbdən salamlayıram. Azərbaycanın gözəl guşəsi olan Naxçıvan torpağında bu gün yenidən sizinlə görüşməyimdən özümü həddən ziyadə xoşbəxt hesab edirəm.

Burada deyildi ki, mənəm Naxçıvana bugünkü gəlişim Qurtuluş gününə təsadüf edibdir. Ancaq mən bunu eşidərkən düşündüm, bəlkə də təsadüf etməyibdir. Mən sadəcə bu gün, bu əziz gündə sizinlə bir yerdə olmaq üçün buraya gəlmişəm. Bunun əsası var. Doqquz il bundan öncə Naxçıvan həyatının ağır günlərini yaşayırdı. Təkcə Naxçıvan yox, bütün Azərbaycan həyatının faciəli günlərini yaşayırdı.

Bilirsiniz ki, artıq Bakıda hakimiyyət böhranı, iqtisadi böhran, siyasi böhran bir-birinə qarışaraq ölkəni fəlakətli bir vəziyyətə gətirdiyi vaxtda Azərbaycanın mötəbər insanların böyük bir qismi ardıcıl olaraq Bakıdan Naxçıvana üz tuturdular, buraya gəlirdilər, mənimlə görüşürdülər, məsləhətləşirdilər, Azərbaycanın bu ağır vəziyyətdən çıxması haqqında məndən məsləhətlər gözləyirdilər.

Xatırlayıram, elə olurdu ki, bir gündə bir neçə təyyarə ilə insanlar dəstə-dəstə, qrup-qrup Naxçıvana gəlirdilər. Mən buradan, Naxçıvandan sizinlə birlikdə bütün Azərbaycanın o ağır, faciəli həyatını görürdüm. Çünki onun bir hissəsi də Naxçıvanı bürümüşdü və biz onu öz həyatımızda hiss edirdik. Azərbaycanı sevən adam kimi, Vətəninə, torpağına, millətinə hədsiz sədaqət hissi ilə yaşayan adam kimi və Azərbaycanın keçmiş illərdə inkişaf etməsində xidmətlər göstərmiş adam kimi, təbiidir ki, mən hamıdan çox düşünürdüm, hamıdan çox əzab-əziyyət çəkirdim. Ancaq biz sizinlə burada blokadadayıq. Bir yandan ermənilər tərəfindən Naxçıvana qarşı tətbiq olunmuş blokada, digər tərəfdən isə, təəssüflər olsun ki, o vaxtkı hakimiyyət orqanları da Naxçıvanda sağlam fikirli insanların qarşısını almaq üçün bizə ikinci bir blokada yaratmışdılar.

O günlər çox ağır günlər idi. Hətta indi, 9 il keçəndən sonra deyə bilərəm ki, bəlkə də mən bəzi hallarda çıxış yolunu görə bilmirdim. Ancaq mənə olan müraciətlərə də biganə qala bilməzdim. İyun ayının 6-dan başlayaraq, Azərbaycanın o vaxtkı iqtidarı, Azərbaycan prezidenti mənimlə əlaqə saxladı, mənə Bakıya dəvət etdi və dərhal Bakıya uçağım üçün təyyarə göndərildi. Ancaq mən buna razılıq vermədim.

O vaxtlar burada mənimlə bərabər olanlar, – indi onların hamısını burada görürəm, – xatırlayırlar ki, səhərdən axşama qədər mənimlə danışıqlar gedirdi. Bakıdan ardıcıl surətdə telefon zəngləri, eyni zamanda həm xalqın nümayəndələrinin Naxçıvana axını və mənə müraciətləri, həm də o vaxtkı iqtidarın bilavasitə mənə müraciəti və təkidlə xahişi ki, mən Bakıya gedim. Qərribə günlər idi.

Xatirinizdədir, 1992-ci ilin oktyabr ayında, biz Naxçıvanda ağır şəraitdə yaşadığımız zaman, – bəziləri bunu da bizə çox gördülər, – Naxçıvanda dövlət çevrilişi etmək istədilər. Xalq Cəbhəsinin böyük bir silahlı dəstəsi Daxili İşlər Nazirliyini zəbt etdi, televiziyanı zəbt etdilər. Onların bəzi nümayəndələri televiziya ilə xalqa müraciət edib bizi devirmək çağırışları ilə çıxış etdilər. Ancaq heç bir şey edə bilmədilər. Çünki xalq bizimlə idi.

Mən o vaxt hər bir rabitədən məhrum olduğum üçün bir çox vətənpərvər insanlar avtomobillərlə dərhal şəhərin məhəllələrinə, ətraf kəndlərə, başqa kəndlərə gedərək, insanları Ali Məclisin qarşısına dəvət etdilər. Bir

neçə saat içərisində Naxçıvanın 20 minə qədər qeyrətli, namuslu kişiləri, qadınları, gəncləri, ağsaqqalları topladılar və sinələrini irəliyə verib Naxçıvanın o vaxtkı Ali Məclisini və Heydər Əliyevi müdafiə etdilər.

Biz o bələdan xilas olduq. Doğrudur, o vaxt polislərdən bəzilər yaralandı. Bizim vətəndaşlarımızın bəzisi xəsarət aldı. Amma Naxçıvanın dəyərli insanları öz mərdliyini göstərdilər. Bir tərəfdə əli silahlı, quduzlaşmış Xalq Cəbhəsinin dəstəsi, o biri tərəfdə isə heç bir silahlı olmayan, ancaq böyük iradəyə malik olan və böyük amallarla yaşayan Naxçıvan ağsaqqalları, Naxçıvan gəncləri, Naxçıvan qadınları – naxçıvanlıların hamısı. Bu fakt sizə məlumdur. Bəlkə bunu bir də yada salmağa ehtiyac yox idi. Ancaq mən 9 il bundan öncə iyun ayında – 1992-ci ilin oktyabrından 1993-cü ilin iyun ayı arasında 7-8 ay fərq var idi – bizə hücum edənlərin, bizi devirmək istəyənlərin nə qədər aciz vəziyyətdə olduqlarını gördüm. Onlar nə qədər aciz vəziyyətdə idilər ki, hətta özləri devirmək istədikləri adama qalası Heydər Əliyevə müraciət etməyə məcbur oldular.

Mən iyunun 9-da Bakıya getdim. Xatırlayıram, burada, Naxçıvanda insanlar çox məyus idilər, narahat idilər. Məni yola salanda gördüm ki, onların sifətlərində nə qədər qəmginlik var. Mən özüm də bilmirdim hansı vəziyyətə düşəcəyəm, nə olacaq. Ancaq düşündüm ki, əgər özümü qurban verəsi olsam da, gərək gedib Azərbaycan naminə, millətimizin, xalqımızın naminə öz yardımımı göstərim.

Xatirimdədir, Ali Məclisin binasının qarşısında bir dəstə qadın toplaşmışdı. Sadə insanlar idilər, ağlayırdılar. Mən hamısına deyirdim ki, darıxmayın, iki gündən sonra gələcəyəm. Həqiqətən, mən Bakıda qalmaq fikrində deyildim, Naxçıvanı tərk etmək, sizdən ayrılmaq fikrində deyildim. Mən bu sözləri səmimi dedim. Bəlkə iki gün olmasın, üç gün olsun, dörd gün olsun – oraya geriyyə dönmək üçün getmişdim.

Ancaq tale tamamilə başqa cür sərəncam verdi. Mən orada qalası oldum. İyunun 15-də oradakı proseslər sizə məlumdur. Məni Azərbaycan Ali Sovetinin, Milli Məclisin sədri seçdilər. Bununla da mənim yeni fəaliyyətim, yeni həyatım başladı. Mən burdan gedərkən, verdiyim sözü yerinə yetirmişəm. Demişdim ki, iki gündən sonra gələcəyəm. İki gündən sonra yox, – iyunun doqquzu ilə on beşi arasında altı gün var, – altı gündən sonra gəlmişəm.

Mən 1993-cü ilədək sizinlə bərabər Naxçıvanda yaşadığım günləri heç vaxt unutmuram və heç vaxt da unutmayaçağam. Mənim həyatımın müxtəlif səhifələri, çox şanlı-şöhrətli, eyni zamanda çox əzab-əziyyətli səhifələri var. Bunların hər biri mənim üçün əzizdir. Ancaq 1990-1993-cü illərdə sizinlə bərabər blokada şəraitində, ağır vəziyyətdə, çətin vəziyyətdə yaşadığım günlər mənim üçün ən əziz günlərdir və onları heç vaxt unutmayaçağam.

Bu gün, bayram günü mənim sizinlə bir yerdə olmağımın bir səbəbi də ondan ibarətdir ki, Naxçıvanda beynəlxalq standartlara uyğun olan, müasir tələblərə cavab verən böyük olimpiya idman kompleksi tikilib və mən də onun açılışına gəlmişəm ki, bu şad günü sizinlə birlikdə qeyd edim.

Burada, Naxçıvanda olimpiya idman kompleksinin inşa edilməsi və bu gün istifadəyə verilməsi adi bir hadisə deyildir. Mən o illər Naxçıvanda yaşayarkən heç düşünə bilməzdim ki, gün gələcək, işlərimiz yaxşılaşacaq, yaşayış düzələcək, əmin-amanlıq olacaq, iqtisadiyyatımız inkişaf edəcəkdir. Mən o vaxt heç bilmirdim ki, belə bir Olimpiya Komitəsi var və o fəaliyyətə başlayacaq, bu cür komplekslər tikib Azərbaycan gənclərinin istifadəsinə verəcəklər. Bu, çox əlamətdar bir hadisədir. Bu hadisə münasibətilə sizi ürəkdən təbrik edirəm. Hesab edirəm ki, siz bu olimpiya kompleksinin Naxçıvan üçün nə qədər faydalı olduğunu bir neçə aydan, bir neçə müddətdən sonra daha yaxşı qiymətləndirə biləcəksiniz.

Bu, sizin üçün, Naxçıvan üçün böyük hədiyyədir. Bu hədiyyəni də sizə edən Azərbaycanın Milli Olimpiya Komitəsidir. Bunda hökumətin, dövlətin heç bir işi yoxdur. Bizim bu işə qatılacağımız yoxdur, bir manat da xərcimiz çıxmayıbdır. Yəni dövlətin – mən dövləti təmsil edirəm. Bu, ancaq Azərbaycan Milli Olimpiya Komitəsinin və onun prezidenti İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə yaranıbdir.

İlham Əliyev beş ildir Azərbaycan Milli Olimpiya Komitəsinin prezidentidir. İndiyə qədər görülən işlər haqqında burada deyildi. Ancaq bir məqama toxunmaq istəyirəm.

Günlərin birində mənə dedi ki, biz Bakıda böyük olimpiya kompleksi tikmişik. 10-15 günə onun açılışı olacaqdır. Xahiş edirəm ki, Siz onun açılışında iştirak edəsiniz. Mən təəccübləndim, dedim, nə cür, nə vaxt, hansı vəsaitlə, harada? Bir də axı nə təhər ola bilər ki, siz bunu etmişiniz, amma mənim xəbərim yoxdur? Bu da qeyri-adi bir haldır. O, mənə söylədi ki, əgər açılışında iştirak etməyə razılıq versəniz, onda gəlib onu görür və qiymətləndirərsiniz. Bəli, Bakıda gözəl bir olimpiya kompleksini Milli Olimpiya Komitəsi, şəxsən İlham Əliyev inşaat etdirdi və biz də onu bərabər açdıq. İndi orada böyük yarışlar keçirilir və Bakının gözəl bir idman mərkəzinə çevrilibdir.

Sonra bir dəfə adi söhbətdə mənə dedi ki, Azərbaycanın bir neçə bölgəsində də belə komplekslər yaratmağı planlaşdırıram. Mən dedim, bu, çox gözəl olar. Ancaq bunlar axı, bahadır, – bu kompleksin qiymətini tikənlər bilir, – bu mümkündürmü? Dedi, bəli, bizim Milli Olimpiya Komitəsinin vəsaitlərini aramışıq, bunu edə bilərik. Amma harada edəcək, nə edəcək? Bir gün eşitdim ki, Bakının Maştağa qəsəbəsində belə bir olimpiya kompleksi hazırdır. Mən orada açılışda iştirak etdim.

Sonra dedim ki, daha harada var? Dedi, bundan sonra Naxçıvanda, Gəncədə, Şəkidə və Lənkəranda olacaqdır. Fikirləşdim ki, Şəki, Lənkəran, Gəncə – bunlar hamısı Bakıya yaxın yerlərdir. Amma Naxçıvan indi də blokadadadır. Buraya inşaat materialları daşımaq çətindir. Məsələn, Bakıya, Gəncəyə nisbətən burada başqa işlər görmək çətindir. Dedi, yox, mütləq Naxçıvanda olmalıdır. Çünki Naxçıvan həm sənin vətənidir, həm də mənim vətənimdir. Ancaq o söylədi ki, mən bunu Gəncə ilə, Şəki ilə eyni vaxtda hazırlayacağam. Həqiqətən, eyni vaxtda hazırlanıbdır. Ancaq mən ondan xahiş etdim ki, gəlin, irəliyə Naxçıvanı salaq, digərləri yaxındır, onlara getməyə asan olacaqdır.

Bax, beləliklə, indi Azərbaycanda idmanın, bədən tərbiyəsinin böyük maddi-texniki bazası yaranır. Biz bu bazanı yaratmaq istəyirik. Biz buna büdcədən vəsait ayırırıq. Ancaq bizim Milli Olimpiya Komitəsinə büdcədən vəsait ayırmağa imkanımız yoxdur. Onlar öz imkanlarından istifadə edirlər. İndi görün, bu işə nə qədər sədaqətliyərlər, bu işi nə qədər sevirlər. Hər şeyi kənara qoyub bunları edirlər.

Çünki İlham Əliyev burada dedi, bunun böyük mənası var. Bu, gənclər üçündür. Bizim millətin gələcəyi üçündür. Gənclərin fiziki hazırlığı üçündür. Gənclərin mənəviyyatı üçündür. Gənclərimiz idmanla, bədən tərbiyəsi ilə nə qədər çox məşğul olsalar, o qədər güclü olacaqlar, o qədər qüdrətli olacaqlar. Bizim ordumuzda sağlam əsgərlər olacaqdır. Ən nəhayət, gənclərimiz, təəssüflər olsun ki, indi müəyyən qədər yayılmış xoşagəlməz vərdişlərə uymayacaqlar. Ona görə də bu kompleksin çoxşaxəli əhəmiyyəti var.

İlham, mən təşəkkür edirəm ki, sən Naxçıvana belə bir hədiyyə vermişən. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Naxçıvan gəncləri bu kompleksdən səmərəli istifadə edəcəklər və bu kompleksi idarə edənlər də çalışacaqlar ki, o, həmişə yüksək səviyyədə olsun. Xeyirli olsun, uğurlu olsun!

Mən bir neçə kəlmə Naxçıvan haqqında danışmaq istəyirəm. Naxçıvan Azərbaycanın ayrılmaz bir hissəsidir, gözəl bir diyarıdır və Azərbaycan ərazisində ən qədim insan məskənlərindən biridir. Naxçıvanın tarixini tarixçilər müxtəlif cür deyirlər. Biri deyir onun üç min il tarixi var. Biri deyir, onun bizim eradan çox-çox əvvələ aid böyük tarixi var. Bu fərziyyələrin hər birinin əsası var. Sadəcə, bizim tarixçilər, arxeoloqlar gərək bundan sonra Naxçıvanın tarixi haqqında daha da geniş axtarışlar aparsınlar və Naxçıvanın tarixini ətraflı yazıb hazırlasınlar.

Naxçıvanın gözəl təbiəti var. Naxçıvanın gözəl təbii abidələri var. Gəmiqaya dünyada məşhur bir yerdir. Təəssüf ki, bəzi gənclər, naxçıvanlılar Gəmiqayanın nə tarixini bilir, nə də onun varlığını bilir. Mən keçən il maraqlandım ki, Gəmiqayaya bizim elmi ekspedisiya gedib, yoxsa yox. Mənə dedilər, hazırlaşınlar. Amma yay keçmişdi. Sonra dedilər, pulları yoxdur. Dərhal pul verdik. Ancaq müəyyən qədər vaxt itirmişdik. Mən burada Səfərəlini, başqalarını, tarixçiləri görürəm. Hamı bilir ki, Gəmiqayada ekspedisiyanın işləməsi üçün indi

başlamaq lazımdır. Çünki sentyabr ayında artıq orada soyuq olacaqdır. Avqustun 20-də oranı qar tutur. Amma bu, bizim böyük sərvətimizdir. Gəmiqayanın daşlarında Qobustan qayalarındakı kimi rəmzlər var. Orada insanların qoyduğu izlər var. Bu, bizim, Azərbaycanın, onun ayrılmaz hissəsi olan Naxçıvanın tarixidir. Bunlarla məşğul olmaq lazımdır.

Naxçıvan Azərbaycanın tarixində çox böyük yer tutur. Atabəylər dövlətinin paytaxtı olubdur. Elə bunun özü Naxçıvanın nə qədər böyük tarixi əhəmiyyətə malik olduğunu göstərir. Rəhmətlik akademik Ziya Bünyadov Atabəylər dövləti haqqında yaxşı bir kitab yazdı. Ancaq onun davamçıları lazımdır. Amma təkcə bu deyildir. Mömünə xatın türbəsi 800 ildir ki, bütün dünya səyyahlarını heyran edir. Yusif ibn Küseyr, Qarabağlar türbəsi, Əlincə qalası və bir çox belə abidələr – bunlar hamısı Naxçıvanın qədim Azərbaycan torpağı və ən qədim Azərbaycan torpağı olduğunu, azərbaycanlıların burada əsrlərlə, min illərlə yaşayıb yaratdıqlarını göstərir. Biz bu tariximizi nə qədər yaxşı təhlil edib dünyaya nümayiş etdirə bilsək, xalqımızın qədim mədəniyyətini bir o qədər də göstərəcəyik.

Azərbaycan xalqı dünya xalqları içərisində öz yüksək mədəniyyəti ilə, elmi, zəkası ilə seçilən bir xalqdır. Bizim – bugünkü nəsillərin, gələcək nəsillərin vəzifəsi bunu dünyaya göstərmək və sonrakı nəsillərə çatdırmaqdan ibarətdir. Bu işlərlə məşğul olmaq lazımdır.

Təəssüflər olsun ki, Naxçıvan böyük ədalətsizliklərə düşər olubdur. Keçmiş dövrlərdə də olubdur. Ancaq məlumdur ki, XX əsrdə, sovet hakimiyyəti qurulan zaman bu bölgənin sərhədləri müəyyən edilərkən, Azərbaycanın torpaqlarının bir qismi Ermənistanı qatılıb. O cümlədən Zəngəzur və indi Naxçıvanı Azərbaycanın böyük hissəsindən ayıran Mehi rayonu. Bu, tarixi ədalətsizlikdir. Biz bunu bu gün ürək ağrısı ilə xatırlayırıq. Ancaq eyni zamanda, biz bugünkü reallıq şəraitində yaşayırıq və yaşamalıyıq. Belə reallıq şəraitində bizimlə müharibə vəziyyətində olan və Azərbaycan torpaqlarının 20 faizini işğal etmiş erməni qəsbkarları ilə böyük sərhədə malik olan Naxçıvan, təbiidir ki, daim ağır şəraitdə yaşayır. Ölkənin paytaxtı Bakı ilə, Azərbaycanın başqa bölgələri ilə nəqliyyat əlaqələri məhduddur, çətindir. Ancaq təyyarə və avtomobil yolu ilə mümkündür.

SSRİ vaxtı bir yerdə olarkən çəkilmiş dəmir yolu bağlanıbdır. Naxçıvan belə şəraitdə yaşayır. Belə bir şəraitdə Naxçıvana xüsusi qayğı göstərmək lazımdır, kömək etmək lazımdır. Bilin, biz Naxçıvana gedib-gələnlər sərnişinlərin biletləri üçün ildə dövlət büdcəsindən 45 milyard manat ayırırdıq. Yəni biletləri öz qiymətinə deyil, ucuz satırıq. Bəzən bizim büdcə tərtib edənlər qımıldanırlar. Başqa söz işlətmək istəmədim. Nə tez başa düşürsünüz?! Ancaq belə ədalətsizliyə yol vermək olmaz. Bunları ona görə demirəm ki, mən naxçıvanlıyam. Naxçıvanlı olmasaydım da, ağdamlı, ya gəncəli olsaydım, yaxud şəkili olsaydım da Azərbaycan prezidenti kimi, mən bu sözləri burada deyəcəkdim. Çünki Azərbaycanın hər bir torpağı, hər bir qarışı millətini sevən, xalqını sevən həqiqi azərbaycanlı üçün eyni dərəcədə əziz olmalıdır.

Başqa yardımlar da edirik. Ancaq təəssüflər olsun ki, mən, Naxçıvanda doğulmuş adam, uşaqlıq, gənclik dövrlərini Naxçıvanda keçirmiş adam kimi bilirəm ki, bu, yeni əhval-ruhiyyə deyildir. Xatirimdədir, hələ 1930-40-cı illərdə Bakıdan bəzi dairələr – onu deyə bilmərəm – Naxçıvana ögey münasibət göstərirdilər. Bu, bizi o vaxt incidirdi. Mən gənc idim. Ancaq bilirəm, məndən yaşlı adamları incidirdi və mən də anlayırdım. Məni də incidirdi. Təəssüflər olsun ki, bu xüsusiyyət müəyyən qədər sirayətədicisi olubdur. Mən bunların qarşısını alıram. Amma təkcə mən yox. Azərbaycanda hamı bunu mənim kimi başa düşməlidir. Bir də deyirəm, ona görə yox ki, mən naxçıvanlıyam. Ona görə ki, mən azərbaycanlıyam, həqiqi Azərbaycan oğluyam.

Bir-iki ay bundan öncə Naxçıvanın maliyyə məsələsi meydana çıxmışdı. Mən maliyyə naziri Əvəz Ələkbərova bir-iki dəfə göstəriş verdim. Hər dəfə məruzə etdi ki, mən bunu etdim. Amma buradan da mənə xəbər gəlir ki, yox, tamam yerinə yetirməyibdir. Düzü, mən buna çox hirsləndim və dedim, Naxçıvana get, məsələləri həll et, geriye dön, mənə məruzə et. Bir-iki gündən sonra məruzə etdi ki, səhər tezdən getdim Naxçıvana, axşama qədər Naxçıvanda hamı ilə birlikdə işlədik, məsələlərin hamısını həll etdik, çox sağ olun ki,

Siz mənə bu göstərişləri vermişdiniz. Dedim, bəs sən özün nə düşünürdün? Sən Azərbaycanın maliyyə nazirisən. Biz səni maliyyə naziri təyin etmişik ki, hər dəfə səni tərpədən olsun?

Soruşdum ki, Naxçıvanda axırıncı dəfə nə vaxt olmuşdun? Dedi, 1965-ci ildə. Dedim, daha mənim sənə sözüüm yoxdur, sən özün-özünü göstərdin. Amma Əvəz Ələkbərov tək deyil, belələri az deyildir. Ondan da böyük vəzifəli adamların adlarını çəkə bilərəm ki, mən doqquz ildir Azərbaycan prezidentiyəm, bir dəfə də buraya gəlməyiblər. Baxmayaraq, mən hər dəfə onlara başa salıram ki, işlərinizə məsuliyyətlə yanaşın. İndi mən buradan bütün nazirlərə göstəriş verirəm. Hər bir nazir, hər bir idarə başçısı, hər bir məsuliyyətli şəxs, yüksək vəzifəli şəxs iki ayda bir dəfə Naxçıvana gəlməlidir. Gəlib sizin işlərinizlə məşğul olmalıdır və şəxsən mənə məruzə etməlidir. Yoxsa biz Naxçıvanın inkişafını istədiyimiz kimi təmin edə bilməyəcəyik.

Naxçıvan blokada şəraitində olduğuna görə, mənim Naxçıvan haqqında siyasətimin bir hissəsi insanların Naxçıvanda məskunlaşması, yaşaması məsələsidir. Nümunə göstərirəm, Səfərəli Babayev. Mən onu tanıyıram. Əl çala bilərsiniz, doğrudan da o, layiqli adamdır. O da başqaları kimi burada yaşadı, böyüdü, alim oldu. Ondan sonra düşünərdi ki, mən niyə Naxçıvanda oturum, Bakıya gedim, orada özümə ev alım, uşaqlarımı da yığım oraya. Yaxşı, ərsəyə gələn hər bir naxçıvanlı Naxçıvanı tərk edib getsə, burada kim qalacaq, burada kim yaşayacaq? Amma belələri çox deyildir.

Çoxları belədir, buradan istifadə edirlər, – bəli, vətənləridir, istifadə etməlidirlər, – təhsil alırlar, ali məktəb qurtarırlar və çalışırlar ki, haradasa, Bakıda, ya başqa yerdə ilişib qalsınlar, Naxçıvana gəlməsinlər. Belələri var. Mən belələrini bəyənmirəm.

Mən son dəfə Naxçıvandan 1948-ci ildə çıxıb getmişdim. Allah elə elədi ki, mən 1948-ci ildə getdim, nə qədər yerlərdə yaşadım, işlədim, nə qədər yüksək mərtəbələrə çatdım. Ancaq 1990-cı ildə yenə Naxçıvana gəldim. Mənə yenə Naxçıvan həyan oldu. İnanın, əgər 9 il bundan öncə, iyunun 9-da məni dartıb Bakıya aparmasaydılar, mən Naxçıvandan heç bir yerə getməyəcəkdim, ömrümün axırına qədər burada yaşayacaqdım. Ona görə də gərək insanlar Naxçıvanda məskunlaşsınlar.

Naxçıvanlılar fədakardırlar. Naxçıvanlılar təvazökardırlar, zəhmətkeşdirlər. Mən bir-iki dəfə demişəm, naxçıvanlılar Naxçıvanı əhatə edən məğrur qayalar kimi məğrurdurlar. O məğrur qayalarda bir kişi gözəlliyi var. Bəli, bu gözəllik naxçıvanlılara məxsusdur. Amma naxçıvanlılar öz torpaqlarını tərk etməməlidirlər. Əgər istəyirsinizsə, mən işimi buraxım, gəlib yenə sizinlə burada yaşayım.

Sizə bir belə təriflər dedim, indi bir neçə də tənqid deyəcəyəm. Yəqin ki, bu, xoşunuza gəlməyəcəkdir. Doğrudur, şəraitiniz ağırdır, imkanlarınız məhduddur. Belə ağır şəraitdə Naxçıvan inkişaf edir. Bu, bizim hamımızı sevindirir. Ancaq birincisi, naxçıvanlılar özlərini gərək təvazökar aparsınlar. Heç vaxt burunlarını dik tutmasınlar. Yəni başı dik tutmaq olar. İnsanın başı dik olmalıdır, amma burnu yox. Onda o insanın keyfiyyəti mənfi olur. Mən indi nazirlərə bir qədər göstərişlər verirəm. Ondan sonra siz hər bir naziri gətirib qapınızda saxlayasınız, yaxud deyəsəniz ki, mənim bu gün vaxtım yoxdur, sabah gəlin. Yaxud da özünüzü təkəbbürlü aparasınız, təvazökar olmayasınız. Siz bununla mənim dediyim gözəl sözlərə böyük ləkə vurmuş olacaqsınız. Amma mən belə şeyləri görürəm.

Biri gedir Bakıda avtomobil sürür. Polisə baxmır, filana baxmır. Saxlayırlar, bala, niyə edirsən? Mən naxçıvanlıyam. Nə olsun ki, naxçıvanlısan? Belələri sizə də, mənə də ləkə gətirirlər. Başa düşürsünüz? İnsan heç vaxt cızığından çıxmamalıdır. Amma mənim çoxillik təcrübəm nəyi göstərir? Vəzifə alan adamlar var, bir azdan sonra görürsən ki, vəzifə onları xarab edir. İndi qalmısan məəttəl, bunu çıxarasan, axı, qoymusan ki, bu adam işləsin. Çıxarmayasan, buna necə dözsən.

Mənə Bakıda danışdırlar. Bir nəfər alim, elmlər doktoru var, heç vaxt vəzifəsi olmayıbdır. Götdürdük onu nazir qoyduq. Sonra elə bir rejim yaradıbdır ki, səhər işə gələndə onun iki nəfər – eyib olmasın – quyuq bulayanı gərək qapıda dursun. O, avtomobillə gələndə biri onun qapısını açacaqdır, biri də portfelini götürəcəkdir, gedəcəklər yuxarıya.

Ay balam, o elmi tədqiqat institutunda heç sənin iş otağın da yox idi. Çox olsa, çox olsa ümumi otaqda bir masan var idi, onun arxasında otururdun. İndi böyük iş otağın var, onun qabağında katibə otağı – bu da bir az gülməlidir, elədirmi – zəngi basır, mənə çay gətir. Heç evdə arvadı ona çay da vermir. Məəttəl qalırsan. İnsan da bir ayın içərisində bu qədər dəyişilə bilərmidi? Amma dəyişilirlər.

Sonra mənə bir yerdən xəbər verdilər ki, – hələ onların adını demirəm, amma təkrar eləsələr, sonra sizə deyəcəyəm – böyük nazirlikdir, səhər-səhər hamısı işlərində fərağat durur. Nazir gəlib qapıdan girəndə səs ucaldır, nədir, bilmirəm, xəbər verir – "nazir gəlir", gərək hamı işlədiyi yerdə ayağa dursun. Belə şey olmaz axı! İndi siz gülürsünüz, xoşunuza gəlir. Amma elə bilirsiniz, sizdə bu yoxdur? Sizdə də var. Mən bilirəm harada var. Amma hələ açmayacağam. Ona görə təvazökarlıq lazımdır. Bildinizmi? İnsanı hörmətə qaldıran onun zəhmətkeşliyidir, mənəvi təmizliyidir, millətə, dövlətə, xalqa sədaqətidir, onun xeyirxahlığıdır. Amma bunlarla bərabər, mütləq onun təvazökarlığıdır. Gərək heç vaxt təvazökarlığı unutmayasınız.

Bu gün bu sözləri sizə deməyi özümə borc bilirəm. Çünki mən hər bir insanı pis yoldan çəkəndirmək istəyirəm. İnsan pis yola gedəndə, o, uzaq gedib, onu geriye döndərmək mümkündür, ancaq onun özünə zərərli olacaqdır. Mən istəyirəm ki, insanlar özlərinə bu zərəri vurmasınlar. Başa düşürsünüz?!

Nəhayət, mən doqquz ildir ki, sizin yanınızdan getmişəm. Sizə hesabat verirəm. Bu doqquz il müddətində Azərbaycanı ağır ictimai, siyasi, iqtisadi böhrandan çıxardıq, sabitliyi təmin etdik, hüquqi, demokratik dövlət qurduq, demokratik dəyərlərin bərqərar olmasını təmin etmişik və ardıcıl surətdə təmin edirik. İqtisadiyyatımızı inkişaf etdiririk və indiyə qədər gördüyümüz işlər bizim iqtisadiyyatımızın bundan sonra daha yüksəklərə qalxmasını təmin edəcəkdir.

Doğrudur, əhalimizin bir qismi kasıbçılıq içindədir, işsizlər var. Biz onlara qayğı göstərməyə çalışırıq. Siz də burada bunu özünüz etməlisiniz. Amma bizim iqtisadiyyatımız inkişaf edir. Bu, həqiqətdir, bunu dünya görür. Bunu beynəlxalq maliyyə qurumları görürlər – hamı görür. Rəqəmlər çoxdur. Bir şey deyə bilərəm ki, 1996-cı ildən 2001-ci ilə qədər işləyənlərin nominal əmək haqqı 4 dəfə artıb. Təqaüdlər 4 dəfə artıb. Aparılan islahatlar artıq indi mal bolluğu yaradıb.

Bilirəm ki, burada kənd təsərrüfat məhsullarını o qədər istehsal edirsiniz ki, bilmirsiniz nə edəsiniz. Amma mən 1990-cı ildə buraya gələndə orada yaşayırdım, birinci mərtəbədə mağaza var idi. Orada səhər saat altıdan ət üçün növbə idi. İnsanlar bir-birini qırırdılar. Amma indi çörək, ət, başqa şeylər boldur. Vaxtınızı alıb bu barədə danışmaq istəmirəm, bu rəqəmlər sizə məlumdur. Mən demək istəyirəm ki, sizin yanınıza doqquz ildən sonra alınaç, üzüağ gəlmişəm.

Bizim apardığımız daxili və xarici siyasət Azərbaycana yeni uğurlar gətirəcəkdir. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsini sülh yolu ilə həll edəcəyik. Mütləq həll edəcəyik. Xalqımız ilbəl firavan yaşayacaqdır. İndi bizim büdcəmizin ümumi məbləği, orta hesabla, 1 milyard dollardır. Amma 1993-cü ildə bu, on dəfə az idi. Bu, üç-dörd il sonra 4-5 dəfə artacaqdır. Bunu bilin. İmkanlarımız artacaqdır.

Neft Fondu yaratmışıq. Bizim 1 milyard 200 milyon dollar valyuta ehtiyatımız var. Mən bəzi qaçqınları çadırlardan çıxarmaq üçün və Ermənistandan köçüb gəlmiş insanların şəraitini yaxşılaşdırmaq üçün 75 milyon dollar ayırdım.

Burada Kərki kəndindən qaçqınlar var. Mən vəsait ayırdım ki, onlara həyatı evlər tikilsin. Mənə dedilər ki, onlar deyirlər yox, bizə Əliabadda beşmərtəbəli ev tikin. Evi tikirik, bunları da edirik – hamısını edirik və hamısını da edəcəyik. Arxayın olun, Azərbaycanın gələcəyi uğurludur.

Mən sizə bir daha cansağlığı, səadət və xoşbəxtlik arzu edirəm. Sağ olun.

NAXÇIVANDAKI "N" HƏRBİ HİSSƏSİNDƏ KEÇİRİLƏN GÖRÜŞDƏ NİTQİ

Naxçıvan

17 iyun 2002-ci il

Əziz əsgərlər, zabitlər, generallar, Azərbaycan Ordusunun qəhrəman övladları!

Mən sizi səmimi qəlbdən salamlayıram. Sizə ən xoş arzularımı bildirirəm. Sizə, Azərbaycan əsgərinə, müstəqil Azərbaycanın ordusuna olan daimi sevgimi, məhəbbətimi bəyan edirəm. Sizinlə burada, qısa bir zamanda yaranmış hərbi şəhərcikdə, Azərbaycanın gözəl guşələrindən biri olan Naxçıvanda, boz, eyni zamanda əzəmətli qayaların, dağların ortasında yerləşən, indi üstündə durduğumuz müqəddəs torpaqda görüşərkən sizə bir daha – bir daha qəlbimdə olan ən yüksək hisslərimi bildirirəm.

Azərbaycan Ordusu dövlət müstəqilliyimizin ən dəyərli töhfələrindən biridir. Biz keçən il Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin 10-cu ildönümünü qeyd etdik. İndi artıq 11-ci ili yaşayırıq. Bu illərdə Azərbaycan böyük tarixi yol keçib, böyük sınaqlardan çıxdır. Ancaq öz dövlət müstəqilliyini, azadlığını, suverenliyini göz bəbəyi kimi qoruyub saxlayıb. Bu bizim bütün millətimizin, Azərbaycan xalqının ən böyük nailiyyətlərindən biridir. Bu illərdə Azərbaycanda öz milli dövlətimizi – hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət yaratdıq. Dövlətimizin bütün təsisatlarını yaratdıq. Dövlətimizin fəaliyyət göstərməsi, ölkəmizin idarə edilməsi üçün lazım olan qanunlar, qərarlar qəbul etdik, fərmanlar verdik. İndi Azərbaycanın müstəqil dövlət olaraq, dünyanın bütün qabaqcıl dövlətləri kimi özünün dövləti idarə etmək üçün lazım olan mexanizmi var, qanunları var.

Biz hüquqi dövlət yaratmışıq. Bu o deməkdir ki, dövlətimiz hüquq əsasında idarə olunur. Biz demokratik dövlət yaratmışıq. Bu o deməkdir ki, Azərbaycanın hər yerində demokratik prinsiplər bərqərar olubdur. Bu o deməkdir ki, insanlar tam sərbəstdir, azaddır. İnsanlara bütün azadlıqlar verilibdir. Söz azadlığı, vicdan azadlığı, fikir azadlığı hamısı təmin olunubdur.

Azərbaycan dünyəvi dövlətdir. Demək, tarixi, milli dəyərləri ilə bərabər, mənəvi dəyərləri ilə bərabər, Azərbaycan ümumbəşəri dəyərlərdən də bəhrələnir və onlarla zənginləşərək ölkəmizi dünyanın inkişaf etmiş dövlətlərinin səviyyəsinə qaldırmaq yolu ilə gedir.

Azərbaycan dövlətinin ən böyük dayağı, onun sütunu Azərbaycanın Silahlı Qüvvələridir. Azərbaycanın Silahlı Qüvvələrinə daxil olan bütün hərbi strukturlardır. Bunların içərisində birinci yerdə Azərbaycan Ordusudur. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin ən dəyərli nəticələrindən biri Azərbaycanın milli ordusunun yaranması, təşkil olunması və onun müasir tələblərə uyğun hazırlanmasıdır. Hər bir dövlət öz dövlətçiliyini qüdrətli etmək istəyirsə, onun güclü ordusu olmalıdır. Biz bu gün böyük iftixar hissi ilə deyə bilərik ki, tarixi nöqteyi-nəzərdən çox qısa bir zamanda Azərbaycanda güclü milli ordu yaranıb. Bu ordunun bir hissəsi də burada, Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi olan Naxçıvanda yerləşir. Naxçıvandakı hərbi hissələrin biri də sizsiniz və bu gün biz sizinlə görüşürük.

Bilirəm ki, burada qısa müddətdə hərbi şəhərcik yaratmaq, böyük bir hərbi hissənin Azərbaycanın sərhədlərinin keşiyində durmasını təmin etmək asan məsələ deyildir. Bu, çətin, ağır işdir. Ancaq biz bunun öhdəsindən gəlmişik. Azərbaycanın Müdafiə Nazirliyi və Azərbaycan Ordusunun Naxçıvanda yerləşən hərbi hissəsi, Naxçıvan Muxtar Respublikasının rəhbərliyi – hamısı birlikdə burada bu gözəl hərbi şəhərciyi yaradıblar.

Mən buraya gələrkən sizin sərəncamınızda olan hərbi texnikanın, silah-sursatın cüzi bir hissəsi ilə tanış oldum. Bu, məni sevindirdi. Sevindirən odur ki, hərbi hissənin lazım olan qədər hərbi texnikası, silah-sursatı var. Bir də ona görə sevindim ki, bu texnikadan, bu silah-sursatdan istifadə etmək və onların vasitəsilə düşməne zərbələr vurmaq bacarığına malik olan zabitlərimiz, mütəxəssislərimiz, əsgərlərimiz var.

Ordu xidməti çox böyük fədakarlıq tələb edir, cəfəkeşlik tələb edir. Ölkəmizin hər bir gənci, Azərbaycan xalqına, millətinə mənsub olan hər bir gənc öz şərəfli borcunu mütləq yerinə yetirməlidir, orduda xidmət etməlidir. Orduda xidmət edib, sonra tərxis olan gənc bizim cəmiyyətdə də, həyatımızın bütün sahələrində də ən dəyərli insan hesab olunur. Mən bəzən ayrı-ayrı vəzifələrə təqdim olunan namizədlərin işinə baxarkən, onların əvvəl harada təhsil aldıklarını, işlədiyini öyrənərkən birinci növbədə fikir verirəm ki, hərbi xidmətini keçib, yoxsa yox.

Bunu siz də bilin, bütün gənclərimiz də bilsinlər. Hərbi xidmətini keçən, öz vətəndaşlıq borcunu yerinə yetirən gənc bizim dövlətdə, mənim başçılıq etdiyim dövlətdə ən hörmətlidir. Kadr nöqtəyi-nəzərindən mənə 2-3 nəfər təqdim edəndə, mən hansına daha çox meyl göstərirəm – baxıram kim hərbi xidmətini keçmiş, vətəndaşlıq borcunu yerinə yetirmişdir. Bu, mənim üçün o birilərindən dəyəridir. Bu, mənim şəxsi xüsusiyyətimdir. Mən bunu sizə deyirəm. Amma bu, təkcə şəxsi xüsusiyyət deyil, bu, dövlətçilikdən irəliyə gələn bir xüsusiyyətdir.

Gənclər burada hərbi xidmət keçirlər. Burada günəş də var – çox hərarətli günəş – dağlar da var, bəzən günəşin şüaları onlardan geriyyə qayıdıb daha da çox isti verir. Amma bu dağların başında qar da var, görürsünüz, o da buranı sərinləşdirir. Burada gözəl bir iqlim var. Bu gözəl yerdə xidmət etmək, təbiidir ki, heç bir insan üçün böyük çətinlik yarada bilməz.

Mən bu gün burada sizinlə görüşümdən istifadə edərək bu fikirləri təkcə sizin üçün yox, bütün Azərbaycan gəncləri üçün deyirəm. Azərbaycan əsgərləri üçün deyirəm, Azərbaycan Ordusu üçün deyirəm. Mən tanış oldum, burada qısa müddətdə gözəl yeməxana hazırlanıb, kazarmalar hazırlanıb, tibb məntəqəsi var. Demək, burada hərbi xidməti yerinə yetirmək üçün bütün şərait təmin olunubdur. Bir də deyirəm, bu şəhərçiyi qısa müddətdə yaratdıqlarına görə, mən hamıya, xüsusən Naxçıvan Muxtar Respublikasının rəhbərliyinə və Ali Məclisin sədri Vasif Talıbova minnətdarlığımı bildirirəm.

İki il müddətində yaradılmış bu şəhərçiyin nümunəsində indi təsəvvür etmək olar ki, Azərbaycan Ordusu qısa bir zamanda nə qədər inkişaf edib və hansı vəziyyətdədir. Azərbaycanda dövlətinə, millətinə, xalqına mənfi münasibət göstərən insanlar, yaxud bəzi qruplar var, hətta müxtəlif siyasi təşkilatlar da var, onlar iqtidarı tənqid edirlər. Tənqid etmək bizi narahat etmir. Çünki mən də tənqid edirəm. Hesab edirəm ki, bizi də tənqid etməlidirlər. Çünki hər şeyi nə biz tamam yerinə yetirə bilirik, nə də başqaları. Əgər sağlam tənqid olsa, bu, bizə, bir-birimizə köməkdir. Ancaq bəziləri tənqid etmir, sadəcə, yalanlar, şayiələr, uydurmalar, bəzən böhtanlar yayırlar. Ayrı-ayrı adama böhtan atmaq olar. Baxmayaraq ki, bu da mənəviyyatsızlıqdır. Şər də demək olar, yalan da demək olar, bunlar hamısı mənəviyyatsızlıqdır. Amma sən bu ölkədə yaşayırsan, bu dövlətin yaratdığı ictimai-siyasi sabitlik şəraitində rahat yaşayasan, nəinki yaşayasan, həyat tərzin də çox yüksək olsun, ancaq xəbərin olmadan durub deyəsən ki, Azərbaycan Ordusu zəifdir, orduda bu yoxdur, o yoxdur, bizə güclü Azərbaycan Ordusu lazımdır. Mən o adamlardan bu gün bir də soruşuram. Onların Azərbaycan Ordusundan, onun bugünkü vəziyyətindən heç olmasa, bir faiz də olsun, xəbərləri varmı? Yoxdur və xəbər də bilmək istəmirlər, öyrənmək istəmirlər. Çünki onda onlar üçün bu yalanları demək, bəlkə də, bir az çətin olar. Bəlkə də onda, əgər onların vicdanları varsa, o vicdan onları bu yalandan bir balaca kənara çəkər. Yox, onlar bilmək istəmirlər və bizim orduya böhtan atırlar. Yenə də deyirəm, kiməsə böhtan atmaq olar, amma müstəqil Azərbaycan dövlətinin müdafiə qüdrətini təmin edən, onun əsas sütunlarından biri olan orduya böhtan atmaq cinayətdir. Onlara cavab olaraq, mən bu gün deyirəm – Azərbaycanın müasir tələblərə uyğun güclü, qüdrətli ordusu var.

Ancaq bu da son hədd deyildir. Biz ordumuzu daha da gücləndirməliyik. Onu müasir silahlarla daha çox silahlandırmaliyiq. Ordumuzun zabit korpusu öz peşəkarlığını daha da artırmalıdır. Başqa işlər də görməlidir. Mən bu vəzifələri daim Azərbaycanın Müdafiə Nazirliyi qarşısında qoyuram, müdafiə naziri general-polkovnik Səfər Əbiyevin qarşısında qoyuram və ondan tələb edirəm. Bu gün də tələb edirəm ki, mənim qoyduğum bu

vəzifələr ardıcıl surətdə yerinə yetirilsin. Ancaq bu gün mən bizim ordumuzu, onun səviyyəsini, onun döyüş qabiliyyətini yüksək qiymətləndirirəm və Azərbaycanın Müdafiə Nazirliyi rəhbərliyinin, şəxsən general-polkovnik Səfər Əbiyevin fəaliyyətini bəyənilirəm.

Mənim dediyim bu sözlər Azərbaycan Ordusunun bütün hissələrinə aiddir, o cümlədən Naxçıvan Muxtar Respublikasında yerləşən böyük hərbi hissəyə və onun komandiri general Mustafayevə aiddir. Mən bu gün bu bəyanatları verərkən ordumuzu müdafiə edirəm, generallarımızı müdafiə edirəm, zabitlərimizi müdafiə edirəm. Amma eyni zamanda düşünürəm ki, onlar mənim bu sözlərimdən daha da çox ruhlanacaqlar, daha da inamla işləyəcəklər, işlərində olan qüsurları aradan qaldıracaqlar və daim mənim verdiyim, prezidentin, Ali Baş Komandanın verdiyi bu qiymətlərə layiq olacaqlar.

Mən qeyd etdim, hər bir dövlətin öz dövlətçiliyini təmin etmək üçün güclü ordusu olmalıdır. Bu, xüsusən bizim üçün lazımdır. Çünki bilirsiniz ki, Ermənistan silahlı qüvvələri vaxtilə Azərbaycanın torpaqlarının 20 faizini işğal ediblər və işğal etdikləri torpaqlardan bir milyondan artıq soydaşımız didərgin düşüb çadırlarda yaşayır.

Biz 1994-cü ilin may ayında atəşi dayandırdıq və məsələnin sülh yolu ilə həll olunması prosesinə qoşulduq. Biz o vaxtdan bu prosesdə fəal iştirak edirik. Yəni bu, birinci növbədə, bizim üçün lazımdır və bütün beynəlxalq təşkilatların, dünyanın böyük dövlətlərinin imkanlarından istifadə etməyə çalışırıq. ATƏT-in Minsk qrupu – Rusiyanın, Amerika Birləşmiş Ştatlarının, Fransanın başçılıq etdiyi Minsk qrupu ilə də sıx əməkdaşlıq edirik və bundan sonra da edəcəyik. Ümidvaram ki, biz Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsini sülh yolu ilə həll edəcəyik. İşğal olunmuş torpaqlar azad ediləcək, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü təmin olunacaq və yerindən-yurdundan didərgin düşmüş soydaşlarımız öz elinə-obasına qayıdacaqlar. Ancaq bu sülh danışıqlarını apararkən, biz daim öz hərbi potensialımızı, müdafiə potensialımızı gücləndirməliyik, ordumuzu gücləndirməliyik. Bizim ordumuz nə qədər güclü olsa, apardığımız danışıqlarda bir o qədər də uğurlar əldə edə bilərik. Mən inanıram ki, bizim ordumuz indiyə qədər gücləndiyi kimi, bundan sonra da günbəgün güclənəcəkdir.

Amma orduda hər bir əsgər, hər bir zabit, hər bir general bilməlidir ki, o, özünü hərbi peşəyə həsr edir. Hərbi peşə isə vətəni, torpağı qorumaqdır. Vətəni, torpağı qorumaq üçün isə gərək gücün olsun və əgər kimsə sənənin torpağına, vətəninə qəsd edərsə, ona layiqli cavab verə, layiqli zərbələr endirə biləsən. Mən inanıram ki, Azərbaycan Ordusu güclənərək elə bir səviyyəyə çatacaqdır ki, lazım olan anda o, Azərbaycana qəsd edən hər bir düşməni zərbə vuracaq və zəfər qazanacaqdır. Siz hamınız, lazım olarsa, Ali Baş Komandanın belə bir əmrinə hazır olmalısınız və bu əmri şəərəflə yerinə yetirməlisiniz.

Naxçıvanda yerləşən hərbi hissələrin vəzifələri başqalarından fərqlidir. Əgər Qarabağ bölgəsində Azərbaycan Ordusu atəşkəs elan olunandan sonra Ermənistan ordusu ilə üz-üzə durub torpaqlarımızı qoruyursa, erməni ordusu Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarında yerləşirsə, burada, Naxçıvanda Azərbaycanın Ermənistanla 260 kilometr məsafədə sərhədi var. Bu sərhədi siz qoruyursunuz. Azərbaycan Ordusunun buradakı hissələri qoruyur.

Azərbaycanda sərhəd dəstəsi xüsusi vəzifə daşıyır. Qonşu, dost İran və Türkiyə ilə sərhədləri qoruyur, onlar da qorunmalıdır. Təbiidir ki, bunlar ikisi də bizə dost ölkədir. Biz onlarla əməkdaşlıq edirik. Ancaq beynəlxalq terrorizm narkotiklərin daşınması, silah alveri, qaçaqmalçılıq və bu kimi başqa hallar həm İran, Türkiyəni narahat edir, həm də bizi narahat edir. Ona görə də bizim Naxçıvan sərhəd dəstəsi bu işlərlə ciddi məşğul olmalıdır.

İndi beynəlxalq terrorizm bütün dünya, bəşəriyyət üçün ən təhlükəli faktordur. Keçən il sentyabrın 11-də Amerika Birləşmiş Ştatlarında baş vermiş dəhşətli terror hadisəsi bizim hamımızı hiddətləndiribdir. Azərbaycan dövləti beynəlxalq terrorizmlə mübarizədə işində Amerika Birləşmiş Ştatları ilə bir alyansda, bir koalisiyada olduğunu dərhal bəyan etdi. Biz o vaxtdan üzərimizə düşən vəzifələri yerinə yetiririk. Əfqanıstanda

olan proseslərin qarşısını almaq məqsədilə NATO qüvvələrinin o bölgəyə getməsi və başqa işlərdə biz öz xidmətlərimizi göstəririk və bundan sonra da göstərəcəyik.

Amma beynəlxalq terrorizmlə mübarizə qurtarmayıbdır. Mübarizə davam edir və Ermənistan ərazisində vaxtilə müxtəlif terrorist qruplar mövcud olubdur. Bəzi məlumatlara görə, onlar işğal olunmuş torpaqlarda da öz fəaliyyətlərini davam etdirirlər, hər halda, narkotik maddələr daşımaq və cürbəcür belə qanunsuz işlər görməklə məşğuldurlar. Bu barədə məlumatlar var. Ona görə burada Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin bir hissəsi 260 kilometr uzunluğunda sərhədi qorumalıdır və sərhədin hansı nöqtəsində olursa-olsun bizim torpağımıza qəsd edənlərə hər an lazımı cavab verilməlidir.

İndi Minsk qrupu vasitəsilə Ermənistan ilə Azərbaycan arasında sülh əldə olunması üçün danışıqlar gedir. Prezidentlərin nümayəndələri bir ay bundan öncə Praqada görüşmüşlər. Ola bilər, yaxın vaxtlarda Ermənistan və Azərbaycan prezidentlərinin görüşləri də olsun. Bunlar hamısı məsələnin sülh yolu ilə həll olunması üçündür. Bu gün bir daha bəyan edirəm: Azərbaycanın Prezidenti kimi mən məsələnin sülh yolu ilə həll olunması üçün bundan sonra da bütün imkanlardan istifadə edəcəyəm. Mənim məqsədim sülh yaratmaq və Azərbaycanı bu vəziyyətdən çıxarmaqdan ibarətdir. Buna görə də Azərbaycan Ordusu günbəgün güclənməlidir, qüdrətlənməlidir.

Hesab edirəm ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində yerləşən hərbi hissələr öz üzərlərinə düşən vəzifəni layiqincə yerinə yetirirlər. Burada məni sevindirən odur ki, hərbi hissənin komandanlığı ilə Naxçıvan Muxtar Respublikasının rəhbərliyi arasında çox işgüzar əlaqələr yaranıbdir. Mənə dedilər ki, buradakı kazarmalar və bəzi başqa binalar yalnız Naxçıvan Muxtar Respublikasının daxili imkanları hesabına, yəni onun xərcləri ilə tikilibdir. Hesab edirəm ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasında olan bu işgüzar əlaqələr hakimiyyət orqanları tərəfindən, dövlət orqanları tərəfindən orduya göstərilən qayğı bir nümunə kimi başqa bölgələrdə də istifadə edilməlidir.

Əldə etdiyiniz nailiyyətlərə görə sizi bir daha təbrik edirəm. Yeni yaranmış bu şəhərçiyə uğurlar arzulayıram. Güman edirəm ki, bir müddətdən sonra mən Naxçıvana yenidən gələrkən buranı daha da geniş görəcəyəm. Bunlar hamısı burada xidmət edən əsgərlər üçündür, döyüşçülərimiz üçündür, bizim övladlarımız üçündür. Bizim övladlarımız orduda xidməti şərəfli vəzifə kimi yerinə yetirməlidirlər. Ancaq bu vəzifəni yerinə yetirmək üçün biz hamımız birlikdə onlara müasir ordu səviyyəsində şərait yaratmalıyıq. Allaha şükürlər olsun ki, burada bu şərait yaranıbdir.

Sizi bir daha təbrik edirəm. Sizinlə görüşümdən çox şadam. Azərbaycan əsgərinə, Azərbaycan Ordusuna yeni-yeni uğurlar arzulayıram.

Sağ olun.

BƏHRUZ KƏNGƏRLİ MUZEYİNİN TƏNTƏNƏLİ AÇILIŞ MƏRASİMİNDƏ NİTQİ

Naxçıvan şəhəri

18 iyun 2002-ci il

- Əziz dostlar!
Əziz bacılar, qardaşlar!
Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən iki-üç gündür ki, Naxçıvanda yam. Doğrusu, təsəvvür edə bilməzdim ki, mənə belə bir imkan yaranacaqdır. Çünki Naxçıvana gəlmək məsələsi ortaya çıxanda, birinci növbədə, Olimpiya İdman Kompleksinin açılışı haqqında söhbət getdi. Ancaq başqa planlar hələ gündəlikdə deyildi. Sonra isə mən Naxçıvana gəlmək haqqında qərar qəbul edərkən, düşündüm ki, bir çox başqa işlər də var, onlarda da iştirak etmək lazımdır, insanlarla daha çox görüşmək lazımdır. Naxçıvanın torpağı - daşı, havası, səması hamısı mənim üçün əzizdir. Mən bunlardan ötrü darıxıram. Amma bunlardan da çox naxçıvanlılar üçün darıxıram.

Dünyada insanlar müxtəlifdir. Dövlət xadimləri də, siyasi xadimlər də, alimlər də, yazıçılar da, cürbəcür sənət sahibləri də müxtəlifdir. Az olar ki, onlar bir-birinə bənzəsinlər. Bu da təbiidir, belə olmalıdır. Ona görə hər bir insanın özünəməxsus xüsusiyyətləri var. Əgər insan doğrudan da öz xüsusiyyətləri ilə xalqına, millətinə, Vətəninə daha çox fayda gətirə bilərsə, daha çox iş görə bilərsə, əlbəttə, onda bu xüsusiyyətləri qiymətləndirmək və qoruyub saxlamaq lazımdır.

Mənim həyatımın böyük tarixi var. Bunu bilirsiniz. Müxtəlif dövrlərdə mənim həyatım üçün yaranmış vəziyyətlər və mənim gördüyüm işlər var. Hamısı eyni deyil, hərəsinin öz yeri var. Ancaq mənim üçün hamısı qiymətlidir. Ola bilər, içimdən, kökümdən gələn. genetik quruluşumdan gələn bir şeydir ki, mən doğulduğum, yaşadığım torpağı həmişə, gənclik dövrümdən o qədər sevmişəm ki, hər dəfə bu torpağı, bu yeri, bu insanları xatırlayanda düşünürəm ki, bunlar mənim üçün hamısından əzizdir.

Naxçıvana gəlişim mənə də çox müxtəlif hissiyyatlar yaradır. Bunların sevindirici cəhətləri də var, məyusedici cəhətləri də var. Ancaq əgər hamısını birlikdə götürsəm, görürəm ki, bu hissiyyatların çoxu mənim üçün, birincisi, əziz olubdur və mənim həyatımda öz rolunu oynayıbdır. İkincisi də, nə qədər uzaq dövrdən olsa da, mənimlə yaşayıb və yaşayır.

Ona görə də mən fikirləşdim ki, Naxçıvana gələrkən bir az sərbəst imkanım da olsun, insanlarla görüşüm, söhbət edim, keçmiş günləri yadıma salaq. Çox planlarım var idi. Onun hamısını yerinə yetirə bilmirəm. Deyirəm, bəlkə gedim çayxanada oturum, - vaxtilə, 1990-cı illərdə mən burada müxtəlif adamlarla çayxanada oturmuşam, - yaxud bazara gedim. Mənim bu xasiyyətim həmişə var, bazara gedirəm. Çünki bazar həmişə hər bir yerin müəyyən qədər aynasıdır. İndi görüm, əgər mümkün olsa, bunları edəcəyəm. Amma edə bilməsəm də, bunlar ürəyimdə qalacaq ki, gələn dəfə edim.

Biz dünən çox səmərəli iş gördük. Azərbaycan ordusunun Naxçıvandakı hissəsi ilə şəxsən məşğul oldum. Artıq televiziya dan, mətbuatdan bilirsiniz ki, Şahbuz rayonunda yeni bir hərbi hissə yaranıbdır, fəaliyyət göstərməsi üçün hərbi şəhərcik tikilibdir. Mənə Vasif Talıbov bu barədə məlumatlar verirdi. Mən də bunu dəstəkləyirdim. Ancaq dünən oraya getdim və gördüklərim məni çox sevindirdi. Bu məsələni indi geniş izah etmək istəmirəm. Naxçıvan Muxtar Respublikasının etibarlı müdafiəsi təkə naxçıvanlıların işi deyil, təkə Naxçıvanda yaşayanların, Naxçıvanda yerləşdirdiyimiz hərbi hissələrin işi deyildir. Bu, bizim ümumi işimizdir. Millətimizin, Azərbaycan dövlətinin ən böyük işlərindən biridir.

Ümumiyyətlə, müstəqil ölkənin hərbi qüdrətini inkişaf etdirmək və hər bir hadisənin vaxtında qarşısını almaq üçün təminat yaratmaq dövlətin əsas vəzifələrindən biridir. Təəssüflər olsun ki, bizim müstəqil dövlətimiz yaranmamış Azərbaycanı yaraladılar, ermənilər torpaq iddiası ilə çıxış etdilər. Onların qarşısı alınmadı. Sonra bu, müharibəyə çevrildi və Azərbaycan xalqı böyük itkilər verdi. Torpaqlarımızın bir qismi işğal olundu. İşğal olunmuş torpaqlardan zorla çıxarılmış bir milyon adam neçə illərdir ki, ağır vəziyyətdə çadırlarda yaşayırlar. Belə bir vəziyyətdə olan respublika, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həll olunması üçün bütün imkanlardan istifadə edərkən, eyni zamanda, ölkənin ümumən

müdafiəsini, müdafiə potensialını yüksəltməlidir. Dövlət başçısı kimi mən daim bu işlə məşğul oluram və indi yaxşı nəticələrini görürəm.

Dünən Şahbuz rayonunda yeni hərbi şəhərcikdə hərbcilərlə görüşüm, onların nümayiş etdirdikləri bəzi silah növləri, əsgərlərin həqiqi Azərbaycan əsgəri kimi yeriməsi, durması, Azərbaycanın himnini öz səsləri ilə oxumaları - bunlar hamısı məndə o qədər böyük hissiyyatlar yaratdı ki, düşündüm - bəli, bizim gördüyümüz işlər nəticə verir.

Mən oradan dönəndən sonra Naxçıvan Muxtar Respublikasında olan bütün hərbi hissələrin komandirləri ilə üç saat müşavirə keçirdim. Müdafiə nazirini dinlədim, Naxçıvan qarnizonunun komandanı general-leytenant Mustafayevi dinlədim, digər zabitləri dinlədim. Yəni mənə lazım idi ki, buradakı vəziyyətin nə cür olduğunu özüm biləm. Mən müşavirədən, onun nəticələrindən çox razı qaldım. Hiss etdim ki, bəli, bizim buradakı hərbi hissələrimiz öz vəzifələrini bilirlər, Naxçıvan Muxtar Respublikasını hər an qorumağa qadirdirlər. Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi olan Naxçıvan ərazimizin parçalanması nəticəsində ağır vəziyyətdə olduğu halda, bizim buradakı ordu hissələrimiz yaxşı səviyyədədirlər. Ancaq mən onların qarşılarında vəzifələr də qoydum. O vəzifələri yerinə yetirmək üçün onlara yardım lazımdır. Mən bunu da edəcəyəm. O vəzifələri, o işləri ki, mən etməliyəm, edəcəyəm və edirəm.

Yadımdadır, 1996-cı ildə burada hərbi hissə yaradılması haqqında mən göstərişlər verəndə, Bakıda bəziləri etiraz edə bilmirdilər, amma öz fikirlərini deyirdilər ki, nəyə lazımdır, nə üçün? Mənə dünən lazım idi görüm ki, buradakı əsgər nə vəziyyətdədir, zabit necədir, onların döyüş qabiliyyəti necədir və buradakı komanda heyəti nə səviyyədədir, nə edirlər və Naxçıvanı etibarlı qoruya bilərlərmi.

Mənim yadıma 1992-ci il düşür. Sədrək istiqamətindən Naxçıvana hücum etmişdilər. Silahımız, sursatımız yox, oradan-buradan nə isə tapırdıq, biz orada 40 gün döyüşdük. Onda bəzi insanlar həlak oldu. Ancaq bu, lokal bir şey idi. O vaxt bunun qarşısını mən döyüşlə yox, siyasi danışıqlarla aldım. Həm Ermənistan tərəfi ilə, həm də Türkiyənin rəhbərləri ilə daim danışıqlar aparırdım. Bunların nəticəsində mən bunun qarşısını aldım. Amma indi o vaxt deyil, Azərbaycan müstəqil dövlətdir. Onun indi gərək Naxçıvanda etibarlı qoşun hissəsi olsun və bu da var. Mən bilirdim ki, bu var. Amma dünənki günümü buna həsr etdim ki, özüm gözlərimlə bir daha görüm, qulağımla eşidim, özüm anlayım - bu həqiqətən varmı? İndi sizə deyə bilərəm ki, var. Arxayın olun.

Mən söhbətimi ondan başladım ki, buraya gələndə özüm-özümə o qədər planlar cızıram ki, bir də görürsən, gün keçir, vaxt keçir, onların müəyyən hissəsini yerinə yetirə bilmirsən. Vasif Talıbov mənə məlumat vermişdi ki, Bəhruz Kəngərlinin muzeyi hazırlanıbdır. Mən bu məsələ ilə də məşğul olmuşdum. Bizim Mədəniyyət Nazirliyi, yaxud Dövlət İncəsənət Muzeyi hətta Bəhruz Kəngərlinin bəzi fondlarda saxlanan əsərlərini Naxçıvan nümayəndələrinə göstərmək istəmirdilər ki, bunlar bizim fondadır, biz bunu qoruyuruq, saxlayırıq. Qoruyursunuz, saxlayırsınız - bu, yaxşıdır. Amma mən fikirləşdim ki, onlar daha da yaxşı qorunmalıdır. Yaxşı qoruyub saxlaya bilmirlər.

Sən onu zirzəmidə, yaxud ayrı yerdə qoruyub saxlayırsan. Bəs, bizim vətəndaşlarımız, xalqımız Bəhruz Kəngərlinin yaradıcılığı ilə nə cür tanış olsun?! Hər halda, mən lazımı göstərişlər verdim. İndi çox şadam ki, burada muzey yaradılıb, sizinlə baxacaşıq. Təbiidir ki, onun əsərləri çoxdur, hamısını buradakı muzeyə vermək olmaz. Mən bu fikirlə də razıyam. Çünki onlar Azərbaycan dövlətinin milli sərvətidir, bunlardan istifadə etmək lazımdır. Amma dövlət bunları qoruyub saxlamalıdır.

Bəhruz Kəngərli haqqında yazıblar, yəqin siz eşitmisiniz, bilirsiniz. Onun əsərlərinin çoxunu yəqin görməmişsiniz. İndi burada nümayiş etdirilən əsərləri hələ çoxları görməyibdir. Bu, onun əsərlərinin az bir hissəsidir. Nadir istedadla malik olan bir insan idi. O, Azərbaycan xalqının professional rəssamlıq sənətində ilk rəssamdır, bunu açıq deməliyik. Bilirsiniz, Əzim Əzimzadəni böyük şəxsiyyət kimi həmişə təbliğ edirik və bundan sonra da təbliğ edəcəyik. Amma onun əsərləri, əsasən, qrafika əsərləridir və daha çox Molla Nəsrəddin jurnalı ilə əməkdaşlığı, orada yaratdığı karikaturaları və bir çox başqa əsərləri ilə tanınır. Amma Bəhruz Kəngərli, birincisi, Tbilisidə professional rəssamlıq təhsili alıbdır. İkincisi də, iş təhsil almaqda deyil, bu, Bəhruz Kəngərlinin özünün fitri istedadı idi. Orada o qədər adam təhsil alıb ki, onların heç də hamısı görkəmli rəssam olmayıbdır.

Yadımdadır, mən həmin bu binada orta məktəbdə oxuyarkən Bəhruz Kəngərli haqqında oradan-buradan eşidirdik. Amma Bəhruz Kəngərli üzə çıxaran, təbliğ edən yox idi. İndi mən deyə bilmərəm, nə üçün. Bəlkə o vaxt hesab edirdilər ki, o, devrilmiş sinfin, yəni bolşeviklər tərəfindən devrilmiş sinfin nümayəndəsidir. Ona

görəmi, ya nəyə görəmi, mən buna cavab verə bilmərəm. Ancaq onu bilirəm ki, Bəhrüz Kəngərli haqqında gənc vaxtımda eşitmişdim. Çünki mən özüm də rəssamlıqla maraqlanırdım, məşğul olurdum və rəsm əsərləri çəkirdim. Ona görə də marağım daha çox idi. Ancaq onun haqqında heç bir məlumat yox idi.

Sonralar mən Azərbaycan da sizə məlum olan vəzifələrdə işləyəndə, Azərbaycana başçılıq edən zaman bir neçə dəfə göstərişlər vermişdim ki, araşdırın, Bəhrüz Kəngərlinin əsərlərini gətirin. Amma nədənsə, hər dəfə - deyə bilmərəm ki, buna müqavimət göstərmişdilər, səhlənkərlik etmişdilər belə qalırdı. İndi nəhayət, biz Bəhrüz Kəngərliyə üzə çıxardıq. Yəni üzə çıxardıq sözü dəqiq deyil, o, onsuz da yaratdığı əsərlərə görə bizim mədəniyyətimizdə, incəsənətimizdə öz yerini tutmuşdur. Amma onun əsərlərini elə "dərindən quyuya" salmışdılar ki, insanlar onu o qədər də yaxşı tanımırdılar.

Deyə bilmərəm nə qədərdir, amma indi təkə Naxçıvanda yox, ümumən Azərbaycanda da Bəhrüz Kəngərliyə yaxşı tanıyanlar o qədər də çox deyildir. Amma onun əsərləri həddindən artıq qiymətliyədir. Birincisi, onun rəssamlıq ustalıqına görə, istifadə etdiyi rənglərə görə. İkincisi, onun yaratdığı obrazlara görə - mən insan obrazlarını deyirəm xüsusən, o ağır dövrün, 1918-1919-1920-ci illərin çətin dövründə bizim xalqımızın ağır vəziyyətdə olmasını, az da olsa, öz əsərlərində əks etdiribdir.

Hesab edirəm ki, Azərbaycanda, o cümlədən Naxçıvanda bizim sənətsünaslar, tədqiqatçılar Bəhrüz Kəngərlinin yaradıcılığını daha professional səviyyədə tədqiq etməli, əsərlər yazmalıdırlar. Həm Bəhrüz Kəngərliyə Azərbaycan xalqının görkəmli və yüksək mədəniyyətə malik olan nümayəndəsi kimi təbliğ etsinlər, həm də böyük rəssam kimi təbliğ etsinlər.

Mən bu muzeyin yaradılması haqqında Naxçıvan Muxtar Respublikası rəhbərliyinin təşəbbüsünü çox yüksək qiymətləndirirəm. Bu muzeyin yaranması təkə Naxçıvandakı tədqiqatçılar üçün yox, bütün Azərbaycan tədqiqatçıları üçün böyük imkanlar yaradacaqdır. Mən onların hamısını dəvət edirəm ki, bu işlə məşğul olsunlar. Hesab edirəm ki, bu tövsiyələrim bir sənətsünas, tədqiqatçı kimi, bir alim kimi onlar üçün çox faydalı olacaqdır. Onların gördükləri iş Azərbaycan mədəniyyətinin nə qədər zəngin olduğunu göstərəcəkdir.

Bəli, bu gün demək olar ki, Bəhrüz Kəngərlinin əsərləri Azərbaycanın rəssamlıq sənətinin, mədəniyyətinin ən görkəmli nümunələrindəndir. Biz bununla fəxr etməliyik. Fəxr etməliyik ki, Azərbaycan xalqının belə böyük istedadı malik insanları olubdur.

Yeri gəlmişkən, bu bina haqqında da bir neçə kəlmə demək istəyirəm. Çünki mən bu binada oxumuşam, təhsil almışam. Mən burada orta təhsil alandan sonra Bakıya gedib Azərbaycan Sənaye İnstitutunun memarlıq fakültəsinə daxil olmuşam. Mən həmişə Naxçıvanda oxuduğum dövrü xatırlayıram, bu dövr mənim yadımdan heç vaxt çıxmıyacaqdır. Birinci sinifdən sona qədər heç vaxt yadımdan çıxmıyacaqdır.

Ona görə də müəllimlərin hamısı yadımdadır. Hansı binada, hansı sinifdə oturmuşam, o da yadımdadır. Hansı partanın arxasında oturmuşam, o da yadımdadır. İndi içəri keçsək sizə göstərərəm, biz hansı sinifdə dərs keçirdik - hamısı yadımdadır. Nə üçün? Çünki həyatımızın ağır dövründə, təkə mənim həyatımda yox, bütün xalqımız ağır dövr yaşayırdı, - çətin problemlər içərisində burada o qədər məhəbbətlə, o qədər sevgi ilə nə qədər köklü təhsil aldım ki, sonra bütün başqa yüksək təhsil ocaqlarında oxumaq mənim üçün çətin olmadı. Əksinə, buradakı kimi, mən sonra da həmişə tələbələrin içində seçilən olmuşam.

Ona görə bu divarlar mənim üçün əzizdir. Bu bina mənim üçün əzizdir. Bunun balkonu var idi, bilmirəm indi durur, yoxsa yox. O tərəfdə də bir bina var idi, o da buna bitişik idi. O, indi var, yoxsa yox?

Vasif TALİBOV: Cənab prezident, bəli, musiqi məktəbidir. Ancaq bundan bir az aralıdır.

Heydər ƏLİYEV: O, buna bitişirdi. Çünki siniflərin bəziləri orada idi. Bunun həyəti var idi, belə geniş deyildi, kiçik idi. İndi genişləndirmisiniz. Həyətdə idman etmək üçün bəzi imkanlar vardı. Burada gözəl müəllimlər var idi.

Mən birinci gün sevdiyim müəllim Lətif Hüseynzadə ilə görüşdüm. Elə bil ki, dünən idi. Mənim yadımdadır, o, Azərbaycan dili dərsi keçirdi, Azərbaycan ədəbiyyatı dərsi keçirdi. Məndən bəzən soruşurlar, axı, Siz təhsilinizin əsas hissəsini rus dilində almısınız, işlərinizin hamısı, demək olar ki, o dövrün tələblərinə görə rus dilində gedibdir. Bəs nə cür olubdur ki, Azərbaycan dilini bəzi azərbaycanlılar kimi unutmamısınız? Onlar heç əvvəl də bilməyiblər ki, unutsunlar, o qədər bilməyiblər. Belələri, xüsusən, Bakıda çoxdur. Burada belələri azdır. Burada hamısı Azərbaycan dilində yaxşı təhsil alır və Azərbaycan dilini yaxşı bilən adamlar çoxdur. Ona görə mən onlarla yarışa girmək istəmirəm. Bilirəm ki, onlar güclüdürlər. Amma o illər Lətif müəllimin, təkə Lətif müəllimin deyil, başqa müəllimlərimizin də bizə verdiyi dərslər, şəxsən mənə verdiyi dərslər və tövsiyələr bu günə qədər yadımdadır və bütün həyatımda həmişə mənə kömək edibdir.

Mən o gün Lətif müəllimlə görüşəndə bilirdim ki, yaşı çox olsa da, səhhəti pis deyil. İndi təsəvvür edin, o gündə mərasimdə əvvəldən axıra qədər iştirak edirdi. Demək, sağlamlığı da yaxşıdır. Yenə deyirəm, müəllimlər, bir yerdə oxuduğumuz məktəb yoldaşlarım, bu binanın divarları, sinifləri mənim üçün həmişə əziz olubdur. Mən buraya gələndə elə bilirdim ki, böyük bir saraya gəlirəm.

Vasif Talıbov burada Məmməd Cəfər Cəfərovun bir ifadəsini yada saldı ki, Bəhruz Kəngərli Puşkin küçəsində kiçik bir otaqda özünə sərgi düzəltdimişdi və insanları çağırırdı ki, gəlin, baxın. Bu, həqiqətdir. Çünki Məmməd Cəfər çox ədalətli, bilikli alim idi. Onun dediyi sözlərin hamısı, güman edirəm ki, həqiqətə uyğundur. Amma o Puşkin küçəsi haradadır? Puşkin küçəsi budur. Bu küçə axıra qədər, Şahab məhəlləsinə qədər Puşkin küçəsidir. Özü də deyə bilərəm ki, Puşkin küçəsi yuxarıdan Əlixan məhəlləsindən gəlib keçir və Şahab məhəlləsinin axırında o qurtarır. Mən sonralar bəzən deyirdim ki, bu küçəyə Puşkinin adı nə vaxt verilibdir.

Puşkinin anadan olmasının 100 illik yubileyi ilə əlaqədar Naxçıvanın mütəfəkkir adamları, - onların adları yadımdan çıxıb, ona görə təkrar etmək istəmirəm, - gərək ki, o vaxt Sidqi, başqa bir-iki nəfər də olmuşdu, - şairə öz münasibətlərini bildirmək üçün bu böyük küçəni Puşkin küçəsi adlandırmışdılar. Mən də burada doğulmuşam. Puşkin küçəsi ilə gedəndə, balaca bir döngə vardı, elə idi ki, iki adam bir-birinin yanından keçəndə toqquşurdu. Belə bir dar küçə idi, adı da Dar küçə idi. Oraya heç fayton, araba da girmirdi. Orada atamın balaca bir həyəti var idi, mən orada doğulmuşam. Allaha şükürlər olsun ki, o yer qaldı. Düzdür, bir az dağılmışdı və mən 1990-cı ildə burada olanda atamın yurdunu abadlaşdırdım. Mən buraya gələndə elə orada yaşayıram. Mən bunu sevirəm. Çünki orada doğulmuşam. Bizim həyətdə quyu var idi, o quyudan su içmişəm. Quyu suyu bir az duzlu idi, amma Puşkin küçəsindən yuxarıdan yaxşı su axırdı, anam, böyük bacım vedrə ilə oradan su gətirirdilər.

Sonra o vaxt Naxçıvanda suyu süzən daşlar var idi. İndi mən görürəm, çoxları bilmir bu nədir. O vaxtlar qəribə idi. Daşı yonurdular, yonurdular, ona vedrə ilə su tökürdülər. Altına isə yenə vedrə qoyurdular.

Su damcı-damcı vedrəyə süzülürdü. Ondan ancaq çay üçün, yemək üçün istifadə olunurdu. Mən bunların hamısını yaşamışam. İndi görürəm ki, burada bunları beş-altı adam bilir. Başlarını tərpedib mənim dediyim sözləri təsdiq edirlər. Amma qalanları bilmirlər. Mən gələndə bunlardan soruşdum ki, daşdan su necə süzülüyünü bilirsiniz? Onlar dedilər, biz belə şeylər bilmirik. Harada görüblər?

Bəli, həmin bu Puşkin küçəsi də mənim üçün əzizdir. Çünki bu küçədən gedirdik, gəlirdik, gəncliyimiz belə keçirdi. İndi buraya gəlmişəm, həm məktəbimi görürəm, həm yaşadığımız yeri, həm də Puşkin küçəsini görürəm. Bunlar tarixin nişanələridir. Amma mənim üçün ən əziz odur ki, sizi görürəm, öz xatirələrimi sizə söyləyirəm və sizinlə birlikdə bu gözəl günü bölüşdürürük.

Mən sizin hamınıza can-sağlığı arzu edirəm. Bəhruz Kəngərlinin muzeyinin açılması münasibətilə sizi təbrik edirəm. Bütün Azərbaycan xalqını təbrik edirəm. Çünki bu, təkcə sizin üçün, bizim üçün deyil, bütün Azərbaycan xalqı üçündür. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, siz də, Azərbaycanın digər dəyərli insanları, elm xadimləri, mədəniyyət xadimləri, siyasət xadimləri, dövlət xadimləri də bizim tariximizi, tarixi irsimizi daim öyrənib yeni-yeni səhifələr meydana çıxaracaqlar. Bizim millətimizin zəngin tarixini nə qədər çox araşdırıb, aşağı laylardan çıxarıb təbliğ edə bilsək, Azərbaycan xalqının nə qədər böyük tarixə malik olduğunu göstərə bilirik. İnanıram ki, biz sizinlə birlikdə bunu edəcəyik. Sağ olun.

**NAXÇIVAN MR ALİ MƏCLİSİNDƏ MUXTAR RESPUBLİKANIN DÖVLƏT HAKİMİYYƏTİ
ORQANLARININ NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ MÜŞAVİRƏDƏ
GİRİŞ NİTQİ**

Naxçıvan şəhəri

18 iyun 2002-ci il

Mən sizinlə artıq bir neçə gündür görüşürəm və Naxçıvana gəlməyimin məqsədi, eyni zamanda gördüyüm işlər haqqında sizə məlumat verirəm. Hesab edirəm ki, bu günlər mənim üçün, Azərbaycan prezidenti üçün çox səmərəli, çox əhəmiyyətli olubdur. Düşünürəm ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasının əhalisi üçün və hakimiyyət orqanları üçün də çox səmərəli, əhəmiyyətli olubdur. Demək istəyirəm ki, biz bir neçə dəfə görüşmüşük, danışmışıq. Siz mənim fikirlərimi bilirsiniz. Mən bu gün Bəhrüz Kəngərlinin muzeyini açarkən Naxçıvanda yerləşən hərbi hissənin komanda heyəti ilə görüşüm haqqında dedim. Ancaq mən muxtar respublikanın dövlət hakimiyyəti orqanlarının nümayəndələri ilə bilavasitə görüşməseydim, bu, anlaşılmaz olardı. Mənim Naxçıvan səfərimdə bu, planda var idi. Ancaq mən bunu bir az axıra saxladım ki, əvvəl başqa işləri görək, sonra sizinlə görüşək.

Mən bu məqsədlə xahiş etdim ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasının dövlət hakimiyyəti orqanlarının nümayəndələri bu gün buraya dəvət olunsunlar. Görüşək, söhbət edək, danışaq görək sizin işləriniz necədir və bundan sonra nə etmək lazımdır ki, daha da yaxşı olsun. Söhbətimizin konkret olması üçün istərdim, Naxçıvanın başçısı, Ali Məclisin sədri Vasif Talibova söz verim. O, məlumat versin. Əgər bundan sonra başqa əlavə məlumat vermək istəyənlər varsa, mən onları da məmnuniyyətlə dinləməyə hazırım. Sonda isə mən bəzi fikirlərimi sizə çatdıracağam. Biz bundan ötrü buraya toplaşmışıq. İndi mən Vasif Talibova söz verirəm.

YEKUN NİTQİ

Əziz dostlar!

Hörmətli həmkarlar!

Mən on iki il bundan öncə, 1990-cı ildə burada sizinlə birgə yaşamağa başladım və ondan sonra fəaliyyətə başladım. Sizinlə birgə çox ağır, çətin bir dövr yaşadım, çətin problemlərlə üzləşdik. Bəzən təhlükələr elə idi ki, düşünürdüm, ola bilər, məhv olaq, yaxud ümumiyyətlə, Azərbaycan dağılsın, Naxçıvan da dağılsın. Belə ağır günlər yaşadım. Bu salon, bu divarlar bizim o ağır günlərimizin şahididir. Biz burada sessiyalar keçirirdik, iclaslar keçirirdik, qərarlar qəbul edirdik. Ancaq eyni zamanda, o vaxt elələri də var idi ki, nə qanun tanıyırdılar, nə qayda tanıyırdılar, nə dövlətçilik nə olduğunu bilirdilər və bilmək də istəmirdilər. O dövrün qarma-qarışıqlığından istifadə edərək müəyyən mövqelər əldə etmişdilər və tələsirdilər ki, o mövqelərdən tez istifadə edib Azərbaycanın varını-yoxunu, əmlakını mənimsəsinlər, dağıtsınlar. Çünki bir tərəfdən, o qədər ağıla malik deyildilər dərk etsinlər ki, onlar Azərbaycanın dövləti, xalqı haqqında düşünməlidirlər. Digər tərəfdən, inanmırdılar ki, əllərinə düşən bu fürsət çox çəkkəkdir. Ona görə də hər biri qarmalayır.

Mən gəldim. Məni Naxçıvanda deputat seçdiniz, Azərbaycanın deputatı seçdiniz. Ona görə mən seçicilərimə və Naxçıvanın bütün əhalisinə təşəkkür edirəm. Ancaq sonra vəziyyət elə oldu ki, mənim Naxçıvan Muxtar Respublikasına rəhbərlik etməyim haqqında məsələ qaldırıldı. Bilirsiniz ki, mən buna razı olmuram.

Ancaq o günlər bəzilərinin xatirindədir. Burada bir böhranlı vəziyyət yarandı. Sessiya çağırıldı, mən sessiyaya gəlmədim. Sessiyada böyük qarışıqlıq əmələ gəldi. Heç kəsi seçə bilmirdilər. Xalq Cəbhəsinin adamlarının öz namizədləri var idi. Burada əvvəldən işləyənlərin öz namizədləri var idi. Onlar bunlarla razı deyildi, bunlar onlarla razı deyildi. Mən yaşadığım evə iclas gədə-gədə dəfələrlə gəlirdilər. Məni dəvət edirdilər ki, iclasa gəl. Mən iclasa gəlmək istəmirdim. Çünki o işin iştirakçısı olmaq istəmirdim. Nəhayət, gəldim, – onda iclas burada keçmirdi, Naxçıvanın icra hakimiyyətinin binasında salon var, orada keçirdi, onda bura bağlanmışdı, möhürlənmişdi, – dəfələrlə dedim ki, sizə kömək etməyə hazırım. Mən deputatam və əgər mənim məsləhətlərimə qulaq assanız, kömək edəcəyəm. Ancaq mən vəzifə tutmaq istəmirdim.

Orada meydana 20 minə qədər adam toplaşmışdı. Onlar da təzyiq edirdilər ki, Heydər Əliyev seçilsin. Nəhayət, belə oldu, seçildim və işə başladım. Ancaq mən bu salonda nə qədər üzlərlə rastlaşdım. Çoxları o vaxtkı deputatlar idi, deputat olmayanlar idi. Burada elə cılız adamlar durub elə sözlər deyirdilər, özü də harada – Heydər Əliyev kimi bir insanın apardığı parlament sessiyasında. Ancaq dözməli idik. Bir tərəfdən dözürdük, bir tərəfdən də öz prinsipiallığımızı və iradəmizi göstərirdik. Nəhayət, prinsipiallığımız, iradəmiz bizi uğurlara gətirdi. Sonrakı hadisələr, proseslər sizə məlumdur.

Yadımdadır, burada, bu salonda bəzisi orada otururdu, bəzisi burada otururdu, yerdən qışqırırdılar, hay-küy salırdılar. İndi mən soruşuram, onlar haradadırlar? Demək olar ki, onların 95 faizi yoxdur. Amma burada at oynadırdılar. Naxçıvan belə bir dövr yaşadı. O dövrü Azərbaycan da yaşadı, amma Naxçıvan çox ağır dövr yaşadı. Biz məhz burada, bu binada, buradakı sağlam qüvvələrlə, – onların əksəriyyəti bu gün də buradadır, o vaxtdan indiyə qədər işləyirlər və işləyəcəklər, – birgə çalışırıq. Mən belə bir vaxtda bu binada, bu salonda olmuşam. İndi buraya gələndə o günləri yadıma saldım. Ona görə də bir neçə kəlmə demək istədim.

Vasif Talıbovun məruzəsindən və bizdə olan məlumatlardan görünür ki, blokada şəraitində olmasına baxmayaraq, doğrudan da Naxçıvanın iqtisadiyyatı, sosial həyatı inkişaf edir. Vasif Talıbov danışıqda mən bəzi suallar verirdim. Bu, təsadüfi deyildi. Çünki sovet dövrü də yaxşı yadımdadır, 1990-1993-cü illərdə burada işlədiyimiz dövr də yadımdadır, indiki də yadımdadır.

Məmməd, mən səndən soruşmadım. Çünki sən kənd təsərrüfatı ilə o vaxt da məşğul olurdun. İndi hər toyuq neçə yumurta verir?

Məmməd Abbasov: Cənab prezident, indi südün, yumurtanın uçotu getmir. Amma ümumilikdə burada statistikaya görə yumurta istehsalı 15 milyon ədəddir.

Heydər Əliyev: Amma sən hər toyuqdan neçə yumurta alındığını bilmirsən.

Məmməd Abbasov: Sovet dövründə il ərzində 80 yumurta olurdu.

Heydər Əliyev: Amma sən o vaxt hər ay hesabat verirdin, 25 nömrəli hesabatın var idi ki, hər toyuqdan neçə yumurta, hər inəkdən nə qədər süd, hər qoyundan, keçidən nə qədər bala alınır. Elədir?

Məmməd Abbasov: Bəli.

Heydər Əliyev: Yadımdadır, bir çoban var idi. Bərdədən idi, onu sonra qəhrəman etmişdilər. Mən işləməmişdən əvvəl olan bir adam idi. Adı Həsən, ya nə idi. Gərək, sənın yadında olsun.

Məmməd Abbasov: Çoban Həsən.

Heydər Əliyev: Çoban Həsən, o, məlumat verirdi ki, guya hər yüz qoyundan 140-150 bala alır. Buna da inanırdılar. O birilərindən də tələb edirdilər. Amma onlar bunu edə bilmirdilər. Mən bunları sizə açıq deyirəm. Çünki biz bu dövrü də yaşamışıq. Yəni mən özüm bu dövrün kənardan müşahidəçisi deyiləm. Mən o dövrdə Azərbaycana rəhbərlik etmiş adamam. Partiyanın, SSRİ dövlətinin qərarlarını yerinə yetirməyə çalışmış bir adamam. Amma o sistem elə idi, nə etmək olardı? Biz o sistemdən çox şey udduq.

Əgər 1920-ci ildən 1991-ci ilə qədər olan dövrü götürsək, biz onu udduq ki, xalqımız təhsil aldı, hamı təhsilləndi. İndi baxın, qonşu ölkələr var, görün, onların təhsil səviyyəsi necədir, bizimki necədir. Onu udduq ki, gözəl məktəblər yarandı, universitetlər yarandı, elm yarandı. Onu udduq ki, böyük zavodlar, fabriklər tikildi, yollar salındı, körpülər tikildi. Onu udduq ki, bütün nöqsanlara baxmayaraq, kənd təsərrüfatında üzümçülüüyü inkişaf etdirərək, əhalimizə nə qədər gəlir gətirdik. Sonra o sahə dağıldı. Bəlkə də bu gün bizim şəraitimizə görə o qədər əlverişli sahə deyildir. Amma o vaxt üzümçülüüyü inkişaf etdirmək proqramı var idi. Onun üçün hər il Moskvadan olduqca çox vəsait alırdıq. Yalnız üzüm bağları yaratmaq üçün, hələ üzüm təhvil vermədən. Onun hesabına bizim kəndlərdə nə qədər gözəl evlər tikildi. Elə Naxçıvanın özündə də. Nə qədər kənd adamları zənginləşdilər. Biz o dövrdən çox şey aldığımızı unutmamalıyıq. Amma eyni zamanda, bu cür əcaib bir sistem insanların təşəbbüsünün, daxili potensialının inkişaf etməsinin qarşısını alırdı.

O vaxtlar böyük işlər görürdük, lakin inəklərin sayını 23-24 faizə çatdırıb bilmirdik. İndi isə heç nədən xəbərimiz yoxdur, amma inəklərin sayı 50 faizdir. Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı bütün sahələrdə artmışdır. Demək, bu sistemin dəyişməsi, islahatların keçirilməsi nə qədər xeyirlidir, nə qədər əhəmiyyətlidir.

Mən məmnunam ki, Naxçıvanda kənd təsərrüfatı sahəsində islahatlara biz eksperiment kimi hələ o vaxt başladığımız. Onda Şərurda bir başçı var idi, o, kolxoz sədriləri ilə danışırdı. Mal-qaranı kəsirdilər, yeyirdilər, sonra da deyirdilər ki, öldü, filan oldu. Xatirinizdədir, onda biz dedik ki, gəlin bunların hamısını əhaliyə sataq. O vaxt dedilər ki, necə sataq, kolxozundur. Dedik sataq, heç olmasa, kolxozun xəzinəsinə pul gəlsin, onsuz da bir il də belə getsə, hamısını kəsb edə bilərdik. Elədik, bu da xeyir verdi. İndi nə qədər iribuynuzlu, xırdabuynuzlu mal var.

Əgər o qədər taxıl məhsulu götürülürsə, deməli, torpaqlardan yaxşı istifadə edirsiniz. Talıbov indi dedi ki, bu il keçən ilkindən də çox taxıl məhsulu alacaqsınız. Baxmayaraq, yağışlar olubdur. Bu, özü böyük işdir. Taxıl əsas məhsuldur. Əgər Naxçıvan özünü taxılı ilə təmin edərsə, bu özü böyük işdir. Azərbaycanda keçən il rekord səviyyəsində – 2 milyon ton taxıl yığıldı. Əvvəllər heç vaxt belə olmamışdı. Amma o vaxtlar Naxçıvanda başqa regionlara nisbətən az taxıl istehsal olunurdu. Müxtəlif səbəblər meydana atırdılar.

Bir sözlə, Azərbaycanda torpaq islahatının həyata keçirilməsi üçün qəbul etdiyimiz qanunlar, qərarlar, fərmanlar və islahatların aparılması, torpağın kəndlilərə verilməsi kənd təsərrüfatında böyük dəyişikliklər yaratdı. Bu, təkcə Naxçıvanda deyil, bütün Azərbaycanın hər yerindədir və bizim böyük nailiyyətimizdir. Amma bu, son hədd deyildir, siz bunu davam etdirməlisiniz.

Mal-qaranın sayının artırılması haqqında bir az düşünmək lazımdır. İndi biz sevinirik ki, hamısı artır. Amma düşünmək lazımdır ki, bunlar üçün otlaqlar varmı? Biz Bakıda bəzi belə müşahidələr aparırıq. Ekologiya Nazirliyindən də mənə məlumatlar verilir. Azərbaycanda xırdabuynuzlu, iribuynuzlu mal-qara çoxalıbdır, otlaqlar isə azdır. Mal-qaranı meşələrə buraxırlar, meşələri otarırlar. Yaxud tək-cə meşələr deyil. Azərbaycanın, o cümlədən Naxçıvanın təbiətinin təbii sərvətlərindən biri də onun həm torpaqlarıdır, həm də otlaqlarıdır.

Biz bunu Azərbaycanda edəcəyik. Amma mən burada sizin qarşınızda birinci dəfə deyirəm ki, gərək müəyyən edək, otlaqlara zərər vurmada, meşələrə zərər vurmada nə qədər mal-qara saxlamaq olarsa, o qədər saxlayaq. Əgər ondan artığı bizim təbiətə, otlaqlara, meşələrə zərər vurursa, onun qarşısı alınmalıdır. Görürsünüz, biz əvvəl istəyirdik artırmaq. İndi mən sizə deyirəm ki, bu barədə fikirləşin. Çünki vətən bizimdir, torpaq bizimdir. Hər şeyi indi mal-qaraya verək, yesin, dağıtsın, otlaqlar dağılsın, 10 ildən, 15 ildən bizim torpaqlar necə olacaq? Buna yol vermək olmaz.

Kənd təsərrüfatı sahəsində başqa problemlər də var. Mən indi buna vaxt sərf etmək istəmirəm. Siz bilirsiniz. Sənaye sahəsində sizin işləriniz pis deyil, özəlləşdirməni aparmısınız. Torpaq özəlləşməsi çox gözəl keçibdir. Amma sənaye, ticarət, nəqliyyat müəssisələrinin özəlləşdirilməsi və başqa sektorların özəlləşdirilməsi də çox vacib məsələdir.

Mən bu gün Naxçıvandakı vəziyyət haqqında söhbət edirdim. Bu, ümumən Azərbaycanda da var. Vaxtilə bizim böyük müəssisələrimiz olubdur. Ya onları özəlləşdirən yoxdur, gəlib özəlləşdirmirlər, yaxud ilk dövrlərdə onları biz özəlləşdirmişik, satmışıq, amma indi sahibləri ağzına qıfıl vurub çıxıb gediblər. Yaxud getməyiblər, oradadırlar, amma yəqin işlədə bilmirlər. Bu vəziyyətlə razılaşmaq olmaz. Bizim iqtisadi inkişaf naziri Fərhad Əliyevə bu barədə demişəm. Lazımı tədbirlər görülməlidir. Əgər sahibkar hansısa müəssisəni işlədə bilmirsə, demək, ona kömək etmək lazımdır.

Bilirsiniz ki, mən Azərbaycanda sahibkarlarla iki böyük görüş keçirmişəm. Bunlar çox yaxşı nəticələr veribdir və indi bir çox fərmanlar, qərarlar hazırlanır. Mən Bakıya dönəndən sonra onlara baxacağam və Azərbaycanın hakimiyyət orqanlarının nümayəndələri ilə müşavirə keçirəcəyəm. Ola bilər, mən indi deyə bilmərəm, biz sahibkarlığı inkişaf etdirmək üçün, sahibkarlığa yardım etmək üçün bəzi güzəştlər edək. Əgər arxayın olsaq ki, sahibkar doğrudan da bu yardımdan istifadə edir, əlində olan müəssisəni işlədəcək, məhsul verəcək və vergisini verəcəkdir – onlar üçün biz, bəlkə də, müəyyən güzəştlər edə bilərik. Amma bu asan məsələ deyil, düşünmək lazımdır ki, biz aldanmayaq. Burada fərdi iş görülməlidir. Siz də fərdi iş görməlisiniz.

Sizin bəzi müəssisələr dayanıbdır. İndi düşünün. Mən bilirəm ki, indi o müəssisələrin bəziləri əvvəlki məhsulu verə bilməz, buna ehtiyac yoxdur. İndi bazar iqtisadiyyatıdır, hər şeyi bazar diktə edir. Bir işə başlamazdan əvvəl gərək biləsən ki, sən bu işi görüb əldə etdiyən məhsulu sata biləcəksən, ya yox, bunun bazarı var, ya yoxdur. Bazar axtarmaq lazımdır. Əgər evində otursan, müəssisənin başında otursan ki, bazar yoxdur, bu da olmaz. Əsl sahibkar rahat oturmur, onlar arayır, axtarırlar – harada nə etmək olar, nə cür etmək olar, harada bazar tapmaq olar, bazar tapandan sonra, vəsait qoyub onu nə cür çıxaracaqdır. İndi belə adamlar yetişdirmək lazımdır. Bunlar da gənclərdən ola bilər. Açıq deyirəm, uzun illər keçmiş sovet psixologiyası ilə yaşamış insanlarda bu dəyişikliyin olması çətindir. Mən bunu Azərbaycanda müşahidə edirəm.

Amma bacarıqlı, bilikli gənclər, müasir gənclər var və təbii ki, onların da vəsaiti olmalıdır. Burada fərdi yollar tapmaq olar. Bir sözlə, mən Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisinə, Nazirlər Kabinetinə və müvafiq orqanlarına deyirəm ki, siz özəlləşdirməni davam etdirməlisiniz – həm sənaye obyektlərini, həm də ictimai iaşə, ticarət obyektlərini.

Məsələn, bir neçə mağazalar özəlləşdirilib, maşınla keçəndə görürdüm, onların görkəmi yaxşıdır. Amma siz Bakıda küçələrdə gedirsiniz, görün, o mağazaları necə gözəl düzəldiblər. Çünki hamısı özəldir. Gözəl düzəldiblər, küçələr gözəlləşir, mağazalar gözəlləşir.

Mağazanın sahibi ticarət aparır, xeyir götürür, vergi verir. İndi nə təhər ola bilər ki, Azərbaycanda ticarət 98 faiz özəlləşdirilibdir, siz hələ bu səviyyəyə çatmamısınız? Bunu etmək lazımdır. Bir sözlə, siz özəlləşdirmədə ciddi yeni addımlar atmalısınız. Aqrar sahə məlumdur, amma bütün qalan sahələrə bir də baxmalısınız, araşdırmalısınız və ciddi addımlar atmalısınız.

Mən daha başqa sahələrə toxunmaq istəmirəm. Bir də onu demək istəyirəm ki, Naxçıvanda işlər yaxşı gedir. Amma bundan da yaxşı getməlidir. Bakıda bundan sonra əlavə nə kimi işlər, tədbirlər görüləcəyini dedim. Siz də onlardan səmərəli istifadə etməlisiniz.

Mən o gün bizim nazirləri tənqid etdim. Çünki mənim qulağıma deyirdi ki, bəzən Naxçıvandan ayrı-ayrı nazirlər Bakıya gəlirlər, öz nazirlərinin qəbuluna düşə bilmirlər, yaxud gözləyirlər. Mən tənqid etdim. Sonra hələ bu mövzunu davam etdirəcəyəm və konkret nümunə Əvəz Ələkbərovdur. Çünki mənə demişdilər ki, Naxçıvanın məsələlərinə yaxşı fikir vermir. Mən ona bir dəfə telefon etmişdim. Sonra dedi ki, həll etdim. Sonra mənə yenə xəbər gəldi ki, məsələlərin çoxunu həll etməyibdir. Bir də telefon etdim. Yenə də mənə dedi ki, həll eləmişəm. Amma üçüncü dəfə mən ona dedim ki, Naxçıvana get, bütün məsələləri yerində həll elə və mənə məlumat ver. Gəldi, həqiqətən burada çox şeyləri həll etdi. Bakıya gələndən sonra telefon edib mənə minnətdarlığımı bildirdi ki, nəhayət, mən onu Naxçıvana getməyə məcbur edim. Bizim belə adamlarımız var. Bir o deyil, mən onlarla ayrıca danışacağam.

Amma sizdə də bəzi adamlar belə fikirləşir ki, mən Naxçıvan Muxtar Respublikasının naziriyəm, yaxud baş naziriyəm, baş nazirin müaviniyəm, Bakıya gəldim, gərək hamı mənim qarşımda dursun, baş əysin. Çünki Naxçıvan Muxtar Respublikasından gəlir. Belə şey ola bilməz. Bizdə hər yerə onun xüsusiyyətinə görə münasibət var. Amma hamıya bir münasibət var, bir tələb var.

Naxçıvanın dövlət orqanları, onların nümayəndələri heç vaxt Azərbaycanın dövlət orqanları ilə əlaqələrdə xüsusi status iddiasında olmamalıdır. Bunu bilin. Mən bundan çox narahatam. Əsasən, on görə ki, – mən iki-üç gündür burada Naxçıvan haqqında gözəl sözlər deyirəm, – əvvəl də bir az narahat idim ki, əgər o tərəfdən məsələlər həll olunmursa, Naxçıvan tərəfdən də qüsur var. İndi mən o tərəfi tənqid edirəm, Naxçıvan tərəf hesab etsin ki, bəli, prezident bizi tamamilə dəstəklədi, bundan sonra daha da... Olmaz, heç cür ola bilməz. Hamı ilə işgüzar əlaqə olmalıdır. Azərbaycanda dövlət orqanlarında kimsə öz vəzifəsini layiqincə yerinə yetirmirsə, belə hallar edirsə, sadəcə, mənim bilməyim lazımdır. Mən onun ölçüsünü götürəcəyəm. Amma təəssüflər olsun ki, Naxçıvan nümayəndələrinin bu cür hərəkətlərini mənə demirlər. Çünki bəziləri qorxurlar. Bəziləri deyirlər ki, bəli, bu Naxçıvandı, Heydər Əliyevə desək, pis münasibət göstərər. Bunu hamı bilməlidir, elə şey yoxdur.

Mənim üçün həmişə işdə bir prinsip olubdur. Bu gün də Azərbaycanın prezidenti kimi deyirəm ki, hamı öz yerində, öz vəzifəsinə uyğun məsuliyyət daşıyır. Hamı təvazökar olmalıdır. Heç kəs vəzifəsindən sui-istifadə etməməlidir. Heç kəs xüsusi status iddiasında olmamalıdır.

Hər halda, mənim vaxtımda Azərbaycanda belə şey olmayacaqdır. Bilirsiniz ki, mənim vaxtım da hələ çox uzundur.

Bunları yadınızda saxlayın. Hərəniz özünüz üçün nəticə çıxardın. İcra başçıları, nazirlər, Nazirlər Kabineti, onun sədri, müavinləri, Ali Məclis, onun sədri, müavinləri və başqa işçiləri – hamınız bilin ki, bu sözlərdən nəticə çıxarmalısınız. Əgər siz bunları düzgün başa düşə bilərsinizsə, mənim tələblərimi düzgün başa düşə bilərsinizsə, onda Naxçıvanın işləri indikindən daha yaxşı olacaq və sizin nailiyyətləriniz daha çox olacaqdır. Bu nailiyyətləri qiymətləndirmək çətin bir şey deyil, o, mənim işimdir. Onu edəcəyəm, bunda problem yoxdur.

Məni narahat edən problem odur ki, insanlar vəzifəsindən sui-istifadə etməsinlər. Hərə öz vəzifəsini özü üçün böyük şərəf hesab etsin. Kim istəmirsə, heç kəsin qolundan tutub saxlamırıq, çıxıb gedə bilər. Həqiqətən, kim bizimlə, Azərbaycan prezidentinin komandası ilə birlikdədirsə, bu tələbləri yerinə yetirməlidirlər. Kim bunu

edə bilmirsə, onda heç kəsi məcburi saxlamırıq, getsinlər, heç bir şey olmayacaqdır. O qədər gediblər ki. Sabah da gedən olacaq, biri gün də gedən olacaqdır. Amma Azərbaycanın dövlətçiliyi möhkəmdir və möhkəm əllərdədir. Buna arxayın ola bilərsiniz.

Təxminən bir ildən sonra, gələn ilin oktyabr ayında Azərbaycanda prezident seçkiləri keçiriləcəkdir. Bizim partiyamız, Yeni Azərbaycan Partiyası – mən onun sədriyəm – və Azərbaycan ictimaiyyətinin çox nümayəndələri mənim yenidən prezident seçkilərində iştirakımı və namizədliyimi verməyi xahiş edirlər. Mən bununla razıyam və bəyan edirəm ki, qarşıdan gələn prezident seçkilərində Heydər Əliyev yenidən prezident seçilmək üçün öz namizədliyini verəcəkdir. İnanıram ki, Azərbaycan xalqı, seçicilər mənə yenidən etimad göstərəcəklər və Azərbaycanın prezidenti seçəcəklər.

Bu seçki kampaniyasına ciddi hazırlaşmaq lazımdır. Gərək seçkilər tam demokratik şəraitdə, aşkarlıq şəraitində keçirilsin. Mənim, Heydər Əliyevin, bu qədər xidmətlər göstərmiş və bu qədər tanınmış bir siyasi xadimin seçilmək üçün hansısa saxta üsullardan istifadə etməyə ehtiyacı yoxdur. Ona görə bilin, hər rayonda gərək indidən seçkilərə hazırlıq getsin. Muxtar Respublikada hazırlıq işi təşkil olunmalıdır. Bunun mərhələsi var. Hər halda, bu barədə Bakıda müəyyən plan olacaq, deyiləcəkdir. Ancaq mənim deyiləsi sözümdür ki, heç bir vəzifəli adam, heç bir icra hakimiyyətinin başçısı düşünməsin ki, Heydər Əliyevin seçilməsi üçün, bəli, əlavə hansısa bülleten lazımdır, filan lazımdır. Mənə bunlar lazım deyildir. Məni xalq seçibdir və xalq da seçəcəkdir. Mənə başqa bir şey lazım deyildir. Sadəcə, seçki komissiyaları, seçki dairələri elə təşkil olunmalıdır ki, seçkilərin açıq-aşkar demokratik şəraitdə keçirilməsi üçün bütün imkanlar olsun. Mənim arzum budur. Başqa heç bir arzum yoxdur. Çünki belə olan halda Heydər Əliyev yenidən demokratik prinsiplər əsasında seçiləcək və öz işini davam etdirəcəkdir.

Mən sizinlə bu gün bu tərkibdə görüşməyimdən çox şadam. Hər birinizə cansağlığı arzulayıram. Muxtar Respublikanın rəhbərliyinə qarşıda duran vəzifələri uğurla yerinə yetirməsini arzu edirəm. Ümidvaram ki, Naxçıvan Muxtar Respublikası yaşayacaq, günbəgün çiçəklənəcək, inkişaf edəcək və Azərbaycanın daim dayağı olacaqdır.

Sağ olun.

MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASININ NAXÇIVAN BÖLMƏSİNİN YARADILMASINA HƏSR OLUNMUŞ MÜŞAVİRƏDƏ GİRİŞ NİTQİ

Naxçıvan şəhəri

07 avqust 2002-ci il

Hörmətli dostlar!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Siz bilirsiniz ki, avqust ayının 7-də mən Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Naxçıvan bölməsinin yaradılması haqqında sərəncam imzalamışam. Bu sərəncamda da bu bölmənin qarşısında duran vəzifələr haqqında qısa fikirlərimi bildirmişəm.

Mən bununla Naxçıvan Muxtar Respublikasının indiyə qədər çox az öyrənilmiş qədim tarixinin, mədəniyyətinin, elminin, ədəbiyyatının yenidən dərinlənən araşdırılması və onlar haqqında elmi əsərlərin, populyar kitabların, yaxud başqa nəşrlərin hazırlanması məqsədi daşıyıram. Eyni zamanda, Naxçıvanın özünəməxsus təbiəti, təbii sərvətləri, torpağı, təbii abidələri də, təəssüf olsun ki, indiyə qədər lazımi dərəcədə öyrənilməyib, bəlkə də düz olardı deyim ki, heç öyrənilməyibdir. Bunlara mənim irəli sürdüyüm məsələlərin öyrənilməsinə böyük ehtiyac var. Ona görə ki, Naxçıvan Azərbaycanın ayrılmaz bir hissəsi olaraq, Azərbaycan xalqının tarixində, ümumiyyətlə, Azərbaycan anlayışında çox böyük yer tutur.

Azərbaycan elə bir ölkədir ki, onun çox qədim tarixi var. Bizim tarixçilər XX əsrdə çox işlər görüblər. Ancaq mən cəsarətlə deyə bilərəm ki, hələ ki, Azərbaycanın, xalqın, ümumiyyətlə, bu torpağın, ölkənin tarixi lazımi səviyyədə öyrənilməyib, tədqiq olunmayıb. Bu sahədə çox böyük işlər görülməlidir. Bununla onu demək istəyirəm ki, Azərbaycan nadir bir ölkədir, nadir bir ərazidir, bəşər tarixində Azərbaycan bir ərazi kimi, bir ölkə kimi və Azərbaycan xalqı bir xalq kimi böyük tarixi proseslərin iştirakçısı olubdur. Biz indi, müstəqil Azərbaycanda özümüz ölkəmizin, torpağımızın sahibi olduğumuz halda gərək bu qədim, çox zəngin tariximizi araşdırıb meydana çıxaraq və bu gün də, gələcəkdə də xalqımızın o dərin köklərini ümumi, bəlkə də bəzən çox gözəl ifadələrlə bəzənmiş sözlərlə yox, elmi sübutlarla, elmi əsaslarla, həm öz xalqımıza çatdıraraq, həm də dünyaya göstərək ki, Azərbaycan xalqının kökü haradandır, tarixi nədir və Azərbaycan bir ölkə kimi bəşər tarixində hansı yeri tutur. Mən açıq deyə bilərəm ki, görkəmli yer tutur. Ancaq biz bunu indiyə qədər göstərə bilməmişik.

Azərbaycan haqqında fikirlərimi sizə çatdıraraq, demək istəyirəm ki, bu baxımdan Naxçıvan xüsusi yer tutur. Naxçıvanın qədim, zəngin tarixi Azərbaycan tarixinin çox parlaq səhifələrindəndir. Əgər Azərbaycanın tarixi haqqında, ümumiyyətlə, bir çox işlər görülsə, Naxçıvanın tarixi haqqında, qədim tarixi haqqında və Naxçıvanın bir diyar kimi öyrənilməsi - həm təbiətinin, həm adət-ənənələrinin, etnoqrafiyasının öyrənilməsi barədə çox az iş görüldü. Bunları nəzərə alaraq, mən bu sərəncamı vermişəm.

Bir məsələ də nəzərə alınmalıdır ki, Naxçıvan Azərbaycanın tərkibində muxtar respublikadır. Təəssüflər olsun ki, vaxtilə, Sovet İttifaqı yarananda, müttəfiq respublikalar yarananda, onların arasında sərhədlər qoyulanda Azərbaycan torpaqlarının bir qismi Ermənistanı verilibdir və bunun nəticəsində də Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazicə Azərbaycanın əsas torpağından aralı düşübdür. Bunların hamısı Naxçıvanın çox ətraflı öyrənilməsinə tələb edir.

Mən burada tarix haqqında çox danışırım. Tarix, mədəniyyət, tarixi abidələr, memarlıq abidələri. Məsələn, Naxçıvanın ərazisini götürsək, bu kiçik ərazidə həddindən çox dünya miqyaslı tarixi-memarlıq abidələri var.

Azərbaycanın bir çox bölgələrində bunlara rast gəlmək olmur. Amma burada var. Onlar yüz illərlə durub, yaşayıb. Baxmayaraq ki, onlara yüz illərlə heç qayğı da göstərilməyibdir, hətta müxtəlif proseslər zamanı, bəzən müharibələrlə, yaxud da ki, başqa hadisələrlə əlaqədar onların uçurulması, dağıdılması halları olubdur. Amma buna baxmayaraq, bu tarixi-memarlıq abidələri yaşayıb və bu gün də yaşayır. Onların hər biri Azərbaycan xalqının həm tarixini, həm də mədəniyyətini, adət-ənənələrini göstərən abidələrdir. Mən indi desəm ki, Mömünə xatın türbəsi haqqında geniş təsvirli, müasir poliqrafiya səviyyəsində hazırlanmış albom, onun haqqında tarixi mənbələr və başqa şeylər toplusu varmı? Hesab edirəm ki, yoxdur, mən görməmişəm. Əgər olsaydı, mən görürdüm. Ayrı-ayrı bukletlər var, broşürlər var. Ancaq elə bircə bu abidə böyük bir kitaba

bərabərdir. Yəqin ki, kitab da bunun yanında heç bir şeydir. Amma o, kitabda əks etdirilməyibdir. Onun həm memarlıq xüsusiyyətləri, həm mühəndis işləri, inşaat işləri, tikinti materialları, abidənin yaranması tarixi və sair. Onun hər bir fragmenti müasir poliqrafiya üsulundan istifadə edilərək albomda əks olursa, onun özü elə Azərbaycan mədəniyyətinin nə qədər zəngin olduğunu göstərəcəkdir. Amma Naxçıvanda olan təkcə Mömünə xatın abidəsi deyil, nə qədər bu cür abidələr var. Nə qədər təbii abidələr var.

Mən keçən il, bu il çox ciddi göstərişlərlə nail olmağa çalışıram ki, Gəmiqaya obyektində lazımı ekspedisiya işləri aparılsın. Keçən il mən bunu gec bildim. Sərəncam verdim. Bizim arxeoloqlar gəldilər-getdilər, orada bir az iş gördülər. Artıq mövsüm qurtardı, iş görmək mümkün deyil.

Bu il əvvəldən xəbərdarlıq etmişəm. Bilmirəm, indi orada işlər gedir, ya getmir, aparılır ya aparılmır. Amma bu, elə bir abidədir ki, gedib iki-üç gün onun yanında oturmaqla, yaxud çadır qurub yaratmaqla onu heç kim öyrənə bilməz. Hər il ekspedisiya mövsümündə orada aylarla tədqiqat aparmaq lazımdır. Aylarla. Çünki orada payızın ilk vaxtlarından soyuqlar düşür, şaxta, qar olur. Oraya getmək mümkün deyildir. Bunun üçün ancaq yay fəslindən istifadə etmək lazımdır.

Bu, bildiyiniz kimi, həm təbiətin böyük bir abidəsidir, eyni zamanda, insan yaradıcılığının abidəsidir. Bu abidə Azərbaycanındır. Azərbaycanın tarixini əks etdirən abidədir. Amma onu öyrənməkdə biz passivik. Çox passivik. Keçmişdə, sovet dövründə passiv olmusunuz, bunları bağışlayıram. Müstəqilliyimiz haqqında hamı böyük iftixar hissi ilə danışıq. Lakin deməkdən savayı, kim nə edir? Müstəqillik haqqında şüar demək, yaxud onun haqqında yaxşı bir şer oxumaq - bu, hələ müstəqilliyi möhkəmləndirmək demək deyildir. Müstəqilliyi möhkəmləndirmək üçün xalqımızın, millətimizin qədim tarixini, keçdiyi yolu elmi surətdə tədqiq edib əsərlər, illüstrativ materiallar, kino-telelentlər yaratmaq, bunu həm öz xalqımıza, həm də bütün dünya xalqlarına göstərmək lazımdır. Ancaq Naxçıvan bölməsinin fəaliyyəti təkcə bunlarla məhdudlaşmayacaqdır.

Azərbaycanın təbii sərvətləri, - həm yeraltı, həm də yerüstü sərvətləri çox zəngindir. Mən indi bu barədə xırdalıqlara varmaq istəmirəm. Bunların hamısı məni məcbur etdi ki, nəhayət, qərar qəbul etdim, sərəncam verdim. Mən 300 nəfər ştat ayırmağa hazırım. Bu barədə də artıq sərəncam vermişəm. Bu işi təşkil etmək lazımdır. Amma belə böyük bir işi təşkil etmək üçün onun səviyyəsinə qalxmaq lazımdır. Mən çox narahatam ki, ola bilər, ştat da verək, bölmə də yaradaq, başqa işləri də görək, amma bütün işlər köhnə qayda ilə getsin. Köhnə qayda ilə gedəndə də, - necə ki, on illərlə həmin qayda ilə gedib, lazımı nəticə əldə etməmişik, - sabah da nəticə olmayacaqdır. Mən bununla razılaşa bilmərəm.

Desək ki, Naxçıvanda bu barədə lazımı tədbirlər görülməyib, bu, düzgün olmaz. Çünki vaxtilə, Azərbaycanda ilk dəfə, 1945-ci ildə Elmlər Akademiyası təşkil ediləndə onun bir neçə bölgədə şöbələri, yaxud təşkilatları yaradılmışdı. Bildiyimə görə, ilk dəfə akademiyanın Naxçıvan şöbəsinə bizim hörmətli, qocaman müəllimimiz Lətif Hüseynzadə başçılıq etmişdir. Elədirmi, Lətif müəllim? Bəli, o başçılıq etmişdir. Görün, həmin dövrdən nə qədər vaxt keçib, 55 il, ondan da çox vaxt keçibdir. Ondan sonra müxtəlif yerlərdə elmi mərkəzlər, orada-burada xüsusi konstruktor büroları yaradılıbdır. Hərə guya bir iş görmək istəyibdir. Amma bu işlər çox pərakəndə vəziyyətdə gedibdir. Belə bir şəraitdə, ola bilər ki, bunu indiki kimi, bir tərəfdən anlamayıblar, ikinci tərəfdən də, imkan da olmayıbdir.

Xatirimdədir, mən Moskvada işləyəndə "Şərq qapısı" qəzetində Gəmiqaya haqqında məqalə çıxmışdı. Onu böyük bir problemə çevirdilər. Ermənilər qalxdılar ki, burada, - Azərbaycanda millətçilik var. Xatirimdədir, bir dəfə biz - Siyasi Büronun üzvləri Moskvada Böyük Teatrda mövsümün açılışına getmişdik. Qorbaçov idi, Siyasi Büronun başqa üzvləri idi, mən idim, tənəffüs zamanı oturmuşduq, çay içirdik. Qorbaçov məndən soruşdu ki, Azərbaycanda millətçilik çoxdur, yoxsa azdır? Mən dedim ki, ümumiyyətlə, millətçilik müttəfiq respublikalarda var, Azərbaycan ən beynəlmiləl bir respublikadır və orada millətçilik başqa respublikalara nisbətən çox azdır.

Onda bizim yanımızda oturan Siyasi Büronun üzvlərindən biri qayıtdı ki, "yox, Heydər Əliyeviç, yəqin ki, Siz düz demirsiniz. Bax, görürsünüzmü, Naxçıvanda "Şərq qapısı" qəzetində məqalə dərc ediblər, millətçilik haqqında, filan haqqında". Mən dedim ki, nə məqalədir? Düzü, mənim bundan heç xəbərim yox idi ki, nə məqalədir, nədir. Bunu şişirdərək elə bir vəziyyətə gətirib çıxarmışdılar ki, SSRİ-nin rəhbərliyi, Siyasi Büro səviyyəsində söhbət gedirdi. Mən dedim ki, bilmirəm. Sonra maraqlandım, həqiqətən, belə şey olmuşdur. Moskvadan buna çox ciddi reaksiya vermişdilər. Azərbaycan Kommunist Partiyasının rəhbərliyi, - mən burada olanda eşitmişdim, bəlkə bu fikirlərim dəqiq olmasın, - Naxçıvan Vilayət Partiya Komitəsinə göstəriş vermişdi

ki, bu məsələ araşdırılsın. Həmin məsələ burada müzakirə olunmuşdu, - Naxçıvanda keçmiş vaxtlardan işləyən işçilər var, yaqın ki, onlar bilirlər, - kimlərsə cəzalandırılmışdılar. Vasif, elədirmi, yoxsa yox?

Vasif Talıbov: "Şərq qapısı" qəzetinin redaktorunu işdən çıxarmışdılar. Əvvəllər o qəzet "Sovet Naxçıvanı" adlanırdı. Redaktorun müaviniyə töhmət vermişdilər. Ondan sonra bu məsələ Mərkəzi Komitənin plenumunda da müzakirə olunmuşdu.

Heydər Əliyev: Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin plenumunda?

Vasif Talıbov: Bəli.

Heydər Əliyev: Görürsünüzü? Nə üçün? Çünki ermənilər deyirmişlər ki, bu abidə Azərbaycanın deyil, erməniləridir. Amma həqiqətən də bu, Azərbaycandır. Həmin abidənin Azərbaycana məxsus olması barədə bir söz deyəndə, görürsünüzü, söhbət hansı səviyyəyə gedib çatmışdı və buna necə reaksiya verilmişdi. Mən onda dəhşətə gəldim, inanmırdım ki, belə şey var. Sonra, 1990-cı ildə mən buraya - Naxçıvana gəldim, burada yaşayarkən bununla maraqlandım. Bunları, Vasif Talıbovun dediklərini mənə çatdırdılar. Bu fakt nəyi göstərir? O tərəfin bu barədə çox təşəbbüskarlığını, gözüaçıqlığını, onlara mənsub olmayan şeyləri özlərinə çıxmaq, əllərinə keçirmək cəhdini, amma bizim tərəfin passivliyini və biri kiçik bir iş görəndə onun başından vurmasını. İndi mən fikirləşirəm, məgər o vaxt Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi bunu araşdırıb Moskvaya, Mərkəzi Komitəyə bildirə bilməzdimi ki, burada bir şey yoxdur? Amma yox, canlarını qurtarmaq üçün deyiblər ki, müzakirə edin, yəni özümüz boynumuza alağ ki, bəli, burada biz millətçiliyə yol vermişik və beləliklə də özümüzü göstərək ki, biz millətçi deyilik.

Mən bunu ona görə xatırlayıram ki, o vaxt bir tərəfdən şərait münasib olmayıbdır, bir tərəfdən də, yenə də deyirəm, bizim insanlarda çox passivlik olubdur. Amma mən istəyirəm ki, daha bu passivlik olmasın. İndi heç kəs, heç nədən qorxmasın. Belə şeylərdən ötrü heç kəsi cəzalandırmaq mümkün deyildir. Heç kəs müstəqil Azərbaycanın işinə qarışa bilməz. Mən də Azərbaycan prezidenti kimi sizə və bütün əhalimizə, bütün alimlərimizə, ziyalılarımıza bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycanın, onun xalqının tarixini, mədəniyyətini, keçmişini dürüst, əsaslı şəkildə sübut edən hər bir əsər bəyənəcəkdir. Bu barədə heç kəsə nə millətçi damğası vurulacaq, nə də kimsə günahlandırılacaqdır. Bununla bir daha bildirmək istəyirəm ki, indi, müstəqil dövlət şəraitində bizim alimlərimizin böyük imkanları var. Amma alimlərimiz gərək keçmiş sovet sistemində çalışdıqları iş üslubundan uzaqlaşsınlar.

Gərək o passivlikdən əl çəksinlər, bəziləri gərək "yuxudan ayılsınlar". Çünki əgər bizim millətimizin keçmişini, tarixini, mədəniyyətini, onun mənliliyini bizim alimlərimiz, ziyalılarımız tədqiq etməsələr, xalqımıza, dünyaya göstərməsələr, sübut etməsələr, bəs bunu kim edəcəkdir? Bax, bütün bu səbəblərdən mən Naxçıvan Muxtar Respublikasında Elmlər Akademiyasının bölməsinin yaradılması haqqında qərar qəbul etmişəm. Qərarı qəbul edəndən sonra özüm buraya gəlmişəm. İstəyirəm ki, bu qərarın həyata keçirilməsinin təşkilatı işində, onun başlanğıcında özüm iştirak edim və fikirlərimi bildirim. Çünki bəzən mən çox vacib sərəncamlar verirəm, ancaq təəssüflər olsun ki, icraçılar o sərəncamın ruhunun səviyyəsinə qalxa bilmirlər. Onun hərfi mənasını da düzgün anlaya bilmirlər. Görürsən ki, gözəl sərəncam, gözəl təşəbbüs bir müddətdən sonra batmağa məruz qalır. Bunun üçün də mən özüm, görürsünüz, buradayam, sizinlə birlikdəyəm və bu işin başlanğıcını sizinlə birlikdə müzakirə etmək istəyirəm.

İndi isə mən Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti Mahmud Kərimova söz verirəm. Mən ona tapşırırdım, dünən, o birisi gün yerli alimlərlə işlər görməli idi. Tapşırırdım ki, bu işləri görsünlər və nəticəsi haqqında məruzə etsinlər.

YEKUN NİTQİ

Hesab edirəm ki, Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti Mahmud Kərimovun məlumatı, məruzəsi avqustun 7-də mənə verdiyim sərəncamın həyata keçirilməsi üçün görülən işlərin əsası kimi qəbul oluna bilər. Buna görə də mən Milli Elmlər Akademiyasına, onun prezidentinə, mənə aparatımın humanitar şöbəsinə və onun müdiri Abdullazadəyə tapşırıram ki, indi ilkin hazırlanmış layihə əsasında Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Naxçıvan bölməsinin həm strukturu, həm də yaradılacaq institutların özünün struktur və vəzifələrinin hamısı müəyyənləşdirilsin. Bunların hamısı Milli Elmlər Akademiyasının özü tərəfindən təşkil olunacaqdır.

Ancaq mən istərdim ki, onlar bunu müzakirə edib qəbul etməzdən öncə mən də buna baxım, tanış olum və öz fikirlərimi bildirim. Bunu tezliklə etmək lazımdır, gecikdirmək olmaz və işə başlamaq lazımdır.

Burada bildirildi ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasında müxtəlif elmi mərkəzlər, - həm Milli Akademiya ilə, həm başqa təşkilatlarla bağlı, - fəaliyyət göstərir. Mahmud Kərimov dedi ki, orada təxminən 200-ə yaxın adam çalışır, belədirmi? Sən məruzəndə belə bir şey dedin.

Mahmud Kərimov: 200-ə yaxın adam çalışır.

Heydər Əliyev: 200-ə yaxın adam Bu rəqəmi mən indi burada eşidərkən belə düşündüm, siz hesab etməyin ki, 200-ə yaxın işçi var və 100 də mən əlavə edəcəyəm, cəmi 300 olacaqdır. Yeni institutlar ki, yaranacaq, onların yaranmasında buradakı ayrı-ayrı elmi mərkəzlərdir, təşkilatlardır, onlardan istifadə olunmalıdır. Onların say tərkibi ixtisar olunmayacaqdır. Onlar da yeni yaranan institutlara qatılacaqdır. Ona görə də siz indi hesablayın, sonra mənə deyərsiniz. Belə halda, ümumiyyətlə, əgər doğrudan da 200 nəfərin hamısı yararlı olsa, yəni insanlar yox, o ştatlar, təşkilatlar yararlı olsalar, onlar da indi yeni yaranan institutların tərkibinə daxil olsalar, onda burada Milli Elmlər Akademiyasının bölməsinin təxminən 500-ə qədər ştatı olacaqdır. Deməli, 500-ə qədər adam burada elmi tədqiqat işi ilə və bizim bu indi qoyduğumuz müxtəlif vəzifələrin həyata keçirilməsi ilə məşğul olacaqdır. Ona görə də mən istədim ki, siz məsələni düz başa düşəsiniz və bu istiqamətdə düz hərəkət edəsiniz. Bunların hamısı toplanıb mənə bildirilməlidir. Güman edirəm ki, bu elmi mərkəzlər, müxtəlif təşkilatlar da yaradılacaq müvafiq institutların tərkibinə daxil olacaqdır. Onlar ya indiyə qədərki strukturları ilə daxil olacaqdır, yaxud da ki, müəyyən dəyişikliklər ediləcəkdir. Buna da baxmaq lazımdır. Bunların hamısı asan məsələ deyildir. Çünki burada illərlə müəyyən bir mərkəz fəaliyyət göstərir. Onun özünün indiyə qədər istiqaməti var. İndi gərək o, institutda öz yerini tapsın. Yerini də mövcud strukturla tapmır, institutun strukturu yaranır.

O mərkəzin üzərinə düşən vəzifələr institutun tərkibində olan müəyyən bölmələrə bölünür və beləliklə, onun içində əriyir. Yəni artıq burada paralel başqa elmi mərkəzlər olmamalıdır. Bunlar hamısı birləşməlidir və Milli Elmlər Akademiyasının bölməsi kimi fəaliyyət göstərməlidir. Bu, çox da asan məsələ deyildir. Ona görə mən bir daha təkrar edirəm: Akademiyanın prezidenti Mahmud Kərimova və aparatın şöbə müdiri Fatma Abdullazadəyə tapşırıram ki, bununla çox ciddi məşğul olasınız və mənə tezliklə təkliflərinizi təqdim edəsiniz.

Akademiyanın prezidenti belə fikir söylədi ki, burada işləyən adamların maaşı Bakıda olan institutlardakıların maaşından artıq olsun. Sən dedin, iki dəfə artıq, buna baxaram. Mən də düşünürəm ki, burada maaşlar artıq olmalıdır. İndi iki dəfə, ya nə qədər, ona baxaram. Hər halda burada artıq olmalıdır. Bizim alimlərin hamısı Bakıda oturmağa öyrəniblər. Ona görə oradan qopub buraya gəlmək üçün təbii ki, maddi stimula da olmalıdır. Biz bunu da təmin edəcəyik.

Ancaq bu institutların kadrlarının komplektləşdirilməsində birinci növbədə yerli kadrlardan istifadə etməlisiniz. Eyni zamanda, attestasiya da keçirməlisiniz. Baxın görün, yerli kadrlardan bəziləri ola bilər, uzun illər hansısa bir xırda təşkilatda oturub maaşını alır, faydalı bir iş görməyibdir, yaxud o işi görməyə, sadəcə, onun elmi potensialı çatmır. Onda təbiidir ki, o, dəyişdirilməlidir. Yəni siz bilin, bu institutlarda strukturlar, ştatlar müəyyən ediləndən sonra kadrlarla təmin olunanda gərək buraya çox ciddi münasibət göstərəsiniz. Dedim, yerli kadrlardan, təcrübəli kadrlardan istifadə edəsiniz. Eyni zamanda, gənc kadrlardan, müasir səviyyədə hazırlığı olan kadrlardan, xarici dil bilən kadrlardan istifadə etmək lazımdır.

Burada yaşlı kadrlarla gənc kadrların vəhdətinin təmin olunması çox vacibdir. Çünki buradakı təcrübəli yaşlı kadrlar çox şey bilirlər, çox şeyi də ediblər. Belələri Bakıda da var, gəlib burada işləyə bilirlər.

Ancaq eyni zamanda, biz düşünməliyik ki, elmi tədqiqat institutları gənc, müasir tələblərə cavab verən, xarici dillər bilən kadrlarla da təmin olunmalıdır. Siz bunu da nəzərə almalıyıq.

Buradakı çıxışlarda - həm akademiyanın prezidentinin, həm də başqa nətiqlərin çıxışlarında, hesab edirəm ki, bizim görəcəyimiz işi, yəni akademiyanın burada bölməsinin yaradılması haqqında sərəncamdan irəli gələn vəzifələri düzgün şərh edirlər. Eyni zamanda, indiyə qədər görülmüş işlər haqqında da məlumatlar verildilər. Mən qeyd etmək istəyirəm ki, indiyə qədər burada görülmüş işlər inkar olunmur. Biz onları qiymətləndiririk, indiyə qədər də qiymətləndirmişik. Buna görə də burada bəzi alimlər mükafatlanıblar, yüksək elmi dərəcələr alıblar. Mən bu gün bir də qeyd edirəm ki, biz bunu qiymətləndiririk. Doğrudan da bəzi sahələrdə çox işlər görüldü.

Məsələn, mən Vəli Əliyevi tanıyıram. Ömrünün çoxunu elə burada keçiribdir. Orada arxeoloji axtarışlar aparır, burada torpaqları qazır. Yadımdadır, 1990-cı ildə Naxçıvana təzə gəlmişdim. Hələ heç bir işlə məşğul deyildim. Gəldi mənimlə görüşdü. Dedim, haraya gedirsən? Dedi ki, Kültəpədə qazıntı işləri aparırıq. Kültəpədə işlərinizi qurtardınız mı, yoxsa hələ davam edir?! Şərurda da qazıntı işləri aparırsınız. Bu işlər gedibdir, çox iş görüblər, nəticələr də əldə ediblər. Eyni zamanda, indi Vəli Əliyev deyir ki, Gəmiqaya haqqında keçən il və bu il biz ekspedisiya təşkil etdik, iş apardıq. Amma nə üçün tək keçən il və bu il?

Mən bu gün çıxışında dedim, keçən il hələ ilin yarısı idi, mən bu məsələni qoydum. Onda sizi təcili səfərbər edib oraya göndərdik. Yadındadırmı, bu, sizin təşəbbüsünüzlə olmayıb. Bunu bilməlisiniz. Ondan sonra, mən dedim ki, keçən il görə bilmədiyiniz işlərə görə gələn il, yəni bu il əvvəlcədən hazırlaşın. Bu barədə Naxçıvanın başçısı Vasif Talibov da həm keçən il, həm də bu il çox işlər görmüşdür - oraya həmin o yolun çəkilməsi, müəyyən şəraitlərin yaradılması. Mən ona tapşırıdım ki, arxeoloji ekspedisiyanın orada təminat məsələsi var. Onların hamısını Naxçıvan Muxtar Respublikasının rəhbəri Vasif Talibov üzərinə götürdü. Bunların nəticəsində indi sən burada çox böyük sevinc hissi ilə deyirsən ki, artıq biz Gəmiqaya haqqında kitab verəcəyik. Çox gözəl, amma 3-4 il bundan qabaq heç oradan xəbər yox idi. Xəbər var idi, amma gedib oraya əlini vurmamışdın. Başa düşürsən!

Nəhayət, getdin, indi bu gün deyirsən ki, orada təkə Gəmiqaya yazıları deyil, orada arxeoloji qazıntılar da aparmaq lazımdır. 2-3 il gedəndən sonra orada daha da çox şey görəcəksən. Amma mən demək istəyirəm ki, orada sizin işiniz bununla qurtarmır. Bilin, planınıza salın, hər il, - özü də dövrü maksimum götürün, - orada iş aparmalısınız. Ümidvaram ki, orada yeni-yeni çox şeylər, Azərbaycanın qədim tarixini təsdiq edən sübutlar tapacaqsınız.

Çıxışlarda çox məsələlər haqqında danışdılar, dedilər ki, bir çox mövzular öyrənilməyibdir. Hamısı düzdür. Amma mən bu sərəncamı hazırlayarkən, bunun haqqında düşünərkən, nəhayət sərəncamı imzalayarkən, burada sizinlə görüşəndə giriş sözümdə də dedim, - düşünürdüm ki, bütün bu işlər görülməlidir. Ancaq hamısı bərabər səviyyədə görülə bilməz. Yəni bərabər etmək olmaz.

Biz indi vəsait ayırmalıyıq. Burada doğru dedilər, biz vəsait ayırmalıyıq ki, binalar hazırlansın, müəyyən cihazlar, kompüterlər alınsın. Bunların hamısını biz edəcəyik. İnstitutlar yaranacaqdır. Amma bunların hamısını bərabərləşdirmək olmaz. Siz, akademiyanın prezidenti, akademiya bunu bilməlidir, bunu bərabərləşdirmək olmaz. Burada var əsas istiqamətlər, hansı ki, birinci növbədə etməlidir, bir də ikinci, üçüncü dərəcəli istiqamətlər var.

Ümumiyyətlə, bizim böyük məqsədimiz Naxçıvanın tarixini bütün, hərtərəfli öyrənmək, tədqiq etmək, onları həm elmi kitablarda dərc etmək, həm populyar kitablarda dərc etmək, həm də təbliğat materiallarında istifadə etməkdir. Amma burada bir nömrəli məsələlər vardır. Həbibbəyli deyir ki, Məmməd Səid Ordubadinin əsərləri 35 ildir çap olunmur. Çap olunmalıdır. O, bizim müasirimizdir.

Məmməd Səid Ordubadinin özünü mən də görmüşəm, "Dumanlı Təbriz", "Gizli Bakı", "Döyüşən şəhər" kitablarını da oxumuşam. Onun üç dənə məşhur əsərləri vardır. İndi də yadımdadır. Bir də "Qılınc və qələm" əsəri. Elədir, yoldaş Həbibbəyli? Sən ədəbiyyatçısan, mən isə ədəbiyyatçı deyiləm. Amma görün, hamısını necə dəqiq dedim. Bunlar hamısı var, bizim xatirimizdədir. İmkan olanda bunları etmək lazımdır. Amma bu, müasir həyatdır. Müasir həyat onsuz da məlumdur.

Burada kimsə dedi, vaxtilə Naxçıvanda komsomol hərəkatının tarixi, nə bilim, kolxoz hərəkatının tarixi, Naxçıvanda kommunist partiyasının tarixi, həmkarlar ittifaqının tarixi, başqa tarix - işlərin çoxu buna gedibdir.

Amma indi Azərbaycanın qədim diyarı kimi Naxçıvanın tarixini öyrənmək, Azərbaycan xalqının tarixini əks etdirmək üçün ondan materialların çıxarılmasını təmin etmək lazımdır. Təkcə yerin altında deyil, arxivlərdən, dünya kitabxanalarından çıxarmaq lazımdır. Fondlar var, əlyazmalar fondu.

Dünyanın bir çox məşhur kitabxanalarında gedib işləmək lazımdır. Mərhum Ziya Bünyadov Atabəylər haqqında kitabı nə cür yazdı? Mənə elə gəlir ki, deyəsən, İstanbulda işləmişdi, materialları oradan tapırdı. Bir dəfə gedib işləyib materialları toplamışdı və böyük bir kitab yazdı. İndi görün, əgər biz belə tədqiqatları bir dəfə yox, dəfələrlə aparsaq və paralel olaraq dünyanın məşhur kitabxana mərkəzlərində aparsaq, təkcə yerin altından deyil, onlardan da çox material toplayacağıq.

Məsələn, mən daha çox istərdim ki, Naxçıvan xanlığının tarixi çox gözəl yazılsın. Naxçıvan xanlığının çox böyük tarixi var. Bu xanlıq nə vaxt yaranıb, fəaliyyəti nədən ibarət olubdur? Axı, Naxçıvanı idarə ediblər. İrəvan xanlığı var. Naxçıvan xanlığı ilə İrəvan xanlığı bir-birilə çox bağlı idi. İndi ermənilər deyirlər ki, yox, orada ermənilər olubdur. Amma həqiqətən İrəvan xanlığıdır. Naxçıvan xanlığını siz dərindən öyrəndə, mütləq İrəvan xanlığına gedib çıxacaqsınız. İrəvan xanlığı haqqında Ermənistanda tapmadığınız materialları Rusiyanın arxivlərində, Sankt-Peterburqda, rus imperiyasının arxivlərində tapacaqsınız və görəcəksiniz ki, nələr var.

Mən bunu misal üçün deyirəm, sizə yeni mövzular vermək fikrində deyiləm. Yəni bununla sizi mənim istədiyim istiqamətə yönəltmək istəyirəm. İstəyirəm ki, siz gücünüzü səpələməyəsiz, burada belə olsun, orada elə olsun, nə bilim, iki ştat buna verək, üç ştat ona verək. Yox. Əsas məsələlər, mövzular ətrafında cəmlənməlidir. Bəlkə də mövzu əvvəldən müəyyən olunmalıdır. Həmin mövzunun həyata keçirilməsi üçün bir kollektiv yaradılmalıdır. Onun üçün ayrıca vəsait verilməlidir. Bunlar da ola bilər.

Bir sözlə, istəyirəm ki, hamınız mənim bu təşəbbüsümü, sərəncamımı, bir də deyirəm, onun ruhunu dərindən dərk edəsiniz və onun ruhu əsasında işlərinizi qurasınız. Onda biz nəticələr əldə edəcəyik.

Maaşlar haqqında, kapital qoyuluşu haqqında, təchizat haqqında, yəni lazım olan materiallarla təchiz haqqında narahatlığınız olmasın. Çünki bir halda biz bu işi təşkil edirik, demək, o sahələrə ki, əlavə vəsait ayırmaq lazımdır, əlavə işlər görmək lazımdır, bunları görəcəyik.

Bir sözlə, mən ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycanın Milli Elmlər Akademiyası bu sərəncamla çox böyük və vacib işə başlayacaqdır. Bu, təkcə Naxçıvana aid olan iş deyildir. Bunun mənim üçün dərin mənası var, o mənada ki, bizim Azərbaycan xalqının tarixinə, ölkəmizin tarixinə aid olan bir məsələdir. Mən bu məsələni bundan ötrü qaldırmışam. Ümidvaram ki, siz bu vəzifələri yerinə yetirəcəksiniz. Sizin hamınıza işlərinizdə uğurlar, cəsağlığı və səadət arzulayıram. Sağ olun.

**AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEV
NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASINA YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL
BİNƏ HAVA LİMANINDA KÜTLƏVİ İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN
NÜMAYƏNDƏLƏRİNƏ MÜSAHİBƏ VERMİŞDİR**

10 avqust 2002-ci il

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev avqustun 10-da Naxçıvan Muxtar Respublikasına səfərə yola düşmüşdür. Dövlətimizin başçısı Heydər ƏLİYEV yola düşməzdən əvvəl Binə hava limanında kütləvi informasiya vasitələrinin nümayəndələrinə müsahibə vermişdir:

- Mənim səfərimin proqramı məlumdur. Avqustun 14-də sərhəddə, Sədərəkdə Ermənistan prezidenti Koçaryan ilə mənim aramda görüş olacaqdır. Ancaq ona qədər Naxçıvanda bir neçə tədbirlər həyata keçirmək planlaşdırmışam. Birincisi Naxçıvanın yeni hava limanının tikilməsidir. Sabah oraya mütəxəssislər, lazımi adamlar gələcəklər. Orada bu məsələni müzakirə edəcəyəm, layihəyə baxacağam və yəqin qərar qəbul edəcəyəm ki, yeni, müasir, dünya standartlarına cavab verən, dünyanın hər bir ölkəsi ilə əlaqə saxlamaq imkanı olan hava limanı tikilsin.

İkincisi, sizə məlumdur ki, mən sərəncam vermişəm, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Naxçıvan şöbəsini yaratmışam. Bu, çox mühüm məsələdir. Orada bir neçə institut yaranacaq və onlar Naxçıvanın qədim tarixini, etnoqrafiyasını, təbii sərvətlərini, tarixi abidələrini öyrənməlidirlər. Çünki Naxçıvan Azərbaycanın çox qədim bir hissəsidir. Amma təəssüflər olsun ki, indiyə qədər orada həm tarixi nöqtəyi-nəzərdən, həm də Naxçıvanın sərvətlərinin müəyyən edilməsi nöqtəyi-nəzərindən lazımi iş görülməyibdir. Ona görə Milli Elmlər Akademiyasının bir qrup nümayəndəsi oraya gedir. Bu məsələləri onlarla müzakirə edəcəyəm.

Üçüncü məsələ də odur ki, hələ 1981-ci ildə, mən burada işləyərkən biz Naxçıvanda Vayxır çayı üzərində böyük bir bənd tikib su anbarı yaratmaq barədə layihə hazırlamışdıq və həmin il bəndin inşasına başlanmışdı. Mən 1982-ci ilin sonunda Moskvaya getdim. O vaxta qədər, ondan sonrakı bir-iki ildə də xeyli iş görülmüşdü. Ancaq təəssüflər olsun ki, o, yarımçıq qalıbdır. Bu da çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Çünki Naxçıvanda su qıtlığı var. Dağlardan çaylar çox gəlir, amma aran hissədə torpaqlarımızın suvarılması lazımi qədər təmin olunmur. Bir də, ümumiyyətlə, 1981-ci ildə başlanmış işi o vəziyyətdə saxlamaq olmaz. Mən keçən dəfə orada olanda bu məsələni müzakirə etmişdim. İndi orada böyük tədbirlər görmək lazımdır. Orada həm yerində, bənddə olacağam, həm də mütəxəssislərlə müzakirə edəcəyəm. Güman edirəm ki, onun daha sürətlə tikintisinə başlanması haqqında qərar qəbul edəcəyəm. Əsas bu məsələlərlə məşğul olacağam. Ola bilər, başqa məsələlər də ortaya çıxacaqdır.

SUAL: Cənab prezident, Ermənistan prezidenti ilə görüşünüzün təşəbbüsçüsü kimdir - Siz, yoxsa Robert Koçaryan? Görüşdə ATƏT-in Minsk qrupunun təklif etdiyi hansısa ideyalar müzakirə olunacaq, yoxsa prezidentlər özləri bütün variantları müzakirə edəcəklər?

CAVAB: Bilirsiniz, təşəbbüsçüsü deyəndə, burada həm o tərəf təşəbbüsçüdür, həm də bu tərəf. Bizə bir neçə dəfə təklif olunmuşdu ki, görüşmək lazımdır. Biz son dəfə 9 ay bundan öncə görüşmüşük. Koçaryan da bəyan etmişdi ki, yaxın vaxtlarda görüşmək lazımdır. Mən də demişdim. Hətta mən demişdim ki, iyun ayında görüşmək lazımdır. Ancaq imkanım olmadı. Sonra Minsk qrupundan mənə dedilər ki, Koçaryan bir neçə dəfə təşəbbüs göstərmişdir, indi yəqin ki, Siz təşəbbüs göstərməlisiniz. Çünki həqiqətən də bu belədir. Mən də təşəbbüs göstərdim və avqustun 14-nə görüş təyin olundu. Burada elə bir qeyri-adi şey yoxdur. Amma nə müzakirə edəcəyimizə gəldikdə isə, görüşəndə çox şey müzakirə olunacaqdır.

SUAL: Cənab prezident, Ağdam bölgəsində atəşkəsin pozulmasını danışıq prosesinə təzyiq kimi qiymətləndirmək olarmı?

CAVAB: Bilirsiniz, bu şeyləri şişirtmək lazım deyildir. Amma bunu şişirdirsiniz. Mən bilmirəm, sən haradansan?

JURNALİST: "Saman yolu" televiziyasından.

Heydər ƏLİYEV: Sən də bir az düz yola gəl. Bizim müxalifət adamlarının təsiri altına düşmə.

JURNALİST: Atəşkəsin ermənilər tərəfindən pozulmasını deyirəm.

Heydər ƏLİYEV: Qulaq as, axı sən niyə deyirsən ki, atəşkəs pozulubdur? Axı kim dedi ki, atəşkəs pozulubdur?

JURNALİST: Müdafiə Nazirliyinin məlumatında belə deyilir.

Heydər ƏLİYEV: Müdafiə naziri deməyib ki, atəşkəs pozulubdur. Bilirsiniz, müxalifətdən bir nəfər bu damğanı vurur, ondan sonra hamınız götürüb bunu təkrar edirsiniz. Siz anlayın, başa düşün, hamınıza deyirəm, bütün Azərbaycan xalqına deyirəm: dünya praktikasında indiyə qədər olmayan şeydir ki, bir neçə il müharibə aparmış iki dövlət müharibə nəticəsində böyük itkilər verildiyi, Azərbaycan torpaqlarının bir qisminin işğal olduğu halda 1994-cü ildə atəşkəs barədə qərara gəlmişdir.

Bəli, onda cəhd var idi ki, buraya Rusiyanın sülhyaratma qüvvələri gəlsinlər, bizim aramızda dursunlar. Mən bunu qəbul etmədim. Ermənistanla o vaxt danışdıq ki, biz özümüzü bunu təmin edəcəyik. Özümüz də təmin edirik. Bu, dünyada analoqu olmayan bir şeydir. Bu, təkə bizim xidmətimiz deyil, Ermənistan tərəfinin də xidmətidir. Demək, bu onu göstərir ki, Ermənistan tərəfi də istəyir ki, atəşkəs olsun, biz də istəyirik. Bunu heç kəs pozmur. Amma sərhəddə, siz təsəvvür edin, - sən get o sərhəddə, səngərlərin içində 3-4 gün ol, onda görərsən orada nə cürdür, - erməni əsgərləri ilə Azərbaycan əsgərləri bir-birindən 100 metr məsafədə üz-üzə durublar. Biri səngərdən başını çıxarılanda snayper vurur. Oradan da çıxarılanda bizimkilər vurur. Bu, keçən illər çox olmuşdu, ildə təxminən 250-300 nəfəri bu tərəfdən də, o tərəfdən də vururdular. Haradan çox, haradan az, onu deyə bilmərəm.

Biz danışdıq, mən göstəriş verdim, Koçaryan da. Bizim müdafiə nazirləri sərhəddə görüşdülər, danışdılar ki, bunların qarşısı alınsın. Bunun qarşısını almaq bizim ümumi siyasətimizdir. Amma cavan bir əsgər orada durub, o birisi başını çıxarılanda həvəslidir ki, atım, görüm vura biləcəyəm, yoxsa yox. Vurdu. Ağdam istiqamətində belə bir şey olubdur. Bizim bir zabiti, deyəsən, baş leytenantı vurublar. Sonra iki əsgər onun meyitini götürmək istəyəndə onlara da güllə atıblar, qılçalarından yaralanıblar. Bu, atəşkəsin pozulmasıdır? Amma o dəqiqə bizim bu özəl televiziya yayır, qatı müxalifət qəzetləri böyük başlıqla yazır ki, atəşkəs pozuldu. Bunlar hamısı yalan şeylərdir. Ona görə də siz aqlınızı başınıza yığın. Ümumiyyətlə, Ermənistan-Azərbaycan münasibətlərinə aid belə səhvlər buraxmayın. İndi bizim daxilimizdə nə edirsiniz, edin. Nə bilim, prezidenti təhqir edirsiniz, söyürsünüz, nalayiq sözlər deyirsiniz. Bununla öz mənəviyyətsizliklərini göstərirlər. Mən bunu sizə demirəm, həmin bu işləri edənlərə deyirəm. Edin, demokratiyadır. Amma başa düşün ki, biz burada, nə təhər deyərlər, ülgücün üstündə durmuşuq. Atəşkəsin pozulması nə bizə, nə də Ermənistana lazım deyildir. Amma, əlbəttə, cürbəcür fitnəkarlıq ola bilər - üç gün pozuldu, iki gün pozuldu. Onu aradan qaldırmaq üçün 10 gün lazımdır.

SUAL: Cənab prezident, son vaxtlar İranın Minsk qrupu səviyyəsində məsləhətləşmələrə cəlb olunması Meğri variantı ilə bağlıdır?

CAVAB: Yox, onunla bağlı deyildir. Onun əsas təşəbbüskarı Ermənistandır. Ermənistan bir neçə dəfə deyib ki, İran da bizim bölgədədir, qoy bunu onlar da bilsinlər. Minsk qrupu da Parisdə İranın nümayəndəsi ilə görüşüb, onu məlumatlandırıb.

SUAL: Cənab prezident, Sizin, Ermənistandakı siyasi böhran onun mövqeyinə təsir edə bilərmi?

CAVAB: Mən Ermənistandakı siyasi böhranı bilmirəm və buna qarışmaq da istəmirəm.

SUAL: Cənab prezident, Gürcüstanda vəziyyət gərginləşibdir. Bakı-Ceyhanın reallaşması ərəfəsində bu, Sizin narahatlığınıza səbəb olurmu?

CAVAB: Yox, narahat deyiləm. Onlardan heç bir şey ola bilməz. Sağ olun.

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevi hava limanında baş nazir Artur Rəsizadə, Prezidentin İcra Aparatının rəhbəri Ramiz Mehdiyev və digər rəsmi şəxslər yola saldılar.

AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEVİN SƏDRİLYİ İLƏ NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASI ALİ MƏCLİSİNDƏKİ MÜŞAVİRƏDƏ GİRİŞ NİTQİ

*Naxçıvan şəhəri
11 avqust 2002-ci il*

- Naxçıvan Muxtar Respublikasının problemləri çoxdur. Azərbaycanın ayrılmaz tərkib hissəsi olan Naxçıvan vaxtilə respublikamıza edilən qəsd nəticəsində, - mən bunu dəfələrlə demişəm, - Azərbaycanın əsas, böyük ərazisindən bir az ayrı düşübdür. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi başlayandan da Naxçıvan blokada şəraitindədir. İndi də belədir. Dəmir yolu rabitəsi kəsilib, qaz xətləri o vaxt kəsildi, elektrik xətləri kəsildi. Burada o vaxtdan işləyən adamların hamısı bunu xatırlayır. Onda mən də burada idim. Ancaq biz bunlardan o qədər də sarsılmadıq. Doğrudur, respublikanın əhalisi çox ağır vəziyyətə düşdü. Amma biz vəziyyətdən çıxış yollarını tezliklə axtarıb tapdıq. Türkiyədən, İrandan elektrik xətləri çəkirdik, başqa işləri gördük. Xüsusən Bakı ilə Naxçıvan arasında hava yolunu daha da genişləndirdik. Eyni zamanda İran ərazisindən avtomobil nəqliyyatının Naxçıvana və Naxçıvandan Azərbaycanın müxtəlif yerlərinə, o cümlədən Bakıya hərəkətini təmin edə bildik.

Blokada şəraitinə baxmayaraq, son dövrdə, yəni təxminən 1994-1995-ci illərdən sonra Naxçıvanda sosial-iqtisadi inkişaf vardır. Muxtar Respublika, onun iqtisadiyyatı inkişaf edir, quruculuq işləri gedir. Naxçıvan şəhəri abadlaşıb, onun siması çox dəyişibdir. Naxçıvanın əskidən, keçmişdən çox gözəl, özünəməxsus siması var. Onun memarlıq abidələri, ümumiyyətlə, şəhər quruluşu var. Əgər insanlar onları öyrənə bilsələr, görürlər ki, Naxçıvanda hələ qədim zamanlardan şəhərin planlaşdırılması, küçələrin, evlərin, məhəllələrin yerləşdirilməsi xaotik olmayıb, çox əsaslı olubdur. Əksinə, bu xaotiklik bizim dövrümüzdə, xüsusən 1988-1989-cu illərdən sonrakı dövrdə olubdur. Amma keçmişə götürsək, - mən o vaxt Naxçıvanda yaşayan adamlardan biriyəm, - Naxçıvanın küçələri çox ağılla qurulmuşdu. Məsələn, Puskin küçəsini götürsəniz, o, Əlixan məhəlləsindən başlayıb Şahab məhəlləsi qurtarana qədər uzanan prospekt kimi böyük küçədir. Amma onu kəsən küçələr də vardı. Bir neçə küçə onu perpendikulyar olaraq kəsirdi. Amma Əlixan məhəlləsindən Şahab məhəlləsinə gedən tək-cə Puşkin küçəsi deyildi. Onunla paralel küçələr də vardı. Memarlıq nöqtəyindən nəzərdən 1930-40-cı illəri xatırlayarkən mən həmişə düşünürəm ki, vaxtilə şəhərin salınmasında, - baxmayaraq ki, o dövrdə nə Dövlət Plan Komitəsi vardı, nə də dövlət vardı, - Naxçıvanda şəhərsalma qanunlarına nə qədər riayət olunubdur.

1970-80-ci illərdə biz Naxçıvanda çox böyük inşaat, quruculuq işləri apardıq. Yeni mikrorayonlar salındı, yaşayış binaları, sənaye müəssisələri tikildi. Bu işlərin də hamısı müəyyən şəhərsalma qanunlarına uyğun olaraq görüldü. Yəni bununla onu demək istəyirəm ki, Naxçıvanda keçmişdən, kökündən hər şey düzgün qurulubdur. Ancaq müstəqillik dövründə keçid illəri çox ağır olmuşdur. 1991-ci ilin sentyabrında biz burada birlikdə iş başladığımız. Amma o illər çox ağır illər idi. Ondan sonrakı dövrdə, - 1993, 1994, 1995-ci illərdə Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitliyi təmin etmək, iqtisadiyyatın tənəzzülünün, bir çox mənfi halların qarşısını almaq lazım idi. Biz bunları etdik.

1995-1996-cı illərdən, ümumiyyətlə, Azərbaycanda inkişaf başladı. İndi inkişaf da çox yük-səkdir. Baxmayaraq ki, problemlərimiz var, amma biz çox yüksək göstəricilər əldə edirik. MDB dövlətləri ilə müqayisə etsək, onların bizim kimi problemləri yoxdur, bu ölkələrdən heç birinin ərazisinin bir qismi, təxminən 20 faizi işğal olunmayıbdır. Bu respublikaların heç birində 1 milyon qaçqın, çadırlarda yaşayan insanları yoxdur. Bəzilərinə var, amma bunu heç müqayisə etmək mümkün deyildir. Bunlara baxmayaraq, Azərbaycanın iqtisadiyyatı hər il inkişaf edir. Bu ilin 7 ayı qurtarıbdır, 8-ci ayındayız, büdcə yerinə yetirilir. Ümumi daxili məhsul 8-10 faiz, kənd təsərrüfatı istehsalı təxminən 8-10 faiz, sənaye istehsalı təxminən 5 faiz artıbdır. Mən təxmini deyirəm, bir az o yan, bu yan ola bilər, çünki bu, ilin axırında yekunlaşacaqdır. Özəlləşdirmə həyata keçirilir və biz onun nəticələrini görürük. Bunların hamısı Azərbaycanda böyük dəyişikliklər meydana gətiribdir. Naxçıvan da Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi olaraq bu inkişaf yolu ilə gedir. Ancaq Naxçıvanın çətinliyi bir də ondan ibarətdir ki, Azərbaycanın başqa yerləri, xüsusən də paytaxtı ilə nəqliyyat-kommunikasiya əlaqələri, demək olar, çox ağır vəziyyətdədir. Mən indi dedim, biz müəyyən yollar tapmışıq. Ancaq insanların

Naxçıvandan başqa yerlərə, xüsusən Bakıya, digər şəhərlərə getməsi, əsasən, hava yolu vasitəsilə təmin olunur. Bilirsiniz ki, hava yolları ilə də gündə 5-6 təyyarə uçar. Elədirmi?

Cahangir ƏSGƏROV: ("Azərbaycan Hava Yolları" Dövlət Konserninin baş direktoru): Cənab prezident, hər gün 4-6 təyyarə uçar.

Heydər ƏLİYEV: Gündə 4-6 təyyarə uçar, insanlar bundan istifadə edirlər. Ancaq mən bunu deyəsən, keçən dəfə demişdim, bir də demək istəyirəm. Biz "Azərbaycan Hava Yolları" Konserninə ildə 45 milyard manat subsidiya veririk. Bütün başqa reyslərdə uçuş qiyməti konsernin sərf etdiyi xərclərlə, başqa iqtisadi göstəricilərlə tənzimlənir. Amma burada da belə olsa, sizin təyyarə biletlərinin qiyməti iki dəfə artıq olacaq, elədirmi?

Cahangir ƏSGƏROV: 2-3 dəfə artıq olacaqdır.

Heydər ƏLİYEV: 2-3 dəfə artıq olacaqdır. Mən də buna imkan vermirəm. Çünki hesab edirəm ki, Naxçıvanda yaşayan insanların təyyarədən istifadəyə ehtiyacı bütün başqa yerlərdə yaşayan insanlara nisbətən çoxdur. Bizdə dəmir yolu nəqliyyatı indi çox yaxşı işləyir, özü də təkəcə Azərbaycan ərazisində yox. Dəmir yolu vasitəsilə Rusiyaya, Ukraynaya, Belarusiyaya gedirlər. Rusiya dedikdə, təkəcə Moskva deyil, Rusiyanın başqa şəhərlərinə də gedirlər. İnsanlar bundan çox istifadə edirlər.

Yaxud, avtomobil yolları açıqdır... Bakıdan avtomobilə minib Avropaya qədər gedə bilərsiniz. Amma Naxçıvanda bu imkanlar yoxdur. Ona görə də mən imkan verməmişəm ki, başqa uçuş reyslərindəki qiymətlər Naxçıvana da tətbiq olunsun. Biz Naxçıvana yardım və konsernin iqtisadi vəziyyətini təmin etmək məqsədi ilə büdcədən ildə 45 milyard manat subsidiya veririk.

Bütün bu çətinliklərə baxmayaraq, Naxçıvanda inkişaf Azərbaycanın başqa bölgələrindən heç də aşağı səviyyədə deyil, bəlkə də yuxarıdır. Bu da çox sevindiricidir. Yenə də deyirəm, şəhər çox abadlaşıb, gözəlləşibdir.

Dünən axşam saat 10 idi, çıxdım sizin parklara baxmağa, adam əlindən tərpanə bilmədim. Doğrudur, ola bilər, insanların çoxu məni görən kimi toplaşmışdı. Amma eyni zamanda mən bilirəm ki, sizin parklarda insanlar axşam çağı, başqa istirahət vaxtları rahat dincəlirlər. Ancaq 1991-1992-ci illərdə, 1993-cü ildə mən də burada yaşayanda bunları düşünmək qətiyyən mümkün deyildi. İnsanlar küçəyə qətiyyən çıxma bilmirdilər. İndi bunları görmək sevindirici haldır.

Naxçıvan inkişaf etməlidir. Muxtar Respublikanın 400 min nəfərə qədər əhalisi var. Əhalinin artımı da yaxşıdır və artmalıdır. Güman edirəm ki, əsl naxçıvanlılar Naxçıvanı qoyub heç yerə getməməlidirlər. Mən indi də deyirəm, əgər o vaxt Azərbaycanda elə ağır vəziyyət olmasaydı və orada mənə böyük ehtiyac olmasaydı, mən Naxçıvandan getməyəcəkdim.

1991-ci ildə mən Naxçıvana o məqsədlə gəlmişdim ki, ömrümün sonuna qədər burada yaşayım. Bu, həqiqətdir. Keçmişdə burada, atamın bir evi vardı, - haradakı mən doğulmuşam, məndən sonrakı qar-daşlarım doğulub, biz yaşamışıq, böyümüşük, - həmin evin yerində mən özümə ev də tikməyə başladım. Əgər mən buradan getməli olsaydım, niyə ev tikirdim? Elə oldu ki, evi tikib təzəcə köçmüşdüm ki, buradan ayrıldım.

Yəni demək istəyirəm ki, Naxçıvanı sevənlər Naxçıvanı buraxıb heç yerə getməməlidirlər. Buranın iqlimi çox gözəldir.

Biz dünən gəlmişik, Bakıda da çox isti var, burada da. Hava çox istidir. Amma fərq nədədir? Burada hava qurudur, nəmlik yoxdur. Amma Bakıda bu son 10-15 gün ağır hava var. Ümumiyyətlə, təkəcə indi deyil, Bakıda rütubət həmişə var. Naxçıvanda yaşayan, böyüyən adamlar çox sağlam olurlar. Eyni zamanda keyfiyyətlərinə görə çox yüksək səviyyədə olurlar. Bəziləri də deyirlər ki, naxçıvanlılar niyə belədirlər? Bu gözəl dağların ətəklərində yaşayan, bu sərt qayalarla bir yerdə yaşayan insan daha da möhkəmlənir, güclənir. Bu, təbii haldır. Kim istəyir belə olsun, naxçıvanlılar kimi olsun, qoy gəlib Naxçıvanda yaşasın. Bir sözlə, - mən bunları təəssüratlarım altında deyirəm, sevinirəm ki, Naxçıvan çiçəklənir və bundan sonra da çiçəklənəcəkdir.

Mən çoxdan bu fikirdə idim ki, Naxçıvan hava limanını yenidən quraq, yəni yeni bir hava limanı tikək. Birincisi, gərək elə edək ki, təyyarələr buradan təkəcə Bakıya, Gəncəyə yox, bir çox istiqamətlərə uçsun. İkincisi də, Naxçıvan öz coğrafi vəziyyətinə görə elə yer tutur ki, burada beynəlxalq standartlara uyğun hava limanının olması təkəcə Naxçıvan üçün yox, bütün qonşu ölkələr üçün də çox əhəmiyyətli olacaqdır. Bunları nəzərə alaraq mən belə bir qərara gəldim.

"Azərbaycan Hava Yolları" Konserinin baş direktoru Cahangir Əsgərova göstəriş verdim ki, o, bu barədə lazımi mütəxəssislərlə hazırlıq görsün. Onlar hazırlıq görüblər, Bakıda mənə məruzə etdilər, Əsgərov mənə məruzə etdi. Bu gün biz bu işə başlayacağıq, siz də burada iştirak edəcəksiniz, sizsiz olmayacaqdır. Ona görə mən istədim ki, bu gün burada Cahangir Əsgərov məlumat versin. Mən bir də bu məlumatı dinləyim və siz də dinləyəsiniz. Baxaq görək, bəlkə məsləhətləriniz var, utanmayın, çəkinməyin, kimin fikri, məsləhəti olsa, desin. Ondan sonra mən bu hava limanının tikilməsi haqqında qərar qəbul edəcəyəm. İndi Əsgərova söz verirəm.

YEKUN NİTQİ

- Mən bu gün bizim görüşümüz başlayanda da dedim. Bir də demək istəyirəm ki, bu gün burada bu müşavirəni keçirməyimin məqsədi ondan ibarətdir ki, Naxçıvan hava limanını yenidən inşa edəcəyik. Orada olan bina, zolaqlar hamısı ləğv olunacaq, yeni bir şey yaranacaqdır. Təbiidir ki, bu, böyük hadisədir və bu, Naxçıvan üçün lazımdır. Ona görə də mən bunu nəzərə aldım. Mən konsernin baş direktorunu dinləmişəm, hesab etdim ki, sizinlə bir yerdə ikinci dəfə də dinləyim və fikirlərinizi öyrənəm.

Mən görürəm ki, siz bunu bəyənirsiniz. Elədirmi? Bəlkə istəmirsiniz?

Vasif TALİBOV: Bəli, istəyirlər.

Heydər ƏLİYEV: Siz bunu bəyənirsiniz və Talibovun dediyinə görə, təşəkkür edirsiniz. İndi siz bəyənsəniz də, bəyənməsəniz də mən bu qərarı qəbul etmişəm və bunu edəcəyəm.

Əsgərov deyir ki, sentyabrın 1-dən işə başlanmalıdır. Mən buna ayrı baxacağam. Yəqin ki, bu razılığı verəcəyik. Çünki bütün başqa məsələlərə Bakıda bir də baxacağam. Sən söz verdin ki, 2003-cü ilin sonunda hava limanı tamam hazır vəziyyətdə təhvil veriləcəkdir.

Cahangir ƏSGƏROV: Bəli, tamam hazır vəziyyətdə istismara veriləcəkdir.

Heydər ƏLİYEV: Biz də birlikdə bunun açılışında iştirak edərik və Naxçıvanın beynəlxalq hava limanı olar.

İndi Naxçıvana bizdə "TU-154" təyyarələri işləyir, sərnişinləri daşıyır. Ancaq mənim fikrim var ki, iki adəd yeni "TU-154" təyyarəsi ala. Mən bunu sənə bir dəfə demişəm.

Cahangir ƏSGƏROV: Bəli, cənab prezident.

Heydər ƏLİYEV: Çünki indi istifadə olunan təyyarələr köhnəliklər. Bir də, ümumiyyətlə, gərək təyyarələrin sayını artırmaq. Çünki gələcəkdə uçuşlar çox olacaqdır. Onun da xərci çoxdur. Biri 15 milyondur?

Cahangir ƏSGƏROV: Bəli, cənab prezident.

Heydər ƏLİYEV: Təyyarənin biri 15 milyon dollardır, indi bazar iqtisadiyyatıdır. Gərək bu pul qazanılsın ki, təyyarə ala bilsin. Amma bizim konsern qazandığı pulları aldığı kreditlərə, filana verir. Çünki Bakıda hava limanını tikmək üçün kredit götürmüşdük. "Boing" təyyarələri almışıq, indi bir çox ölkələrə uçuş. Bu da böyük bir hadisədir ki, sərnişinlərimiz artıq "Boing" təyyarəsi ilə uçurlar. Bakıdakı hava limanı beynəlxalq hava limanıdır, onun binasını da görmüsünüz. Bəzən görürsən ki, dünyanın ən böyük şəhərlərində elə bir bina yoxdur. Bilirsiniz ki, 1981-ci ildə mən Azərbaycanda işləyəndə onun bütün layihəsini hazırlamışdım və onun inşaatına başladım.

Moskvada mülki aviasiya naziri Buqayev var idi, biz bunu onların pulu, vəsaiti ilə tikirdik. Yadımdadır, bir neçə dəfə onu Bakıya gətirmişdim, həmin layihəyə, işin gedişinə baxmışdıq. Ancaq mən Azərbaycandan getdim. Qayıdıb gələndə gördüm, necə qoyub getmişəmsə, eləcə də qalıbdır. Burada da işləyəndə gedirdim, baxırdım, ürəyim yanırı ki, niyə belədir. Ancaq bu işi başa çatdırmaq yenə mənə nəsisib oldu. Mən onu etdim. İndi yenə də deyirəm, Azərbaycanın beynəlxalq hava limanı var.

Ümumiyyətlə, hava limanı hər bir ölkənin giriş qapısıdır. İndi ölkələr arasındakı əsas nəqliyyat növü təyyarələrdir. Ona görə hava limanının səviyyəsi, o ölkəyə gələn yeni adama, yaxud dəfələrlə gələn adama göstərilən xidmət, o adamların rahat gəlib keçməsi həmin ölkə haqqında fikir yaradır. Mən çox məmnunam ki, bizim hava limanımız belə yüksək səviyyədə neçə ildir istismar olunur, yaxşı səviyyədədir. Amma mən bunun əsasını 1981-ci ildə qoymuşdum.

İndi Naxçıvanda da beynəlxalq hava limanı yaradırıq. Yenə də deyirəm, təyyarələr köhnəlikdir. Amma siz onu vaxtında təmir edirsiniz.

Cahangir ƏSGƏROV: Bəli, cənab prezident, təhlükəsizliyi təmin edirik.

Heydər ƏLİYEV: Təhlükəsizliyi təmin edin. Bilirsiniz, bu xətdə Allah eləməmiş, bir şey olsa, ondan sonra... Başa düşürsən?

Cahangir ƏSGƏROV: Başa düşürəm.

Heydər ƏLİYEV: Bu, təkə konsernə aid deyil, sizə də aiddir. Təkə konserndən asılı deyil ki, hava limanında nə cür xidmət edirlər. Siz gərək orada xidmətin keyfiyyətini artırasınız. Xüsusən, indi orada iş gedəcəkdir. İş gedəndə çox adam cəlb ediləcəkdir. Yerli adamlar maksimum cəlb olunmalıdır.

Cahangir ƏSGƏROV: Cənab prezident, bizim layihələrlə görülən işlərə maksimum cəlb olunurlar.

Heydər ƏLİYEV: Ancaq lazım olan mütəxəssislər kənardan gələcəkdir. Qalan hamısı yerli adamlar cəlb olunmalıdır ki, onlar üçün yeni iş yerləri açılsın. Amma belə bir şəraitdə orada rejimi saxlamaq daha da çətin olacaqdır. Siz gərək bunu biləsiniz və lazımı tədbirlər görəsiniz.

Beləliklə, yenə deyirəm, bu, mənim planımda var. İndi hələ bunu fikirləşirəm, nə cür edək. Çünki vəsait tapmaq lazımdır ki, Naxçıvana işləməsi üçün iki ədəd "TU-154" təyyarəsi alağ. Bununla da Naxçıvan əhalisinin nəqliyyat tələbatını daha da yüksək səviyyədə ödəyək.

Demək, bu gün mən sizin yanınızda bu qərarı qəbul edirəm. Mən Bakıda, sadəcə, layihənin bəzi hissələrinə baxacağam, onun maliyyələşdirmə məsələsi barədə təkliflərə baxacağam. Çünki bunlar sizin işiniz deyil, bizim işimizdir. Bir halda ki, Əsgərov deyir sentyabrın 1-dən başlamaq lazımdır, demək, başlamaq lazımdır. Siz öz işlərinizi görün, nə lazımdırsa, bu günlərdə baxıb həll edəcəyik.

Yaxşı, sağ olun. Hesab edirəm, bu gün böyük bir iş gördük.

Cahangir ƏSGƏROV: Cənab prezident, icazə verin hava limanının maketini Vasif müəllimə hədiyyə edim.

Heydər ƏLİYEV: Bunu Vasif müəllimə hədiyyə ver, iş otağına qoysun və gündə ona baxsın. Sağ olun.

AzərTAc

NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASININ ŞAHBUZ RAYONUNDA SAKİNLƏRLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞI

Naxçıvan

11 avqust 2002-ci il

- Əziz şahbuzlular!

Mən sizi səmimi qəlbdən salamlayıram. Sizin hamınıza can-sağlığı, xoşbəxtlik arzu edirəm və bütün işlərinizdə uğurlar arzulayıram.

Şahbuz rayonu Naxçıvanın gözəl bir guşəsidir. Şahbuz rayonu və onun sakinləri Naxçıvanın həyatında həmişə çox böyük rol oynayıblar. Mən bunu həm keçmişdən, yəni 1970-1980-ci illərdə Azərbaycana rəhbərlik etdiyim zaman, həm də sizinlə bərabər 1990-1993-cü illərdə Naxçıvanda yaşadığım və Muxtar Respublikaya başçılıq etdiyim zaman bilirəm. Ona görə bunlar adi sözlər deyil, mənim şəxsi müşahidələrimdir, şəxsi fikirlərimdir.

Mən bilirəm ki, 1990-1993-cü illərdə mən burada olarkən və təbiidir, ondan sonra da şahbuzlular həmişə Naxçıvan hakimiyyətinin dayağı, arxası olublar. Mən burada işləyəndə həmişə çətin şəraitdə işləyirdik, blokadada idik. İndi də blokadadayıq, amma biz indi Naxçıvanın yaşaması üçün böyük imkanlar yaratmışıq. Amma o vaxt blokada şəraitində yaşayış çox çətin idi, çox ağır idi. Daxili vəziyyət də sabit deyildi. Mən ictimai-siyasi vəziyyəti deyirəm. Həm Azərbaycanda, həm də Naxçıvanda müxtəlif qüvvələr, - indi xatirimə gələndə mənə ancaq gülmək tutur, - hakimiyyət uğrunda mübarizə aparırdılar, hakimiyyəti ələ almaq istəyirdilər.

Bizə - sizə, mənə, Naxçıvanın yaşamasına imkan verməmək üçün cəhd edirdilər. Ancaq bunlardan bir şey çıxmıdı. Xatirinizdədir, 1992-ci il oktyabrın 24-də Xalq Cəbhəsi üzvlərinin bir dəstəsi qəflətən gəlib Naxçıvanın Daxili İşlər Nazirliyini zəbt etdi. Təxminən 300 nəfər Naxçıvanın televiziyasını zəbt etdi və mənə ultimatum verdilər ki, onlar hakimiyyəti ələ alacaq. Mən isə, təbiidir ki, onların bu ultimatumuna heç fikir vermədim. Ona görə ki, bildirdim, Naxçıvanın əhalisi, həmişə dayaq olduğu kimi, yenə də mənə dayaq olacaqdır. O vaxt televiziya bizim əlimizdən çıxmışdı, başqa vasitə yox idi. Xatirimdədir, bizim hakimiyyəti istəyən adamlar avtomobillərlə gedib Naxçıvanın müxtəlif bölgələrinə xəbərlər yaydılar ki, Naxçıvanın hakimiyyəti, Heydər Əliyev təhlükə altındadır. Təxminən bir-iki saatdan sonra Naxçıvan Ali Məclisinin qarşısında 20-25 min adam toplaşdı. O cümlədən Şahbuzdan.

İndi mən Naxçıvandan buraya avtomobillə gəldim, özü də yüksək sürətlə. Amma təsəvvür edirəm, o vaxt nəqliyyat yox idi, çətinliklər vardı, ancaq mən çox sevindim, eyni zamanda, təəccüb etdim. Bir də gördüm, mənim iş otağıma şahbuzlular - ağsaqqallar, çox hörmətli insanlar daxil oldular ki, Heydər Əliyev, narahat olmayın, biz buradayıq. İmkan vermərik ki, sizə bir şey olsun. O vaxt mən bunu gördüm, o ağır dövrdə gördüm. Yəni sizi, şahbuzluları gördüm.

Mən o vaxt da demişdim, bu fürsətdən istifadə edib indi də təşəkkürümü bildirmək istəyirəm. Hesab edirəm ki, indi, Azərbaycanın müstəqilliyi dövründə - Heydər Əliyev artıq 9 ildir Azərbaycanın prezidentidir, hələ bundan sonra da xeyli vaxt prezidenti olacaqdır, - heç bir şeydən qorxumuz yoxdur. İndi siz də, mən də, Azərbaycanın hakimiyyəti də çalışırıq ki, dövlətçiliyimizi möhkəmləndirək, müstəqilliyimizi möhkəmləndirək. İslahatlar həyata keçiririk, ölkəmizi inkişaf etdiririk, bu sahədə uğurlar əldə etmişik və bundan sonra da əldə edəcəyik.

Mənim xatirimdədir, biz Naxçıvanda Yeni Azərbaycan Partiyasını yaradırdıq. Onun Şahbuz şöbəsi yaranmışdı. Burada çox təşəbbüskarlar var idi. Məndən xahiş etdilər ki, təsis konfransına gəlim. Mən buraya gəldim. Həmin bu binada, onun salonunda Şahbuzda Yeni Azərbaycan Partiyasını yarananlar toplaşmışdılar. Görürəm, Taməddin həkim başını tərpedir. Çünki o, bu işlərdə əsas təşəbbüskarlardan, irəlində gedənlərdən biri idi. Bəli, qəhrəman adamdır. Mən onu tanıyıram. Yenə Arış kəndində yaşayırsan?! Arış kəndində yaşayır, özünün təsərrüfatı var. O vaxt hələ şəxsi təsərrüfat yox idi. Özü həkimdir, təsərrüfatı var. O vaxt ondan soruşdum ki, nəyin var? Dedi ki, neçə pətək arım var, nə bilim, neçə heyvanım var. Dedim, a kişi, sən bunları necə saxlayırsan? Gərək ki, üç oğlun var, görürsən, hamısı yadımdadır. Dedi ki, mənim üç oğlum var, onlarla

birlikdə, - oğlanlarım oxuyub qurtarıblar, - təsərrüfatı saxlayırıq. O, çox çalışdı ki, təsərrüfatına gedim, mən də istədim, amma qismət olmadı. Yəqin ki, qismət olacaqdır.

Biz hələ o vaxtlar ilk dəfə Naxçıvanda torpaq islahatı aparmaq istəyirdik. Hələ Azərbaycanda hakimiyyət bununla məşğul olmurdu. Amma biz torpaq islahatı aparmaq istəyirdik. Mən də istəyirdim bir neçə kiçik dağ kəndlərində bu islahatları aparım. Nədən ötrü? Çünki kolxozlar, sovxozlar dağılırdı. Kolxoz sədrləri, nə bilim, briqadirilər, anbar müdiriləri - indi sizin aranızda onlardan var - heyvanları kəsib yeyirdilər. Sonra da, 24-cü cədvəl var, orada hər ay yazırdılar ki, filan qədər öldü. Görürdün ki, aybaay kolxozların mal-qarası dağılır.

Mən fikirləşdim, yaxşı olar ki, bunları özümüz dağıdaq, kəndlilərə verək. Kəndlilər özləri saxlasınlar. Torpağı da onlara verək. Mən istədim bunu kiçik dağ kəndlərindən edim. Biçənək, Kolanı kəndlərinə getdim. Çünki bilirsiniz, orada təsərrüfatlar xırda idi. Gəldim, camaatı toplayıb dedim ki, istəyirəm, bu kolxozu dağıdam, torpaqları da, mal-qaranı da sizə verəm. Bir neçəsi çıxış etdi ki, yox, biz istəmirik. Ay balam, niyə istəmirsən, bunu sənə vermək istəyirəm. Deyir ki, mən burada qarovulçuyam, maaş alıram, bununla dolanıram. Kolxoz dağılanda mən necə dolanacağam? Deyirəm, ay kişi, sənə mal-qara verəcəyik, torpaq verəcəyik, get torpağında işlə. Yəni o vaxtki sistem insanları bax belə, hökumətin himayəsində yaşamağa öyrətmişdi. Onlar işləmirdilər. Bəli, bir qarovul məvacibi onu təmin edirdi. Ancaq indi Naxçıvanın hər yerində torpaq islahatı gedib, torpaq kəndlilərdədir, mal-qara kəndlilərdədir. Kənd təsərrüfatının nə qədər inkişaf etdiyini siz yaxşı bilirsiniz.

Mənim yadımdadır, biz burada yaşayırdıq, ət tapmaq mümkün deyildi. Hələ mən burada işləməyəndə, 1990-cı ildə, təzə gəlmişdim, bacımın evində yaşayırdım. Sentyabr-oktyabr ayları idi. Bir də görürdün, deyirdilər ki, yemək bişirmək üçün ət tapa bilmirik. Sonra bir nəfər qonşu gəlib xəbər verirdi ki, Cəhridə heyvan kəsiblər. Qonşular tez yığışdı ki, gedib Cəhridən ət alsınlar. Bəziləri gedib çatırdı, bəziləri də gedəndə ət qurtarırdı. Amma indi Naxçıvanda əti alan yoxdur. Elədir, yoxsa yox?

YERDƏN SƏSLƏR: Bəli, elədir.

Heydər ƏLİYEV: Mal-qaranız çox, heyvanınız çox, ətiniz də, yağınız da, südünüz də var, taxıl da əkirsiniz. Elədirmi?

YERDƏN SƏSLƏR: Elədir.

Heydər ƏLİYEV: İslahatların nəticəsi bax, budur, müstəqillik budur, sərbəst iqtisadiyyat budur. Biz bu yol ilə gedirik və gedəcəyik. Mən çox məmnunam ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasının həm rəhbərliyi, həm də bütün əhalisi bu islahatların aparılmasında çox cəsarətlə hərəkət edirlər və yaxşı nəticələr əldə ediblər. O cümlədən Şahbuz rayonu.

Mən buradan Kolanı, Biçənək kəndlərinə gedirəm. Kolanıda həmin qarovulçunu axtarıb tapacağam. Görüm, o, indi necə yaşayır. O vaxt deyirdi ki, mən kolxozda qarovulçuyam, maaş alıram. Əgər ondan sonra vaxt çatsa, istəyirəm, Batabata gedim, baxım. Necə məsləhət görürsünüz?

YERDƏN SƏSLƏR: Cənab prezident, getsəniz yaxşı olar.

Heydər ƏLİYEV: Deyirlər ki, indi Batabat da abadlaşıbdır.

YERDƏN SƏSLƏR: Vasif müəllim oranı da düzəldibdir.

Heydər ƏLİYEV: Yaxşı, sağ olun. Çox şadam ki, sizinlə görüşdüm. Arxayın olun, Azərbaycan dövləti etibarlı əllərdədir, müstəqilliyimiz inkişaf edir, işğal olunmuş torpaqlarımızı azad edəcəyik və Azərbaycanın bütövlüyünü bərpa edəcəyik. Arxayın ola bilərsiniz. Sağ olun.

* * *

Şahbuzlular prezident Heydər Əliyevin çıxışını böyük maraqla və diqqətlə dinlədilər, dəfələrlə gurultulu alqışlarla qarşıladılar. Balaca uşaq Heydər babaya həsr olunmuş şer söylədi.

*Sən xalqın ümidi,
Xoş günü, gələcəyisən.
Onun möhkəm dayağı,
Ömrümüzün fərəhi,
Ən gözəl diləyisən.
Yaşa Heydər babamız!*

* * *

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev Şahbuz rayonunun Kolanı kəndinə gəldi. Dövlətimizin başçısını burada da böyük mehribanlıqla, hörmət və ehtiramla qarşıladılar.

Kənd ağsaqqalı, əməkdar müəllim Hidayət İSMAYILOV respublikamızın rəhbərinə müraciətlə dedi:

- Cənab prezident, xoş gəlmisiniz! Azərbaycan xalqının böyük oğlu, əzizi, Kolanı camaatının ikiqat əzizi, xoş gəlmisiniz! Siz 35 ildir Azərbaycana rəhbərlik edirsiniz. Bu yaxınlarda Azərbaycan xalqı, sadə zəhmətkeşlərin hamısı bunu xüsusi bayram kimi qeyd etdi. Bizim buna haqqımız var, çünki Siz Azərbaycan xalqını çox çətin bələlərdən qurtarmısınız. Allah Sizə uzun ömür versin. Arzu edirəm ki, neçə belə illər yaşayasınız və bizi bu qara günlərdən qurtarasınız. Qara gün deyəndə, müharibəni nəzərdə tuturam. Gəlişinizin məqsədini televiziyadan bilirik. Bu günlərdə Koçaryan ilə görüşünüz olacaqdır. Bu görüşdə də Sizə uğurlar arzulayırdıq. Biz Sizin daxili və xarici siyasətinizi ürəkdən dəstəkləyirik. Doğrudan da bu, sadə vətəndaşların qəlbindən gələn sözdür.

Son illər Sizin rəhbərliyiniz altında Muxtar Respublikanın başçıları bizim kənddə elə işlər görüblər ki, bunlar ağlasığmazdır. Keçən illərdə Sizin tapşırığınız ilə çayın üzərindən iki körpü salınıb. Biz Sizi, Sizin işlərinizi ürəkdən bəyənilirik. Konstitusiyada olacaq dəyişiklikləri biz maddə-maddə müzakirə etmişik və bəyənməmişik. Mən bu fürsətdən istifadə edib, bütün Azərbaycan xalqını referendumla çağırıram. Elə bilirəm ki, Azərbaycanın bir necə başqa kəndi kimi, Kolanı kəndi də Sizin qəlbinizdə yaşayır. Çox sağ olun.

Prezident Heydər ƏLİYEV səmimi sözlərə görə onlara minnətdarlığını bildirdi, kənd camaatına müraciətlə dedi:

- Mən Şahbuzun rayon mərkəzində çıxışında yadıma saldım ki, Naxçıvanda Ali Məclisin sədri olarkən Kolanı, bir də Biçənək kəndlərinə gəlmişdim. Çünki biz o vaxt istəyirdik ki, kənd təsərrüfatı islahatlarını öz təşəbbüsümüzlə keçirək, onda hələ qanun yox idi. Amma mən niyə Kolanı ilə Biçənək kəndlərini seçdim. Çünki bunlar kiçik dağ kəndləridir. O vaxt kolxozlar dağılırdı.

Mənim yadımdadır, burada neçə adamla danışdım. Kolxoz sədri idi, başqaları idi, mənə dedilər ki, kolxozu dağıtmaq olmaz. Xatirimdədir, birindən soruşdum, axı niyə olmaz? Dedi, mən kolxozda qarovlu işləyirəm, oradan maaş alıram, kolxoz dağılanda maaşsız necə yaşayacağam? Mən ona dedim ki, kolxozu biz dağıtmırıq. Biz kəndliyə mal-qaranı, torpağı, hər şeyi verəcəyik. Kəndli özü əkəcək, biçəcək, mal-qara da saxlayacaq. İndi islahatlar aparılıb, o cümlədən Naxçıvan Muxtar Respublikasında çox uğurlu keçibdir. Sən mənə de görüm. Burada nə təhər keçibdir?

Hidayət İSMAYILOV: Cənab prezident, burada da uğurla keçibdir. Yəqin ki, Siz buranın vəziyyətini hamıdan yaxşı bilirsiniz. Dağ kəndidir.

Heydər ƏLİYEV: Torpaq azdır.

Hidayət İSMAYILOV: Bəli, torpaq azdır. Bizimki maldarlıq, heyvandarlıqdır.

Heydər ƏLİYEV: Mal-qara artıb, yoxsa yox?

Hidayət İSMAYILOV: Artıbdır. Güzəranımız yaxşılaşıb və günü-gündən yaxşılaşır. Mən özüm riyaziyyatçıyam. Bir söz demək istəyirəm. Məsələn, təbiət elmləri sahəsində ixtiralar edən alimlər adı adamlardan, haradasa, 50-100 il qabağı görə bilirlər. Yəni onun bugünkü ixtirasını biz sadə adamlar yüz ildən sonra başa düşə bilirik. Mən Sizi riyaziyyatçıya bənzədirəm. Yəni bir neçə il bundan əvvəl "Əsrin müqaviləsi" adlanan o böyük müqavilə imzalananda biz heç nə qavramırdıq. Amma indi onun reallığı, ondan gələn gəlir göz qabağındadır, çadır şəhərciklərində ağır şəraitdə yaşayan bacı-qardaşlarımıza qəsəbələr salınır. Bütün bunlar Sizin böyüklüyünüzdür, iqtisadiyyatda əldə etdiyiniz irəliləyişdir.

Heydər ƏLİYEV: Çox gözəl ki, bunları burada bilirsiniz və qiymətləndirirsiniz.

Hidayət İSMAYILOV: Cənab prezident, bunları bilməmək olarmı?

Heydər ƏLİYEV: Yaxşı, indi riyaziyyatçı ilə danışdıq. Deyin görüm, sizin mənə nə sözlünüz var.

Vaqif ZÜLFÜQAROV (müəllim): Cənab prezident, çox səmimiyyətlə deyirəm ki, uşağdan böyüyə kimi hamı Sizi sevir. Sizin şəxsiyyətinizə hörmət edən, Sizin şəxsiyyətinizlə fəxr edən bu kəndə xoş gəlmisiniz!

Mənim dediklərim həm şəxsidir, həm də təşəkkürdür və elə bilirəm, hamı bununla razılığa gələcək. Təxminən bir il bundan əvvəl, 2001-ci il sentyabrın 3-də Siz Azərbaycanın ali məktəblərinə yüksək balla qəbul olunmuş 25 nəfər tələbəyə təqaüd təyin etmişiniz. Naxçıvan Muxtar Respublikasından da bu kəndin yetirməsi həmin tələbələrin içərisindədir. Düzünü deyim ki, o vaxt elə sevinmişik, bunu bir Allah bilir. Bütün valideynlər,

müəllimlər, tələbə yoldaşları nə qədər dualar edib, ona bir Allah şahiddir. Adətən, uca dağ kəndində yaşayan adamlar həm məsafəcə, həm də mənəviyyatca Ulu Tanrıya daha yaxın olurlar. Ona görə də inşallah, Ulu Tanrı bizim dualarımızı daha tez qəbul edəcək.

Hörmətli prezident, bir az həyəcanlıyam. Çünki artıq mənim arzum həyata keçib və öz təşəkkürümü şəxsən Sizə deməyi böyük xoşbəxtlik bilirəm. Bu barədə Vasif müəllimə də demişəm. Sizə deyim ki, bu gün Sizin qarşınızda durub danışmaq şərəfini az-çox oğlum təmin edibdir. Mən valideyn, müəllim kimi Sizə söz verirəm ki, yaxın gələcəkdə bu gənc millətlər, xalqlar, dövlətlər içində öz sözünü deyəcəkdir. Çünki bir müəllim kimi ona başa salmışam.

Siz keçən il Strasburqa gedəndə Paris hava limanında azərbaycanlı tələbələrlə görüşdünüz. Orada bir ifadə işlətdiniz, ola bilər, bir az dəqiqliyi ilə demirəm. Dediniz ki, Azərbaycan xalqının öz sənətini gözəl bilən, xarici dillərdə danışan, dünya siyasətindən baş çıxardan, bütün ixtisaslardan olan mütəxəssislərə böyük ehtiyacı daha çoxdur.

Heydər ƏLİYEV: Doğrudur.

Vaqif ZÜLFÜQAROV: Mən elə bilirəm ki, dərslərdə dediyimiz şagirdlər, tərbiyə etdiyimiz övladlar Sizin bu sözünüzdən kompas kimi istifadə edəcəklər. Sizə məlumat üçün deyim ki, ona təyin etdiyiniz təqaüdü bir ildir alır və axıra qədər də alacaqdır. Çünki onun başqa yolu yoxdur. Siz ona o cür etibar etmişiniz, xeyir-dua vermişiniz. Hörmətli prezident, inanın ki biz onun maddi tərəfini götürmürük, onun gələcək həyatına Sizin verdiyiniz xeyir-dua kimi başa düşürük. Onu heç bir şeylə əvəz etmək olmaz. İnşallah, Sizin etimadınızı doğruldacaqdır. Diqqətinizə görə çox sağ olun.

Heydər ƏLİYEV: Çox sağ ol. Mən sənə bu sözlərdən çox məmnunam. Ona görə yox ki, mənə təşəkkür edirsən. Məsələn, Kolanı kəndi nəinki Naxçıvanın, Azərbaycanın ucqar kəndlərindən biri, kiçik kənddir. Bilirəm ki, burada insanların yaşayışı üçün başqa kəndlərə nisbətən torpaq çatmır. Bax belə kənddə belə bir gənc böyüyüb, gəlib imtahanını veribdir, fərqlənibdir və mənim xüsusi təqaüdümü almağa nail olubdur. Bu, ən böyük hadisədir. Yəni bunun mənası nədir? Bunun mənası xalqımızın nə qədər zəkalı, nə qədər ağıllı olmasıdır. Fərqi yoxdur, harada - Bakıda, Gəncədə, Şamaxıda, Naxçıvanda, yaxud da Kolanıda yaşayır. Məni sevindirən budur. Çox sevinirəm, bəlkə də o vaxtlar heç mənim yadımda qalmayıb ki, o, Kolanı kəndindəndir, sənə oğlundur. Amma indi sən bunları mənə danışanda hamısını xatırlayıram və bunun nə qədər qiymətli olduğunu bir daha dərk edirəm, düşünürəm.

Ümumiyyətlə, kəndlərdə insanlar çox yüksək mənəviyyatla böyüyürlər. Bu, belədir. Təəssüflər olsun ki, indi şəhərlərdə şərait başqa cürdür. Amma kəndlərdə böyüyən gəclər - həm oğlanlar, həm də qızlar, adətən, ali məktəblərə gedəndə çox yüksək bilik göstərirlər və mənəviyyatca da çox yüksək olurlar. Bu, hər halda realıqdır. Mən də bunu deyirəm. İstərdim ki, Azərbaycanın hər yerində belə olsun. Ancaq indi hər yerdə belə deyil, fərqlidir. Bu fərqlənənlərdən biri də kənd yerləridir.

Yaxşı, kolanlıların nə dərdi var?

Familə MƏMMƏDOVA (şəhid anası): Cənab prezident, Kolanıda xəstəxana var, mən orada işləyirəm, insanların qayğısına qalır, onların sağlamlığını qoruyuram. 1993-cü il dekabrın 10-da mənim oğlum Beyləqanda şəhid olubdur. Özü könüllü getmişdi. Vasif müəllimin köməyi sayəsində işlədiyim xəstəxanaya onun adı verilibdir. Vəziyyətimiz yaxşıdır. Əsas odur ki, müharibəni dayandırmısınız, atəşkəs əldə etmişiniz. Mənim böyük oğlum şəhid olubdur. Ondan başqa iki oğlum da var. Sizin yolunuzda, Vətən yolunda qurban verməyə hazırım. Bu şərtlə ki, qara bulud üstümüzdən götürülsün, analar səksəkəli yatmasınlar. Qarabağ problemi həll olunsun. Bütün qadınlar adından Sizə cansağlığı, uzun ömür arzulayıram. Allah Sizi Azərbaycan xalqının üstündən əskik eləməsin.

Heydər ƏLİYEV: Çox sağ ol, bacı. Çox sağ ol. Allah sənə oğluna rəhmət eləsin. Oğlanlarını da yetişdir. Amma mən çalışacağam ki, müharibə olmasın, sülh olsun. Bizim gənclərimiz yaşasınlar, böyüsünlər. Onlar Azərbaycanın gələcəyi üçün lazımdır. Mən onları qırğına vermək istəmirəm, müharibə etmək istəmirəm. Məsələn sülh yolu ilə mütləq həll edəcəyik. Narahat olmayın.

Sən xəstəxananın müdirisən?

Familə MƏMMƏDOVA: Müdiri yox, qadın-uşaq şöbəsində işləyirəm.

Heydər ƏLİYEV: Doğum şöbəsi də oradadır?

Familə MƏMMƏDOVA: Bəli, oradadır. Bu xəstəxana altı kəndi əhatə edir.

Heydər ƏLİYEV: Bizim nəslimiz, millət artmalıdır.

Familə MƏMMƏDOVA: Şükür Allaha, doğulan uşaqların 90 faizi oğlandır.

Heydər ƏLİYEV: Oğlan da yaxşıdır. Qız da yaxşıdır. Fərqi yoxdur. Amma millət artmalıdır.

Yaxşı, sağ olun. Bizim müəllim burada dedi ki, Siz referendumda çıxarılan bütün düzəlişlərin hamısını öyrənmişiniz və ayın 24-də seçki məntəqələrinə gedəcəksiniz və referendumun keçirilməsi üçün öz münasibətinizi bildirəcəksiniz. Prezidentin təqdim etdiyi layihəyə səs verəcəksiniz. Elədirmi?

KƏND SAKİNLƏRİ: Bəli, doğrudur.

Heydər ƏLİYEV: Sağ olun.

Təqaüdçü **Dağbəyi ZAMANOV** prezident Heydər Əliyevə yaxınlaşaraq dedi:

- Cənab prezident, mən bütün ağsaqqallar adından deyirəm ki, xalqımızın böyük milli lideri, xilaskarı möhtərəm Heydər Əliyevin gördüyü nəhəng işləri həmişə qiymətləndiririk. Siz Naxçıvana, Kolanı kəndinə daim qayğı göstərirsiniz. Sizin bütün tapşırıqlarınızı Naxçıvanın rəhbərliyi tam yerinə yetirir. Biz onlardan razıyıq.

Biz, Şizin unutmadığınızı Kolanı camaatı avqustun 24-də keçiriləcək ümumxalq səsverməsinə çıxarılacaq maddələri oxumuşuq, bilirik və yekdilliklə dəstəkləyəcəyik. Biz Sizin televiziyaadakı çıxışlarınızı izləyirik. Bunlar bizim üçün böyük məktəbdir. Sizə uzun ömür, cansağlığı arzulayıram.

Heydər ƏLİYEV: Çox sağ olun, təşəkkür edirəm.

AzərTAc

ŞAHBUZ RAYONUNUN UCQAR DAĞ KƏNDİ OLAN BİÇƏNƏKDƏ KƏND SAKİNLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞI

Naxçıvan

11 avqust 2002-ci il

- Əziz biçənəklilər, bacılar, qardaşlar, uşaqlar, gənclər!

Mən sizin hamınızı salamlayıram. Bu gün, həqiqətən, təbiətin füsunkar guşəsi olan Biçənək kəndində olmağımdan, bütün bu dağ-daşı, yenilməz qayaları görməyimdən həddindən artıq sevinirəm. Siz qəhrəman insanlarsınız ki, burada, bu dağların başında yaşayırınsınız. Sizin ətrafınız qayalardır, daşlardır.

Bilirəm, burada təbii fəlakətlər olur. İndi biz avtomobillə gələndə Vasif Talıbov mənə danışdı ki, sel gələndə oraları necə dağıtmışdı, nə qədər böyük daşlar gətirmişdi, körpünü dağıtmışdı. Təbii fəlakətdir. Belə şeylər siz yaşadığınız yerlərdə daha çox olur, nəinki şəhərlərdə, yaxud aran yerlərində olan kəndlərdə. Amma sizin xüsusiyyətiniz odur ki, dağ adamısınız. Dağ adamı həmişə öz sağlamlığı ilə fərqlənir. Həm fiziki sağlamlığı, həm də zehni sağlamlığı ilə, yüksək mənəviyyəti ilə fərqlənir. Dağ adamı zəhmətkeşliyi ilə fərqlənir. Bilirəm, bu dağların arasında, qayaların arasında yaşamaq və yaşamaq üçün şərait yaratmaq asan məsələ deyildir. Amma siz fədakar insanlarsınız, eyni zamanda, qəhrəman insanlarsınız ki, burada yaşayırınsınız.

Buranın xüsusiyyəti odur ki, gözəl iqlimi var, gözəl havası, yamacları, çəmənləri, qayaları var. Bəzi qayalara baxanda elə bil dünyanı görürsən. Amma çətinlik də odur ki, burada yaşayış şəraiti başqa yerlərə nisbətən çətinidir. Yəni o tərəfi də var, bu tərəfi də var. Ancaq sizin ta-leyiniz bura ilə bağlıdır. Ata-babalarımız burada yaşayıblar, özünüz də burada yaşayırınsınız. Amma görün burada, dağın başında, bu qayaların içində nə qədər gözəl uşaqlarınız var. Baxıram, hər biri gedib gözəllik müsabiqəsindən keçsə, ən yüksək qiymət alacaqdır. Həm qızlar, həm də oğlanlar nə qədər gözəldirlər. Çünki təbiətlə yaşayırlar. Təbiətlə yaşayan insanlar, yenə də deyirəm, həm güclü olur, həm ağıllı olur, həm də gözəl-göyçək olur. **Bax, sizi görürəm. sevinirəm. Amma yuxarı baxıram, uşaqları görürəm. Allah, nə qədər sevinirəm. Bunlar bizim gələcəyimizdir. Azərbaycanın gələcəyidir. Nə gözəl gələcəyimiz var! Bunlar böyüyəcəklər, oxuyacaqlar. təhsil alacaqlar və müstəqil Azərbaycanı irəliyə aparacaqlar.**

Siz sərhədə yaxın yaşayırınsınız. Arxayın ola bilərsiniz ki, sizin təhlükəsizliyiniz təmin olunubdur. Xatirimdədir, mən burada işləyəndə ermənilər iki nəfər adam öldürmüşdülər. Mən onda buraya, ölənlərin yasına gəlmişdim. O ailə ilə görüşdüm. Belə şeylər olmuşdu. Amma indi belə şeylər ola bilməz. Biz sərhədlərimizi etibarlı qoruyuruq. Bizim güclü ordumuz var. bundan arxayın ola bilərsiniz.

Arxayın ola bilərsiniz ki, Azərbaycan müstəqil dövlət kimi yaşayır, yaşayacaq və inkişaf edəcəkdir. Bizim böyük işlərimiz, böyük proqramlarımız var. Onları həyata keçiririk və keçirəcəyik. Mən doqquz ildir bu işlərlə məşğulam və bu gün də çalışıram, sabah da çalışacağam. hələ bundan sonra bir çox illər də çalışacağam. Buna amin ola bilərsiniz.

Avqustun 24-də referendum olacaqdır. Bilirsiniz, məlumatınız var. Referenduma çıxarılan məsələləri sizə izah edəblər, düzəlişlərlə tanış olmusunuz, bilirsiniz. Bunlarla razısınız? Referendum günü seçki məntəqələrinə gələcəksiniz? Mən sizi dəvət edirəm.

YERDƏN SƏSLƏR: Cənab prezident, hamısını yaxşı bilirik və tamamilə razıyıq.

Heydər ƏLİYEV: Güman edirəm ki, mənim təqdim etdiyim düzəlişlərə səs verəcəksiniz.

YERDƏN SƏSLƏR: Hamımız yekdilliklə səs verəcəyik.

Heydər ƏLİYEV: Çox sağ olun, təşəkkür edirəm.

(Dövlətimizin başçısının qısa çıxışı böyük maraqla dinlənildi və alqışlarla qarşılandı)

Kənd sakini **Şirali BAYRAMOV** onlarla görüşə gəldiyinə görə prezident Heydər Əliyevə minnətdarlığını bildirərək dedi:

- Cənab prezident, nə qədər ki, Sizin kölgəniz bizim başımızın üstündədir, özümüzü xoşbəxt hesab edirik. Dediğiniz kimi, bura dağlıq yerdir. Görün, Siz nə qədər alicənabsınız ki, belə bir yerə 60-70 kilometrlik yol çəkdimisiniz. Sizin sayənizdə yerli rəhbərlik bu yolu çəkibdir. Biz xoşbəxt olmuşuq, bir saat ərzində Naxçıvana gedib-gəlirik. Batabat yolları da həmçinin. Bunların hamısı Sizin sayənizdə olmuşdur.

Hörmətli prezident, Sizə təşəkkür edirik ki, Vasif Talıbov kimi kadr qoyub getmişiniz. Sizin davamçınız var. Allah Sizə dəyməsin.

Zakir SALMANOV (kənd sakini): Cənab prezident, referendumla bağlı məntəqələr yaradılıb. Bütün planlar hazırlanıb, işlər qaydasında gedir. İnşallah, avqustun 24-də bütün kənd camaatı yüksək əhval-ruhiyyə ilə referendumdakı iştirak edəcək, Konstitusiyamızda lazım olan dəyişikliklərin aparılmasının lehinə səs verəcəkdir. Camaatımız Sizin siyasətinizi həmişə dəstəkləyir. Torpaqlarımızın azad edilməsi, ərazi bütövlüyümüzün təmin olunması üçün apardığınız siyasətin bəhrəsini görəcəyik. Əgər lazım olarsa, Ali Baş Komandanın əmri ilə biz özümüz də Vətən yolunda canımızı, qanımızı verməyə hazırıq. Sağ olun. Sizə uzun ömür, işlərinizdə uğurlar arzulayıram.

* * *

Daha sonra dövlətimizin başçısı məşhur Batabat yaylağında oldu, qədim diyarın uca dağları qoynunda Azərbaycan təbiətinin nadir guşələrindən birinin füsunkar gözəlliyini heyranlıqla seyr etdi, dillər əzbəri olan Zor bulağının suyundan içdi.

AzərTAc

MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASININ NAXÇIVAN BÖLMƏSİNİN YARADILMASINA HƏSR OLUNMUŞ MÜŞAVİRƏDƏ GİRİŞ NİTQİ

Naxçıvan şəhəri

12 avqust 2002-ci il

- Hörmətli dostlar!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Siz bilirsiniz ki, avqust ayının 7-də mən Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Naxçıvan bölməsinin yaradılması haqqında sərəncam imzalamışam. Bu sərəncamda da bu bölmənin qarşısında duran vəzifələr haqqında qısa fikirlərimi bildirmişəm.

Mən bununla Naxçıvan Muxtar Respublikasının indiyə qədər çox az öyrənilmiş qədim tarixinin, mədəniyyətinin, elminin, ədəbiyyatının yenidən dərinlənən araşdırılması və onlar haqqında elmi əsərlərin, populyar kitabların, yaxud başqa nəşrlərin hazırlanması məqsədi daşıyıram. Eyni zamanda, Naxçıvanın özünəməxsus təbiəti, təbii sərvətləri, torpağı, təbii abidələri də, təəssüf olsun ki, indiyə qədər lazımi dərəcədə öyrənilməyib, bəlkə də düz olardı deyim ki, heç öyrənilməyibdir. Bunlara, mənim irəli sürdüyüm məsələlərin öyrənilməsinə böyük ehtiyac var. Ona görə ki, Naxçıvan Azərbaycanın ayrılmaz bir hissəsi olaraq, Azərbaycan xalqının tarixində, ümumiyyətlə, Azərbaycan anlayışında çox böyük yer tutur.

Azərbaycan elə bir ölkədir ki, onun çox qədim tarixi var. Bizim tarixçilər XX əsrdə çox işlər görüblər. Ancaq mən cəsarətlə deyə bilərəm ki, hələ ki Azərbaycanın, xalqın, ümumiyyətlə, bu torpağın, ölkənin tarixi lazımi səviyyədə öyrənilməyib, tədqiq olunmayıbdır. Bu sahədə çox böyük işlər görülməlidir. Bununla onu demək istəyirəm ki, **Azərbaycan nadir bir ölkədir, nadir bir ərazidir, bəşər tarixində Azərbaycan bir ərazi kimi, bir ölkə kimi və Azərbaycan xalqı bir xalq kimi böyük tarixi proseslərin iştirakçısı olubdur. Biz indi, müstəqil Azərbaycanda özümüz ölkəmizin, torpağımızın sahibi olduğumuz halda gərək bu qədim, çox zəngin tariximizi araşdırıb meydana çıxaraq və bu gün də, gələcəkdə də xalqımızın o dərin köklərini ümumi, bəlkə də bəzən çox gözəl ifadələrlə bəzənmiş sözlərlə yox, elmi sübutlarla, elmi əsaslarla, həm öz xalqımıza çatdıraraq, həm də dünyaya göstərək ki, Azərbaycan xalqının kökü haradandır, tarixi nədir və Azərbaycan bir ölkə kimi bəşər tarixində hansı yeri tutur. Mən açıq deyə bilərəm ki, görkəmli yer tutur. Ancaq biz bunu indiyə qədər göstərə bilməmişik.**

Azərbaycan haqqında fikirlərimi sizə çatdıraraq, demək istəyirəm ki, bu baxımdan Naxçıvan xüsusi yer tutur. Naxçıvanın qədim, zəngin tarixi Azərbaycan tarixinin çox parlaq səhifələrindəndir. Əgər Azərbaycanın tarixi haqqında, ümumiyyətlə, bir çox işlər görülsə, Naxçıvanın tarixi haqqında, qədim tarixi haqqında və Naxçıvanın bir diyar kimi öyrənilməsi - həm təbiətinin, həm adət-ənənələrinin, etnoqrafiyasının öyrənilməsi barədə çox az iş görülübür. Bunları nəzərə alaraq, mən bu sərəncamı vermişəm.

Bir məsələ də nəzərə alınmalıdır ki, Naxçıvan Azərbaycanın tərkibində muxtar respublikadır. Təəssüflər olsun ki, vaxtilə, Sovet İttifaqı yarananda, müttəfiq respublikalar yarananda, onların arasında sərhədlər qoyulanda Azərbaycan torpaqlarının bir qismi Ermənistanə verilibdir və bunun nəticəsində də Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazicə Azərbaycanın əsas torpağından aralı düşübdür. Bunların hamısı Naxçıvanın çox ətraflı öyrənilməsinə tələb edir.

Mən burada tarix haqqında çox danışırım. Tarix, mədəniyyət, tarixi abidələr, memarlıq abidələri... Məsələn, Naxçıvanın ərazisini götürsək, bu kiçik ərazidə həddindən çox dünya miqyaslı tarixi-memarlıq abidələri var.

Azərbaycanın bir çox bölgələrində bunlara rast gəlmək olmur. Amma burada var. Onlar yüz illərlə durub, yaşayıbdır. Baxmayaraq ki, onlara yüz illərlə heç qayğı da göstərilməyibdir, hətta müxtəlif proseslər zamanı, bəzən müharibələrlə, yaxud da ki, başqa hadisələrlə əlaqədar onların uçurulması, dağıdılması halları olubdur. Amma buna baxmayaraq, bu tarixi-memarlıq abidələri yaşayıb və bu gün də yaşayır. Onların hər biri

Azərbaycan xalqının həm tarixini, həm də mədəniyyətini, adət-ənənələrini göstərən abidələrdir. Mən indi desəm ki, Mömünə xatın türbəsi haqqında geniş təsvirli, müasir poliqrafiya səviyyəsində hazırlanmış albom, onun haqqında tarixi mənbələr və başqa şeylər toplusu varmı? Hesab edirəm ki, yoxdur, mən görməmişəm. Əgər olsaydı, mən görürdüm. Ayrı-ayrı bukletlər var, broşürlər var. Ancaq elə bircə bu abidə böyük bir kitaba bərabərdir. Yəqin ki, kitab da bunun yanında heç bir şeydir. Amma o, kitabda əks etdirilməyibdir. Onun həm memarlıq xüsusiyyətləri, həm mühəndis işləri, inşaat işləri, tikinti materialları, abidənin yaranması tarixi və sair. Onun hər bir fraqmenti müasir poliqrafiya üsulundan istifadə edilərək albomda əks olursa, onun özü elə Azərbaycan mədəniyyətinin nə qədər zəngin olduğunu göstərəcəkdir. Amma Naxçıvanda olan təkə Mömünə xatın abidəsi deyil, nə qədər bu cür abidələr var. Nə qədər təbii abidələr var.

Mən keçən il, bu il çox ciddi göstərişlərlə nail olmağa çalışıram ki, Gəmiqaya obyektində lazımi ekspedisiya işləri aparılsın. Keçən il mən bunu gec bildim. Sərəncam verdim. Bizim arxeoloqlar gəldilər-getdilər, orada bir az iş gördülər. Artıq mövsüm qurtardı, iş görmək mümkün deyildi.

Bu il əvvəldən xəbərdarlıq etmişəm. Bilmirəm, indi orada işlər gedir, ya getmir, aparılır ya aparılmır. Amma bu, elə bir abidədir ki, gedib iki-üç gün onun yanında oturmaqla, vaxud çadır qurub yatmaqla onu heç kim öyrənə bilməz. Hər il ekspedisiya mövsümündə orada aylarla tədqiqat aparmaq lazımdır. Aylarla... Çünki orada payızın ilk vaxtlarından soyuqlar düşür, şaxta, qar olur. Oraya getmək mümkün deyildir. Bunun üçün ancaq yay fəslindən istifadə etmək lazımdır.

Bu, bildiyiniz kimi, həm təbiətin böyük bir abidəsidir, eyni zamanda, insan yaradıcılığının abidəsidir. Bu abidə Azərbaycanındır. Azərbaycanın tarixini əks etdirən abidədir. Amma onu öyrənməkdə biz passivik. Çox passivik. Keçmişdə, sovet dövründə passiv olmusunuz, bunları bağışlayıram. Müstəqilliyimiz haqqında hamı böyük iftixar hissi ilə danışıq. Lakin deməkdən savayı, kim nə edir? Müstəqillik haqqında şüar demək, yaxud onun haqqında yaxşı bir şərx oxumaq – bu, hələ müstəqilliyi möhkəmləndirmək demək deyildir. Müstəqilliyi möhkəmləndirmək üçün xalqımızın, millətimizin qədim tarixini, keçdiyi yolu elmi surətdə tədqiq edib əsərlər, illüstrativ materiallar, kino-telelentlər yaratmaq, bunu həm öz xalqımıza, həm də bütün dünya xalqlarına göstərmək lazımdır. Ancaq Naxçıvan bölməsinin fəaliyyəti təkə bunlarla məhdudlaşmayacaqdır.

Azərbaycanın təbii sərvətləri, - həm yeraltı, həm də yerüstü sərvətləri çox zəngindir. Mən indi bu barədə xırdalıqlara varmaq istəmirəm. Bunların hamısı məni məcbur etdi ki, nəhayət, qərar qəbul etdim, sərəncam verdim. Mən 300 nəfər ştat ayırmağa hazırım. Bu barədə də artıq sərəncam vermişəm. Bu işi təşkil etmək lazımdır. Amma belə böyük bir işi təşkil etmək üçün onun səviyyəsinə qalxmaq lazımdır. Mən çox narahatam ki, ola bilər, ştat da verək, bölmə də yaradaq, başqa işləri də görək, amma bütün işlər köhnə qayda ilə getsin. Köhnə qayda ilə gedəndə də, - necə ki, on illərlə həmin qayda ilə gedib, lazımi nəticə əldə etməmişik, - sabah da nəticə olmayacaqdır. Mən bununla razılaşa bilmərəm.

Desək ki, Naxçıvanda bu barədə lazımi tədbirlər görülməyib, bu, düzgün olmaz. Çünki vaxtilə, Azərbaycanda ilk dəfə, 1945-ci ildə Elmlər Akademiyası təşkil ediləndə onun bir neçə bölgədə şöbələri, yaxud təşkilatları yaradılmışdı. Bildiyimə görə, ilk dəfə akademiyanın Naxçıvan şöbəsinə bizim hörmətli, qocaman müəllimimiz Lətif Hüseynzadə başçılıq etmişdir. Elədirmi, Lətif müəllim? Bəli, o başçılıq etmişdir. Görün, həmin dövrdən nə qədər vaxt keçib, 55 il, ondan da çox vaxt keçibdir. Ondan sonra müxtəlif yerlərdə elmi mərkəzlər, orada-burada xüsusi konstruktor büroları yaradılıbdır. Hərə guya bir iş görmək istəyibdir. Amma bu işlər çox pərakəndə vəziyyətdə gedibdir. Belə bir şəraitdə, ola bilər ki, bunu indiki kimi, bir tərəfdən anlamayıblar, ikinci tərəfdən də, imkan da olmayıbdir.

Xatirimdədir, mən Moskvada işləyəndə "Şərq qapısı" qəzetində Gəmiqaya haqqında məqalə çıxmışdı. Onu böyük bir problemə çevirdilər. Ermənilər qalxdılar ki, burada, - Azərbaycanda millətçilik var. Xatirimdədir, bir dəfə biz - Siyasi Büronun üzvləri Moskvada Böyük Teatrda mövsümün açılışına getmişdik. Qorbaçov idi, Siyasi Büronun başqa üzvləri idi, mən idim, tənəffüs zamanı oturmuşduq, çay içirdik. Qorbaçov məndən soruşdu ki, Azərbaycanda millətçilik çoxdur, yoxsa azdır? Mən dedim ki, ümumiyyətlə, millətçilik müttəfiq respublikalarda var, Azərbaycan ən beynəlmiləl bir respublikadır və orada millətçilik başqa respublikalara nisbətən çox azdır.

Onda bizim yanımızda oturan Siyasi Büronun üzvlərindən biri qayıtdı ki, "yox, Heydər Əliyeviç, yəqin ki, Siz düz demirsiniz. Bax, görürsünüzmü, Naxçıvanda "Şərq qapısı" qəzetində məqalə dərc ediblər, millətçilik haqqında, filan haqqında...". Mən dedim ki, nə məqalədir? Düzü, mənim bundan heç xəbərim yox idi ki, nə

məqələdir, nədir. Bunu şişirdərək elə bir vəziyyətə gətirib çıxarmışdılar ki, SSRİ-nin rəhbərliyi, Siyasi Büro səviyyəsində söhbət gedirdi. Mən dedim ki, bilmirəm. Sonra maraqlandım, həqiqətən, belə şey olmuşdur. Moskvadan buna çox ciddi reaksiya vermişdilər. Azərbaycan Kommunist Partiyasının rəhbərliyi, - mən burada olanda eşitmişdim, bəlkə bu fikirlərim dəqiq olmasın, - Naxçıvan Vilayət Partiya Komitəsinə göstəriş vermişdi ki, bu məsələ araşdırılsın. Həmin məsələ burada müzakirə olunmuşdu, - Naxçıvanda keçmiş vaxtlardan işləyən işçilər var, yaqın ki, onlar bilirlər, - kimlərisə cəzalandırmışdılar. Vasif, elədirmi, yoxsa yox?

Vasif TALİBOV: "Şərq qapısı" qəzetinin redaktorunu işdən çıxarmışdılar. Əvvəllər o qəzet "Sovet Naxçıvanı" adlanırdı. Redaktorun müavininə töhmət vermişdilər. Ondan sonra bu məsələ Mərkəzi Komitənin plenumunda da müzakirə olunmuşdu.

Heydər ƏLİYEV: Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin plenumunda?

Vasif TALİBOV: Bəli.

Heydər ƏLİYEV: Görürsünüzmü? Nə üçün? Çünki ermənilər deyirmişlər ki, bu abidə Azərbaycanın deyil, ermənilərinindir. Amma həqiqətən də bu, Azərbaycanındır. Həmin abidənin Azərbaycana məxsus olması barədə bir söz deyəndə, görürsünüzmü, söhbət hansı səviyyəyə gedib çatmışdı və buna necə reaksiya verilmişdi. Mən onda dəhşətə gəldim, inanmırdım ki, belə şey var. Sonra, 1990-cı ildə mən buraya - Naxçıvana gəldim, burada yaşayarkən bununla maraqlandım. Bunları, Vasif Talibovun dediklərini mənə çatdırdılar. Bu fakt nəyi göstərir? O tərəfin bu barədə çox təşəbbüskarlığını, gözüaçıqlığını, onlara mənsub olmayan şeyləri özlərinə çıxmaq, əllərinə keçirmək cəhdini, amma bizim tərəfin passivliyini və biri kiçik bir iş görəndə onun başından vurmasını. İndi mən fikirləşirəm, məgər o vaxt Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi bunu araşdırıb Moskvaya, Mərkəzi Komitəyə bildirə bilməzdimi ki, burada bir şey yoxdur? Amma yox, canlarını qurtarmaq üçün deyiblər ki, müzakirə edin, yəni özümüz boynumuza alağ ki, bəli, burada biz millətçiliyə yol vermişik və beləliklə də özümüzü göstərək ki, biz millətçi deyilik.

Mən bunu ona görə xatırlayıram ki, o vaxt bir tərəfdən şərait münasib olmayıb, bir tərəfdən də, yenə də deyirəm, bizim insanlarda çox passivlik olubdur. Amma mən istəyirəm ki, daha bu passivlik olmasın, indi heç kəs, heç nədən qorxmasın. Belə şeylərdən ötrü heç kəsi cəzalandırmaq mümkün deyildir. Heç kəs müstəqil Azərbaycanın işinə qarışa bilməz. Mən də Azərbaycan prezidenti kimi sizə və bütün əhalimizə, bütün alimlərimizə, ziyalılarımıza bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycanın, onun xalqının tarixini, mədəniyyətini, keçmişini dürüst, əsaslı şəkildə sübut edən hər bir əsər bəyəniləcəkdir. Bu barədə heç kəsə nə millətçi damğası vurulacaq, nə də kimsə günahlandırılacaqdır. Bununla bir daha bildirmək istəyirəm ki, indi, müstəqil dövlət şəraitində bizim alimlərimizin böyük imkanları var. Amma alimlərimiz gərək keçmiş sovet sistemində çalışdıqları iş üslubundan uzaqlaşsınlar.

Gərək o passivlikdən əl çəksinlər, bəziləri gərək "yuxudan ayılsınlar". Çünki əgər bizim millətimizin keçmişini, tarixini, mədəniyyətini, onun mənliyini bizim alimlərimiz, ziyalılarımız tədqiq etməsələr, xalqımıza, dünyaya göstərməsələr, sübut etməsələr, bəs bunu kim edəcəkdir? Bax, bütün bu səbəblərdən mən Naxçıvan Muxtar Respublikasında Elmlər Akademiyasının bölməsinin yaradılması haqqında qərar qəbul etmişəm. Qərarı qəbul edəndən sonra özüm buraya gəlmişəm. İstəyirəm ki, bu qərarın həyata keçirilməsinin təşkilatı işində, onun başlanğıcında özüm iştirak edirəm və fikirlərimi bildirirəm. Çünki bəzən mən çox vacib sərəncamlar verirəm, ancaq təəssüflər olsun ki, icraçılar o sərəncamın ruhunun səviyyəsinə qalxa bilmirlər. Onun hərfi mənasını da düzgün anlaya bilmirlər. Görürsən ki, gözəl sərəncam, gözəl təşəbbüs bir müddətdən sonra batmağa məruz qalır. Bunun üçün də mən özüm, görürsünüz, buradayam, sizinlə birlikdəyəm və bu işin başlanğıcını sizinlə birlikdə müzakirə etmək istəyirəm.

İndi isə mən Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti Mahmud Kərimova söz verirəm. Mən ona tapşırırdım, dünən, o birisi gün yerli alimlərlə işlər görməli idi. Tapşırırdım ki, bu işləri görsünlər və nəticəsi haqqında məruzə etsinlər.

YEKUN NİTQİ

- Hesab edirəm ki, Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti Mahmud Kərimovun məlumatı, məruzəsi avqustun 7-də mənim verdiyim sərəncamın həyata keçirilməsi üçün görülən işlərin əsası kimi qəbul oluna bilər. Buna görə də mən Milli Elmlər Akademiyasına, onun prezidentinə, mənim aparatımın humanitar şöbəsinə və onun müdiri Abdullazadəyə tapşırıram ki, indi ilkin hazırlanmış layihə əsasında Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Naxçıvan bölməsinin həm strukturu, həm də yaranacaq institutların özünün struktur və vəzifələrinin hamısı müəyyən edilsin. Bunların hamısı Milli Elmlər Akademiyasının özü tərəfindən təşkil olunacaqdır.

Ancaq mən istərdim ki, onlar bunu müzakirə edib qəbul etməzdən öncə mən də buna baxım, tanış olum və öz fikirlərimi bildirim. Bunu tezliklə etmək lazımdır, gecikdirmək olmaz və işə başlamaq lazımdır.

Burada bildirildi ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasında müxtəlif elmi mərkəzlər, - həm Milli Akademiya ilə, həm başqa təşkilatlarla bağlı, - fəaliyyət göstərir. Mahmud Kərimov dedi ki, orada təxminən 200-ə yaxın adam çalışır, belədirmi? Sən məruzəndə belə bir şey dedin.

Mahmud KƏRİMOV: 200-ə yaxın adam çalışır.

Heydər ƏLİYEV: 200-ə yaxın adam... Bu rəqəmi mən indi burada eşidərkən belə düşündüm, siz hesab etməyin ki, 200-ə yaxın işçi var və 100 də mən əlavə edəcəyəm, cəmi 300 olacaqdır. Yeni institutlar ki, yaranacaq, onların yaranmasında buradakı ayrı-ayrı elmi mərkəzlərdir, təşkilatlardır, onlardan istifadə olunmalıdır. Onların say tərkibi ixtisar olunmayacaqdır. Onlar da yeni yaranan institutlara qatılacaqdır. Ona görə də siz indi hesablayın, sonra mənə deyərsiniz. Belə halda, ümumiyyətlə, əgər doğrudan da 200 nəfərin hamısı yararlı olsa, yəni insanlar yox, o ştatlar, təşkilatlar yararlı olsalar, onlar da indi yeni yaranan institutların tərkibinə daxil olsalar, onda burada Milli Elmlər Akademiyasının bölməsinin təxminən 500-ə qədər ştatı olacaqdır. Deməli, 500-ə qədər adam burada elmi tədqiqat işi ilə və bizim bu indi qoyduğumuz müxtəlif vəzifələrin həyata keçirilməsi ilə məşğul olacaqdır. Ona görə də mən istədim ki, siz məsələni düz başa düşəsiniz və bu istiqamətdə düz hərəkət edəsiniz. Bunların hamısı toplanıb mənə bildirilməlidir. Güman edirəm ki, bu elmi mərkəzlər, müxtəlif təşkilatlar da yaradılacaq müvafiq institutların tərkibinə daxil olacaqdır. Onlar ya indiyə qədərki strukturları ilə daxil olacaqdır, yaxud da ki, müəyyən dəyişikliklər ediləcəkdir. Buna da baxmaq lazımdır. Bunların hamısı asan məsələ deyildir. Çünki burada illərlə müəyyən bir mərkəz fəaliyyət göstərir. Onun özünün indiyə qədər istiqaməti var. İndi gərək o, institutda öz yerini tapsın. Yerini də mövcud strukturla tapmır, institutun strukturu yaranır.

O mərkəzin üzərinə düşən vəzifələr institutun tərkibində olan müəyyən bölmələrə bölünür və beləliklə, onun içində əriyir. Yəni artıq burada paralel başqa elmi mərkəzlər olmamalıdır. Bunlarla-hamısı birləşməlidir və Milli Elmlər Akademiyasının bölməsi kimi fəaliyyət göstərməlidir. Bu, çox da asan məsələ deyildir. Ona görə mən bir daha təkrar edirəm: Akademiyanın prezidenti Mahmud Kərimova və aparatımın şöbə müdiri Fatma Abdullazadəyə tapşırıram ki, bununla çox ciddi məşğul olasınız və mənə tezliklə təkliflərinizi təqdim edəsiniz.

Akademiyanın prezidenti belə fikir söylədi ki, burada işləyən adamların maaşı Bakıda olan institutlardakıların maaşından artıq olsun. Sən dedin, iki dəfə artıq, buna baxaram. Mən də düşünürəm ki, burada maaşlar artıq olmalıdır, indi iki dəfə, ya nə qədər, ona baxaram. Hər halda burada artıq olmalıdır. Bizim alimlərin hamısı Bakıda oturmağa öyrəniblər. Ona görə oradan qopub buraya gəlmək üçün təbii ki, maddi stimula da olmalıdır. Biz bunu da təmin edəcəyik.

Ancaq bu institutların kadrlarının komplektləşdirilməsində birinci növbədə yerli kadrlardan istifadə etməlisiniz. Eyni zamanda, attestasiya da keçirməlisiniz. Baxın görün, yerli kadrlardan bəziləri ola bilər, uzun illər hansısa bir xırda təşkilatda oturub maaşını alır, faydalı bir iş görməyibdir, yaxud o işi görməyə, sadəcə, onun elmi potensialı çatmır. Onda təbiidir ki, o, dəyişdirilməlidir. Yəni siz bilin, bu institutlarda strukturlar, ştatlar müəyyən ediləndən sonra kadrlarla təmin olunanda gərək buraya çox ciddi münasibət göstərəsiniz. Dedim, yerli kadrlardan, təcrübəli kadrlardan istifadə edəsiniz. Eyni zamanda, gənc kadrlardan, müasir səviyyədə hazırlığı olan kadrlardan, xarici dil bilən kadrlardan istifadə etmək lazımdır.

Burada yaşlı kadrlarla gənc kadrların vəhdətinin təmin olunması çox vacibdir. Çünki buradakı təcrübəli yaşlı kadrlar çox şey bilirlər, çox şeyi də ediblər. Belələri Bakıda da var, gəlib burada işləyə bilirlər. Ancaq eyni zamanda, biz düşünməliyik ki, elmi tədqiqat institutları gənc, müasir tələblərə cavab verən, xarici dillər bilən kadrlarla da təmin olunmalıdır. Siz bunu da nəzərə almalısınız.

Buradakı çıxışlarda - həm akademiyanın prezidentinin, həm də başqa natiqlərin çıxışlarında, hesab edirəm ki, bizim görəcəyimiz işi, yəni akademiyanın burada bölməsinin yaranması haqqında sərəncamdan irəli gələn vəzifələri düzgün şərh edirlər. Eyni zamanda, indiyə qədər görülmüş işlər haqqında da məlumatlar verildilər. Mən qeyd etmək istəyirəm ki, indiyə qədər burada görülmüş işlər inkar olunmur. Biz onları qiymətləndiririk, indiyə qədər də qiymətləndirmişik. Buna görə də burada bəzi alimlər mükafatlanıblar, yüksək elmi dərəcələr alıblar. Mən bu gün bir də qeyd edirəm ki, biz bunu qiymətləndiririk. Doğrudan da bəzi sahələrdə çox işlər görülmüdü.

Məsələn, mən Vəli Əliyevi tanıyıram. Ömrünün çoxunu elə burada keçiribdir. Orada arxeoloji axtarışlar aparır, burada torpaqları qazır. Yadımdadır, 1990-cı ildə Naxçıvana təzə gəlmişdim. Hələ heç bir işlə məşğul deyildim. Gəldi mənə görüşdü. Dedim, haraya gedirsən? Dedi ki, Kültürpədə qazıntı işləri aparırıq. Kültürpədə işlərinizi qurtardınız, yoxsa hələ davam edir?! Şərurda da qazıntı işləri aparırdınız. Bu işlər gedibdir, çox iş görüblər, nəticələr də əldə ediblər. Eyni zamanda, indi Vəli Əliyev deyir ki, Gəmiqaya haqqında keçən il və bu il biz ekspedisiya təşkil etdik, iş apardıq. Amma nə üçün tək keçən il və bu il?

Mən bu gün çıxışında dedim, keçən il hələ ilin yarısı idi, mən bu məsələni qoydum. Onda sizi təcili səfərbər edib oraya göndərdik. Yadındadırmı, bu, sizin təşəbbüsünüzlə olmayıbdır. Bunu bilməlisiniz. Ondan sonra, mən dedim ki, keçən il görə bilmədiyiniz işləri gələn il, yəni bu il əvvəlcədən hazırlaşın. Bu barədə Naxçıvanın başçısı Vasif Talıbov da həm keçən il, həm də bu il çox işlər görmüşdür - oraya həmin o yolun çəkilməsi, müəyyən şəraitlərin yaradılması. Mən ona tapşırıdım ki, arxeoloji ekspedisiyanın orada təminat məsələsi var. Onların hamısını Naxçıvan Muxtar Respublikasının rəhbəri Vasif Talıbov üzərinə götürdü. Bunların nəticəsində indi sən burada çox böyük sevinc hissi ilə deyirsən ki, artıq biz Gəmiqaya haqqında kitab verəcəyik. Çox gözəl, amma 3-4 il bundan qabaq heç oradan xəbər yox idi. Xəbər var idi, amma gedib oraya əlini vurmamışdın. Başa düşürsən!

Nəhayət, getdin, indi bu gün deyirsən ki, orada tək Gəmiqaya yazıları deyil, orada arxeoloji qazıntılar da aparmaq lazımdır. 2-3 il gedəndən sonra orada daha da çox şey görəcəksən. Amma mən demək istəyirəm ki, orada sizin işiniz bununla qurtarmır. Bilin, planınıza salın, hər il, - özü də dövrü maksimum götürün, - orada iş aparmalısınız. Ümidvaram ki, orada yeni-yeni çox şeylər, Azərbaycanın qədim tarixini təsdiq edən sübutlar tapacaqsınız.

Çıxışlarda çox məsələlər haqqında danışdılar, dedilər ki, bir çox mövzular öyrənilməyibdir. Hamısı düzdür. Amma mən bu sərəncamı hazırlayarkən, bunun haqqında düşünərkən, nəhayət sərəncamı imzalayarkən, burada sizinlə görüşəndə giriş sözümdə də dedim, - düşünürdüm ki, bütün bu işlər görülməlidir. Ancaq hamısı bərabər səviyyədə görülə bilməz.

Yəni bərabər etmək olmaz.

Biz indi vəsait ayırmalıyıq. Burada doğru dedilər, biz vəsait ayırmalıyıq ki, binalar hazırlansın, müəyyən cihazlar, kompüterlər alınsın. Bunların hamısını biz edəcəyik. İnstitutlar yaranacaqdır. Amma bunların hamısını bərabərləşdirmək olmaz. Siz, akademiyanın prezidenti, akademiya bunu bilməlidir, bunu bərabərləşdirmək olmaz. Burada var əsas istiqamətlər, hansı ki, birinci növbədə edilməlidir, bir də ikinci, üçüncü dərəcəli istiqamətlər var.

Ümumiyyətlə, bizim böyük məqsədimiz Naxçıvanın tarixini bütün, hərtərəfli öyrənmək, tədqiq etmək, onları həm elmi kitablarda dərc etmək, həm populyar kitablarda dərc etmək, həm də təbliğat materiallarında istifadə etməkdir. Amma burada bir nömrəli məsələlər vardır. Həbibbəyli deyir ki, Məmməd Səid Ordubadinin əsərləri 35 ildir çap olunmur. Çap olunmalıdır. O, bizim müasirimizdir.

Məmməd Səid Ordubadinin özünü mən də görmüşəm, "Dumanlı Təbriz", "Gizli Bakı", "Döyüşən şəhər" kitablarını da oxumuşam. Onun üç dənə məşhur əsəri vardır, indi də yadımdadır. Bir də "Qılınc və qələm" əsəri. Elədir, yoldaş Həbibbəyli? Sən ədəbiyyatçısan, mən isə ədəbiyyatçı deyiləm. Amma gördün, hamısını necə dəqiq dedim. Bunlar hamısı var, bizim xatirimizdədir. imkan olanda bunları etmək lazımdır. Amma bu, müasir həyatdır. Müasir həyat onsuz da məlumdur.

Burada kimsə dedi, vaxtilə Naxçıvanda komsomol hərəkatının tarixi, nə bilim, kolxoz hərəkatının tarixi, Naxçıvanda kommunist partiyasının tarixi, həmkarlar ittifaqının tarixi, başqa tarix - işlərin çoxu buna gedibdir.

Amma indi Azərbaycanın qədim diyarı kimi Naxçıvanın tarixini öyrənmək, Azərbaycan xalqının tarixini əks etdirmək üçün ondan materialların çıxarılmasını təmin etmək lazımdır. Təkcə yerin altında deyil, arxivlərdən, dünya kitabxanalarından çıxarmaq lazımdır. Fondlar var, əlyazmalar fondu.

Dünyanın bir çox məşhur kitabxanalarında gedib işləmək lazımdır. Mərhum Ziya Bünyadov Atabəylər haqqında kitabı nə cür yazdı? Mənə elə gəlir ki, deyəsən, İstanbulda işləmişdi, materialları oradan tapırdı. Bir dəfə gedib işləyib materialları toplamışdı və böyük bir kitab yazdı. İndi görün, əgər biz belə tədqiqatları bir dəfə yox, dəfələrlə aparsaq və paralel olaraq dünyanın məşhur kitabxana mərkəzlərində aparsaq, təkcə yerin altından deyil, onlardan da çox material toplayacağıq.

Məsələn, mən daha çox istərdim ki, Naxçıvan xanlığının tarixi çox gözəl yazılsın. Naxçıvan xanlığının çox böyük tarixi var. Bu xanlıq nə vaxt yaranıb, fəaliyyəti nədən ibarət olubdur? Axı, Naxçıvanı idarə ediblər. İrəvan xanlığı var. Naxçıvan xanlığı ilə İrəvan xanlığı bir-birilə çox bağlı idi. İndi ermənilər deyirlər ki, yox, orada ermənilər olubdur. Amma həqiqətən İrəvan xanlığıdır. Naxçıvan xanlığını siz dərindən öyrəndə, mütləq İrəvan xanlığına gedib çıxacaqsınız. İrəvan xanlığı haqqında Ermənistanda tapmadığınız materialları Rusiyanın arxivlərində, Sankt-Peterburqda, rus imperiyasının arxivlərində tapacaqsınız və görəcəksiniz ki, nələr var.

Mən bunu misal üçün deyirəm, sizə yeni mövzular vermək fikrində deyiləm. Yəni bununla sizi mənim istədiyim istiqamətə yönəltmək istəyirəm. İstəyirəm ki, siz gücünüzü səpələməyəsiz, burada belə olsun, orada elə olsun, nə bilim, iki ştat buna verək, üç ştat ona verək. Yox. Əsas məsələlər, mövzular ətrafında cəmlənməlidir. Bəlkə də mövzu əvvəldən müəyyən olunmalıdır. Həmin mövzunun həyata keçirilməsi üçün bir kollektiv yaradılmalıdır. Onun üçün ayrıca vəsait verilməlidir. Bunlar da ola bilər.

Bir sözlə, istəyirəm ki, hamınız mənim bu təşəbbüsümü, sərəncamımı, bir də deyirəm, onun ruhunu dərindən dərk edəsiniz və onun ruhu əsasında işlərinizi qurasınız. Onda biz nəticələr əldə edəcəyik.

Maaşlar haqqında, kapital qoyuluşu haqqında, təchizat haqqında, yəni lazım olan materiallarla təchiz haqqında narahatlığınız olmasın. Çünki bir halda biz bu işi təşkil edirik, demək, o sahələrə ki, əlavə vəsait ayırmaq lazımdır, əlavə işlər görmək lazımdır, bunları görəcəyik.

Bir sözlə, mən ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycanın Milli Elmlər Akademiyası bu sərəncamla çox böyük və vacib işə başlayacaqdır. Bu, təkcə Naxçıvana aid olan iş deyildir. Bunun mənim üçün dərin mənası var, o mənada ki, bizim Azərbaycan xalqının tarixinə, ölkəmizin tarixinə aid olan bir məsələdir. Mən bu məsələni bundan ötrü qaldırmışam. Ümidvaram ki, siz bu vəzifələri yerinə yetirəcəksiniz. Sizin hamınıza işlərinizdə uğurlar, can-sağlığı və səadət arzulayıram. Sağ olun.

(Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevin yekun nitqi böyük diqqətlə dinlənilmiş və gurultulu, sürəkli alqışlarla qarşılandı).

* * *

Avqustun 13-də Naxçıvan MR Ali Məclisində Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevin sədrliyi ilə Vayxır su anbarının tikintisinə həsr olunmuş müşavirə keçirildi. Dövlətimizin başçısı müşavirəni giriş nitqi ilə açdı.

Sonra Azərbaycan baş nazirinin müavini Abid Şərifov, Meliorasiya və Su Təsərrüfatı Komitəsinin sədri Əhməd Əhmədov, Naxçıvan MR Ali Məclisinin sədri Vasif Talıbov çıxış etdilər.

Prezident Heydər Əliyev müşavirəyə yekun vurdu.

(Müşavirə haqqında ətraflı hesabat qəzetin növbəti nömrəsində dərc olunacaqdır).

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevin Naxçıvan Muxtar Respublikasına səfəri davam edir.

AzərTAc

NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASINA SƏFƏRİ ZAMANI VAYXIR SU ANBARININ TİKİNTİSİNƏ HƏSR OLUNMUŞ MÜŞAVİRƏDƏ GİRİŞ NİTQİ

Naxçıvan şəhəri

13 avqust 2002-ci il

Əziz dostlar!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən bu dəfə Naxçıvana gələndə bəyan etdim ki, Naxçıvanda bir neçə böyük problemlərin həll edilməsi ilə məşğul olacağam. Görürsünüz ki, ayın 10-da buraya gələndən bunu edirəm. Bu problemlərdən biri Naxçıvan Muxtar Respublikası üçün çox böyük əhəmiyyəti olan Vayxır su anbarının tikilib başa çatdırılması və layihəyə uyğun olaraq istismara verilməsidir. Güman edirəm ki, bunu dəfələrlə burada müzakirə etmişiniz, keçmişdə də müzakirə ediləndir. Onun əhəmiyyəti sizə yaxşı məlumdur, izah etməyə ehtiyac yoxdur.

Hələ 1981-ci ildə onun layihəsi hazırlanmışdır. Ancaq belə bir su anbarının yaranması haqqında qərarı biz Azərbaycanda bundan bir neçə il öncə qəbul etmişdik. Yəni belə böyük tikintiləri biz özümüz həll edə, onları öz vəsaitimizlə inşa edə bilmirdik. Bunlar Azərbaycanın büdcəsinə daxil ola bilmirdilər. Bunların hamısını biz o vaxtlar ümumittifaq büdcəsindən və ümumdünya iqtisadiyyatının müxtəlif sahələrindən istifadə edərək həyata keçirirdik. Ona görə Vayxır su anbarının tikilməsinin ideyası çoxdandır və bu işin görülməsi haqqında da hələ xeyli zaman layihə işlərinə başlanmamışdan əvvəl biz lazımi qərarlar qəbul etmişdik. Nəhayət, 1981-ci ildə bu, layihələşdirildi, 1982-1983-cü illərdə inşaat işlərinə başlandı. Ancaq indi 2002-ci ildir, 20 il keçib, bu, yarımçıq qalıbdır. Təbiidir ki, indi zamanı gəlib, yəqin bizim imkanlarımız buna şərait yaradır ki, bu böyük layihəni tamamilə həyata keçirək.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının həyatında bu, indi də böyük rol oynayır. Amma inşaat işləri tam qurtarandan sonra böyük rolu olacaqdır, kənd təsərrüfatı istehsalını artıracaqdır. Ümumiyyətlə, Naxçıvanın su təminatı məsələsi biryolluq həll olunacaqdır. Ona görə də mən bu layihənin həyata keçirilməsini öz nəzarətimə götürdüm. Amma gördüm ki, bu məsələ mənim nəzarətimlə həll olunmur. Təşəbbüsü öz üzərimə götürdüm ki, bu barədə lazımi tədbirlər görüm.

Dünən mən su anbarında, bənddə oldum. Ondan əvvəl mən baş nazirin müavini Şərifovu, sizin naziri, başqa mütəxəssislərimizi oraya göndərmişdim. Onlar o işlərlə məşğul olmuşdular. Dünən axşamçağı mən də orada oldum. İşlərlə yerində tanış oldum, orada kiçik bir müzakirə apardıq. İndi isə mən istəyirəm ki, bu məsələni burada müzakirə edim. Yəni o mənada ki, tapşırıqlarımın yerinə yetirilməsi haqqında mənə məlumat verilsin. Sizinlə birlikdə baxaq, görək bu gələcək proqramı nə cür tərtib edəcəyik və onu nə cür həyata keçirəcəyik.

Mən indi bu salona girərkən bir şey xatirəmə gəldi. Bir anlığa düşündüm ki, bəlkə mən elə 1993-cü ildən buradan getməmişəm, buranın Ali Məclisinin sədriyəm. Çünki o vaxtlar biz bu salonda tez-tez toplaşırdıq, sessiyalar, iclaslar keçirirdik. Dünən birinci dəfə alimlərlə, bu gün də ikinci dəfə buraya daxil olanda elə bildim ki, həmin o dövrdür və mən də həmin vəzifədəyəm. Amma həqiqətən belə deyildir. Mən sadəcə, indi bu salondan istifadə edirəm. O vaxt xatirinizdədir, yoxsa, yox? Yoldaş Vasif Talıbov, deyəsən, bunlar yadlarından çıxarıblar.

Vasif Talıbov: (*Naxçıvan MR Ali Məclisinin sədri*): Cənab prezident, çoxunun xatirindədir.

Heydər Əliyev: Biz bu masanın arxasında nə qədər günlər, dəqiqələr keçirmişik. Bizim nə qədər ağır günlərimiz, gecələrimiz olubdur. Ona görə bu bina, bu salon hesab edirəm ki, böyük tarixə malikdir.

YEKUN NİTQİ

Mənim sizin müzakirənizə verdiyim, yəni sizi tanış etmək üçün bu gün irəli sürdüyüm məsələ, hesab edirəm ki, Abid Şərifovun, Əhmədžadənin və xüsusən Vasif Talıbovun çıxışlarında tamamilə aydın göstərildi.

Burada Şərifov da, Talıbov da bəzi tarixi anları yada saldılar. Həqiqətən, zaman keçdikcə biz gördüyümüz işlərin çoxunu unuduruq. Bəzən yeni nəsillər də düşünürlər ki, elə-belə də varmış, belə imiş. Amma həqiqət də ondan ibarətdir ki, Azərbaycanda və o cümlədən onun ayrılmaz hissəsi olan Naxçıvan Muxtar Respublikasında son 30 ildə çox işlər görülmüş, yaxşı nəticələr əldə olunmuş, Azərbaycan bütün sahələrdə inkişaf etmiş, Azərbaycanın iqtisadiyyatı, ölkəmizdə insanların yaşayış səviyyəsi yüksəlmiş, Azərbaycan tamamilə dəyişmişdir. Fərqi yoxdur, bu nailiyyətlər biz Sovet İttifaqının tərkibində olduğumuz zaman, yaxud da ondan sonrakı dövrdə, müstəqillik dövründə olubdur – bunlar hamısı Azərbaycandır, hamısı bizimdir, bizim millətimizdir. Doğrudur, 1987-1988-ci illərdən Azərbaycanda dağıdıcı proses başladı. Bu proses 1990-1991-ci illərdə, 1992-1993-cü illərdə ən dəhşətli miqyasda gəlib çıxdı.

Çox şey dağıldı. İndi 9 ildir onların bəzilərini biz bərpa edirik. Amma mən bütün bu tarix haqqında düşünərkən həmişə çox iftixar hissi keçirirəm ki, görün, Azərbaycanın o illərdə yaradılan iqtisadi potensialı, intellektual potensialı nə qədər böyük olub ki, bunu tamamilə dağıda bilmədiklər. Çox zərbələr vurdular, çox yaralar vurdular. Bir tərəfdən, Azərbaycanı dağıdan 1987-1988-ci illərdən başlayaraq daxildə gedən proseslər, ikinci tərəfdən, ən dəhşətli hadisə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi idi. Bu münaqişədə yenə də Azərbaycanın daxili ictimai-siyasi vəziyyətinin sabit olmamasından və hakimiyyət uğrunda çəkişmənin daim davam etməsindən istifadə edən Ermənistan qəsbkarları Azərbaycanın torpaqlarını işğal edə bildilər. İşğal olunmuş o torpaqlarda Azərbaycanın dağıdılmış varidatı yüz illərlə, bir çox nəsillərin zəhməti nəticəsində yaranmış varidatdır. İndi onların hamısı dağıdılıbdır, oralar viran olubdur. Hətta bizim o gözəl, münbit Qarabağ torpaqları da, Arazboyu ən məhsuldar torpaqlarımız da indi çox ağır vəziyyətə düşübdür. Bu, Azərbaycanın bütün həyatı üçün, o cümlədən iqtisadiyyatı üçün böyük zərbədir. Bu işğalın nəticəsi də ikinci zərbədir. Ona görə ki, biz böyük itkilər vermişik və Azərbaycanın ərazisinin 20 faizinin işğal olunduğu bir vəziyyətdə oradan zorla çıxarılmış insanlar hələ çadırlarda yaşayırlar. Bunlar Azərbaycanın iqtisadiyyatı üçün əlavə çətinliklər yaradıbdır.

Bütün bunlara baxmayaraq, 1995-1996-cı illərdən Azərbaycanın iqtisadiyyatı ardıcıl surətdə inkişaf edir. Təsəvvür edin, o illərdə, 1987-1988-ci illərdən başlanan dağıdıcılıq işləri 1990-1991-ci illərdə Azərbaycan iqtisadiyyatının tamamilə böhran vəziyyətinə gətirib çıxarmışdı. İlbəil tənəzzül gedirdi. Sənaye, kənd təsərrüfatı istehsalı, iqtisadiyyatın ümumi göstəriciləri ildə təxminən 20 faiz azalırdı. Yəni artmaq əvəzinə aşağı düşürdü. Ancaq biz bunu 1994-1995-ci illərdə böyük çətinliklə dayandırdıq. 1996-cı ildən iqtisadiyyatımız inkişaf etməyə başladı. İndi hər il inkişaf davam edir. Ötən ili çox gözəl iqtisadi göstəricilərlə bitirdik. Bu il – artıq 8 ay başa çatacaqdır – çox yaxşı göstəricilərlə biz ili sona çatdırırıq. Onların hamısı bizim apardığımız düzgün iqtisadi siyasətin nəticəsidir. Ümumiyyətlə, bu, Azərbaycan dövlətinin ümumi daxili və xarici siyasətinin, apardığımız, həyata keçirdiyimiz islahatların, struktur dəyişikliklərinin nəticəsidir. Bunları burada siz də həyata keçirirsiniz. Öz həyatınızda görürsünüz ki, nə qədər dəyişikliklər əmələ gəlibdir. İndi Azərbaycanda, onun bir hissəsi olan Naxçıvanda bolluq yaranıbdır. Çatışmayan bir şey yoxdur. Əgər biz XX əsri götürsək, yaxud da ki, sovet hakimiyyəti qurulan dövrdən indiyədək heç vaxt Azərbaycanda bütün xalq üçün – ayrı-ayrı qruplar üçün yox – bütün əhali üçün bu qədər bolluq olmayıbdır. Hər şeyin bolluğu var. Ərzaq məhsullarının, istehlak mallarının, bütün malların bolluğu var. Bu da bizim həyata keçirdiyimiz bazar iqtisadiyyatının nəticəsidir.

Beləliklə, mən o fikirdən başladım ki, Azərbaycan ötən dövrdə – burada 30 il haqqında danışılırdı – çox inkişaf etdi, böyük potensial yarandı. Onu dağıtsalar da, tam dağılmadı. Ötən 9 il ərzində biz bir çox şeyi bərpa etdik. Nəinki bərpa etdik, ümumiyyətlə, müstəqil bir dövlət kimi öz müstəqil və dünya standartlarına uyğun olan

iqtisadi siyasətimizi həyata keçirdik və bu gün də keçiririk. Onların nəticəsində də biz belə nailiyyətlər əldə etmişik.

Bu gün müzakirə etdiyimiz məsələ Vayxır su anbarı ilə əlaqədardır. Amma burada xatırladılar, 1970-ci ildən sonra Azərbaycanda ölkəmizin torpaqlarının kənd təsərrüfatı istehsalı üçün su ilə təchiz olunması məqsədi ilə nə qədər çox işlər görülmüşdür, SSRİ büdcəsindən nə qədər çox vəsait alınmışdır. Alınan vəsait həmin o siz dediyiniz meliorasiya işlərinə ittifaq büdcəsindən gəlirdi. Bütün bu su anbarlarının, elektrik stansiyalarının tikilməsinə vəsaitin hamısı mərkəzi büdcədən gəlirdi. Amma mərkəzi büdcədən, mərkəzi hökumətdən də – bu, bizim tariximizdir, çoxları bunu görməyib, görübsə də unudub, amma mən bu problemlərlə yaşamışam – bu cür böyük layihələri almaq, vəsaitləri almaq çox çətin məsələ idi.

1969-cu ildə mən Azərbaycana rəhbərliyə başlayanda – burada avqust plenumunu yada saldılar – həqiqətən 1969-cu il avqust ayının 5-də ilk plenumda Azərbaycanın iqtisadiyyatına geniş təhlil verildi. Həm Azərbaycana yəni bizim xalqımıza, ölkəmizə, respublikamıza, həm də SSRİ-yə biz açıq-aydın göstərdik ki, Azərbaycanın iqtisadiyyatı ağır vəziyyətdədir və buna kömək etmək lazımdır. Ona görə də yadımdadır, 1970-ci ildə Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsi, SSRİ Nazirlər Soveti Azərbaycan haqqında iki böyük qərar qəbul etdi. Bu qərarların biri Azərbaycanda kənd təsərrüfatı istehsalının, ikincisi, sənaye potensialının inkişafı barədə idi. Bu, o vaxtlarda da ağlagəlməz bir hadisə idi. Moskvada nazirlər, çox böyük-böyük adamlar, bir tərəfdən, bizi təbrik edirdilər, ikinci tərəfdən də deyirdilər ki, axı biz çox illərdir burada işləyirik, bir respublika üçün bu cür qərarların qəbul olunmasını görməmişdik. Amma biz bunu etdik. Biz 5 il müddətində, 1970-ci ildən 1975-ci ilə qədər onları artıqlaması ilə yerinə yetirdik. Ona görə də mənim mənəvi haqqım oldu, getdim Moskvaya, həm Mərkəzi Komitənin qarşısında, həm Nazirlər Sovetinin qarşısında məlumat verdim ki, siz Azərbaycan haqqında qərarlar qəbul etdiniz. Siz də, çoxları da inanmırdı ki, Azərbaycan bunları yerinə yetirəcəkdir. Çünki keçmişdə Moskvada belə bir fikir yaranmışdı ki, Azərbaycanın rəhbərləri gəlir, söz verir, bəzən müəyyən kömək alır, amma heç bir şeyi yerinə yetirmirlər. Siz mənə də belə baxırdınız, haqqınız vardı. Amma indi mən sizə məlumat verirəm. Onlar məlumatı mənsiz də almışdılar. Amma mən oraya geniş məktub yazmışdım, hamısını göstərmişdim. Mənə dedilər ki, nə istəyirsən, dedim ki, gələcək illər üçün yeni qərarlar lazımdır. Çünki bilin, o sistem belə idi ki, artıq o qərarlar olanda hər bir ittifaq naziri onu yerinə yetirməli idi. Qərar olmasa, get ondan, bundan xahiş et. Amma qərar var, qərarı partiyanın baş katibi, Nazirlər Sovetinin sədri imzalayıbdır. Əgər nazir, yaxud başqa ittifaq təşkilatı bunu yerinə yetirmirsə, onda dərhal gedirsən oraya, məlumat verirən, onlar da bundan çox qorxurdular. Ona görə də həmin qərarların əhəmiyyəti bundan ibarət idi. Bir də bizim işlərimizi planlaşdırmaq lazım idi. Bu qərarlar bunun üçün də lazım idi.

Bəli, 1975-ci ildə Azərbaycanda kənd təsərrüfatı istehsalının daha da intensivləşdirilməsi tədbirləri haqqında Şərifovun dediyi qərar və 1976-cı ildə Azərbaycanda mütərəqqi sənaye sahələrinin inkişaf etdirilməsi haqqında qərar qəbul edildi. Sən deyirdin ki, maşınqayırma zavodları filan..., elektronika, elektrotexnika – bunların hamısını yaratmaq haqqında 1976-cı ildə qərar aldığ. Bunlar sonralar da oldu.

Buna çox vaxt sərf etmək istəmirəm. Sadəcə, məsələ burada xatırlandı, mən istədim bu barədə geniş məlumat verim. Bunların da hesabına Azərbaycanda – burada Əhmədzadə sayırdı – kənd təsərrüfatı, su təsərrüfatı, meliorasiya sahəsində nə işlər görüldü.

Azərbaycan həmişə kənd təsərrüfatı sahəsində su qıtlığından əziyyət çəkibdir. Azərbaycanın hər yeri, Naxçıvan xüsusilə çətinlik çəkibdir. Naxçıvanın gözəl torpağı, iqlimi, gözəl ab-havası və fədakar insanları var. Amma mənim xatirimdədir, 1940-1950-ci illərdə Naxçıvanda su qıtlığı lazım olan işlərin görülməsinin qarşısını alırdı. Ona görə də burada bu tədbirləri gördük. Həmin burada sadalanan göllər, kanallar, nasos stansiyaları tikildi və sair. Biz nə qədər işlər görürük. Təsəvvür edin, indi əgər onlar olmasaydı, bu torpaqlardan nə cür istifadə oluna bilərdi? Yox, bu mümkün deyildi! Onlardan biri də Vayxır su anbarıdır. Onun tarixi haqqında danışıldı. Niyə mən keçən dəfə gələndə də bununla maraqlandım, ondan əvvəl də maraqlanmışam, bu dəfə

gələndə bunu proqramıma salmışam? Çünki bu iş başlanıb, bunun bir hissəsi görülüb, yarımçıq qalıbdır. Birincisi, mən 1981-1982-ci illərdə başladığım işi yarımçıq qoya bilmərəm. Hələ 1975-ci ildə həmin bu su anbarının tikilməsi SSRİ-nin qərarına düşübdür, Şərifovun burada elan etdiyi qərara salınıbdır. Sonra 1980-ci ilin əvvəllərində layihələşdirilib, tikintisinə başlanıbdır. İndi mən bunu buraxım, bundan sonra hələ 30 il də keçəcək, heç kəs bir şey edə bilməyəcək.

Ona görə yox ki, mən hansısa bir işi başa çatdırmaq istəyirəm, bu təbiidir, bu da lazımdır. Amma ona görə ki, burada göstərildi, onun nə qədər böyük mənfəəti olacaqdır. Mən istəyirəm ki, bu mənfəəti Naxçıvan Muxtar Respublikasının kənd təsərrüfatında çalışan insanlar görsünlər, alsınlar.

İkincisi, təkcə kənd təsərrüfatı üçün yox. Naxçıvanda su olmadığından insanlar məişətdə də çox əziyyət çəkiblər. Xatirimdədir, gənclik vaxtlarımda bizim həyətdə bir quyu vardı, ondan su çıxarırdıq. Orada da nə motor vardı, nə bir şey, kəndiri vedrəyə bağlayır, 6 metr dərinliyində olan quyudan su çıxarırdıq. Bu, mənim yadımdadır. Bəzən quyuda su olmayanda kankanı dəvət edirdik, gəlib quyunun dibinə düşürdü. Biz də baxırdıq ki, o, bu 6 metrlik quyunun dibinə neçə düşür, onu təmizləyir, sonra çıxır. Mənim özüm o quyudan nə qədər su çıxarmışam. Anam da çıxarırdı, bizim başqa uşaqlar da çıxarırdı. Biz o sudan istifadə edirdik. Su yox idi. "Kran" sözünü Naxçıvanda, ümumiyyətlə, o vaxt heç kim bilmirdi. Sonralar su kəməri işə düşdü, onda Naxçıvanda belə bir söz yarandı ki, kran suyudur, yoxsa yox. Abid Şərifov, o sən dediyin qrant sözü deyildir. Mən bunları görmüşəm... Amma ondan sonra da çox şey görmüşəm.

Nəhayət, 1990-1993-cü illərdə mən burada yaşayıb işləyəndə – bunu bir neçə dəfə demişəm – səhərlər əl-üzümüzü yumağa su tapmırdıq. Bacımın nəvələri gedib vedrə ilə haradansa su gətirirdilər, nəyin üstündə qoyub bir az qızdırırdılar, qış vaxtı mən əlimi yuyurdum. Mən bunları görmüşəm, bu şəraitdə yaşamışam. Şəxsən mən bunları görəndə, bu şəraitdə yaşayan adam indi ola bilərmə ki, lazımı tədbir görməsin ki, burada bundan sonra belə problemlər olmasın. Allaha şükür, indi Vayxırın o hissəsi elə Naxçıvanın su təchizatını yaxşılaşdırıbdır. Naxçıvanda indi su təchizatı barəsində çətinlik yoxdur.

Vasif Talibov: Vayxırdan böyük xətlə Naxçıvan şəhərinə 800 millimetrlik diametrlilik borularla su kəməri çəkilib. Kəmərdə su çox olduğundan bir hissəsi çaya axıdılır.

Heydər Əliyev: İndi artıq Naxçıvanda fəvvarələr var. Bunlar görünməyən şeylərdir. Bunlar varsa, deməli, su var. Əgər su olmasaydı, Naxçıvan bu qədər yaşllaşardı mı? Mən hər dəfə Naxçıvana gələndə baxıram. 9 il bundan öncə buradan getmişəm. O vaxt Ali Məclisin qarşısında ağaclar vardı, amma onların boyu bu qədər deyildi. İndi baxıram, qalxıblar, yoğun gövdələri var. Bu ağaclar Naxçıvana nə qədər gözəllik verir!

Bu, eyni zamanda Naxçıvanın iqlimini daha da yaxşılaşdırır. Bunlara görə bu su anbarının tikintisini mütləq başa çatdırmaq lazımdır. Hesab edirəm ki, artıq bu məsələni mən müzakirə etdim. Abid Şərifova tapşırıram ki, Bakıya dönən kimi bununla bağlı layihə işlərini aparsın, hazırlıq işləri görülsün. Qısa müddətdə mənə təkliflər, proqram verəsiniz. İki il müddətində 550 metr uzunluğunda və 75 metr hündürlüyündə bənd tikilməlidir. Bəndin tikilməsinə – bax, bu camaatın yanında deyirəm – xüsusi fikir verməlisiniz. Orada heç bir səhv olmamalıdır. Bənd o qədər etibarlı və mühəndis, texnologiya nöqtəyi-nəzərindən o qədər keyfiyyətli olmalıdır ki, sən burada dediyin həmin ifadə ki var, əgər bir şey olsa, o, Naxçıvan üçün böyük fəlakət olacaqdır, ona görə buna cavabdeh sizsiniz. Siz bunu ən yüksək dünya standartları səviyyəsində etməlisiniz. Qalan qurğular da – mən o barədə danışacağam – keyfiyyətli olmalıdır. Amma ən keyfiyyətli bənd olmalıdır.

Kanallar – o köhnə torpaq kanallar qalır – yenidən qazılır və beton işləri, dediyim kimi, yüksək keyfiyyətlə aparılır ki, heç bir yerdən su sızmasın. Çünki nə su itkisinə, nə də – burada deyildi – torpaqların şoranlaşmasına yol vermək olmaz. Burada bənd, iki kanal, 5 meqavata yaxın elektrik stansiyası, bu da sizin üçün əlavə yaxşı bir şeydir. Qalan lazımı qurğular olacaqdır. Bunlar üçün nə qədər müasir texnika, başqa nə lazımdırsa, hamısını hazırlamalısınız. Bundan sonra mənə təqdim etməlisiniz və tezliklə işə başlamalısınız. İşə başlamalısınız ki, bu gün səhər mənə dediyiniz kimi, 2004-cü ilin sonunda raport verəsiniz ki, hər şey hazırdır,

yoxlanılıbdır, mən də buraya gəlirəm, gedək onun açılışını qeyd edək və bununla da Naxçıvanın böyük problemini həll edək. 2004-cü ilin sentyabr-oktyabr aylarında...

Mən dünən də, bu gün də Naxçıvan haqqında öz fikirlərimi bir daha bildirmişəm. Amma bu, birinci dəfə deyildir. Çünki Naxçıvanın nə qədər böyük qayğıya ehtiyacı olduğunu bəlkə də Azərbaycanda mənim qədər bilən yoxdur. Birincisi, ona görə ki, burada siz qeyd etdiniz, mən 1969-cu ildən, Azərbaycana rəhbərlik edəndən respublikamızın hər bir bölgəsinin, o cümlədən Naxçıvanın da problemlərini həmişə öyrənmişəm, bilmişəm və lazımı tədbir görmüşəm. İkincisi də, Naxçıvan ağır vəziyyətə düşəndə, 1990-cı ildə mən gəlib burada 3 il yaşamışam. Ona görə bunu mən özüm həyatımda, özü də bu ağır dövrdə hiss etmişəm. Bu, mənim şəxsi hisslərimdir. Amma dövləti nöqtəyi-nəzərdən – müstəqil bir dövlət kimi – Azərbaycan, vahid Azərbaycan dövləti haqqında düşünərkən Naxçıvanın burada xüsusi yeri var və xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Onun xüsusi qayğıya ehtiyacı var.

Keçən dəfə mən burada olanda bildirmişdim ki, Azərbaycanın nazirləri, başqa vəzifəli adamları mənim göstərişim olmadan, özləri ən azı iki aydan bir gəlib Naxçıvanda vəziyyətlə tanış olub, burada mövcud olan problemləri həll etməlidirlər. Ondan sonra bəzi nazirlər buraya gəlir və gələcəklər. Mən qorxuram sonra siz deyəsəniz ki, göstəriş verin, çox gəlməsinlər, biz hər şeyi özümüz həll edirik. Yox. Siz edin. Siz çox işlər görürsünüz və deməliyəm ki, bu son illərdə Naxçıvanın rəhbərliyi və xüsusən Vasif Talibovun rəhbərliyi nəticəsində çox işlər görülüb. Naxçıvanın siması gündən-günə dəyişir. Amma bunlar hələ azdır. Mənim anlayışına görə, böyük dövlətçilik nöqtəyi-nəzərindən azdır. Böyük dövlətçilik, Azərbaycan dövlətçiliyi nöqtəyi-nəzərindən bunlar hələ azdır. Ona görə görüləsi işlər çoxdur və görülməkdir. Güman edirəm ki, siz bu qayğıdan, köməkdən, yardımdan səmərəli istifadə edəcəksiniz. Bundan heç vaxt sui-istifadə etməyəcəksiniz. Bunu mən xüsusi vurğulayıram. Heç vaxt sui-istifadə etməyəcəksiniz. Səmərəli istifadə edəcəksiniz ki, mənim arzum, istəklərim, Azərbaycan dövləti haqqında, müstəqil Azərbaycanın gələcəyi haqqında və Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi olan Naxçıvan haqqında planlarım, arzularım yerinə yetirilsin. Güman edirəm ki, biz bunlara nail olacağıq.

Mən sizə bu işlərdə uğurlar arzulayıram. Hər birinizə cəsarət, sənəd, mənim üçün çox əziz olan Naxçıvan Muxtar Respublikasının bütün əhalisinə, insanlarına öz dərin məhəbbətimi və sevgimi bildirirəm. Sağ olun.

NAXÇIVAN ALİ MƏCLİSİNDƏ MƏTBUAT KONFRANSI

Naxçıvan şəhəri

13 avqust 2002-ci il

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev avqustun 13-də Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisinin böyük iclas salonunda respublikanın və xarici ölkələrin kütləvi informasiya vasitələrinin nümayəndələri üçün mətbuat konfransı keçirmişdir.

Qənirə PAŞAYEVA ("ANS" telekanalı): Cənab prezident, biz belə qərara gəlmişik ki, suallarımız üç hissədən ibarət olacaqdır. Birinci hissə ictimaiyyəti də maraqlandırır, yəni Qarabağla əlaqədardır. İkinci hissə xarici siyasət və referendum, üçüncü hissə isə daxili siyasət barədə olacaqdır.

Heydər ƏLİYEV. Yaxşı, siz məni burada nə qədər saxlayacaqsınız?

Qənirə PAŞAYEVA: Bizə vaxt ayırdığınızı üçün Sizə təşəkkür edirik. Sizin nə qədər vaxtınız varsa, o qədər.

Cənab prezident, Siz sabah Ermənistan prezidenti Robert Koçaryan ilə görüşəcəksiniz. Prezident Heydər Əliyev bu danışıqlardan konkret nəticələr, irəliyə doğru addımlar gözləyirmi? Yoxsa, bu, iki prezident arasındakı müzakirədir?

Heydər ƏLİYEV: Bilirsiniz, bu barədə konkret bir şey deyə bilmərəm. Çünki bilməlisiniz ki, prezidentin görüşləri 1999-cu ildən başlayıb və bunlar xüsusi görüşlərdir. Bu, qeyri-adi bir haldır. Mənim keçmiş prezident Levon Ter-Petrosyan ilə də görüşlərim olubdur. Ancaq onda, adətən, biz beynəlxalq tədbirlərdə olduğumuz zaman, yaxud Moskvada Müstəqil Dövlətlər Birliyinin toplantılarında olanda vaxt tapıb görüşürdük. Koçaryan prezident seçildəndən sonra onunla da belə görüşlərimiz olmuşdur. Ancaq 1999-cu ildə biz Vaşinqtonda olanda Amerika Birləşmiş Ştatlarının xarici işlər naziri xanım Olbrayt mənimlə görüşdü, onunla da görüşdü. Cəhd göstərdi ki, bizim görüşümüzü təşkil etsin və belə də oldu. Üçümüz də oradakı bir otaqda görüşdük. Ancaq beş dəqiqədən sonra xanım Olbrayt çıxıb getdi. Dedi ki, mən sizi tək qoyuram, gedirəm. O vaxtdan bizim bilavasitə görüşlərimiz başlayıb.

Bəzən bu görüşlərin müəyyən ümidverici nəticələri də olubdur, bəzən əksinə. Deyim ki, bu görüşlərin əhəmiyyəti yoxdur, bunu deyə bilmərəm. Ancaq deyim ki, bu görüşlərdə biz konkret nəşə əldə edə bilirik, hələlik bu da yoxdur.

Düzdür, 1999-cu ildə bizim görüşlərimizin müəyyən perspektivləri göründü. Ancaq Ermənistanda parlamentdə terror hadisəsi olandan bir neçə ay sonra vəziyyət dəyişdi və əvvəlki görüşlərimizdəki bəzi-bəzi ümidlər azaldı. Ona görə də mən indi deyə bilmərəm ki, bu görüşdə nəşə əldə edəcəyik, yaxud nə qədərsə irəliyə gedəcəyik. Bunların heç birini deyə bilmərəm. Sadəcə, görüşüb vəziyyəti təhlil edəcəyik. Bunu da konkret deyə bilmərəm. Çünki bu, təkcə məndən asılı deyildir. Gedəcəyəm, görəcəyəm, o nə fikirdədir, mən nə fikirdəyəm. Yaxud bir balaca söhbət edəndən sonra, ola bilər, ikimiz də istəyəm ki, danışıqlar daha çox hansı istiqamətdə getsin. Ona görə əvvəldən bir şey deyə bilmərəm.

Onu bildirmək istəyirəm ki, bunlar faydalıdır. Faydasız deyildir. Bəzən müxtəlif mənbələrdən deyirlər ki, bunun əhəmiyyəti nədir? Faydalıdır. Bir halda ki, biz atəşkəs rejimində yaşayırıq, bu rejimi qoruyub saxlamaq üçün iki ölkənin prezidentlərinin bilavasitə görüşlərinin əhəmiyyəti var. Amma eyni zamanda biz daha da açıq danışıq.

Minsk qrupunun həmsədrləri çox iş görürlər. Onlar həm bizimlə söhbət edirlər, həm onlarla söhbət edirlər. Ancaq biz özümüz təkbətək daha da açıq danışıq. Bir-birimizdən çəkinmədən sözlərimizi açıq şəkildə deyirik. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi məsələsi çox ağır bir vəziyyətdədir. Həmişə ağır vəziyyətdədir, yüngül vəziyyəti heç vaxt olmayıb. Ona görə əgər indi bundan da istifadə etməsək, nə edirik? Hər halda, Minsk qrupunun fəaliyyəti ilə, həmsədrlərin fəaliyyəti ilə, həmsədrlərin fəaliyyəti ilə yanaşı, prezidentlərin bilavasitə görüşlərinin də əhəmiyyəti var.

Aynur NƏSİROVA ("Lider" telekanalı): Cənab prezident, Minsk qrupunun həmsədrləri danışıqlara prezidentlərdən də əvvəl qoşulublar. Amma heç bir nəticə olmayıb. Siz də bir neçə dəfə bunu onlara irad

tutmusunuz. Azərbaycan tərəfi bu nəticəsizliyə görə hər hansı bir addım ata bilərmə, Minsk qrupundan imtina edə bilərmə?

Heydər ƏLİYEV: Yox. Bir prezident kimi şəxsən mən heç bir şeydən imtina etməyəm. Çünki böyük siyasətdə imtina etmək o qədər də yüksək səviyyə göstərmir. Hər bir çətin vəziyyətdən çıxış yolu tapmaq lazımdır. Bu, birincisi. İkincisi, Minsk qrupu 10 ildən çoxdur ki, fəaliyyət göstərir. Onun müxtəlif dövrləri olubdur.

Əgər xatirinizdədirsə, mən bir neçə dəfə Minsk qrupunun həmsədrləri ilə görüşəndə onun tarixini xatırlatmışam. Mən 1993-cü ildə Azərbaycana gələndə bir aydan sonra Minsk qrupunun həmsədri yox idi. Bir sədr var idi - İtaliya. Onun da xarici işlər nazirinin müavini Raffaelto bu işlə məşğul olurdu. Mən onunla dəfələrlə görüşmüşəm. O vaxtdan indiyə qədər mən müxtəlif ölkələrdən Minsk qrupuna sədrlik, həmsədrlik edənlərin hamısı ilə dəfələrlə görüşmüşəm, danışımışam, danışıqlar aparmışam.

Təkcə bu deyildir, indi Minsk qrupunun həmsədrləri öz yerində. Amma Minsk qrupu ATƏT-in tərkibindədir. Bilirsiniz ki, ATƏT-in də 6 aydan bir sədri dəyişilir. ATƏT-ə daxil olan ölkələrin xarici işlər nazirliyi növbə ilə ATƏT-ə sədrlik edir. Onlarla da hər dəfə görüşmüşəm. Onlar əvvəlki illərdə, yeni 5-6 il bundan öncə bu işlərə o qədər də qarışmırdılar. İndi onlar da bu işlərə qarışırlar, səfərlər edirlər, Ermənistana gedirlər, Azərbaycana gəlirlər. Onlarla da danışıqlar aparırıq. Ona görə hər bir belə danışıqın əhəmiyyəti var, zərəri yoxdur.

Səbinə ƏLİYEVA ("Frans-press" agentliyi): Cənab prezident, sualı rus dilində verəcəyimə görə üzr istəyirəm. Çünki üçqat tərcümə zamanı bəzi qeyri-dəqiqliyə yol verilir.

Heydər ƏLİYEV: Eyb etməz, bilirəm ki, sen həmişə rus dilində danışırsan. Sizin üçün olar, biz heç də bütün agentliklərin nümayəndələrini məcbur etmirik ki, ancaq Azərbaycan dilində danışınsınlar. Bu tələblər bizim öz kadrlarımıza aiddir, siz isə azad jurnalistlərsiniz. Buyurun, sualınızı verin.

SUAL: Cənab prezident, Azərbaycan hansı vəziyyətdə hesab edə bilər ki, münaqişəni sülh yolu ilə həll etmək üçün artıq bütün imkanları tükənmişdir? Təxminən iki həftə əvvəl Siz bəyan etmişdiniz ki, Azərbaycan öz ərazisinin 20 faizinin işğal olunması vəziyyəti ilə daha barışa və buna dözə bilməz. Azərbaycanı hansı kənar obyektiv və subyektiv amillər belə bir qərara gəlməyə təhrik edə bilər ki, artıq imkanlar tükənmişdir?

CAVAB: Bəli, mən bunu demişəm və bir daha təkrar edirəm ki, Azərbaycan daha dözə bilməz. Ona görə də biz münaqişənin həllini tapmalıyıq. O ki qaldı nə kimi obyektiv və subyektiv amillərin olduğuna, onları demək çətindir, çox çətindir.

Qənirə PAŞAYEVA: Cənab prezident, Levon Ter-Petrosyan hakimiyyətdə olanda Qarabağ münaqişəsinin mərhələlərlə həlli variantı müzakirə edilirdi. Sonra informasiya sızdı ki, bu varianta Rusiya razılıq vermirdi. Təbii ki, o vaxt Rusiya-Azərbaycan münasibətləri o qədər də müsbət deyildi. Rusiya ilə Azərbaycan arasında münasibətlərin bugünkü durumunda Rusiya problemin mərhələlərlə həllinə razılıq verə bilərmə?

Heydər ƏLİYEV: Əvvəlcə gərək münaqişənin mərhələlərlə həllini müzakirə edək. Müzakirəyə heç kəs etiraz edə bilməz. Rusiya da etiraz edə bilməz. Amma onun həyata keçirilməsi məsələsi başqadır.

Bilirsiniz, ümumiyyətlə, müxalifətdə, jurnalist korpusunun böyük hissəsində bəzən əsas olmayan ifadələr işlədilir. Deyirlər ki, Rusiya razılıq vermir. Axı bunu kim deyir?! Mənə bunu deyəndə heç bu barədə söhbət aparmaq istəmirəm. Çünki mənə bir şey deyəndə gərək biləm ki, bunu kim deyir, nə əsasla deyir. Əsassız bəyanatlarla əlaqədar mən heç bir söhbət aparmaq istəmirəm.

Mərhələli həll 1997-ci ildə olan məsələdir. Xatirinizdədir ki, 1996-cı ilin dekabr ayında Lissabon sammitində biz böyük nailiyyət əldə etdik. O vaxtlar mən bu barədə danışımışam. Oradakı cəsarətli hərəkətim nəticəsində mən ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət başçılarını Azərbaycana diqqət yetirməyə məcbur etdim. Mənim ümumi sənədə konsensus verməməyim demək olar ki, Lissabon sammitini nəticəsiz vəziyyətə gətirib çıxaracaqdı, ona görə onlar mənim təklifimi qəbul etdilər və Dağlıq Qarabağ barəsində çox yaxşı bəyanat verdilər. Bəyanatda bizə nə lazım idi? Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün tanınması, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həll olunması və Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın tərkibində yüksək dərəcəli status verilməsi.

O vaxt Minsk qrupunun həmsədrləri Rusiya və Finlandiya idi. Finlandiya gedəndən sonra biz istədik ki, Amerika olsun. Amma Ermənistan və Rusiya Amerikaya etiraz etdilər. Belə olan halda - artıq mən bunun incəliyini danışmaq istəmirəm - nəhayət, danışıqlardan sonra, bir neçə aydan sonra qərar qəbul olundu ki,

həmsədr üç ölkə olsun - Rusiya, Amerika və Fransa. Bu, Minsk qrupunun tarixində yeni bir mərhələ oldu. Hesab edirəm bu, çox yaxşı başlanğıc oldu, çünki biz üç böyük dövləti bura cəlb etdik. Ondan əvvəl Rusiya, Finlandiya, İsveç - bunlar bərabər ölçülü ölkələr deyildi. Amma Amerika, Fransa və Rusiya dünyanın böyük dövlətləridir. Bu da Azərbaycanın təşəbbüsü və fədakarlığı nəticəsində oldu.

1997-ci ildə onlar fəal işə başladılar. 1997-ci ilin iyun ayında bir paket təklifi verildilər. Bu, bizim üçün məqbul deyildi, amma biz istəyirdik vəziyyətdən çıxmaq. Biz onu qəbul etdik. Ermənistan qəbul etmədi. Bilirsiniz ki, iyul ayının sonunda, avqust ayının 1-də mənim Ağ evdə görüşüm oldu, oraya rəsmi ziyarətə dəvət olunmuşdum.

Xatirimdədir, orada biz prezident Klinton ilə bu məsələni müzakirə edirdik. Artıq onlar paket təklifi geri götürüb mərhələ təklifini vermişdilər. Prezident Klinton mənə dedi ki, indi danışığımızdan sonra mətbuat konfransı olacaqdır. Siz də çıxış edəcəksiniz, mən də çıxış edəcəyəm. Siz orada bəyan edin ki, bu təklifi, yəni mərhələ təklifini qəbul edirsiniz. Mən bunu bəyan etdim.

Avqust ayından Ermənistanda proses başladı. Onlar əvvəl etiraz etdilər, sonra, nəhayət, Ter-Petrosyan özü belə fikrə gəldi ki, bunu qəbul etmək lazımdır. Bu barədə mənə məlumatları əsasən Fransanın prezidenti Jak Şirak verirdi.

Xatirimdədir, 1998-ci ilin yanvar ayında Ter-Petrosyan Ermənistanın hansısa tədbirinə görə Parisə getmiş, orada prezident Şirakla görüşmüşdü. Ondan sonra prezident Şirak mənə telefon etdi və dedi ki, Ter-Petrosyanla bizim çox yaxşı danışığımız oldu. O, bu təklifi qəbul edibdir və artıq bəyanat da vermişdir, yanvar ayının əvvəlində bunu Təhlükəsizlik Şurasında müzakirə edəcəkdir və qəbul edəcəkdir. Mən Sizinlə bu barədə əlaqə saxlayacağam.

Amma o, bunu qəbul etdirə bilmədi. Yəni nə oldu? Mən bundan əvvəl Ermənistanda gedən prosesləri bilmirəm. Ter-Petrosyanın Təhlükəsizlik Şurasındakı silahdaşlarından bir-ikisi istefa verdi. Sonra Təhlükəsizlik Şurasında bu məsələni qoyanda, bildiyimə görə, onun ümid etdiyi adamların bəziləri onun əleyhinə çıxdı. O zaman da onun tərəfdarlarından iki-üç nəfər istefa verdi. Bildiyimə görə, o özü belə çıxılmaz vəziyyətdə istefa verdi.

Amma bunu, mərhələli həlli özü qəbul etmişdi, yaxud ona kimsə məsləhət görmüşdü. Bəziləri onun əleyhinə çıxdılar, o cümlədən indiki rəhbərlik. Bunları kimin göstərişləri ilə edirdilər, yaxud özləri edirdilər, mən bu barədə heç bir şey deyə bilmərəm. Güman edirəm ki, bu, onların özlərinin işi idi.

İlhamə QASIMLI ("525-ci qəzet"): Cənab prezident, Koçaryanla sabahkı görüşünüze ilk dəfə olaraq hər iki ölkənin müdafiə nazirləri də qatılacaqdır. Ümumiyyətlə, bunu danışıqlarda yeni mərhələyə keçid kimi qiymətləndirmək olarmı? Yaxud bu, fərqli bir məsələdirsə, istərdik buna açıqlama verəsiniz.

CAVAB: Müdafiə nazirləri bizim danışıqlarımıza qatılmayacaqlar. Siz düz məlumat almamısınız. Mən də göstəriş vermişəm, Koçaryan da göstəriş verib ki, müdafiə nazirləri burada bizim təhlükəsizliyimizi təmin etməlidirlər. Ona görə də Şəfər Əbiyev buraya gəlibdir. İki gündür buradakı işlərlə məşğul olur. Sabah o, bizim görüşümüzdən bir-iki saat əvvəl Ermənistanın müdafiə naziri ilə sərhəddə görüşəcəkdir.

İndi orada təhlükəsizlik üçün çox iş görülürdür. Xüsusən, mənim mühafizə idarəm var, ona Vaqif Axundov başçılıq edir, onlar çox işlər görüblər. Ancaq bir halda ki, o tərəfdəki ordu, bu tərəfdəki ordu müdafiə nazirlərinə tabedir, ona görə onlar burada olacaqlar. Amma onlar bizim danışıqlarımıza qətiyyənlə qatılmayacaqlar.

Bu gün axşam buraya bizim Xarici İşlər Nazirliyindən Araz Əzimov gələcəkdir. Onların tərəfindən də xarici işlər naziri gələcək və Araz Əzimovun tərəfdaşı gələcəkdir. İndi yerində baxacağıq, görək danışıqlarda kim harada iştirak edəcəkdir

Tural MÜSEYİBOV ("Speys" telekanalı): Cənab prezident, münaqişənin başladığı gündən Türkiyə Azərbaycana siyasi dəstək verir. Türkiyə bu prosesdə bir az sıxışdırılır. Avropa Birliyi təkid edir ki, Türkiyə Ermənistanla sərhədlərini açsın. Ümumiyyətlə, bu proses baş tutarsa, Azərbaycana necə təsir edə bilər?

CAVAB: Bəli, Türkiyə bizim çox yaxın müttəfiqimizdir, Minsk qrupunun üzvüdür və biz Türkiyə ilə sıx əməkdaşlıq edirik. O cümlədən Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həlli prosesində. Türkiyəni, doğrudan da, Avropa Birliyinə daxil olmaq məsələsində sıxışdırırlar. Siz düz dediniz. Ondan tələb edirlər ki, Ermənistana yol açsın, Gümrü-Qars yolunu açsın, başqa bir çox şeylər tələb edirlər. Amma mən bildiyimə görə,

Türkiyəni idarə edən insanlar bu barədə çox qəti fikirdədirlər. Son dəfə oradakı görüşlərimdə mənə deyirdilər ki, onlar heç bir güzəştə getməyəcəklər.

Emin MAHMUDOV ("*Zerkalo*" qəzeti): Qukasyan bəyan edib ki, o, Azərbaycan prezidentindən daha konstruktivlik gözləmir və danışıqlardan heç nə gözləmir. Sizə elə gəlmirmi ki, bu, indiki danışıqlara erməni tərəfinin verdiyi qiymətdir və onların özləri bu danışıqlardan heç nə gözləmirilər?

CAVAB: Qukasyan, həqiqətən, belə bəyanatlar vermişdir və mən bu gün Qukasyanın həmin bəyanatları ilə tanış oldum. Lakin bu, Kocaryanın deyil, Qukasyanın bəyanatıdır. Düşünürəm ki, bunu o, Koçaryanın göstərişi ilə vermiş olsun. O, artıq özünü seçilmiş, həm də demokratik yolla seçilmiş "prezident" hesab edir, buna görə də özünü göstərmək istəyir. Hətta mənə elə gəlir ki, bunu o, bizim üçün yox, daha çox Ermənistanda təsir bağışlamaq üçün edir. Mən buna əhəmiyyət vermirəm.

İlkin BAĞIROV (*Türkiyənin "STV" telekanalı*): Cənab prezident, ümumiyyətlə, Dağlıq Qarabağ probleminin həllində qonşu dövlətlərin, xüsusilə Türkiyənin səylərini necə qiymətləndirirsiniz və bundan əlavə, Türkiyədən daha nələr gözləyirsiniz?

CAVAB: Mən Türkiyənin səylərini həmişə çox yüksək qiymətləndirmişəm və bu gün də qiymətləndirirəm. Türkiyədən əlavə nələr gözləyirəm, artıq bu, bizim daxili işimizdir.

Qənirə PAŞAYEVA: Cənab prezident, Siz Parisdən qayıdarkən "Ermənilər son status kimi nəyə razılaşırlar" - sualına cavabınızda dediniz ki, heç bir statusa, Koçaryan ya müstəqillik, ya da Ermənistanla birləşdirilməsini istəyir. Ermənistanın nümayəndələri ilə görüşlər olur və təbii ki, müzakirələrin nəticələri Sizə çatdırılır. Bu mövqedən hansısa bir çəkilmələr varmı, yoxsa Ermənistan bu məsələni yenə qəti qoyur?

CAVAB: Xeyr, nə var, sabah görəcəyəm.

Aynur NƏSİROVA: Cənab prezident, sabahkı danışıqlarda Mehri variantı müzakirə olunacaqmı?

CAVAB: Çox variantlar müzakirə olunacaq.

Natiq MƏMMƏDOV ("*Yeni Azərbaycan*" qəzeti): Cənab prezident, Azərbaycanın daxili siyasəti ilə bağlı sual vermək istəyirəm. Bilirik ki, avqustun 24-də referendum keçiriləcəkdir və bununla əlaqədar ATƏT-in Bakı ofisi həm hökumət, həm müxalifət, həm də qeyri-hökumət təşkilatları nümayəndələrinin iştirakı ilə "dəyirmi masa" təşkil edir. Bunlar Azərbaycan televiziyasında yayımlanırdı. Bu müzakirələr Sizdə hansı təəssürat doğurur?

CAVAB: Bilirsiniz, o "dəyirmi masa"nın ikisinə baxdım. Çox yaxşı təəssürat bağışladı. Mən ATƏT-in bu təşəbbüsünü alqışlayıram. Referendum ərəfəsində belə "dəyirmi masa"nın keçirilməsi çox faydalıdır. Faydalıdır ona görə ki, bir tərəfdən, referendumda çıxarılan düzəlişlərin, dəyişikliklərin təbliğatıdır. İkinci tərəfdən, bizim müxalifətdə olan partiyaların aparıcıları dəfələrlə deyirlər ki, onlara öz fikirlərini bildirmək üçün televiziyada imkanlar verilmir. Bunlara televiziyada 4-5 saat imkan verilir və orada bütün partiyaların nümayəndələri - bəzən onların başçıları danışırlar, bəzən təmsilçiləri - qeyri-hökumət təşkilatlarının nümayəndələri, iqtidarın nümayəndələri danışırlar, Yeni Azərbaycan Partiyasının nümayəndəsi danışır. Yəni çox canlı müzakirə gedir, hərə öz fikrini bildirir. Onlar öz fikrini bildirirlər, iqtidar nümayəndələri, hansı ki, referendumu irəli sürüblər, onlar da öz fikrini bildirir, xalq da görür. Bu, çox yaxşı şeydir. Mən bunu çox yüksək qiymətləndirirəm və buna görə ATƏT-ə təşəkkür edirəm. Xalq da görür ki, məsələ nə yerdədir. Mən bundan çox razıyam. Düşünürəm ki, bu, referendumun uğurla keçməsinə kömək edəcəkdir.

Səbinə ƏLİYEVA: Cənab prezident, referendumla əlaqədar çox qəribə bir vəziyyət yaranır. Mən bilən, referendumda çıxarılan bir çox müddəalar bilavasitə Avropa Şurasının təşəbbüsü ilə, yəni qanunvericiliyimizi Avropa Şurasının standartlarına uyğunlaşdırmaq zərurəti ilə əlaqədar irəli sürülmüşdür. Eyni zamanda, Avropa Şurasının Qross, Şvimmer kimi nümayəndələri bu tədbiri "siyasi cəhətdən iddialı" tədbir adlandırır və bəyan edirlər ki, referendumda çıxarılan bəzi müddəalar kifayət qədər mübahisəlidir. Sizcə, bu cür qeyri-standart vəziyyət nə ilə bağlıdır?

CAVAB: Burada qeyri-standart bir şey yoxdur. Hərə öz fikrini söyləyir. Qrossun rəyi hələ heç də Avropa Şurasının rəyi deyildir, yalnız Avropa Şurasının bir deputatının rəyidir. Avropa Şurasında isə 500 deputat var.

Təəssüflər olsun, bizim mətbuat və təbiidir ki, bizim müxalifət bir dənə Qross, yaxud ona bənzər başqa familiarlı adam gəlib bir söz deyən kimi elə bilirlər bu, Allahdan gələn bir sözdür, onun sözünü hey fırlayırlar, fırlayırlar. Qross elə bir şəxs deyil ki, ona o qədər diqqət yetirilsin. Mən, düzü, təəccüb edirəm ki, niyə belədir,

bizim insanlar nə üçün bu cür hərəkət edirlər? Axı hər bir xalq, hər bir insan, hər bir millət, hər bir millətə mənsub olan insan gərək öz milli mənliliyi haqqında düşünsün. Yoxsa Qross gəlmiş belə dedi. Bəli, səhərdən axşama kimi televiziya belə, qəzetlər belə. Mənim üçün bunların heç birinin əhəmiyyəti yoxdur. Referendumla bağlı heç bir qeyri-standart vəziyyət yoxdur. Hər şey normaldır.

Qənirə PAŞAYEVA: Cənab prezident, referenduma çıxarılaacaq məsələlərdən biri deputatların majoritar qaydada seçilməsinə aiddir. Müxalifət əsasən belə dəlil gətirir ki, bu, Azərbaycanda partiyaların inkişafına mənfəət təsir göstərəcəkdir. Siz necə fikirləşirsiniz?

CAVAB: Mən belə fikirdə deyiləm. Bu, partiyaların inkişafına heç bir mənfəət təsir göstərməyəcəkdir. Əksinə, partiyaların inkişafına kömək edəcəkdir. Nə üçün? Əgər o partiyanın nümayəndələri, həqiqətən, hansısa bir dairədə seçicilərin etimadını qazana bilsələr, gedib oradan seçilmək və konkret bir dairənin nümayəndəsi olmaq daha hörmətlidir, nəinki siyahı ilə seçilsən. Siyahı ilə seçiləndə, o gedib öz namizədliyini müdafiə etməlidir. Belədir də. Burada partiyalar heç bir şey itirmir. Bilirsiniz ki, partiya siyahısı ilə 25 nəfər seçilirdi. Bu 25 nəfər nədir? Bizim 125 deputatın içərisində bunun 25 faizidir. Elədirmi? İndi nə oldu ki, bu 25 faizin partiya siyahısı ilə seçilməsi partiyaları inkişaf etdirir, amma bunların majoritar tərəfə keçirilməsi partiyaları inkişaf etdirməyəcək?! Bilirsiniz, bunlar, sadəcə, bəhanədir. Bu olmasaydı, başqa bir şey olsaydı, yenə də müxalifət bunun əksinə gedəcəkdir.

Qənirə PAŞAYEVA: Cənab prezident, bəzi beynəlxalq təşkilatlar bu referendumun keçirilməsini düzgün hesab eləmirlər. Siz belə bir göstəriş verəcəksiniz ki, həmin o təşkilatlar referendumu izləməyə dəvət olunsunlar?

CAVAB: O beynəlxalq təşkilatlar kimlərdir?

Qənirə PAŞAYEVA: Avropa Şurasında bəzi ekspertlər var, Amerikada bəzi kiçik institutlar var.

CAVAB: Biz, yəni bizim Aparat kimə lazımdırsa, dəvət göndərmişdir. O cümlədən Avropa Şurasına da dəvətlər göndərilmişdir. Narahat olmayın. Müşahidəçilər dəvət olunublar və gələcəklər. Heç kəs bundan narahat olmasın.

Yadigar MİKAYILOĞLU ("Şərq qəzeti"): Cənab prezident, Sizin Naxçıvan səfərinizin mühüm hissəsi Milli Elmlər Akademiyasının Naxçıvan bölməsinin yaradılması ilə bağlı olduğu üçün sualım elm barədədir. Azərbaycanda elmi əsərlərin qiymətləndirilməsi ilə məşğul olan Ali Attestasiya Komissiyasının gələcək fəaliyyəti haqqında planlarınız nədən ibarətdir?

CAVAB: Fəaliyyət göstərəcəkdir. Ali Attestasiya Komissiyası çox mühüm təşkilatdır. O, fəaliyyət göstərir, sadəcə, indi sədri yoxdur. Bu yaxın günlərdə onun sədri təyin olunacaqdır və Ali Attestasiya Komissiyası öz işini aparacaqdır.

Aynur NƏSİROVA: Cənab prezident, Xəzəryanı dövlətlər Xəzərdə hərbi təlimlərə başlayıblar. Azərbaycanın hərbi təlim keçirmək təşəbbüsü və imkanı nə qədərdir?

CAVAB: Biz Rusiyanın hərbi təliminə qatılmışıq. Biz Rusiyanın hərbi təlim keçirməsini dəstəklədik və orada iştirak etdik. Ona görə ayrıca hərbi təlim keçirməyə ehtiyac duymuruq. Amma siz deyirsiniz başqa dövlətlər, yəni kim?

Aynur NƏSİROVA: Rusiya, Qazaxıstan.

CAVAB: Rusiya, Qazaxıstan, biz də onun içindəyik. Onlar ayrıca təlim keçirmirlər. Rusiya böyük bir təlim hazırladı, bizə müraciət etdi. Hətta prezident Putin mənə bu barədə müraciət etmişdi. Biz buna razılıq verdik və orada iştirak etdik. Ayrıca keçirməyə ehtiyac yoxdur.

Qənirə PAŞAYEVA: Cənab prezident, alternativ hərbi xidmət barədə dünən Sizə verdiyim suala cavab olaraq dediniz ki, bunu Avropa Şurası öhdəlik kimi qoyubdur və Sizi də düşündürür. Yəni bunun Azərbaycana zərəri varmı? Çünki Ermənistan da qəbul etmədi. Düşüncələrinizi bilmək istərdik.

CAVAB: Mən sabah burada işimi qurtarıb Bakıya qayıdırdan sonra bu məsələyə bir də baxa-cağam. İndi heç bir şey deyə bilmərəm.

Cavid İSMAYILOV ("Yeni Müsavat" qəzeti): Cənab prezident, qarşıdan Azərbaycanın mərhum prezidenti Əbülfəz Elçibəyin vəfatının ikinci ildönümü gəlir. Bilmək istərdik, Əbülfəz Elçibəyin vəfatının ikinci ildönümünün qeyd olunması və xatirəsinin əbədiləşdirilməsi ilə bağlı hər hansı göstəriş vermək fikriniz varmı?

CAVAB: Allah Əbülfəz Elçibəyə rəhmət etsin. Əbülfəz Elçibəy xəstə olan zaman Türkiyədə müalicə dövründə mən müəyyən vasitələrlə öz qaygımı ona göstərdim. Vəfat etdi. Azərbaycanın ən mötəbər

qəbiristanlığında - Fəxri xiyabanda dəfn olundu. Mən özüm matəm mərasiminə gedib onun tabutunun yanında durdum. Yəni həm öz vətəndaşlıq borcumu verdim, həm də Azərbaycanın prezidenti kimi borcumu verdim.

6-7 ay bundan öncə mən şəhər icra hakimiyyətinin başçısı Abutalıbova göstəriş verdim ki, Əbülfəz Elçibəyin qardaşı Almurad Əliyevlə görüşsün və ona bildirsün ki, mən Əbülfəz Elçibəyin qəbrinin dövlət tərəfindən götürülməsi haqqında qərar vermək istəyirəm. Ancaq mən istəyirəm ki, buna, birincisi, onların razılığı olsun, ikincisi də, layihəni onlar versinlər. Qəbirüstünün nə cür olmasını istəyirlərsə, onlar nə layihə versələr, onun da həyata keçirilməsi barədə mən göstəriş verəcəyəm.

Abutalıbov Almurad Əliyevlə görüşmüşdü. O demişdi ki, fikirləşib deyəcəyik. İkinci dəfə onunla görüşmüşdü. Eyni sözləri demişdi. Hələ onlardan bir cavab almamışdıq.

Mənə deyirlər ki, Əbülfəzin qəbrinin üstündə 10-12 ölkənin bayrağı var. Özbəkistanın, Qazaxıstanın, nə bilim, Türkmənistanın, Qırğızıstanın, Tatarıstanın, Başqırdıstanın və sair ölkələrin, türkdilli dövlətlərin bayraqları oradadır. Hacıbala Abutalıbov mənə deyibdir ki, Özbəkistanın səfirliyi tərəfindən xarici işlər nazirliyinə nota verilibdir ki, "Özbəkistan bayrağını onların icazəsi olmadan işlətməkdən" narazıdırlar və onu götürmək lazımdır. Başqalarından da belə nota gəlibdir. Onun həmin qohumlarına bunu da deyiblər. Ancaq onlar buna məhəl qoymayıblar.

Yenə də deyirəm, Allah Əbülfəz Elçibəyə rəhmət eləsin. Ancaq yer üzündə nə qədər böyük şəxsiyyətlər dünyasını dəyişiblər. Kimin haqqında belə tədbirlər görülür, mən başa düşürəm. Ümumiyyətlə, qəbiristanlıqda bayraq ola bilməz. Qəbrin üstündə heç bir bayraq ola bilməz. İndi siz bunu normal hesab edirsinizmi? Yox. Belə qeyri-normal şeylər çoxdur.

İndi ikinci il keçər, vaxt ötər, əgər lazım olsa, onlar etiraz etməzlərsə, biz onun qəbrinin üstünü götürəcəyik, onun adını əbədləşdirəcəyik. Amma bilmirəm, ikinci ilini necə qeyd etmək, mərasim keçirmək lazımdır, nə lazımdır, mən bunu anlaya bilmirəm.

Bilirsiniz, bir müsəlman qayda-qanunları var, bir də ümumi dünyəvi qayda-qanunlar var. Hər şey bunların çərçivəsində olmalıdır. Amma kimsə istəyir ki, kimisə bütələrsin və bunun üçün xüsusi bir qanun-qayda yaratsın, güman edirəm ki, hüquqi, demokratik dövlətdə belə şeylərə yol vermək olmaz.

Məmməd BAĞIROV ("*Exo*" qəzeti): Cənab prezident, ABŞ-da 11 sentyabr hadisələrindən sonra beynəlxalq terrorizmlə mübarizə məsələsi kəskin xarakter aldı və bu baxımdan NATO-nun rolu artdı. Əgər mümkünsə, deyə bilərsinizmi, Azərbaycanın bu təşkilata daxil olması məsələsi ilə bağlı mövqeyində hər hansı bir dəyişiklik baş vermişdirmi, yəni belə hesab etmək olarmı, bu məsələ bizim xarici siyasətimiz üçün öncül məsələdir?

CAVAB: Biz NATO ilə fəal əməkdaşlıq edirik. "Sülh naminə tərəfdaşlıq" proqramı var. Onun çərçivəsində biz əməkdaşlıq edirik. Artıq başqa sahələrdə də bizim əməkdaşlığımız çox genişlənir. Biz bu əməkdaşlıqdan məmnunuq. Ancaq bu populist fikirlər ki var "biz NATO-ya daxil olaq", "NATO-ya daxil olacağıq, ya olmayacağıq" - NATO-ya daxil olmaq bizdən asılı deyildir. NATO-ya daxil olmaq üçün gərək NATO standartları səviyyəsinə çatasan. Bu yaxın vaxtlarda Praqada NATO-nun zirvə görüşü olacaqdır. Mən də oraya gedəcəyəm. Orada, məsələn, artıq deyirlər ki, Baltikyanı ölkələr NATO-ya qəbul olunacaqlar. Rumıniyanın, Bolqarıstanın söhbəti gedir. Ancaq hələ onlara qarşı bir çox tələblər qoyulubdur. Görürsünüz, NATO belə asanlıqla heç bir ölkəni qəbul etmir. Qonşumuz Gürcüstan NATO ilə bizdən də yaxın əməkdaşlıq edir. Amerika Birləşmiş Ştatları ilə xüsusi əməkdaşlıq edir. ABŞ hərbiçiləri gəlib orada təlim keçirlər, onları öyrədirlər. Gürcüstan bu barədə NATO-ya bizdən də yaxındır. Amma bir məsələ var: bir-biri ilə münaqişədə olan ölkələr NATO-ya daxil ola bilirlərmi? Bu da var. İndi həmişə belədir, beynəlxalq təşkilatlar bizə bir şey etmək üçün deyirlər ki, gərək Ermənistanla biryerdə edək, Ermənistana da edək. Məsələn, 907-ci düzəlişi götürəndən sonra Amerika Birləşmiş Ştatları ilə bizim hərbi sahədə əməkdaşlıq etməyimizə icazə verildi. Onların nümayəndələri Azərbaycana gəldilər, lazımı danışıqlar apardıq, lazımı razılıqlar əldə etdik. Amma bundan öncə onlar Ermənistanın müdafiə nazirini Vaşinqtona çağırıdılar, bizimlə əldə olunan, necə deyərlər, sazişdir, razılıqdır, nədir, bunu əvvəlcə onlarla, sonra bizimlə etdilər. Ona görə də Ermənistanın vəziyyəti çox şeydə bizə mane olur.

Ona görə bunları nəzərə alaraq, gərək siz də, siyasətçilər də NATO-ya daxil olmaq haqqında real fikirləşəsiniz. Yoxsa ki, hə, biz NATO-ya daxil olmaq istəyirik, kimsə deyir ki, NATO-nun qoşunları buraya gəlsin, kimsə deyir ki, Türkiyənin qoşunları buraya gəlsin. Çox şey istəmək olar.

Amma bu mümkündürmü? Mümkün deyildir.

Qənirə PAŞAYEVA: Cənab prezident, 907-ci düzəliş tamamilə ləğv olunmamışdır. O, bir illiyə dondurulmuşdur. Deyirlər ki, bir ildən sonra bu məsələ yenidən Konqresin gündəliyinə çıxıb bilər. Bir ilin bitməsinə az qalıbdır. Yəqin ki, bu barədə intensiv iş gedir. Bu məsələnin yenidən Konqresin gündəliyinə qayıtması nə dərəcədə realdır?

CAVAB: İnanmıram qayıtsın.

Tural MÜSEYİBOV: Cənab prezident, səhv etmirəmsə, Sizin imzaladığınız əfv fərmanları ilə bu günə kimi 3 minə yaxın məhbus azadlığa çıxmışdır. Ötən dəfə Fuad Ələsgərov dedi ki, əfv komissiyasına məhbusların azad olunması barədə artıq Avropa Şurasından da siyahı daxil olub, əfv komissiyası bunun üzərində işləyir. Sizin tərəfinizdən yaxın vaxtlarda əfv fərmanının imzalanması gözlənilirmi?

CAVAB: Bilirsiniz, sizin özünüz dediniz ki, mən nə qədər əfv fərmanları imzalamışam. Deməli, vaxtaşırı bu fərmanları imzalayıram. Bizim əfv komissiyası daim işləyir. Əgər onlar işləyib, hazırlayıb müəyyən qədər təklif mənə təqdim edə bilsələr, təbiidir ki, mən fərman imzalayacağam.

Mikayıl QULİYEV ("İki sahil" qəzeti): Cənab prezident, Nardaran hadisələrinə Sizin münasibətinizi bilmək istərdik. Eyni zamanda, bu hadisələrdən siyasi alət kimi istifadə edən qüvvələrə qarşı nə kimi tədbirlər görülür?

CAVAB: Nardaran hadisələri ilə əlaqədar Azərbaycanın baş prokuroru və daxili işlər naziri geniş məlumat verdilər, Orada hər şey yazılıbdır, mənim əlavə münasibət bildirməyimə ehtiyac yoxdur. İkincisi, sən deyirsən ki, bəzi qüvvələr bundan istifadə etmək istəyirlər. Çox təəssüf. Bu, bir tərəfdən, məndə təəssüf doğurur, ikinci tərəfdən isə, bu adamlar haqqında mənim fikrim elə vəziyyətə gəlib çıxır ki, heç bilmirəm nə deyim. Yaxşı, sən siyasi mübarizə aparırsansa, apar. Hakimiyyət uğrunda mübarizə aparmaq istəyirsənsə, apar. Amma indi Nardaran hadisələri məlumdur, orada kimdir, nədir - bunların hamısı məlumdur. Ondan sui-istifadə etmək, gedib orada çıxış etmək, onları tərifi etməklə, dəstəkləməklə siz Azərbaycanda daxili ictimai vəziyyəti yenə də pozmaq istəyirsinizmi?! Mən bu sözləri həmin o müxalifət qüvvələrinə deyirəm. Heç kəs bunu edə bilməz. Həmin o adamlar, özlərinə partiya düzəltmiş həmin adamlar 1992-1993-cü illərdə Azərbaycanı dağıtdılar. Əgər hakimiyyət istəyirdilərsə, hakimiyyət əllərində idi. Niyə qaçdılar? Nə üçün qaçdılar? Əgər onların, sadəcə, insanlıq keyfiyyəti olsaydı, indi səslərini çıxarmağa haqları yoxdur. Azərbaycan xalqına rəhbərlik etdikləri vaxtlar, xalqın, Azərbaycan Respublikasının ən faciəli, ən ağır vaxtında hamısı qoyub qaçdı. Mərhum Əbülfəz Elçibəy qaçdı, gəlib Kələkidə oturdu. Altı ay mən onun dalınca adamlar göndərdim. Türkiyədən adamlar dəvət etdim. Çox hörmətli adamları, millət vəkillərini dəvət etdim. Dedim ki, gedin, onu başa salın, Bakıya gəlsin, belə şey olmaz, prezidentdir. Yox. Yaxşı, qaçmısan, orada otur, gizlən. Oradan daha sən nə üçün siyasi fəaliyyətə başlayırsan?!

Yaxud da ki, o vaxt hakimiyyətdə olan başqaları. Adlarını da çəkmək istəmirəm. Qaçdılar, elə gizləndilər ki, özü də bir il yox, bir neçə il bunların heç biri görünmədi. Amma birinin adını çəkəcəyəm - Pənah Hüseynov. Azərbaycanda bir misal var: "Harada aş, orada başdır". O vaxt baş nazir idi, istefa verdi, ondan sonra qaçdı. Bu adam üç il gizləndi. Ondan sonra təsadüfi olaraq onu şəhərdə görmüşdülər, tutmuşdular, həbs etmişdilər, istintaq gedirdi və ona cəza vermək istəyirdilər. Mən bunun qarşısını aldım. Onu həbsxanadan yanıma çağırdım. Gəldi, oturdu, bütün günahlarını boynuna aldı. Mənim gördüyüm işlərin hamısını yüksək qiymətləndirdi ki, Siz haqlısınız, çox düz etmişiniz, biz bacarmadıq, belə, elə, filan. Mən də xahiş etdim ki, onun işini, nə bilim, dayandırınlar, ya xətm etsinlər. Onu buraxdıq, çıxıb getdi. Bir-iki aydan sonra yenə həmin adamdır.

Dəfələrlə demişəm, gərək adamın abır-həyası olsun. Bu, Azərbaycanda çox geniş yayılmış sözdür. Yox, sən gəlmisən, hakimiyyəti əlinə almısan - indi nə yolla almısan, Allah bilir, bu sən öz işindir, bunu müzakirə etmirəm - bu hakimiyyət bir ilin içərisində Azərbaycanı dağıdıbdır. Ondan sonra təhlükə əmələ gələn kimi qaçışlar, dağılıblar, gizlənilmələr.

Bir-iki ildən sonra Azərbaycanda ictimai-siyasi vəziyyət sabitləşdi. Bəli, Surət Hüseynov dövlət çevrilişi etmək istədi, onun qarşısını aldım. Nə bilim, Cavadov qardaşları dövlət çevrilişi etmək istədi, qarşısını aldım. Bunların, onların qarşısını aldım. Bu vaxt onlar gizləndilər. İndi məlum olur ki, onları oradan-buradan dəstəkləyənlər olubdur, xüsusən Cavadov qardaşlarını. Onları kim dəstəklədi? Onları Müsavat Partiyası dəstəklədi, onları Xalq Cəbhəsi, mərhum Əbülfəz Elçibəy dəstəklədi. Öz nümayəndəsini oraya göndərdi. Onları

Moskvadan Mütəllibov dəstəkləmişdi. Adil Hacıyevi göndərmişdi - hamısını həbs etmişdik. Həbsdən buraxmışam. Hamısı dəstəklədilər.

Nəyə görə dəstəklədilər? Dəstəklədilər ki, Heydər Əliyevi "yıxsınlar". Yaxşı, Heydər Əliyevi öldürəydilər, dəfələrlə demişəm ki, mən burada şəhid olmağa hazırım, mən heç bir yerə qaçmayacağam. Ola bilərdi ki, hansısa təsadüfdən onlar güc gələrdilər. Bəli, mən işlədiyim otağa. Orada bir şey ola biləcəkdirdi... Mənim həyatım onunla qurtaracaqdı. Mən bunu gözümün qarşısına almışdım. Mənim nə bir yerə qaçmaq, nə bir yerdə gizlənmək fikrim vardı. Mən meydanda idim. Meydanda vuruşan adam gərək həmişə bilsin - ya udacaq, ya da uduzacaq. Əgər o vaxt, həmin mart hadisələrində hansısa bir təsadüfdən onlar fürsət tapsaydılar, bəli, məni vurub öldürəcəkdilər. Amma nə olacaqdı? Əbülfəz Elçibəy oradan enib gələcəkdi, ya Mütəllibov Moskvadan gələcəkdi, ya Müsavat Partiyası Tofiq Qasimovla, başqaları ilə gələcəkdi, gəlib Cavadov qardaşlarından hakimiyyət istəyəcəkdilər?! Hansılar ki, Azərbaycanda, onlar da yaxşı bilirdi ki, insanları soymuşdular, ölkəni dağıtmışdılar. Reket yolu ilə adam qalmamışdı ki, onlar soymasınlar. Onlardan gəlib hakimiyyət istəyəcəkdilər?! Yaxud da onlar həmin adamlara hakimiyyət verəcəkdilərimi? Onlarda ağıl vardı mı, təsəvvür vardı mı?!

Bəs bunun sabahı nə olacaqdır? Mənim üçün hər şey aydın idi. Mən Azərbaycanın dövlətçiliyini nəyin bahasına olursa-olsun, qoruyub saxlamalıydım. Öz qanımin, canımın bahasına. Ya o tərəfli olacaqdı, ya da bu tərəfli. Amma onlar...

İndi onların hər birisi gəlibdir ki, biz partiyayıq. Biz, nə bilim, burada bu sözü deyirik, o sözü deyirik. Mən məəttəl qalırım. Mənəvi hüquq, haqq var... O vaxt hakimiyyətdə olan, hakimiyyəti dağıdan, qaçıb gizlənen, sonra meydana çıxan bu adamların indi siyasi fəaliyyətlə məşğul olmağa haqları yoxdur! Onlar məşğul oldular, uduzdular, demək, getməlidirlər.

Mən səhər baxırdım. Televiziyada Lənkəran hadisələrini göstərirdilər. 1993-cü ilin elə bu günləri idi. Yaxşı, bu Lənkəran hadisələrini törədənlər kimlər idi? Həmin Xalq Cəbhəsinin hakimiyyəti idi, mərhum Əbülfəz Elçibəyin hakimiyyəti idi, İsa Qəmbərovun, Pənah Hüseynovun, Rəhim Qazıyevin hakimiyyəti idi. Əlikram Hüseynov kim idi? Xalq Cəbhəsinin üzvü idi. O vaxt Lənkəranda yerli hakimiyyəti yıxdılar, həmin Əlikram Hüseynovu orada başçı qoydular. Ondan sonra vəzifəsini artırdılar, gətirdilər Müdafiə Nazirliyində başçı qoydular, polkovnik rütbəsi verdilər. Onlar qoydular. Onların vaxtında o, Azərbaycan ordusunun təxminən 3 min nəfərlik hərbi hissələrini əlinə keçirdi. Onlar etdilər. Yəni bu, onların hakimiyyətindən "doğulmuş" bir adamdır. Bir o deyil, onun ətrafında olan adamlar. İndi deyirlər ki, bizim vaxtımızda hansı rayon gedib, Heydər Əliyevin vaxtında hansı rayon gedibdir... Siz artıq ordunu elə dağıtmışdınız ki, Heydər Əliyev yox, Aleksandr Makedonski də gəlib otursaydı, bir şey etmək mümkün deyildi. Çünki niyə? Ordunu dağıtmışdılar, Surət Hüseynov hər şeyi əlinə keçirmişdi, oradan Əlikram Hüseynov ordunun bir hissəsini çəkmişdi Lənkərana.

Mən gəlmişəm, onlar qaçıblar, indi mən ölkənin daxilində vəziyyəti düzəltməliyəm, yaxud, 5-10 günə orduda vəziyyəti düzəltməliyəm? Orduda, necə deyirlər, heç kəs heç kəsi eşitmir. Tutaq ki, Rəhim Qazıyev artıq müdafiə naziri deyildi, amma bütün ordu hissələrini gəzirdi, "öz işlərini görürdü". İsgəndər Həmidov artıq daxili işlər naziri deyildi, amma öz komandası ilə, dəstəsi ilə bütün ordu hissələrini gəzirdi, "öz işlərini görürdü". Yəni hakimiyyət yox idi. Bu hakimiyyəti toplamaq, ələ almaq lazım idi.

Surət Hüseynov dedi ki, müdafiə naziri lazım deyil, müdafiə işlərini mən aparacağam. Dedim, apar, indi deyə bilərsiniz, niyə belə dedim. Mənim başqa əlacım yox idi. Nə edəcəkdim? O dedi ki, mən 10 günə Dağlıq Qarabağı alacağam. Dedim al görək. Necə alacaqdı, hər şey dağılmışdı. Başa düşürsünüz mü? Ondan sonra da bu Lənkəran hadisələri çıxdı. İndi onu, yenə də deyirəm, televiziyada göstərilir. Bu cür cinayət etmiş insanlar - bir var ki, cinayəti bilavasitə edib, bir də var ki, cinayətin mövcud olması üçün bunlar şərait yaradıblar, iş görüblər - indi gəlib burada da Nardaran hadisələrindən istifadə edirlər. Qoy 1993-cü ildən özlərinə nəticə çıxarsınlar və bilsinlər ki, əgər onlar, doğrudan da, hansısa pis yola gedərlərsə, bir də qaçıb gizlənməli olacaqlar.

Məmməd MƏMMƏDOV ("*Şərq qapısı*" qəzetinin redaktoru): Cənab prezident, mənim sualım siyasətdən bir qədər uzaq olacaqdır. Mən Naxçıvanda yaşayan jurnalistlər adından Sizə bir sual vermək istəyirəm. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin deputatıyam. Sualımın məğzinə keçməzdən əvvəl bildirmək istərdim ki, son illər Naxçıvanda ictimai-iqtisadi, mədəni həyatla yanaşı, kütləvi informasiya orqanları da inkişaf edibdir. Mətbuatın bir çox çeşidli növləri yaranıbdir. Bu sahədə çoxsaylı jurnalistlər fəaliyyət göstərirlər. Sizin rəhbərliyiniz altında respublikamız inkişaf etdikcə, burada da jurnalistika sənəti də inkişaf edir, peşəkar jurnalistlər formalaşıblar.

Cənab prezident, mənim sualım Naxçıvanda yaşayan çoxsaylı jurnalistləri maraqlandırır. Bu gün Naxçıvanın ictimai, mədəni həyatında baş verən müsbət dəyişiklikləri siz necə qiymətləndirirsiniz? Təbii ki, bu dəyişikliklərin hamısı Sizin uzaqgörən, yorulmaq bilmədən apardığınız siyasətin nəticəsində mümkün olmuşdur. Yəqin ki, Naxçıvanda beynəlxalq hava limanının tikilməsindən, Milli Elmlər Akademiyasının Naxçıvan bölməsinin yaradılmasından və bu kimi digər tədbirlərdən sonra həyat daha da qaynar olacaqdır. Sualımın ikinci tərəfini də belə qoymaq istərdim: Naxçıvanda böyük miqyasda aparılan bu quruculuq işlərini Bakıda aparılan işlərlə müqayisə etmək olarmı? Diqqətinizə görə sağ olun.

CAVAB: Yaxşı. Sən çox uzun sual verdin, mən çox qısa cavab verəcəyəm. Mən dünən Elmlər Akademiyasının Naxçıvan bölməsinin məsələsini müzakirə edəndə Ali Məclisin salonu adamlarla dolu idi. Orada Naxçıvanda görülən işlər, əldə edilən nailiyyətlər haqqında danışdım. Bu gün də Vayxır su anbarının məsələsi ilə əlaqədar bəzi şeyləri keçmişdən yada saldım, bəzi məsələlərdən də, bu gün görülən işlər haqqında da danışdım. Naxçıvanın siması dəyişibdir. Şəhərə baxın, mən bu şəhəri yaxşı tanıyıram. Mən 1993-cü ildə buradan getmişəm. Şəhərin siması dəyişibdir. Ümumiyyətlə, muxtar respublikanın siması dəyişibdir. Burada insanlar rahat yaşayırlar. Blokada şəraiti olmasına baxmayaraq, insanların yaşayışı yaxşıdır. Məsələn, bu il özlərini taxilla təmin edəcəklər. Özlərini şəkərlə təmin edirlər. Buraya şəkər gətirmək lazım deyildir. Şəkər çuğundurudur əkilir. Türkiyənin Naxçıvanla qonşu vilayətlərinə göndərilir, orada şəkər zavodlarında emal olunur, şəkəri buraya gətirirlər. İndi əgər burada kiçik şəkər zavodu olsaydı, bu, Naxçıvan üçün ikiqat faydalı olardı. Çuğundurun emalında şəkər ki ayrılır, onun qalan hissəsi bundan da qiymətlidir. Çünki ondan qiymətli gübrə kimi istifadə olunur. Buna baxmayaraq, əgər beləliklə Naxçıvan özünü şəkərlə təmin edərsə, bu, çox gözəl haldır. Naxçıvan özünü başqa şeylərlə də təmin edir. Naxçıvanda çoxlu tikinti işləri aparılır. Bura blokada vəziyyətindədir. Bunu nəzərə almaq lazımdır. Tikinti işləri görülür, məktəblər, binalar tikilir. İndi burada bəzi otellər də tikilibdir. Naxçıvanda çox işlər görülür. Bu, məni sevindirir. Güman edirəm ki, aeroportu bir ilə tikib istifadəyə verəcəyik.

Akademiyanın bölməsi də, ümumiyyətlə, Naxçıvanın həyatına, o cümlədən ictimai-siyasi həyatına müsbət təsir göstərəcəkdir. Vayxır su anbarının da iki ilə tikilib qurtarması burada çox böyük imkanlar yaradacaqdır.

Qənirə PAŞAYEVA: Cənab prezident, biz burada sakinlərlə söhbət zamanı öyrəndik ki, onlar meyvə-tərəvəz məhsullarını aparıb Türkiyədə satırlar. Amma müəyyən norma tətbiq olunur, əhali bildirir ki, norma azdır, bu olmasa, biz məhsullarımızın satışından daha çox mənfəət əldə edə bilərik. Bununla bağlı Türkiyə ilə müəyyən işlər aparılırmı ki, normanın həcmi artırılсын?

CAVAB: Təəssüf ki, bilirsiniz, bizim qardaş Türkiyə belə normalar qoyur. Mən hesab edirəm ki, qoyulmamalıdır. Mən bu barədə Türkiyənin rəhbərləri ilə dəfələrlə danışmışam. İndi bu norma bir az artırılıbdır, yəqin sizə deyiblər. Amma norma qoyulmamalıdır. Mən Türkiyədə dövlət və hökumət başçıları ilə danışmışam ki, Türkiyənin bu şərq vilayətlərində meyvə-tərəvəz çox azdır və yaxud da yoxdur. Amma Naxçıvanda boldur, bu, birincisi. İkincisi, Naxçıvanın meyvə-tərəvəzi Azərbaycanın başqa bölgələrinin hamısından daha da keyfiyyətli və dadlıdır. Məsələn, burada vaxtilə, SSRİ dövründə 120 min ton üzüm istehsal olunurdu, 10-15 şərəb zavodu vardı. Onlar o dövrdə qaldı. İndi bunların müəyyən üzüm bağları var, üzüm istehsal olunur. O zavodların da bəziləri qalıbdır. Amma şərəb istehsal edirlər, özləri bu şərəbi içməyəcəklər. Türkiyə bu şərəbi öz ərazisinə buraxmır, İran buraxmır, hətta İranın ərazisindən keçən bizim avtomobillərlə spirtli içkilərin nəql olunmasına icazə verilmir. İndi Naxçıvan Muxtar Respublikasının vəziyyətinə baxın. Öz daxili bazarını təmin edir, amma çox şeyi xaricə çıxara bilmir. Burada çox cəviz var. Bilirsiniz də cəviz nədir? Siz buna Bakıda qoz deyirsiniz. Türkcə də adı cəvizdir, çox dadlı şeydir, Türkiyədə bunu sevirlər. İndi mənə deyirlər ki, Türkiyəyə aparırlar, satırlar, sonra da satacaqlar. Əlbəttə, İran öz ərazisinə buraxmır, çünki bunların hamısı İranda var. Türkiyədə, onun şərq hissəsində isə yoxdur, onları təmin etmək lazımdır, amma burada da norma qoyublar. İndi hər dövlətin öz qanunu var. Nə edək. Yenə də danışdıqlar aparacağıq.

Qənirə PAŞAYEVA: Cənab prezident, Sizin bizə olan etimadınızdan çox sui-istifadə edirik. Amma jurnalist həmkarlarım arasında mübahisə yaranmasın deyə, son sualı "Azadlıq" qəzetinin müxbiri vermək istəyir.

Zülfüyyə ƏHMƏDLİ ("Azadlıq" qəzeti): Cənab prezident, bir müddət əvvəl Bakıda villaların siyahısının hazırlanması ilə bağlı tapşırıq vermişdiniz. Hazırda bu məsələ nə yerdədir? Kimlərsə villaları bu siyahıdan kənar qala bilərmə?

CAVAB: Nə bildin ki, mən villaların siyahısının hazırlanmasını demişdim? Bu məlumatı haradan almısınız? Bilirsiniz, bu barədə mən istəyirəm sizinlə açıq danışam. Burada müəyyən qədər ziddiyyət yaranıbdır. Biz demokratik ölkədə yaşayırıq. Yəni Azərbaycan demokratik ölkədir. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində yaşayırıq. Bazar iqtisadiyyatı da Azərbaycana böyük fayda gətiribdir. Mən bunu dəfələrlə demişəm. Bu gün yenə də orada, müşavirədə deyirdim. Məsələn, burada əldə olunan nailiyyətlər bazar iqtisadiyyatının nəticəsidir. O cümlədən də bütün Azərbaycanda. Bazar iqtisadiyyatını da aparən iş adamlarıdır, sahibkarlardır. İndi bunlar iş görürlər, pul qazanırlar, çoxlu avtomobillər alırlar, başqa nə bilim, özlərinə gözəl mənzillər düzəldirlər, bəziləri də gedib villalar tikirlər. Amma deyirlər ki, bu villaların bəziləri təkcə iş adamlarının deyil, hansısa məmurlarıdır, lakin onların öz adlarına deyil, başqalarının adındadır. Düzünü deyim, bu, əlbəttə, mənim xoşuma gəlmir. Ancaq yadıma salmaq istəyirəm ki, 1970-ci illərdə mən Azərbaycanda işləyəndə bağ evlərinin tikilməsi ilə mübarizə aparırdım. Bir neçə adamları, nazirləri işdən çıxarmışdım, partiyadan xaric etmişdim. Onlar öz gəlirlərindən artıq olan xərc çəkirdilər. O vaxt tikilən bağ evləri indikilərin yanında tövlə kimi ola bilərdi. Amma o vaxt da biz bu hallarla mübarizə aparırdıq ki, bu, sovet mənəviyyətinə ziddir. Onun da ağrısını mən sonra çəkdim. Mən işdən kənarlaşdırıldıqdan sonra mənim haqqımda cürbəcür məqalələr yazdılar. Yazdılar ki, Heydər Əliyev burada özbaşnalıq edib, filan edib. Mən indi də heç nədən qorxmuram, çəkinmirəm. Ancaq bunu mən nə cür ayırd edim ki, bu, biznesmen villasıdır, yaxud da hansısa bir məmura mənsub olan villadır. Çünki onun nə adı var, nə фамилиясы var, nə bunun sübutu var. Ona görə burada belə ziddiyyətli vəziyyət var. Sən deyirsən ki, villaların siyahısını çıxarmağı tapşırısam. Mən belə göstəriş verməmişəm.

Qənirə PAŞAYEVA: Cənab prezident, enerji təhlükəsizliyi baxımından...

CAVAB: Hə, o vaxt elə bir şey demişdim. Enerji xətləri keçən yerlərdəki tikililər barədə demişdim. Yaxşı, bir halda ki, siz maraqlanırsız, Bakıya gələndən sonra mən də maraqlanaram.

Amma bir sualı vermirsiniz. Nə üçün soruşmursunuz ki, mənim sahibkarlarla son görüşüm, yaxud müşavirə nə vaxt olacaqdır? Mən sizə məlumat vermək istəyirəm ki, artıq 15-20 gündür ki, sənədlər hazırdır. Biz o sənədləri hazırlamalı idik, onlar hazırdır. Amma ortaya bir neçə tədbir düşdü. Mən indi Bakıya qayıdan kimi o sənədlərə baxacağam. Yəqin ki, onların bir çoxunu imzalayacağam. Çünki istəyirəm, əvvəlcə o sənədlər elan olunsun. Referendumdan sonra həmin müşavirəni keçirəcəyəm. Sahibkarların fəaliyyətini artırmaq, onlara yardım etmək - onlar məsələlər qoymuşdular - bunların hamısı nəzərə alınır - bu niyyətlərimi də həyata keçirəcəyəm.

Qənirə PAŞAYEVA: Biz jurnalistlər adından təşəkkürümüzü bildiririk ki, Siz vaxt ayırdınız, bizimlə görüşdünüz, suallarımıza cavab verdiniz.

Heydər ƏLİYEV: Sağ olun.

Qənirə PAŞAYEVA: Mümkündürsə, Sizinlə bir xatirə şəkli də çəkdirərdik.

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev onu Naxçıvan Muxtar Respublikasına səfərdə müşayiət edən və mətbuat konfransında iştirak edən jurnalistlərlə xatirə şəkli çəkirdi.

AzərTAc

ERMƏNİSTAN PREZİDENTİ ROBERT KOÇARYANLA TƏKBƏTƏK GÖRÜŞÜNDƏN SONRA BƏYANATI

Naxçıvan

14 avqust 2002-ci il

Hörmətli jurnalistlər, Ermənistan Respublikasının və Azərbaycan Respublikasının mətbuat nümayəndələri!

Bu gün iki prezidentin – Ermənistan prezidenti Robert Koçaryanın və Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevin görüşü oldu. Bilirsiniz ki, 1999-cu ildən başlayaraq, biz vaxtaşırı görüşürük. O vaxt biz bu görüşlər barədə razılığa gəldik, o mənada ki, ATƏT-in Minsk qrupu və onun həmsədrləri ilə yanaşı biz iki prezident Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması məsələsinin uğurla həll olunmasına şəxsi görüşlərimiz vasitəsilə kömək edə bilərik.

Bu gün biz görüşdük və ötən görüşləri xatırladıq. Bilirsiniz ki, bu kiçik otaqda 4 saat söhbət etdik və belə isti havada siz də bizi gözlədiniz. Lakin bütün bunlar münaqişənin nizama salınmasının qarşılıqlı surətdə məqbul yollarını axtarıb tapmaq üçün lazımdır. Hesab edirəm ki, bu görüş faydalı, gərəkli oldu.

Bəzən Azərbaycanda da, Ermənistanda da, dünyanın digər regionlarında da belə deyirlər ki, iki prezident görüşür, nəticə isə yoxdur, onda belə görüşləri davam etdirməyə ehtiyac varmı? Yeri gəlmişkən, bu gün biz həmin məsələni də müzakirə etdik, yəni fikir mübadiləsi apardıq. İkimiz də belə qənaətə gəldik ki, bəli, bu görüşləri davam etdirməyə ehtiyac var. Ermənistan prezidenti və mən münaqişəni necə nizama salmaq məsələsini bir çox mövqelərdən nəzərdən keçirdik. Biz ötən görüşlərimizin nəticələrini təhlil etdik və hər ikimiz belə bir fikrə gəldik ki, danışıqlar, o cümlədən də prezidentlərin bilavasitə görüşləri üçün potensial hələ tükənməyibdir. Biz, – mən Azərbaycan tərəfindən deyirəm, əslinə qalsa, burada aramızda fikir ayrılığı olmadı, – atəşkəs rejimini qoruyub saxlamalı və möhkəmlətməli, danışıqları davam etdirməli, ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin fəaliyyətini stimullaşdırmalı, məsələnin həllinə kömək etmək üçün digər imkanlardan istifadə etməli və iki prezidentin – Ermənistan və Azərbaycan prezidentlərinin şəxsi görüşlərini davam etdirməliyik. Hesab edirəm ki, bizim 4 saatlıq söhbətimiz çox faydalı, çox maraqlı oldu və zənnimcə, bizi bir daha inandırır ki, münaqişənin dincliklə nizama salınması üçün, – şübhə yoxdur ki, buna nail olmaq lazımdır, – Minsk qrupunun həmsədrlərinin fəaliyyəti ilə yanaşı, biz prezidentlərin görüşlərinin bu formatını davam etdirə bilərik.

Bəyan edirəm ki, münaqişənin dincliklə nizama salınması Azərbaycan üçün vacibdir, buna heç bir şübhə yoxdur, bu, Azərbaycana lazımdır. Mənə elə gəlir ki, Robert Sedrakoviç özü bu barədə danışacaqdır. Mən onun əvəzinə danışmaq istəmirəm. Ancaq deyə bilərəm ki, biz bu baxımdan da yekdil fikirdə olduq. Mən məmnunam ki, bu gün biz görüşdük, danışdıq, bu qədər vaxt sərf etdik. Zənnimcə, biz bu görüşləri davam etdirməliyik. Ola bilər MDB ölkələri dövlət başçılarının Kişinyovda keçiriləcək toplantısında biz bir daha görüşə bilək. Mənim demək istədiyim bunlardır. İndi isə mikrofonu Robert Koçaryana verirəm. Robert Sedrakoviç, buyurun.

NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASINA SƏFƏRİ ZAMANI SƏDƏRƏK RAYONUNUN SAKİNLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞI

Naxçıvan

14 avqust 2002-ci il

Əziz sədərəklilər!

Mən sizi səmimi qəlbədən salamlayıram. Uzun müddət sizdən ayrılıqdan sonra yenidən sizinlə görüşməyimdən çox böyük məmnunluq hissi duyuram.

Sədərək rayonunun Naxçıvan Muxtar Respublikasında, o cümlədən Azərbaycanda xüsusi yeri var. Böyük bir kənd olmuş və rayon statusu almış Sədərək həmişə bizim, Azərbaycanın ən kənar yerində, sərhəddə yerləşərək Azərbaycan torpaqlarını qorumuş, saxlamış və mərdlik nümunələri göstərmişdir. Mən indi qəsəbəni bu cür görəndə həddindən artıq sevinirəm. Çünki sizin yaqın ki, xatirinizdədir, vaxtilə, 1977-ci illərdə mən Azərbaycanın başçısı olduğum zaman kənddən aralı bu qəsəbənin salınması haqqında qərar verdim. Nə üçün kənddən aralı? Ona görə ki, o vaxtlar ermənilər yavaş-yavaş bu torpaqlara iddia edir, bu bizimdir, o bizimdir deyirdilər. Mənim yadımdadır, burada bir Həsənqulu bağı vardı, hə, düz deyirəm?

Sakinlər: Bəli, cənab prezident, düz deyirsiniz.

Heydər Əliyev: Guya ki, o bağ onlarındır. Sonra mən 1990-cı ildə buraya gələndə bu məsələlərlə məşğul olmuşam. O vaxt mən bunları hiss edirdim. Ona görə mən belə qərara gəldim ki, burada Azərbaycana Naxçıvan tərəfdən giriş yerində müasir tipli evlər tikək ki, Ermənistanın ərazisindən buraya keçənlər, – yadıңызdadırsa, o vaxt gediş-gəliş çox idi, turistlər də gedib-gəlirdi, sovet vaxtı başqaları da gedib-gəlirdi, – onlar görsünlər ki, Azərbaycan torpağında indi yaşayış necədir. Ona görə mən burada o vaxt bu qəsəbəni salmaq barədə göstəriş verdim. Layihələr hazırlandı, qəsəbə tikildi və sədərəklilərin bəziləri də buraya köçüb yaşamağa başladılar.

Təəssüflər olsun ki, o ağır illərdə, xatirimdədir, 1989-1990-cı illərdə ermənilər bu tərəflərə hücum etmişdilər, qəsəbəni atəşə tutmuşdular, evlərin bir çoxu dağılmışdı və insanlar köçüb kəndə getmişdilər.

Mən 1990-cı ildə Naxçıvana gələndə yaşayış məntəqələrinə ilk gedişim Sədərək rayonu oldu. Yəqin ki, onu da xatırlayırsınız. Mən Naxçıvana gələndən 3-4 gün sonra Sədərəyə gəldim. Nə üçün Sədərəyə? Çünki bu bizim həm ucqar yaşayış məntəqəmizdir, rayonumuzdur, həm də ki, insanlar burada ermənilərin hücumundan, onların atəşlərindən çox əziyyət çəkmişdilər.

Onda o qəsəbə dağılmışdı. Mən birbaşa kəndə gəldim. Siz orada məni çox hərarətlə, dostcasına, qardaşcasına qəbul etdiniz. Xatirinizdədir, qoyunlar kəsdiniz. Bəzi televiziya lentləri qalıbdır, mənim kəndə gəlməyimi və sizin klubdakı görüşümüzü Azərbaycan televiziyası hərdən göstərir. Onu görmüsünüzmü?

Səslər: Görmüşük.

Heydər Əliyev: Mən bir neçə gün idi ki, Naxçıvana gəlmişdim, ilk çıxışımı Sədərəkdə etdim. Məhz buna görə, sədərəklilərin qəhrəmanlıqlarına görə, Azərbaycan torpağının bu ucqar yerində, sərhədində möhkəm dayandıqlarına görə və göstərdiyi şücaətə görə mən buraya gəldim.

Ancaq bu qəsəbənin dağılması məni çox incidirdi. O vaxt nə edə bilərdim? Yadıңызdadır, Naxçıvan blokada şəraitində idi. Mənim özüm də çox ağır vəziyyətdə yaşayırdım. Bizi onda nəinki ermənilər sıxırdılar, bir tərəfdən də Azərbaycanın rəhbərləri sıxırdılar. Bunlar hamısı xatirinizdədir.

Yəqin xatirinizdədir ki, 1992-ci il mayın 17-dən 18-nə keçən gecə buraya ermənilər hücum etdilər. Orada dağın üstündə postlara, Mil təpəsinə hücum etdilər. Bizim oradakı əsgərlərimizdən 8 nəfər həlak oldu. Yadıңызdadırsa, orada 40 gün atışma getdi. O vaxt mən bütün dünyaya haray saldım. Biz körpü tikmişdik. Hələ körpü açılmamışdı. Ancaq o körpüdən Türkiyədən nə qədər müxbirlər tökülüb Naxçıvana, həmin döyüş yerinə

gəldilər. Onda bizim nəyimiz vardı? Ordumuz yox idi, silah-sursatımızı oradan-buradan yığmışıq. Amma o döyüşdə sədərəkliyə yeni naxçıvanlılar – tək sədərəkliyə yox, onda mən buraya bütün Naxçıvanı tökmüşdüm, – hamı bir yerdə döyüşdü, onları susdururdular.

Yadımdadır, sonra mən Türkiyəyə gəlmişdim, orada mənə dedilər ki, Arazın o tərəfindən biz görürdük, siz atəş açırıdınız. Armaş sizin atəşlərlə yandı, İğdırın onun yandığını gördük. Bəli, biz o vaxt onları susdurduq. Ondan sonra atəş dayandı. O vaxt bu atışmanın başqa səbəbləri də olmuşdu. İndi o keçmişdə qalıbdır. Bunu Anar yaxşı bilir. Tək Anar yox, başqaları da yaxşı bilirlər. Burada bəzi adamlar təxribat etmişdilər, elə içimizdən də təxribat edənlər olmuşdu. Ancaq vəziyyət elə idi ki, bir on gün, deyərsən, biz gedib oradan əsgərlərimizin meyitlərini götürə bilmirdik. Elədirmi? Yadımdadır?

Səslər: Biz meyitləri mayın 28-də götürdük, onda Siz körpünün açılışında iştirak edirdiniz.

Heydər Əliyev: Bəli, körpünün açılış günü oldu. O vaxt mən Beynəlxalq Qızıl Xaç və Qızıl Aypara Cəmiyyətinin nümayəndələrini çağırdım. Bu təşkilatların nümayəndələrinin iştirakı ilə gedib oradan, həmin o Mil təpəsindən bizim şəhidləri götürdük.

Burada vuruşan əsgərlərin, adamların bəziləri yaralanmışdı. Mən onları Türkiyəyə göndərdim. Bunlar yadımdadır. Onlar Ərzurum xəstəxanasında müalicə olundular. Biri, – Sultan idi, qıçlarından yaralanmışdı, deyərsən, qıçlarını kəsmişdilər.

Səslər: Xeyr, kəsmədilər.

Heydər Əliyev: Kəsmədilər. Mən Türkiyəyə getmişdim. Ərzurumda oldum, xəstəxanada yaralılarla da görüşdüm. Bunların hamısı o illərin xatirələridir. Amma bir bu deyil. Mən Azərbaycana uzun illər rəhbərlik etdiyim zaman Naxçıvan Muxtar Respublikasına və xüsusən Sədərəyə xüsusi qayğı göstərmişəm. İndi də bu qayğımı göstərirəm. Görürsünüz, imkan var, biz Dünya Bankını cəlb etdik. Onların nümayəndələri buraya gəldilər və sizin qəsəbədəki bu evlərin hamısını bərpa ediblər. Vasif Talibovun mənə dediyinə görə, bu evlərin əksəriyyətində artıq yaşayış var. Burada məktəb tikilibdir. Sədərək rayonunun bütün rəhbərliyi buraya köçübdir. Elədirmi?

Amma o vaxt belə deyildi. Qəsəbə dağıldığına görə hamı kəndə getmişdi. İndi camaat buraya köçüb, məktəb var. Hətta görürəm ki, burada Sədərək rayonunun prokurorluğu da var. İndi yenə də deyirəm, bu, mənim Sədərəyə olan ikinci qayğımdır. Biri, o vaxtlar bu qəsəbəni tikdirmişdim, dağıtdılar. İndi Allah elə etdi ki, mənə imkan verdi, tikdirdiyim bu qəsəbəni ikinci dəfə bərpa etdim və siz də yaşayırınsınız.

Səslər: Çox sağ olun, var olun. Allah sizdən razı olsun.

Heydər Əliyev: Siz bilirsiniz ki, mən buraya Ermənistan prezidenti Koçaryan ilə görüşə gəlmişdim. Bu görüşlər vaxtaşırı baş verir. Bir dəfə də mən 1999-cu ildə burada onunla görüşmüşdüm, yəqin ki, yadımdadır. İndi də görüşə gəlmişdim və bir neçə saat danışıqlar apardıq. Onlar istəyirlər ki, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi sülh yolu ilə həll olunsun. Biz də istəyirik ki, işğal olunmuş torpaqlarımız azad edilsin. Azərbaycanın ərazi bütövlüyü təmin olunsun, yerindən-yurdundan didərgin düşmüş qaçqınlarımız öz yerinə-yurduna qayıtsın. Biz danışıqlarda bunları qoyuruq, bunları istəyirik.

Ancaq danışıqlar çətin, ağır gedir. Amma nə qədər çətin olsa da, nə qədər ağır olsa da, biz bu danışıqları aparırıq və aparacağıq. Çünki tək mən yox, bütün beynəlxalq təşkilatlar belə fikirdədirlər. Minsk qrupu və onun həmsədrələri, böyük dövlətlər, Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları məsələni sülh yolu ilə həll etmək fikrindədirlər. Sülh yolu ilə... Müharibəni həmişə etmək olar. Ancaq düşünmək lazımdır, bunu etmək lazımdır, yoxsa, lazım deyil, nə vaxt lazım deyil? Ancaq indi bizim məqsədimiz və mənim keçirdiyim görüşlər, apardığım danışıqlar ona yönəldilibdir ki, məsələni sülh yolu ilə həll edə bilək. Bu sırada belə bir görüşün əhəmiyyəti vardır. Ona görə də biz görüşdük, danışdıq, indi də mən burada olarkən sizinlə görüşməmiş buradan gedə bilməzdim.

Səslər: Çox sağ olun, biz Sizdən çox razıyıq.

Heydər Əliyev: Vasif Talıbovdan soruşuram. Deyir ki, indi sədərkililər torpaqda yaxşı işləyirlər. Yadımdadır. Mən burada işləyən vaxtlarda burada bağlar var idi. Onlara o qədər yaxşı baxmırdılar. Bəziləri ora-bura getmişdilər, vəziyyət ağır idi. Amma indi Naxçıvanda vəziyyət normaldır, hər şey yaxşıdır, torpaqları bölüb kəndlilərə vermişik, mal-qaranız, torpağınız artıb, suvarma məsələsi həll olunubdur.

Səslər: Tamamilə həll olunubdur.

Heydər Əliyev: Görürsünüz, suvarma məsələsi tamamilə həll edilibdir. Beləliklə, Vasif Talıbov, mənə deyin, bunların bu il nə qədər taxılı olacaq?

Vasif Talıbov: 1000 tondan yuxarı.

Səslər: Xeyr, 2500 ton...

Heydər Əliyev: 2500! Bəlkə biri də 3000 ton dedi. Taxılınız 2500 ton olacaqdır. Deyirlər, mal-qaranız artıb, mən eşitməşəm. Ümumiyyətlə, indi torpaqda, kənddə daha yaxşı işləyirlər və torpağa daha da bağlanıblar. Düzdür, bəziləri başqa yerlərə də gediblər.

Səslər: Cənab prezident, gedənlər də qayıdıblar.

Heydər Əliyev: Gedənlər də qayıdır. Görürsünüzmü, gedənlər də qayıdır. Bəziləri bizneslə, alverlə məşğuldur. Qoy o da olsun, o da lazımdır. Bəzən gedirəm haradasa biznesmen görürəm, soruşuram haradansan? Deyir, mən sədərkliyəm. Çox şadam ki, sizin işləriniz yaxşı gedir və inana bilərsiniz ki, bundan sonra da yaxşı gedəcəkdir. Bizim siyasətimiz, apardığımız islahatlar və iqtisadiyyatda gördüyümüz işlər təmin edir ki, bütün Azərbaycanda ilbəl inkişaf olsun. O cümlədən də Naxçıvan Muxtar Respublikasında bu inkişaf var və Naxçıvan Muxtar Respublikasının ən ucqar və strateji nöqtəyi-nəzərindən ən əhəmiyyətli Sədərək rayonunda da var. Mən buna çox şadam. Buna görə də sizi bir də salamlayıram. Sizin hamınıza cansağlığı diləyirəm, xoşbəxtlik arzulayıram.